

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI TINERETULUI AL REPUBLICII MOLDOVA
UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
FACULTATEA DREPT
CATEDRA DREPT INTERNAȚIONAL ȘI DREPT AL RELAȚIILOR
ECONOMICE EXTERNE

Cu titlu de manuscris

CZU:341.1/.8(043.2)

CRISTINA MARTÎNIUC

PROBLEME ACTUALE ALE CALITĂȚII DE SUBIECT DE DREPT
INTERNAȚIONAL PUBLIC CONTEMPORAN

Specialitatea: 12.00.10 – drept internațional public

TEZĂ DE DOCTOR ÎN DREPT

Conducător științific:

Nicolae OSMOCHESCU,

doctor în drept, profesor universitar

Autor:

Cristina MARTÎNIUC

Chișinău, 2006

CUPRINS

Introducere	4
Capitolul I. Probleme teoretice privind subiecții dreptului internațional public contemporan.....	11
1. Noțiunea de subiect al dreptului internațional public.....	11
2. Sistemul și categoriile de subiecți ai dreptului internațional public contemporan: doctrină și practică.....	17
3. Statul suveran – subiect clasic de bază al dreptului internațional public: trăsături caracteristice, particularități, evoluții actuale.....	24
Capitolul II. Subiecții derivați și secundari ai dreptului internațional public contemporan.....	51
1. Organizațiile internaționale – subiect derivat și secundar de drept internațional public: specific și particularități.....	51
2. Națiunile care luptă pentru eliberarea națională – subiect de drept internațional: probleme actuale doctrinare și practica internațională.....	73
3. Statutul juridic al individului în dreptul internațional public: aspecte actuale în doctrina și practica contemporană.....	81
4. Probleme teoretice și practice ale calității de subiect de drept al altor entități internaționale.....	85
Capitolul III. Republica Moldova – subiect de drept internațional public cu drepturi depline.....	96
1. Calitatea de subiect de drept internațional public al fostei URSS și republicilor unionale: doctrină și practică constituțională.....	96
2. Premisele juridico-politice și constituirea Republicii Moldova ca subiect de drept internațional public contemporan.....	114
3. Exercițarea de către Republica Moldova a calității de subiect de drept internațional public: realizări, evoluții și perspective.....	125
CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI.....	136
BIBLIOGRAFIE	142
ANEXE.....	161

Anexa nr. 1 Misiunile diplomatice ale Republicii Moldova.....	161
Anexa nr. 2 Lista statelor cu care Republica Moldova întreține relații diplomatice.....	163
Anexa nr. 3.Declarația Parlamentului Republicii Moldova cu privire la parteneriatul politic pentru realizarea obiectivelor integrării europene.....	166
Anexa nr. 4. Prioritățile pe termen scurt în implementarea Planului de Acțiuni UE- Moldova (februarie 2005 - martie 2006).....	168
ADNOTARE.....	175
ABREVIERI.....	181

INTRODUCERE

Actualitatea temei de cercetare și gradul de investigare. Problema subiecților deține locul central în dreptul național și internațional și, respectiv, este una centrală pentru teoria generală a dreptului național și internațional. Întreaga motivație a existenței dreptului este focalizată pe determinarea destinatarilor regulilor pe care acesta le conține. Este esențial să se știe asupra cui se aplică regulile, normele și principiile dreptului internațional.

Dreptul internațional contemporan este un sistem de principii și norme, care reglementează relațiile între statele suverane și alți subiecți derivați și secundari în raport cu statele, norme care reprezintă acordul de voință al statelor, și respectarea cărora în caz de necesitate poate fi asigurată sau impusă prin posibilitatea utilizării constrângerii aplicate în bază individuală sau colectivă. Relațiile internaționale și dreptul internațional prin natura lor au un caracter de coordonare, și nu de subordonare, după cum este situația în dreptul intern, dat fiind faptul că asupra subiecților nu există o putere politică organizată.

Noțiunea de *subiect de drept* este comună oricărei ordini juridice, internă sau internațională. Ea desemnează entitățile care au calitatea de a participa la raporturi juridice guvernate de normele specifice unei ordini juridice și de a fi titulare de drepturi și obligații în cadrul acesteia.

Fiind o problemă centrală pentru teoria și practica dreptului și relațiilor internaționale, tema se află permanent în atenția cercetătorilor. Dinamica vieții și a relațiilor internaționale este de natură a impune o reacție științifică, doctrinară la schimbările care se produc în lumea contemporană, conștientizarea acestora, fundamentarea științifică.

Destrămarea imperiului sovietic, a Iugoslaviei, dispariția lor ca subiecți de drept internațional, apariția în locul acestora a unui număr impunător de noi subiecți de drept internațional – state independente din care face parte și Republica Moldova – apariția și consolidarea formațiunilor anticonstituționale, atât în spațiul postsovietic și postiugoslav, cât și în alte state ale lumii, au ridicat problema importanței și actualității ideii de subiect de drept internațional la un nivel calitativ nou, devenind astfel una extrem de importantă și actuală.

Problema subiectului de drept internațional reprezintă, sub aspect calitativ și cantitativ, caracteristici determinate de specificul și particularitățile relațiilor internaționale care constituie obiectul reglementării juridice. Specificul relațiilor internaționale determină și diferitele abordări, uneori contradictorii, ale conceptului de subiect de drept internațional în doctrina dreptului internațional.

Dreptul internațional reprezintă, sub acest aspect, caracteristici determinate de particularitățile

relațiilor internaționale care constituie obiectul reglementării juridice. Primele reguli de conduită cu caracter internațional au apărut din timpuri străvechi. De la apariția unor reguli fragmentare până la formarea unui sistem de reguli și principii, care să constituie nucleul dreptului internațional, s-a scurs o perioadă îndelungată de timp. Pe măsura evoluției istorice, relațiile internaționale, la început rudimentare și limitate ca obiect, s-au dezvoltat și diversificat, rolul principal în acest proces revenindu-le statelor.

Pentru o foarte lungă perioadă de timp, dreptul internațional a fost creat și a reglementat doar raporturile dintre state, deoarece ele erau unicii actori ai vieții internaționale. La începutul primei jumătăți a sec. al XIX-lea – sub influența progresului tehnic, a dezvoltării cooperării dintre state – pe arena internațională încep să apară organizații internaționale interstatale.

Odată cu destrămarea sistemului colonial, o nouă entitate își face apariția în viața internațională, și anume, națiunea (popoarele) care luptă pentru eliberare.

Până în prezent, practica internațională confirmă calitatea de subiect de drept, în afara statelor suverane, națiunilor care luptă pentru eliberare – acestea participând la încheierea unor tratate de interes legitim pentru ele –, precum și organizațiilor internaționale, care participă la încheierea de tratate internaționale în limita lor de competență, și funcționează în baza unui tratat de constituire. De asemenea formațiunile de tip statal, Vaticanul și Ordinul de Malta, încheie tratate cu caracter religios cu diferite state pe picior de egalitate și întrețin relații diplomatice, prin intermediul ambasadelor și legațiilor.

Mult controversată este, însă, problema calității de subiect de drept internațional a individului, precum și a unor asociații internaționale neguvernamentale și companiilor transnaționale.

Din cele expuse, rezultă actualitatea temei și motivația alegerii ei. Ne-am oprit asupra acestei teme „*Probleme actuale ale calității de subiect de drept internațional public contemporan*” pentru că, după părerea noastră, această problematică ocupă locul central în dreptul internațional public. Existența dreptului internațional public este focalizată pe determinarea destinatarilor regulilor pe care acesta le conține. Esențial, în acest sens, este faptul de a ști asupra cui se aplică normele, regulile și principiile dreptului internațional. În caz contrar, ansamblul acestuia ar fi lipsit de finalitate și rațiunea de a fi a dreptului internațional ar dispărea.

În ceea ce privește gradul de investigare a problemei în literatura de specialitate din Republica Moldova, constatăm, cu regret, că, în afara lucrării autorilor Balan O. și Serbenco E. [103], nu există, deocamdată, studii ample, cu caracter juridic, care ar fi abordat problematica subiecților dreptului internațional. Cu toate acestea, nu pretindem la calitatea de pionierat în această problemă, deoarece este bine cunoscută în acest areal doctrina franceză, engleză, rusă, română etc. (lucrările unor doctrinari și practicieni de vază ca C.Rousseau, Ruzie David, Paul Reuter, D.W.Greig,

G.Schwarzenberger, I.I.Lukaşuk, G.Tunkin, I.M.Anghel, D.Popescu, A.Bolintineanu etc.), prin cercetarea de faţă încercăm să marcăm un debut în propria doctrină juridică.

Prin urmare, investigaţia este direcţionată spre a contribui, în măsura posibilităţilor, la concretizarea faptului cine poate fi subiect al dreptului internaţional public şi cerinţele pe care trebuie să le întrunească o entitate pentru a putea fi subiect al dreptului internaţional, în conformitate cu cerinţele timpului, aspiraţiile progresiste ale omenirii şi realităţile existente în lume.

În lucrare s-a încercat o analiză a calităţii de subiect de drept internaţional public a Republicii Moldova. Procesul de formare şi afirmare a statului nostru ca subiect al relaţiilor internaţionale, subiect de drept internaţional cu drepturi depline, nu este practic studiat în doctrina dreptului naţional, în special în doctrina dreptului internaţional. Lucrările existente în domeniu sunt axate pe aspectul politologic, şi nu pe cel juridic, de drept internaţional.

Alegerea temei de cercetare a fost determinată de lipsa desăvârşită a unor investigaţii cu caracter monografic în literatura de specialitate din Moldova, iar actualitatea acestei teme – de necesitatea reflectării procesului de formare şi afirmare a Republicii Moldova ca stat suveran, independent, subiect al relaţiilor internaţionale şi al dreptului internaţional cu drepturi depline, recunoscut *de jure* de comunitatea internaţională.

Scopul şi obiectivele tezei. Scopul lucrării constă în efectuarea unei cercetări complexe şi detaliate a problematicii subiecţilor de drept internaţional, pornind de la determinarea naturii juridice şi a originii fiecăruia dintre subiecţi, a particularităţilor, fundamentului, temeiului şi capacităţii juridice ale fiecărei entităţi şi personalităţi juridice internaţionale titulari de drepturi şi obligaţii internaţionale, în funcţie de poziţia acestei entităţi în dreptul internaţional, cercetarea servind drept bază metodologică pentru analiza premiselor şi fazelor procesului de formare a Republicii Moldova ca subiect de drept internaţional.

Pentru realizarea scopului trasat ne-am propus **următoarele obiective:**

- a examina evoluţia conceptului de subiect de drept internaţional contemporan în doctrina şi practica dreptului internaţional, atrăgând o atenţie deosebită distincţiei dintre subiecţii de drept internaţional şi cei de drept intern;
- a determina natura juridică, caracteristicile şi criteriile, care se cer a fi întrunite pentru ca o entitate să fie recunoscută în calitate de subiect de drept internaţional, participant la relaţiile internaţionale, de diferit nivel, reglementate de normele dreptului internaţional;
- a defini şi formula noţiunea de subiect de drept internaţional public contemporan, care există în raporturile juridice internaţionale, în care se manifestă şi se realizează calitatea de titular al drepturilor şi obligaţiilor internaţionale;

- a clasifica subiecții de drept internațional în funcție de origine, natura juridică, capacitatea de exercițiu, drepturi și obligații și în raport cu evoluția relațiilor internaționale, în perioada actuală a globalizării;
- a analiza din punctul de vedere al dreptului internațional caracteristicile personalității internaționale a statelor suverane cu diferite forme de stat, ca subiecți primari și originari;
- a analiza caracteristicile personalității internaționale ale subiecților secundari și derivați și ale noilor entități internaționale – subiecți ai relațiilor internaționale –, precum marele concerne și companii transnaționale, organizațiile internaționale neguvernamentale și persoanele fizice;
- a cerceta evoluția conceptului drepturilor și obligațiilor fundamentale ale statelor care definesc și delimitează sfera licitului și ilicitului în dreptul internațional contemporan;
- a determina, prin comparație, capacitatea subiecților de a acționa în dreptul internațional;
- a studia și contura calitatea de subiect al dreptului internațional cu drepturi depline a Republicii Moldova și particularitățile exercitării acestei calități în perioada actuală pe arena europeană și mondială.

Suportul metodologic și teoretico-științific al investigațiilor. Urmărind ca cercetarea să întrunească un caracter cât mai complex al obiectului investigat, în calitate de bază metodologică a studiului ne-au servit metodele general recunoscute: analiza comparată, analiza sistematică, structural-funcțională, dialectică, analiza și sinteza istorică, istorico-logică, juridică, alte metode științifice utilizate în știința dreptului internațional ca sistem de drept.

Utilizarea metodelor menționate a făcut posibilă studierea și analiza fenomenelor juridice de drept național și internațional public, studierea cadrului normativ universal, rezoluții ale ONU și actele jurisdicționale necesare pentru analiza practicii de recunoaștere a calității de subiect de drept internațional pentru unele entități internaționale ale contemporaneității.

Drept reper important și suport de bază în cercetare ne-a servit legislația națională a Republicii Moldova, actele juridice anterioare Constituției Republicii Moldova din 1994, prin care s-a pus baza juridică a procesului de formare și manifestare a statului nostru în calitate de subiect de drept internațional. De asemenea, drept punct de reper ne-a servit și legislația fostei URSS privind statutul politico-juridic al fostelor republici unionale ca subiect de drept internațional și efectele acestuia asupra statutului juridico-politic actual al foștilor subiecți ai federației sovietice.

Autorul a consultat o bogată bază bibliografică, formată din lucrările doctrinare ale specialiștilor de drept internațional, publicate în mai multe țări. În acest sens, ținem neapărat să cităm personalități ca: D.Popescu, A.Bolintineanu, A.Năstase, G.Geamănu, R.Miga-Beșteliu, N.Ecobescu, V.Duculescu, I.M.Anghel, Ch.Rousseau, Ruzie David, Paul Reuter, D.W.Greig,

G.Schwarzenberger, Nguen Quoch Dinh, A.Pellet, P.Daillier, H.Kelsen, I.I.Lukaşuk, G.I.Tunkin, A.N.Kudreavţev, L.A.Modjorian, P.P.Kremnev și alții.

Baza normativ-legislativă a cercetărilor o constituie documentele și actele internaționale: tratate, convenții, acorduri încheiate între state, hotărâri și rezoluții adoptate de către organizațiile internaționale care au tangență directă cu tematica abordată.

Sub aspect teoretico-metodologic, un rol important îl au principiile generale de drept internațional public: respectarea tratatelor internaționale, a independenței și suveranității naționale, neamestecul în treburile interne ale statelor, egalitatea în drepturi a statelor și a celorlalți subiecți de drept internațional, renunțarea la forță, asigurarea păcii și securității mondiale.

În procesul cercetărilor a fost efectuat un studiu complex, sub aspect juridic, al evoluției calității de subiect de drept internațional public, la diferite niveluri, de la origini până în prezent. Rezultatele obținute în acest domeniu sunt interpretate, cu speranța că problema propusă spre examinare va cunoaște noi abordări, vor apărea noi idei, opinii menite să perfecționeze instituția calității de subiect de drept internațional public.

În urma efectuării acestui studiu, aplicând metoda sistematizării, combinării și reflectării individuale, am sintetizat unele definiții și idei doctrinare pe care le-am reflectat în compartimentele corespunzătoare ale tezei. În cazul în care prevederile doctrinare reflectau în mod contradictoriu o problemă legată de subiecții dreptului internațional public, am încercat să ne expunem opinia prin aderarea totală sau parțială la una din aceste teorii, ajustând explicațiile de rigoare în vederea clarificării motivelor de aderare.

Procedeul de relatare a conceptelor în teză s-a făcut urmărind scopul de a evidenția nucleul problemelor puse în dezbatere, fără a ne limita numai la o expunere a materiei, ci îmbinând doctrina cu fundamentul legislativ și practica existentă.

Noutatea științifică și valoarea practică. Cercetarea acestei teme actuale și efectuarea prezentului studiu au fost determinate de nivelul și gradul redus de studiere în doctrina juridică autohtonă a problematicii subiecților de drept internațional public contemporan și a procesului de formare și afirmare a Republicii Moldova ca subiect plenipotențiar al dreptului internațional, locul și rolul ei ca actor activ în relațiile internaționale.

Din aceste considerente, obiectul investigației l-a constituit analiza conceptului, originii, naturii juridice, calităților și însușirilor pe care urmează să le întrunească o entitate care pretinde a fi recunoscută în calitate de subiect de drept internațional public.

Este importantă definirea, sub aspect teoretic și practic, a capacității de exercițiu a fiecărui subiect: drepturile și obligațiile, răspunderea și limitele acestora pe plan internațional în raport cu alți subiecți, dar și cu comunitatea internațională.

Noutatea științifică a lucrării se manifestă și prin faptul că a fost efectuată o analiză comparată a calității de subiect a majorității absolute de entități internaționale care participă sau pot participa la relațiile internaționale reglementate de normele dreptului internațional.

Analiza efectuată demonstrează că, odată cu evoluția relațiilor internaționale, se modifică și cercul de subiecți în sensul lărgirii acestuia – de la statele suverane, unici subiecți de drept internațional pe timpuri, la persoane fizice și organizații internaționale neguvernamentale, în perioada actuală. Folosind sursele cele mai diverse, lucrarea se remarcă nu numai prin noutatea problematicii abordate, dar și prin preocuparea de a formula o definiție a noțiunii de calitate de subiect al dreptului internațional contemporan și, pornind de la particularitățile specifice fiecăruia, de a propune o clasificare actuală a subiecților în două categorii distincte.

O altă noutate, extrem de importantă în opinia noastră, este analiza procesului de formare și afirmare a Republicii Moldova ca subiect de drept internațional public, argumentat prin metode și instrumente juridice, prin drepturile și obligațiile pe care și le-a asumat statul pe plan internațional, prin încheierea tratatelor bi- și multilaterale, prin calitatea de membru al diverselor organizații internaționale interguvernamentale, în primul rând, Organizația Națiunilor Unite, organizație cu caracter universal, dovedind că calitatea de subiect de drept internațional al Republicii Moldova este o realitate politică și juridică incontestabilă.

Cercetarea temei se încheie cu unele concluzii și idei, care pot fi utile pentru știința dreptului, practica națională în materia recunoașterii calității de subiect de drept internațional al formațiunilor și entităților internaționale nou-formate:

- este analizat și argumentat conceptul calității de subiect al dreptului internațional contemporan;
- a fost efectuată o analiză juridico-politică a evoluției sistemului și categoriilor de subiecți de drept internațional;
- a fost propusă o clasificare a subiecților în funcție de originea și natura juridică, drepturile de care pot dispune, obligațiile pe care și le pot asuma și capacitatea de a răspunde.

În baza analizei teoretice, sunt formulate propuneri în vederea tratării complexe a calității de subiect de drept internațional, pornind de la realitatea relațiilor internaționale și a sistemului internațional actual.

Semnificația teoretică și valoarea aplicativă a rezultatelor cercetării se manifestă prin următoarele aspecte principale:

- **Fundamentarea doctrinar-teoretică** ce se realizează prin examinarea și analiza diferitelor opinii, ipoteze, concepții și afirmații ale reprezentanților diferitelor școli de drept internațional, care urmăresc scopul de a unifica și adapta criteriile unice în determinarea calității de subiect de drept internațional public.

- **Fundamentarea practico-aplicativă** a cercetărilor rezultă din identificarea aspectelor practice ale exercitării calității de subiect de drept internațional, baza probativ-ilustrativă fiind practica formării și manifestării în calitate de subiect a Republicii Moldova începând cu sfârșitul anilor '90 ai secolului trecut până în prezent.

Prin conținutul său, în opinia noastră, lucrarea poate fi utilă:

- în sistemul de învățământ preuniversitar și universitar în special pentru specialitățile: drept, relații internaționale, politologie, jurnalistică;
- pentru funcționarii publici care au atribuții în domeniul relațiilor internaționale și, în special, pentru corpul diplomatic și al reprezentanților statului nostru în străinătate;
- pentru studenții, masteranzii, doctoranzii care se ocupă de dreptul și relațiile internaționale;
- în dezvoltarea științei dreptului internațional în Republica Moldova.

Ne exprimăm speranța că lucrarea de față va constitui o modestă contribuție la cercetările în domeniul istoriei Republicii Moldova, ca stat suveran și independent, în elucidarea locului și rolului ei juridic în relațiile internaționale contemporane, acesta fiind cel mai sigur viitor.

Aprobarea rezultatelor cercetării. Teza de doctorat a fost elaborată la Catedra Drept Internațional și Dreptul Relațiilor Economice Externe a Facultății de Drept a Universității de Stat din Moldova. La ședința catedrei din 21 martie 2006, lucrarea a fost aprobată și recomandată spre examinarea Seminarului Științific de Profil, specialitatea 12.00.10 – Drept internațional public de pe lângă Universitatea de Stat din Moldova.

Lucrarea constituie o investigație științifică de sine stătătoare, precum și o sinteză a mai multor materiale științifice legate de problematica subiecților de drept internațional public pe care autorul le-a publicat în revistele de specialitate din Republica Moldova. Aspectele teoretico-practice evaluate în lucrare au fost prezentate și examinate la conferințele științifico-internaționale din cadrul Universității de Stat din Moldova, al Universității „Perspectiva-INT”.

Volumul și structura cercetării. Din punct de vedere structural, lucrarea cuprinde:

- o *introducere*, care reprezintă caracteristica generală a problemei cercetate și inițierea în studiul întreprins;
- *trei capitole* structurate în *zece paragrafe*, în care sunt examinate evoluția, analiza conceptului, originii, naturii juridice a calității de subiect de drept internațional public;
- *concluzii și recomandări*, enunțate de autor;
- *bibliografie*, suportul documentar și doctrinar al lucrării;
- *4 anexe*, suportul ilustrativ și probant al ideilor conținute în cercetare;
- *adnotarea* cercetării în limbile română, rusă și engleză;
- *abrevierile* utilizate.

CAPITOLUL I

PROBLEME TEORETICE PRIVIND SUBIECȚII DREPTULUI INTERNAȚIONAL PUBLIC CONTEMPORAN

1. Noțiunea de subiect al dreptului internațional public

Noțiunea de subiect de drept este comună oricărei ordini juridice, fie ea internă sau internațională. Ea desemnează entitățile care au calitatea de a participa la raporturi juridice guvernate de normele specifice respectivei ordini juridice și de a fi titulari de drepturi și obligații în cadrul acestora [158, p.82].

În dreptul internațional noțiunea de subiect de drept reprezintă particularități esențiale în comparație cu dreptul intern. Anume aceste particularități, ce se referă la natura, temeiul, conținutul juridic și sfera de aplicare, determină principalele deosebiri dintre conceptele subiectului de drept internațional și cel al subiectului de drept intern.

Subiectul de drept intern este titularul de drepturi și obligații, a cărui capacitate de a participa la raporturi juridice este prevăzută de lege. Astfel, în dreptul intern, legea stabilește subiecții de drept, reglementează capacitatea lor de a intra în raporturi juridice, determină întinderea drepturilor pe care le pot exercita și a obligațiilor asumate în cadrul acestor raporturi. Potrivit legii, subiecți ai dreptului intern sunt persoanele fizice și persoanele juridice [179, p.60-63; 117, p.168].

Dreptul internațional prezintă, sub acest aspect, caracteristici determinate de particularitățile relațiilor internaționale care constituie obiectul reglementării juridice. Faptul că relațiile internaționale se desfășoară cu participarea directă a statelor ca entități suverane și independente egale în drepturi exclude existența în acest domeniu a unui „organ suprastatal” sau a unui „guvern” care să determine, să reglementeze sau să atribuie calitatea de subiect de drept internațional. Această calitate aparține, înainte de toate, statului în virtutea suveranității sale. Ea poate aparține și altor entități (popoare care luptă pentru eliberare, organizații internaționale guvernamentale și neguvernamentale, societăți transnaționale ș.a.) în măsura și în limitele determinate de statele membre ale comunității internaționale.

Calitatea de subiect al dreptului internațional definește, înainte de toate, situația juridică a unei entități ca titular de drepturi și obligații internaționale [98, p.112; 180, p.355]. Aceasta nu constituie însă doar o tendință, o capacitate juridică abstractă și nu poate fi definită în afara realității raporturilor de drept internațional în cadrul cărora se manifestă și se exercită. Dimpotrivă, ea există

pentru state sau alte entități prin participarea directă a acestora ca subiecți ai unor raporturi în care își exercită drepturile și își îndeplinesc obligațiile asumate¹.

Relațiile la care participă statele și alte entități cu personalitate juridică internațională sunt reglementate de normele dreptului internațional, căpătând, astfel, caracterul unor raporturi de drept internațional, analizate prin conceptele juridice clasice de: subiect, conținut juridic (drepturi și obligații) [276, p.595-598] și obiect. Caracteristicile acestor raporturi sunt determinate însă de situația juridică a subiecților participanți, de poziția lor față de dreptul internațional. Din acest punct de vedere, statul – subiect principal, primar și originar, fundamental – posedă această calitate nu în temeiul dreptului internațional sau al reglementărilor juridice, ci în virtutea suveranității sale, în baza căreia participă, prin acord de voință cu alte state, la procesul normativ, la formarea raporturilor internaționale și la determinarea situației juridice a altor entități pe plan internațional. De aceea noțiunea generală a subiectului de drept internațional nu poate fi redusă la formula „destinatarilor normelor juridice internaționale” [193, p.127], la faptul că „dreptul internațional îi recunoaște aptitudinea de a fi titular de drepturi și a fi ținut de obligații” [123, p.447-448] sau „îi atribuie capacitate juridică” [163, p.237-238]. Specificul și dinamica subiecților dreptului internațional infirmă asemenea susțineri care nu fac decât să transpună automat conceptele dreptului intern în sfera dreptului internațional, fără a ține seamă de specificul acestuia din urmă.

În acest domeniu, personalitatea juridică aparține statului ca entitate suverană fără a fi nevoie de o recunoaștere exterioară. Suveranitatea este cea care conferă statului personalitate juridică internațională, aptitudinea de a acționa în cadrul comunității internaționale, prin exercitarea drepturilor și asumarea obligațiilor. Organizațiile internaționale guvernamentale, întrucât sunt creația subiecților originari, dețin această calitate în măsura și în limita în care o determină statele. Dreptul internațional nu constituie, așadar, un determinant aprioric al personalității juridice a statelor, dimpotrivă, **el însuși este creat de acestea**; dreptul internațional este expresia și rezultatul acordului de voință al statelor privind drepturile și obligațiile lor, al altor subiecți, precum și cadrul juridic al relațiilor dintre entitățile participante la viața internațională cu drepturi și obligații directe.

Pentru identificarea unui subiect de drept internațional este necesar să se constate dacă acesta posedă personalitate juridică în cadrul ordinii juridice internaționale, dacă are, deci, capacitate juridică de a acționa pe plan internațional [ex. 211, p.122-159].

Pentru precizarea cine poate fi subiect al dreptului internațional public este necesară definirea noțiunii de subiect al acestui drept. În literatura juridică de specialitate există opinii controversate în

¹ În acest sens, apare incompletă definiția dată de G.Schwarzenberger, potrivit căreia „personalitate internațională înseamnă doar capacitatea de a fi purtător (bearer) de drepturi și obligații în dreptul internațional” [190, p.53].

ceea ce privește cerințele pe care trebuie să le întrunească o entitate pentru a putea fi subiect al dreptului internațional.

Într-un concept general, subiectul de drept internațional este titularul de drepturi și obligații internaționale, participant la relațiile reglementate de normele dreptului internațional.

În doctrina juridică, subiectul de drept internațional face obiectul unor definiții care, deși diferite, cuprind și unele elemente comune ... „Subiecții ai dreptului internațional sunt acele entități care au capacitatea de a participa la raporturile juridice reglementate de dreptul internațional” [120, p.78].

„Subiecții dreptului internațional, se arată în *„Курс международного права”* [230, p.159], „sunt entitățile care participă sau pot participa la relațiile reglementate de normele dreptului internațional” [256, p.106].

Din aceste formulări lipsește însă, în opinia noastră, un aspect esențial referitor la faptul că subiectul de drept internațional participă în raporturi juridice internaționale în care se manifestă și se realizează calitatea sa de titular al drepturilor și obligațiilor internaționale.

Prin altă definiție se susține că subiecții ai dreptului internațional sunt entitățile participante la viața internațională, cu drepturi și obligații directe [124, p.282]. Considerăm că sintagma „viața internațională” nu-i cea mai potrivită, ea putând include și domenii nereglementate de dreptul internațional public, cum ar fi, spre exemplu, relațiile comerciale internaționale, subiecții cărora tot sunt înzestrați cu drepturi și obligații ce izvorăsc însă din contractele încheiate între ei, reglementate de dreptul internațional privat.

Fără a da o definiție, juristul african N.Mugerwa indică trei elemente esențiale ale „calității de subiect al unui sistem de drept”:

- 1) subiectul să aibă obligații;
- 2) să fie capabil a reclama beneficiul drepturilor sale;
- 3) să aibă capacitatea de a intra în raporturi juridice cu alte persoane juridice recunoscute de sistemul particular de drept [164, p.249].

Elaborând un concept unitar al subiectului de drept, valabil și pentru dreptul internațional, autorul nu ia însă în considerare particularitățile subiectului de drept internațional în sensul că acesta există ca atare în temeiul unui criteriu obiectiv, al unei însușiri esențiale fie inerentă subiectului respectiv – suveranitatea pentru state, dreptul la autodeterminare pentru națiuni – fie atribuită acestuia prin acordul statelor, de pildă, organizațiile internaționale².

² Ideea unui criteriu obiectiv este susținută de L.A.Modjorian care limitează însă sfera subiecților doar la stat și la națiuni luptătoare [242, p.10]; în acest sens, afirmă și Greig: „atributul personalității trebuie să fie rezervat pentru acele entități, înainte de toate, statele anumite organizații internaționale, care au în mod obiectiv și independent capacitatea de a se manifesta pe plan internațional” [143, p.91].

Autorul englez D.W.Greig afirmă „în dreptul internațional, statul este persoană juridică tipică, iar alte entități pot fi considerate ca „subiecți” ai dreptului internațional în măsura în care pot intra în raporturi juridice pe plan internațional” [143, p.73]. Absența unei mențiuni la dreptul internațional face ca referirea la „raporturi juridice pe plan internațional” să devină imprecisă, echivocă, permițând extinderea arbitrară a calității de subiect al dreptului internațional asupra unor entități naționale sau internaționale participante la raporturi juridice cu diferite implicații internaționale. Subiect de drept internațional nu poate fi decât acea entitate care își exercită drepturile și își asumă obligații ca participant numai la raporturi reglementate de dreptul internațional și nu la orice fel de „raporturi juridice internaționale”.

Un alt mod de definire este acela că subiect al dreptului internațional este cel căruia i se adresează regulile de drept internațional pentru a-i impune direct obligații sau a i se atribui drepturi [123, p.448]. La aceiași autori găsim și o altă definiție - subiectul dreptului internațional este dependent direct de dreptul internațional, este apt să fie titular de drepturi internaționale, să fie legat de obligații internaționale și să aibă acces la proceduri internaționale [123, p.558].

Paul Reuter propune următoarea definiție „pentru a recunoaște unei entități calitatea de subiect al dreptului internațional se cere o dublă cerință să fie titulară de drepturi și obligații stabilite și sancționate direct de acest drept” [184, p.175].

După părerea noastră, din definițiile expuse mai sus, rezultă doar unul din elementele caracteristice ale subiectului dreptului internațional public, și anume acela **de a fi titular de drepturi și obligații internaționale în mod direct**, adică de a avea personalitate internațională (aptitudinea de a fi titular de drepturi și obligații potrivit dreptului internațional), trăsătură considerată esențială și de mulți alți autori [181, p.119-120; 239, p.57].

Aceași opinie o găsim și în doctrina franceză „pentru a fi considerat drept subiect activ al unei ordini juridice, o entitate trebuie, în primul rând, să fie investită de această ordine cu drepturi și obligații definite în mod clar” [187, p.402].

M.Ivanov consideră că la baza calității de subiect al dreptului internațional public stă voința autonomă a entității, adică, este vorba despre capacitatea de a participa independent la raporturile juridice internaționale [277, p.88-91].

Calitatea de subiect al dreptului internațional trebuie abordată în contextul particularităților pe care le reprezintă acest sistem de drept [245, p.6-9]. Dacă în dreptul intern determinarea titularilor drepturilor și obligațiilor, precum și întinderea lor este stabilită prin voința statului exprimată prin lege, pe plan internațional, sfera entităților ce au această aptitudine nu poate fi determinată decât prin observarea permanentă a particularităților, a modului diferit în care apar și există normele acestui sistem de drept. În dreptul internațional important este nu numai aptitudinea de a avea

drepturi și obligații, ci și posibilitatea practică de a le exercita, aspect în care, de fapt, se concretizează finalitatea principiilor și normelor sale [98, p.112].

D.Feldman și G.Kurdiukov³ consideră că, pentru ca o entitate să devină subiect de drept internațional, ea trebuie să dispună de capacitate juridică internațională care presupune necesitatea și posibilitatea subiectului dreptului internațional de a avea drepturi și obligații.

Necesitatea de a avea drepturi și obligații internaționale constă în aceea că subiectul dreptului internațional nu poate activa corespunzător dacă nu dispune de anumite drepturi și obligații.

Posibilitatea de a avea drepturi și obligații presupune obținerea drepturilor și obligațiilor internaționale prin participarea la raporturile juridice internaționale [257, p.47].

G.Tunkin, patriarhul științei dreptului internațional din fosta URSS și al Rusiei, definește subiecții dreptului internațional ca fiind participanții la relațiile internaționale, posesorii drepturilor și obligațiilor internaționale, ce le realizează în baza dreptului internațional și care, în cazurile necesare, poartă răspundere internațională [253, p.85]. În această definiție apare un nou accent „realizarea drepturilor și obligațiilor internaționale”, adică, participarea nemijlocită la raporturile juridice reglementate de dreptul internațional public. În aceeași definiție întâlnim și un element specific, esențial, după părerea noastră, și anume „răspunderea internațională a subiecților dreptului internațional public”.

Unul din semnele subiecților dreptului internațional este faptul că ei nu numai că pot fi supuși răspunderii internaționale, dar și dispun de capacitatea de a acționa în mod direct prin proceduri adecvate ale dreptului internațional, pentru a-și face efectivă respectarea drepturilor sale în aceste relații, deci, capacitatea „de a avea acces direct la procedurile internaționale pentru a-și apăra drepturile (fie în fața unor instanțe judiciare internaționale, fie în cadrul unor organizații internaționale)” [173, p.120].

În literatura de specialitate întâlnim și alte caracteristici ale subiecților de drept internațional public:

- capacitatea de a participa la crearea dreptului internațional [253, p.83];
- capacitatea de a cere respectarea normelor dreptului internațional de către subiecți [241, p.18];
- capacitatea juridică de a încheia tratate internaționale etc. [242, p.10]; caracteristici care, după părerea noastră, nu necesită a fi menționate aparte, ele incluzându-se în capacitatea de a participa la raporturile juridice internaționale.

³ Autori ruși, profesori ai Universității din Kazan, recunoscuți specialiști în materia de subiecți ai dreptului internațional.

L.Modjorean consideră drept calitate obligatorie a subiectului de drept internațional public – *suveranitatea* [242, p.47].

O altă definiție dată subiecților dreptului internațional public este aceea că „sunt considerați subiecți ai acestuia acele entități care participă, pe de o parte, la elaborarea normelor de drept internațional și, pe de altă parte, la desfășurarea raporturilor juridice guvernate de aceste norme, dobândind astfel nemijlocit drepturi și asumându-și obligații în cadrul ordinii juridice internaționale” [158, p.82].

Bineînțeles că toate definițiile analizate reflectă opiniile autorilor, situația și practica internațională concretă. În linii mari, ele nu pot fi contestate, ci doar perfecționate.

Efectuând o sinteză a definițiilor analizate, putem concludiona că o entitate poate fi subiect de drept internațional, dacă întrunește următoarele condiții:

- este destinatarul nemijlocit al normelor dreptului internațional și, ca atare, este titularul direct de drepturi și obligații internaționale;
- participă în mod nemijlocit la raporturile juridice internaționale și are acces direct la procedurile internaționale pentru a-și apăra drepturile.

Pornind de la cele menționate, propunem o definiție a noțiunii de „subiecți ai dreptului internațional public”, care, după părerea noastră, are un caracter mai generalizator:

Subiecții dreptului internațional public sunt entitățile care participă direct la raporturile internaționale reglementate de dreptul internațional public, care, prin acțiunile lor volitive, obțin drepturi și își asumă obligații internaționale, iar în cazul încălcării acestora poartă răspundere internațională.

2. Sistemul și categoriile de subiecți ai dreptului internațional public contemporan: doctrină și practică

Concepțiile cu privire la subiecții dreptului internațional au evoluat în decursul timpului. Într-o concepție considerată tradițională, clasică, autori reputați ca M.Bluntskli, P.Fiore ș.a. au susținut că statele sunt unicii subiecți ai dreptului internațional în accepția deplină, „normală” a acestui termen⁴. Această teză s-a menținut până la sfârșitul primului război mondial, recunoscându-li-se și altor entități ca Vaticanul, Comisia Europeană a Dunării sau Confederația de state personalitatea juridică parțială și „netipică” [163, p.231-233].

În perioada interbelică, această concepție, care a avut o influență deosebită asupra gândirii juridice, a fost amplu argumentată de cunoscuți doctrinari ca H.Triepel, D.Anzilotti, W.G.F.Phillimore ș.a.⁵. Ei au respins, totodată, teoria formulată de juriști ca G.Scelle sau N.Politis care atribuiă și indivizilor această calitate. Totuși, după primul război mondial li se atribuie și unor organizații internaționale (ca Liga Națiunilor sau Organizația Internațională a Muncii) prerogativele subiecților de drept internațional. Astfel, în doctrina juridică românească dintre cele două războaie mondiale, unii autori ca G.Sofronie [192, p.63, 69, 112] sau G.Plastara [178, p.53, 108] recunoșteau această calitate atât statelor, cât și altor entități considerate însă „persoane artificiale” ca Vaticanul și Liga Națiunilor. P.Negulesco le atribuia și indivizilor, alături de state, personalitate juridică internațională, limitată și specială [168, p.26].

În perioada postbelică, evoluția relațiilor internaționale în sensul democratizării lor, al sporirii rolului tuturor statelor, națiunilor și popoarelor în viața internațională a generat necesitatea unei noi concepții care să recunoască și altor entități, alături de state, calitatea de destinatari ai normelor de drept internațional și capacitatea de a participa la raporturi reglementate de aceste norme.

Concepția predominantă din zilele noastre este teoria pluralității subiecților de drept internațional, potrivit căreia există, în dreptul internațional, alături de state, și alți subiecți de drept internațional, aceștia neavând o poziție identică și egală cu statele, cum ar fi: organizațiile internaționale interguvernamentale, națiunile care luptă pentru eliberarea națională ș.a. Aceasta nu înseamnă însă că toate entitățile având personalitate internațională sunt identice. În avizul său consultativ din 1949, cu privire la „Repararea daunelor suferite în serviciul Națiunilor Unite”, CIJ

⁴ M.Bluntschli, de pildă, afirma: „Statele sunt persoanele dreptului internațional” [105, p.64]; „în calitatea sa de persoană care acționează, scria juristul rus Kamarovski, statul se manifestă în relațiile cu supușii săi și cu alte state” [226, p.27].

⁵ „Statele coordonate sunt unicii subiecți ai dreptului internațional”, susținea H.Triepel [197, p.82]; în același sens, D.Anzilotti susținea „principiul după care numai statele sunt subiecți ai dreptului internațional” [102, p.123]; a se vedea, în acest sens, și W.G.F.Phillimore [177, p.33].

subliniază: „Subiecții de drept, într-un sistem juridic, nu sunt în mod necesar identici în ce privește natura sau întinderea drepturilor lor; natura lor depinde de nevoile comunității” [5; 8, p.178]. ONU, de pildă, nu poate fi asimilată din acest punct de vedere cu statele, deși statutul de drept internațional al ONU este în prezent incontestabil.

Sistemul subiecților de drept internațional cuprinde, în afară de state, națiunile care luptă pentru eliberare, organizațiile internaționale determinate ca atare prin acordul statelor membre și Vaticanul.

Referindu-ne la importanța generală a clasificării subiecților dreptului internațional, putem susține că, în baza acestei clasificări, evidențiem legătura lor, a subiecților, în diferite relații internaționale, reflectând caracteristica generală a anumitor tipuri de subiecți, cât și statutul juridic individual al fiecărui subiect. Subiecții dreptului internațional se deosebesc unul de altul după modul de apariție (formare), scopurile sale, toate având trăsături individuale, neexistând o identitate între natura și întinderea drepturilor și obligațiilor lor, deci, a personalității lor internaționale.

În literatura de specialitate există mai multe modalități de clasificare a subiecților dreptului internațional.

D.Feldman și G.Kurdiukov clasifică subiecții dreptului internațional după modul de manifestare a capacității juridice internaționale în:

- subiecți universali (tipici) – statele care dispun de toate drepturile și obligațiile internaționale;
- subiecți speciali (derivați) – organizațiile internaționale care au capacitatea juridică internațională limitată prin voința statelor [257, p.48].

Bazându-se pe criteriul suveranității, aceiași savanți propun și o altă clasificare a subiecților dreptului internațional: „...suveranitatea este unicul criteriu obiectiv pentru clasificarea subiecților de drept internațional, care se împart în subiecți de bază (originari) și secundari, suverani și nesuverani” [258, p.10]. Susținem această idee.

În acest sens, se propune următoarea clasificare:

- subiecți suverani (primari), din care fac parte statele și popoarele ce luptă pentru independență;
- subiecți nesuverani (secundari) - organizațiile internaționale [257, p.43].

O clasificare specifică a subiecților dreptului internațional întâlnim în cursul academic de drept internațional (în șapte volume), unul din cele mai importante cursuri de drept internațional al secolului XX. Autorul compartimentului respectiv R.Miullerson propune clasificarea subiecților dreptului internațional în:

- subiecți ce dispun de drepturi și obligații ce se deduc direct din normele dreptului internațional și care participă direct la crearea acestor norme și veghează respectarea lor. Aceștia sunt statele, popoarele ce luptă pentru independență și organizațiile internaționale guvernamentale;
- subiecți ce dispun de un anumit volum de drepturi și obligații internaționale, destul de limitat, și care nu participă direct la procesul de creare a normelor dreptului internațional. Aceștia sunt indivizii, organizațiile internaționale neguvernamentale, organele internaționale (comisii, comitete, organe judiciare și arbitrale) [230, p.181].

O clasificare asemănătoare este propusă de M.Ivanov:

- subiecți ce creează norme de drept internațional și totodată le aplică (statele, organizațiile internaționale guvernamentale, mai puțin formațiunile de tip statal și popoarele ce luptă pentru independență);
- subiecți ce aplică doar aceste norme, fără a avea posibilitatea de a le crea (persoanele fizice și juridice, organizațiile internaționale neguvernamentale) [277, p.89-91].

Analizând doctrina sovietică în problema subiecților de drept internațional este necesar să menționăm că, dacă până la destrămarea URSS, în doctrină exista o poziție comună cu unele nuanțe pe care le-am analizat deja, în doctrina rusă actuală de drept internațional, care se formează în condiții geopolitice noi determinate de dispariția URSS ca subiect unic de drept internațional, se observă o modificare esențială a conceptului de subiect de drept internațional.

În una din cele mai recente lucrări din domeniul dreptului internațional – „Precedentele în dreptul internațional public și privat” – cunoscuții savanți ruși I.Blișenko și G.Doria acordă acestei probleme – subiecții dreptului internațional – o atenție deosebită, tratând problema într-un mod deosebit și specific în comparație cu conceptul cunoscut și acceptat. Anume acest aspect impune o analiză mai profundă.

Pornind de la ideea fundamentală, prin care autorii înțeleg dreptul internațional public contemporan ca „...totalitate a principiilor și normelor, convenționale și cutumiare, care reglementează relațiile internaționale ale participanților la aceste relații” [207, p.10] și afirmă că, în condițiile actuale, calitatea de subiect de drept internațional public urmează să fie recunoscută:

- a. – poporului;
- b. – statelor;
- c. – organizațiilor interstatale;
- d. – națiunilor care luptă pentru eliberarea națională reprezentante prin organele eliberării naționale.

Toți acești subiecți sunt primari, în opinia autorilor, calitatea de subiect având-o și:

- a. – corporațiile transnaționale;
- b. – persoanele fizice și persoanele juridice, care participă la circuitul internațional economic;
- c. – organizațiile interstatale neguvernamentale [207, p.11].

În categoriile propuse de subiecți de drept internațional apare un nou subiect – poporul, care în literatura de specialitate sovietică se trata ca subiect, la începutul anilor '60 ai secolului XX; când se afirma, de către unii autori, că ar exista un drept internațional al țărilor socialiste calitativ mai superior, prin conținutul său, și mai progresist decât dreptul internațional general⁶.

Această opinie a fost dur criticată și demascată de profesorul G.I.Tunkin în lucrările sale „Идеологическая борьба и международное право” [254, p.29-32] și „Международное право и идеологическая борьба” [279, p.37].

Revenirea autorilor menționați la conceptul de popor ca subiect de drept internațional este, în opinia noastră, firească. Anume poporul este purtătorul drepturilor și obligațiilor suverane, exercitându-și drepturile și executându-și obligațiile sale suverane direct sau prin organele sale reprezentative (art.2, Constituția Republicii Moldova).

Profesorul Blișenko I. operează cu trei categorii de suveranitate: *suveranitatea poporului*, *suveranitatea statului* și *suveranitatea națională*, înțelegând prin ultima particularitățile calitative, care determină recunoașterea unei comunități umane concrete în calitate de națiune cu dreptul de a dispune de propria soartă, teritoriu, bogății, să decidă liber în problema cu privire la forma de guvernare și regimul de stat. Forma superioară de exprimare a suveranității naționale este dreptul națiunii la autodeterminare [207, p.23].

Suntem pe deplin de acord cu concluziile autorilor citați, precum și cu afirmația că, în condițiile actuale, una din cele mai complicate și nesoluționate probleme în materia calității de subiect de drept internațional public este locul și rolul autonomiilor în relațiile internaționale și dreptul internațional, problemă nesoluționată în plan teoretic și practic [207, p.25].

Analiza detaliată a acestei probleme importante, dar și foarte delicate sub aspect juridic și politic, este întreprinsă de noi în capitolele următoare, în special în capitolul trei.

După părerea noastră, o clasificare reușită a subiecților dreptului internațional se face în raport de drepturile pe care le pot dobândi și obligațiile pe care și le pot asuma, clasificare ce cuprinde două categorii de subiecți, și anume:

- subiecți primari, originari, direcți și cu capacitate deplină;
- subiecți derivați și cu capacitate limitată.

⁶ A se vedea: Блищенко И.П., Дурденевский В.И. [206, с.32-33]; Задорожный Г.П. [220, с.462].

Subiecții primari, originari sunt statele. Ele sunt creatoarele și destinatarele principale ale normelor și principiilor fundamentale ale dreptului internațional. Statele mai sunt definite ca subiecți direcți cu capacitate deplină, având predilecția „de a fi parte în orice raport juridic internațional” [195, p.65].

Subiecții derivați sunt acele entități implicate în raporturile juridice internaționale, cărora statele le conferă statutul,⁷ prin acordul lor de voință. În această categorie intră organizațiile internaționale interguvernamentale, națiunile care luptă pentru eliberare, la care se adaugă Vaticanul.

Analizând clasificările enunțate, apare evidentă concluzia că astăzi predomină teoria pluralității subiecților dreptului internațional, spre deosebire de doctrina anterioară primului război mondial, când majoritatea autorilor considerau statul drept unic subiect al dreptului internațional, și doctrina sovietică a anilor '50-'60, prin care se recunoșteau ca subiecți de drept doar statele și popoarele ce luptă pentru independență [240, p.58].

În doctrina actuală se susține diversificarea entităților ce ar urma să fie incluse în ordinea juridică internațională ca subiecți distincți, alături de state, organizațiile guvernamentale și popoarele ce luptă pentru independență, corporațiile multinaționale, organizațiile internaționale neguvernamentale, persoanele fizice, persoanele juridice și chiar omenirea în întregul ei. Astfel, autorii I.Blișenko și G.Doria, citați deja, clasifică subiecții dreptului internațional nu numai în categorii, dar și în trei niveluri [207, p.23]:

Nivelul unu: poporul, statele și națiunile care luptă pentru eliberarea națională, organizațiile internaționale interstatale. Toți acești subiecți, direct sau indirect, participă la crearea normelor de drept internațional, sunt posesori și purtători ai drepturilor și obligațiilor ce decurg din tratate și acorduri internaționale. Toți acești subiecți funcționează în teritoriile statelor concrete întru executarea tratatelor și acordurilor la care sunt parte și prin acțiunile lor deseori au o influență decisivă asupra procesului de creare a normelor de drept internațional.

Nivelul doi și trei: persoanele fizice, persoanele juridice, corporațiile transnaționale, organizațiile internaționale neguvernamentale, participanți la relațiile internaționale, care prin acțiunile lor participă, direct sau indirect, la formarea normelor de drept internațional, însă influența lor nu este decisivă ca în cazul subiecților de nivelul unu.

Considerăm această opinie oportună și argumentată, care corespunde realităților actuale ale relațiilor internaționale și dreptului internațional.

⁷ Consacrându-le atribuțiile, prerogativele, drepturile și obligațiile în raporturile juridice internaționale.

Este adevărat că întreprinderile multinaționale sunt destinate ale unor anumite obligații, atunci când acționează pe teritoriul diverselor state, altele decât statul de origine, și că organizațiile neguvernamentale pot întreprinde acțiuni proprii în calitatea lor de agenți ai societății internaționale. Dar nici una din aceste entități nu dispune de o reală capacitate juridică, care, în cazul statelor, se bazează pe suveranitatea de care ele se bucură, iar în cel al organizațiilor guvernamentale – pe forța juridică conferită prin statute de către statele membre, în virtutea suveranității lor.

În sistemul subiecților de drept internațional statul constituie un subiect fundamental, având această calitate în virtutea situației sale de entitate politică suverană, care, prin acordul de voință, creează dreptul internațional și determină statutul juridic al altor participanți la relațiile internaționale. De aceea statul este considerat subiectul primordial, originar [181, p.57] în raport cu alte entități având personalitate de drept internațional recunoscută de alte state și, totodată, subiect universal în sensul că își exercită drepturile și își asumă obligații în orice domeniu al relațiilor interstatale [141, p.277]. Sub acest aspect, unii autori mai numesc statul subiect tipic [190, p.55], normal [116, p.468] al dreptului internațional spre deosebire de alți subiecți netipici, „de creație artificială” [178, p.53,108] sau derivați [163, p.243].

Întrucât a devenit pluralistă, societatea internațională actuală nu cuprinde în mod exclusiv numai statele, ci mai cuprinde:

- membrii neregulați (neobișnuiți), adică cei lipsiți de bază teritorială și care nu se bucură decât de o competență limitată – este cazul entităților extrastatale – Vaticanul;
- membrii derivați (creați), adică aceia ale căror existență și competență (întotdeauna, numai una specială) depind de un act de voință al statelor, iar acestea sunt entități interstatale – asociațiile de state și organizațiile internaționale.

Până în prezent, practica internațională confirmă calitatea de subiect de drept, în afara statelor, pentru națiunile care luptă pentru eliberare – acestea participând la încheierea unor tratate de interes legitim pentru ele – precum și organizațiile internaționale interguvernamentale, care nu numai că participă la încheierea de tratate internaționale în domeniul lor de activitate, dar care acționează în limitele unei convenții speciale în materie. De asemenea, Vaticanul încheie tratate cu caracter religios. Mult controversată este, însă, problema calității de subiect de drept internațional a individului, precum și a unor asociații internaționale neguvernamentale. Această problemă este supusă analizei detaliate în lucrare.

Din cele analizate, considerăm că, în perioada actuală, în condițiile dinamice ale relațiilor internaționale și ale globalizării sistemul subiecților de drept internațional cuprinde:

Subiecți de nivelul unu, categorie din care fac parte subiecții unanim recunoscuți:

- statul suveran – subiect originar și primar;

- organizația internațională – subiect derivat și secundar;
- popoarele care luptă pentru eliberarea națională – subiect provizoriu;
- formațiunea de tip statal – subiect specific.

În categoria subiecților de nivelul doi se includ subiecții recunoscuți în doctrină și practică drept subiecți cu competență limitată:

- persoanele fizice;
- persoanele juridice;
- corporațiile transnaționale;
- organizațiile internaționale neguvernamentale.

3. Statul suveran – subiect clasic de bază al dreptului internațional public: trăsături caracteristice, particularități, evoluții actuale

Caracteristicile personalității internaționale a statului

De-a lungul istoriei, statele s-au format ca rezultat al războaielor și al cuceririi de teritorii prin partaj succesoral, prin căsătorii între familii monarhice [100, p.52]. Komarovskii L.A. scria că „dreptul internațional este din sfera publicului și punctul de pornire e **statul**” [225, p.33-34].

Odată cu formarea și consolidarea burgheziei au apărut noi state ca urmare a luptei pentru independența națională. În acest fel, au luat naștere statele naționale unificate Italia, Germania sau statele independente care s-au format prin destrămarea unor imperii (imperiul otoman, cel habsburgic). De asemenea, s-au format numeroase state prin separarea unor colonii de metropole sau prin dezmembrarea unor state federative (URSS, Iugoslavia, Cehoslovacia).

Statul este un fenomen istoric, politic și juridic. Fiind o categorie socială extrem de complexă, noțiunea de stat este posibilă de analizat în mai multe sensuri. În definirea statului există mai multe opinii influențate de diferite doctrine și ideologii. C.Dissescu [128, p.249] apreciază că în teoriile clasice statul a fost studiat în mod abstract, elaborându-se un concept bazat mai mult pe ceea ce vrem să fie el decât pe ceea ce este în realitate.

Astfel, statul este definit ca o colectivitate umană, instalată permanent pe un anumit teritoriu și având o structură de organe ale puterii care se bucură de suveranitate [216, p.52].

Statul, fiind odată organizat, are un scop anume și funcții bine determinate. Bineînțeles că scopul principal al statului constă în apărarea interesului general (binele comun). În acest sens, avea perfectă dreptate Hegel când spunea: „dacă cetățenilor nu le merge bine, dacă scopul lor subiectiv nu este satisfăcut, dacă ei nu găsesc că mijlocirea acestei satisfaceri constituie statul însuși, ca atare, atunci statul stă pe picioare slabe” [145, p.291].

Din acest punct de vedere, prin stat trebuie să înțelegem un sistem organizațional care realizează conducerea politică a unei societăți, deținând în acest scop monopolul creării și aplicării dreptului [199, p.52].

Sușinăm opinia lui Negru B., care, analizând în plan comparativ evoluția definiției în temeiul ideilor unor juriști de vază (Bluhmitscli M., Ihering, Schulze, Gumplowicz etc.), ajunge la concluzia că statul, de regulă, este caracterizat drept:

- a. o organizație politică a societății cu ajutorul căreia se realizează conducerea socială;*
- b. o organizație, care deține monopolul creării și aplicării dreptului;*
- c. o organizație, care exercită puterea pe un teritoriu determinat al unei comunități umane;*

- d. o organizație politică a deținătorilor puterii de stat care, în exclusivitate poate obliga executarea voinței generale, aplicând, în caz de necesitate, forța de constrângere [169, p.76-79].

Anume pornind de la aceste caracteristici a fost realizată analiza ideii de stat ca subiect de drept internațional.

Crearea unui stat independent trebuie să fie bazată pe principiul egalității în drepturi a popoarelor și al dreptului lor de a dispune de ele însele [169, p.134]. Încălcarea acestui drept și nerespectarea principiului neamestecului în treburile interne ale statelor reprezintă acte ilicite și pot fi contestate și sancționate potrivit dreptului internațional.

Noile state se bucură de calitatea de subiect de drept internațional din momentul apariției, celelalte state trebuind să respecte drepturile suverane ale acestora. Considerația statului, ca subiect de drept internațional, se exprimă prin totalitatea de drepturi și obligații care rezultă din apartenența la comunitatea internațională și obligația benevolă de a le respecta [204, p.101].

Spre deosebire de ceilalți subiecți de drept internațional, numai statele posedă totalitatea drepturilor și obligațiilor cu caracter internațional. Statele nu sunt numai subiecți ai dreptului internațional, ci și creatori ai acestui drept. Calitatea de personalitate juridică internațională a statului se caracterizează prin elemente intrinseci ale ei: prin suveranitatea sa asupra teritoriului său și persoanelor care se află pe acest teritoriu.

În scopul de a califica o anumită entitate ca stat având personalitate juridică internațională se cer luate în considerare anumite criterii.

Practica internațională se referă, în general, la criteriile „clasice” dezvoltate de dreptul constituțional, care au în vedere trei elemente fundamentale ale existenței statului: două de ordin sociologic – *populația și teritoriul* –, iar al treilea – un element juridic – *existența unui guvern*.

Fiind o colectivitate organizată, suverană și independentă situată pe un anumit spațiu, statul are calitatea de subiect de drept atât în raport cu ordinea internă cât și cu cea internațională [114, p.17]. Ceea ce îi conferă această dublă calitate este caracterul suveran al puterii sale. În baza acestei puteri, statul are dreptul de a governa societatea în interior și de a stabili raporturi cu alte state [165, p.397], în exterior, în condiții de deplină egalitate. Dacă latura internă a suveranității statului privește puterea sa de comandă în interior, concretizată în elaborarea unor norme cu caracter general și în urmărirea aplicării acestora în practica socială (realizarea ordinii de drept), latura externă privește comportamentul statului în societatea internațională, raporturile sale cu celelalte state [179, p.62-63]. Astfel, suveranitatea este baza politică și juridică a calității statului de subiect de drept internațional și determină aria de manifestare a acestei calități.

Cea mai completă definiție a noțiunii de stat a fost dată de Convenția de la Montevideo [17;

282], care este acceptată ca reflectând, în termeni generali, condițiile statalității în dreptul internațional cutumiar.

Potrivit acestei convenții, „Statul ca personalitate internațională trebuie să întrunească următoarele condiții:

- teritoriu determinat;
- populație permanentă;
- guvern;
- capacitatea de a intra în relații cu alte state” [17, art.1; 282].

Teritoriul

Elementul principal al statului îl constituie teritoriul, prin care înțelegem cadrul spațial în care este stabilită o anumită colectivitate umană [141, p.277-278].

Astfel, teritoriul de stat reprezintă spațiul geografic alcătuit din suprafețe terestre, acvatice și marine, din solul, subsolul și spațiul aerian asupra căruia statul își exercită suveranitatea sa deplină și exclusivă [181, p.144; 189, p.275].

Împreună cu populația și cu sistemul organelor puterii de stat, teritoriul reprezintă una din premisele materiale naturale care condiționează existența și stabilitatea statului ca subiect originar al dreptului internațional. Teritoriul definește limitele spațiale ale existenței și organizării statale suverane constituind astfel o noțiune juridico-politică.

Trebuie să menționăm că, fără acest element, un ansamblu de ființe umane, oricât de numeroase ar fi, nu ar putea constitui un stat. Cu alte cuvinte, delimitarea teritorială, stabilirea exactă a spațiului geografic asupra căruia se exercită puterea de stat (suveranitatea) apare ca o caracteristică esențială a statului [211, p.196-197].

Asupra teritoriului, statul exercită o putere asemănătoare aceleia pe care o exercită asupra populației, adică o autoritate de ordin public care nu se confundă cu raporturile private. Această confuzie s-a produs, în anumite epoci, spre exemplu, în regimul feudal când monarhul se considera proprietar al pământului. După fărâmițarea feudalismului și formarea statelor naționale este elaborată ideea de supremație teritorială, de o putere a statului asupra teritoriului, ce reprezintă un aspect al suveranității.

Suveranitatea teritorială a statului se caracterizează, pe de o parte, prin exclusivitate, în sensul că asupra unui teritoriu nu se poate exercita decât autoritatea unui singur stat [223, p. 286]. Numai statul, prin organele sale proprii, poate exercita puterea legislativă, executivă și judecătorească. Exercițarea suveranității mai multor state asupra aceluiași teritoriu ar contrazice însuși conceptul de suveranitate [252, p. 382].

Pe de altă parte, suveranitatea teritorială este caracterizată prin plenitudinea exercițiului acesteia, în sensul că statul este singurul în măsură să determine întinderea și natura competențelor pe care le exercită în limitele teritoriului de stat⁸.

Statul are nevoie de teritoriu pentru realizarea scopurilor sale de organizație politico-statală. Pe plan intern, grație teritoriului, statul are la dispoziție un mijloc de a supraveghea și constrânge indivizii, de a-i expulza sau de a le interzice șederea sau plecarea. Pe plan extern, teritoriul îi concretizează statului existența în spațiu și îi oferă o bază de apărare, el rezistând numai atâta timp cât stăpânește teritoriul.

Specialiștii în domeniu [181, p.144; 189, p.278] consideră că, pentru a determina natura juridică a teritoriului în dreptul internațional, este necesar să pornim de la faptul că teritoriul constituie:

- spațiul exercitării puterii suverane exclusive a statului;
- spațiul înfăptuirii dreptului poporului la autodeterminare;
- obiectul suveranității [172, 68-69] permanente asupra resurselor și bogățiilor naționale.

O națiune, un popor nu pot exista fără teritoriu. Acesta apare ca expresie materială a supremației, independenței și inviolabilității statului și poporului care îl locuiește⁹.

Teritoriul de stat are două caracteristici bine determinate:

- mai întâi de toate, este stabil, în sensul că populația care se află pe el este așezată în mod permanent, sedentar (*homo vagens*, adică fixându-se pentru a-și trăi întreaga viață);
- teritoriul are un caracter delimitat, are limite precise și fixe, în cadrul cărora se exercită activitatea de guvernare, iar frontiera marchează punctul de unde încetează competența teritorială [216, p.312].

Potrivit dreptului internațional, aceasta nu înseamnă că un stat exprimându-și în mod liber voința, nu poate acorda altor state, prin convenții internaționale, unele drepturi de a folosi teritoriul său, în limitele bine definite și, de obicei, pe bază de reciprocitate. Ne referim, în special, la dreptul de tranzit (feroviar, rutier, aerian etc.). Cooperarea cu alte state sau organizații internaționale, în cadrul căreia statele se pot angaja să se abțină, pe teritoriul lor, de la anumite activități, cum ar fi neproliferarea armelor nucleare sau chimice, ori să adopte și să aplice anumite reglementări interne

⁸ Din punctul de vedere al sferelor de manifestare, competența teritorială a statului este practic nelimitată. Statul este în măsură să decidă reglementarea celor mai diverse domenii, în cele mai mici detalii, de la organizarea constituțională până la reglementări referitoare la păstrarea ordinii publice, de la domeniul economiei ori al apărării, până la acela al acordării cetățeniei, culegerii de date statistice etc. Din punctul de vedere al persoanelor, competența statului se exercită asupra tuturor persoanelor care se găsesc pe teritoriul său, atât persoane fizice cât și juridice.

⁹ În acest sens, Constituția Republicii Moldova stabilește, prin art.3, că teritoriul este un element constitutiv al statului, precizând că acesta este inalienabil, fără a putea fi înstrăinat. Inalienabilitatea presupune, de asemenea, că pe teritoriul Republicii Moldova nu se pot autodetermina alte etnii, nu se pot constitui state sau, altfel spus, republica nu poate fi federalizată sub nici un aspect [70].

privind, spre exemplu, combaterea poluării sau incriminarea uniformă a anumitor infracțiuni, nu pot fi considerate limitări ale suveranității sale, ci consecințe ale manifestărilor de voință ale statului care optează pentru un anumit regim juridic într-un domeniu dat.

Indiscutabil, teritoriul statelor este delimitat prin frontiere în interiorul cărora statul își exercită deplina sa suveranitate și acționează în vederea realizării sarcinilor și funcțiilor sale. Frontierele de stat sunt inviolabile [248, p.96]. În virtutea suveranității, statul, prin normele sale interne, stabilește regimul frontierelor de stat și ia măsuri pentru paza și supravegherea acestora. Toate statele lumii reglementează această problemă în Constituțiile sale. Pentru Republica Moldova aceste prevederi sunt stipulate prin art.3 – Teritoriul – din Constituție și Legea privind frontierele de stat ale Republicii Moldova [83].

Frontierele de stat sunt acele linii reale sau imaginare trasate între diferite puncte care despart teritoriul unui stat de teritoriul altui stat sau, după caz, de marea liberă, întinzându-se în înălțime până la limita inferioară a spațiului extraatmosferic, iar în adâncime, în interiorul pământului până la limitele accesibile tehnicii moderne [70, art.3, alin. 2; 83].

În concluzie, teritoriul de stat a fost și este un element esențial în formarea și existența popoarelor (națiunilor), în procesul dezvoltării statelor naționale în conformitate cu principiile autodeterminării. Mai mult decât atât, analizând problema teritoriului ca element constitutiv al statului este necesar să menționăm că integritatea teritorială și inviolabilitatea frontierelor de stat nu sunt norme simple de drept internațional [211, p.208, 210, 211]. Pornind de la importanța teritoriului pentru existența statului, deci și a subiectului de drept internațional, statele înseși le-au atribuit acestor norme un caracter imperativ consacrat în documente de drept internațional în calitate de principii fundamentale ale dreptului internațional public contemporan. Principiul integrității teritoriale urmează să fie strict respectat și în procesul de autodeterminare care nu poate și nu trebuie confundat cu mișcările separatiste.

Populația

Dimensiunea umană reprezintă unul din elementele constitutive ale statului și este un criteriu pentru definirea acestui concept [100, p.66].

Ca element component al statului, populația constituie totalitatea locuitorilor unui teritoriu, formând o comunitate relativ numeroasă și organizată prin autoritatea legilor interne ale statului, pentru a putea subsista, prin resurse proprii, și forma rațiunea și substanța unui stat [245, p.34].

Adică, înainte de orice, statul reprezintă o colectivitate umană și el nu poate exista fără populație, așa cum nu poate exista fără teritoriu sau guvern.

Ipotetic, dispariția totală a populației unui stat – prin emigrare sau datorită altor cauze – duce la dispariția aceluia stat.

În termeni lingvistici, populația unui stat este definită ca totalitatea locuitorilor aceluia stat [127, p.825]. Dacă acceptăm sensul larg al acestei definiții, înțelegem că populația unui stat cuprinde toți indivizii care locuiesc pe teritoriul său [100, p.71]. Dar, din punct de vedere juridic, această definiție prezintă un dublu inconvenient:

- pe de o parte, este prea largă pentru că include și străinii domiciliați într-un stat, dar care nu au renunțat la cetățenia de origine și care nu pot fi considerați ca „elemente constitutive” ale statului;
- pe de altă parte, exclude cetățenii proprii, instalați în alte țări, dar care continuă să participe la viața politică a statului de origine [170, p.374].

Între indivizi și stat trebuie să existe o legătură juridică stabilă și permanentă care se exprimă prin cetățenie. Astfel, ca element constitutiv al statului, populația este alcătuită din totalitatea indivizilor legați de stat prin cetățenie [87; 106, p.44]. Ea cuprinde totalitatea cetățenilor unui stat din care majoritatea lor covârșitoare locuiesc pe teritoriul aceluia stat, dar o parte dintre ei se află în alte state. Pe teritoriul unui stat, alături de cetățenii proprii se pot afla și străini, fie pe o bază, în general, permanentă (cetățeni ai altor state dar cu domiciliul de bază în statul de reședință, persoane fără cetățenie și refugiate), fie în mod temporar (turiști, oameni de afaceri etc.).

Populația aflată în granițele unui stat, indiferent dacă este legată permanent (cetățeni) sau numai temporar de acesta (străini), este supusă dreptului intern al statului respectiv, în baza suveranității acestuia. Statutul juridic al fiecărei categorii de persoane ce formează populația este stabilit prin legile interne ale statului respectiv [100, p.71] cu excepția anumitor categorii, asupra cărora jurisdicția statului este limitată (spre exemplu, persoanele cu statut diplomatic) [181, p.104]. Totodată, unele probleme privind populația fac obiectul cooperării internaționale (drepturile omului, protecția diplomatică, statutul juridic al apatrizilor și bipatrizilor, regimul juridic al refugiaților etc.) [170, p.375; 181, p.104]. Deși exclusivă și discreționară, exercitarea acestei atribuții se realizează cu luarea în considerare a două postulate:

- regimul propriilor cetățeni să nu aducă atingeri ireversibile drepturilor fundamentale ale omului, iar
- regimul străinilor să nu prejudicieze interesele acestora sau ale statului lor de origine și să nu fie discriminatoriu.

În același timp, orice stat urmărește asigurarea unui regim cât mai favorabil cetățenilor săi aflați permanent sau temporar pe teritoriul altor state [211, p.255-259].

Din cele menționate, rezultă că orice stat, din punctul de vedere al exercitării competențelor

sale asupra populației, se află într-o dublă postură: ca stat de origine și ca stat de primire. De aici decurge necesitatea compatibilității diferitelor regimuri naționale privind populația.

În cele din urmă, putem concluziona că populația reprezintă elementul fundamental al statului. Ea nu poate fi supusă unor schimbări din exterior și este independentă în existența sa.

Guvernul

Cel de-al treilea element, care condiționează existența statului îl constituie guvernul.

Statul fiind un organism politico-social nu poate fi alcătuit numai din populație și din teritoriu, ci trebuie, ca pe acest teritoriu, să existe o organizare politică care să controleze teritoriul și căreia să-i fie supusă, în mod efectiv, populația care-l locuiește.

În acest sens, un stat presupune reunirea elementelor sale constitutive – teritoriu și populație în cadrul unei societăți organizate cu un guvern capabil să asigure funcțiile externe și interne, precum și stabilirea unei ordini juridice și materiale efective. Astfel, cel de-al treilea element îl constituie existența unui mecanism guvernamental, a unui sistem de organe care își exercită autoritatea în entitatea respectivă, o organizează și o reprezintă în relațiile internaționale [218, p. 246].

Formele de exercitare a puterii, realizarea separației între puterea legislativă, executivă și judecătorească, structura organelor și mijloacelor concrete prin care se manifestă autoritatea acestora, diferă de la un stat la altul. Nu există condiții stabilite, în ceea ce privește natura sau forma guvernului, populația este cea care decide ce formă de guvernământ preferă să aibă: monarhie sau republică.

Pentru ca acest element să se considere întrunit, în planul raporturilor internaționale, se cere ca exercițiul acestei autorități să fie exclusiv și efectiv:

- **exclusiv**, în sensul inexistenței unei alte autorități căreia să-i fie supusă aceeași populație și același teritoriu;
- **efectiv**, în sensul realizării în mod real a puterii asupra celorlalte două elemente [158, p.93].

La acest capitol trebuie să concluzionăm că guvernul constituie elementul care dă forma și caracterul propriu statului, asigurând integritatea teritorială și politică a acestuia, totodată revenindu-i atribuția în realizarea funcției de aducere la îndeplinire a legilor statului [100, p.101-105].

Noțiunea de putere executivă se confundă adeseori cu executarea legilor. Executarea legilor constituie obligația tuturor subiecților raporturilor de drept, tuturor autorităților, indiferent dacă posedă sau nu un caracter public. Însă, când analizăm puterea executivă trebuie să menționăm că în această sintagmă persistă noțiunea de putere, ceea ce înseamnă capacitatea de a impune un

comportament. Așadar, în executarea legilor și regulilor stabilite în stat trebuie să existe un organ investit cu puterea de a impune un comportament.

Întru executarea legilor este nevoie de organizarea executării lor, pregătirii cadrului material-financiar, organizațional și metodic. În acest scop, guvernului îi revine funcția cu caracter de putere ale cărui dispoziții sunt obligatorii pentru toți subiecții de drept¹⁰.

Suveranitatea

Întrunirea celor trei elemente: populație, teritoriu și guvern, constituie premisa, dar nu conduce direct la recunoașterea ca stat a entității date și nici nu explică această calitate în sensul dreptului internațional. Aceste elemente caracterizează statul din punct de vedere politic și social, dar în doctrină se arată că drept criteriu al existenței statului ar trebui să fie luat un element de ordin juridic – suveranitatea. Astfel, suveranitatea constituie elementul definitoriu al existenței statului (o trăsătură esențială a puterii de stat) [203, p.29] manifestându-se odată cu apariția acestuia, fiind la fel de vechi ca statul însuși și inseparabilă de acesta.

În literatura de specialitate, suveranitatea a fost definită ca fiind „supremația unică, deplină și indivizibilă a puterii de stat în limitele frontierelor teritoriale și independența acesteia în raport cu orice altă putere” [100, p.107].

Suveranitatea este caracteristica de bază a statului, fundament în egală măsură politic și juridic al calității statului de subiect de drept internațional [202, c.148].

În calitatea sa de concept juridic, suveranitatea aparține atât dreptului intern (dreptului constituțional), cât și dreptului internațional public. Ea se definește prin două componente esențiale:

- suveranitatea externă sau independența; și
- suveranitatea internă sau supremația puterii de stat.

Astfel, independența ar fi calitatea sau prerogativa statului ce se concretizează în libertatea de a decide în mod exclusiv, fără vreo influență exterioară, asupra comportamentului statului în relațiile sale cu alți subiecți de drept internațional, natura, conținutul și modalitățile acestui comportament fiind stabilite numai potrivit voinței sale [240, p.136-137]. În același timp, supremația s-ar defini ca fiind acea calitate a puterii de stat de a decide asupra teritoriului și a populației, de a stabili și asigura realizarea ordinii de drept, precum și direcțiile și modalitățile de realizare a politicii interne conform intereselor sale, fără nici o îngrădire din partea vreunei alte puteri sociale, în toate aspectele ce țin de guvernarea statală [230, p.166-167].

¹⁰ Conform art. 96 al Constituției Republicii Moldova, Guvernul asigură realizarea politicii interne și externe a statului și exercită conducerea generală a administrației publice. Prin aceasta înțelegem că Guvernul este parte integrantă a puterii executive, iar asigurarea politicii interne și externe a statului se realizează prin organizarea executării legilor, deoarece Parlamentul stabilește direcțiile principale ale politicii interne și externe a statului [70, art.66 lit. d].

Suveranitatea se manifestă în independența statului în toate domeniile vieții politice, economice, sociale, culturale etc. și se concretizează în stabilirea și înlăptuirea politicii interne și externe proprii independente. Cele două laturi ale suveranității constituie un tot unitar, dând expresia legăturii indisolubile dintre politica internă și cea externă a statului.

Suveranitatea are următoarele trăsături esențiale [140, p.43-144; 106, p.93]:

- exclusivitate,
- caracter original și plenar,
- indivizibilitate,
- inalienabilitate.

Exclusivitatea se manifestă prin faptul că teritoriul unui stat nu poate fi supus decât unei singure suveranități¹¹.

Caracterul original și plenar este determinat de faptul că *suveranitatea aparține statului și nu îi este atribuită din afară*, iar prerogativele puterii de stat cuprind totalitatea domeniilor de activitate: politic, economic, social etc. Suveranitatea națională aparține poporului din Republica Moldova stipulează art.2 din Constituția Republicii Moldova.

Prin caracterul indivizibil al suveranității se înțelege că ea nu poate fi fragmentată, atributele ei neputând aparține într-un stat mai multor titulari, titularul fiind poporul¹².

Inalienabilitatea desemnează faptul că suveranitatea nu poate fi abandonată sau cedată altor state sau organizații internaționale.

Subliniem faptul că, exercitarea atributelor suveranității de către autoritățile naționale competente în procesul colaborării și cooperării internaționale în vederea satisfacerii intereselor naționale nu trebuie confundată cu încălcarea unuia sau altuia dintre aceste atribute. Suveranitatea nu numai că este pe deplin compatibilă, dar chiar reclamă participarea statelor la conferințe și organizații internaționale, la tratate, în baza cărora statele își asumă în mod liber drepturi și obligații, la promovarea și dezvoltarea cooperării și conlucrării, a menținerii păcii și securității internaționale [239, p.58].

Statele, în temeiul suveranității lor, au dreptul de a-și alege și promova în mod liber sistemul lor politic, economic, social și cultural, de a-și organiza viața politică, economică și socială în conformitate cu voința și interesele poporului, fără amestec din afară, și de a-și alege propria

¹¹ Curtea Permanentă de Justiție Internațională în hotărârea dată în speța Lotus (1927) constata: „Prima și cea mai importantă interdicție impusă de dreptul internațional unui stat este că, în lipsa unei reguli de permisie contrare, să nu-și exercite puterea, sub nici o formă, pe teritoriul unui alt stat. În acest sens, jurisdicția este, desigur, teritorială și nu poate fi exercitată de un stat în afara teritoriului, cu excepția unei reguli de permisie decurgând din cutuma internațională ori dintr-o convenție” [104, p.267 și urm.].

¹² Astfel, art.2 din Constituția Republicii Moldova stipulează conceptul potrivit căruia suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova care o exercită prin organele sale reprezentative și prin referendum [70].

politică internă și externă [134, p.376], de a se pronunța în toate domeniile cu puterea ultimului cuvânt: aceasta este suveranitate, menționează Dupuy [130, p.91].

În exercitarea suveranității sale, statul se comportă ca un membru integrat în societatea internațională și trebuie să respecte principiile și normele dreptului internațional, îndeosebi, suveranitatea și independența națională ale altor state, egalitatea lor în drepturi, și să procedeze, după caz, la acțiuni de informare și consultare în vederea găsirii unor soluții viabile problemelor cu care se confruntă.

Respectul reciproc al suveranității și independenței naționale în raporturile dintre state, în procesul de colaborare și conlucrare dintre ele, constituie condiția *sine qua non* a unor raporturi normale viabile, a unui climat de pace și înțelegere între națiuni.

Drepturile și obligațiile fundamentale ale statelor

După cum am arătat, de esența calității de subiect de drept internațional al statelor ține capacitatea acestora de a fi titulare ale ansamblului de drepturi și obligații internaționale. În acest context, un loc central îl ocupă drepturile și obligațiile fundamentale care sunt intrinseci personalității internaționale a acestor state [181, p.59].

Rezultate din îndelungata evoluție istorică, drepturile și obligațiile fundamentale constituie chintesența conștiinței juridice a popoarelor, a spiritului de justiție și echitate internațională [255, p.433, 477-478].

În Dictionnaire de la Terminologie du Droit Internațional [123, p.240-241] se precizează că drepturile fundamentale ale statelor desemnează acele prerogative sau facultăți „decurgând din însăși existența statului”, iar în Dicționarul Diplomatic [126, p.390] este fixat că „drepturile fundamentale sunt inerente oricărui stat”. Astfel, drepturile fundamentale sunt sacre, inalienabile, intangibile și indivizibile, neputând fi susceptibile de nici o alienare sau alterare. Toate statele beneficiază în egală măsură de aceste drepturi, ceea ce exclude situațiile privilegiate pentru unele dintre ele în dauna celorlalte. Nici un stat nu poate renunța la aceste drepturi, după cum nu se poate dezice de datoriile ce-i revin. Orice lezare a drepturilor fundamentale ar periclita existența statelor și ar pune în pericol pacea și securitatea internațională¹³.

La rândul lor, obligațiile fundamentale sunt consacrate prin normele imperative ale dreptului internațional și constituie temelia indispensabilă pentru desfășurarea normală a relațiilor dintre state, a conviețuirii lor pașnice. Obligațiile fundamentale nu pot fi eludate și nu se poate deroga de la ele

¹³ Spre exemplu, în perioada ocupării Kuweitului de către Irak, care a dat naștere unui război.

[231, p.204-205].

Între drepturile și obligațiile fundamentale ale statelor există o indestructibilă unitate dialectică, ele aflându-se permanent într-un raport de inseparabilitate, interdependență și condiționare reciprocă. Promovarea și ocrotirea drepturilor nu sunt posibile fără îndeplinirea obligațiilor [256, p.141]. Pe cale de consecință, orice abatere de la obligații afectează realizarea drepturilor. Violarea drepturilor constituie și o încălcare simultană a obligațiilor, o atingere gravă adusă înseși bazelor legalității internaționale.

Împreună, drepturile și obligațiile fundamentale ale statelor definesc și delimitează sfera licitului și ilicitului în dreptul internațional sau altfel spus - ceea ce le este permis statelor și ceea ce le este interzis [131, p.9-11].

Preocupări de conceptualizare a drepturilor și obligațiilor fundamentale ale statului au apărut în doctrina dreptului internațional încă în secolul al XVIII-lea. E. de Vattel a fost cel care, pornind de la analogia dintre drepturile fundamentale ale omului, datorite de natură, și cele ale statelor, a elaborat o teorie mai completă în materie. Atât în secolul al XIX-lea, cât și în secolul al XX-lea, teoria drepturilor și obligațiilor fundamentale ale statelor a cunoscut o dezvoltare continuă,¹⁴ ajungându-se ca, în 1933, să se încheie Convenția de la Montevideo, asupra drepturilor și îndatoririlor statelor [17, p. 198-203; 282], semnată de 21 de state [118, p.52].

După cel de-al doilea război mondial această problemă este revitalizată. În acest sens, un capitol (IV) din Pactul de la Bogota [119, p.172], actul constitutiv al Organizației Statelor Americane, este consacrat drepturilor și îndatoririlor fundamentale ale statelor [131, p.19].

Comisia de Drept Internațional [286], ONU a elaborat un proiect de Declarație asupra drepturilor și îndatoririlor statelor, proiect care nu a fost însă finalizat. Deși nu s-a reușit o codificare a drepturilor și îndatoririlor fundamentale ale statelor, acestea sunt cuprinse într-o serie de rezoluții ale Adunării Generale a ONU, cum sunt: Declarația privind acordarea independenței

¹⁴ Semnificația acordată acestei materii rezultă și din faptul că, începând cu secolul al XVIII-lea, au fost elaborate în cadrul codificării neoficiale a dreptului internațional, declarații referitoare la drepturile și obligațiile fundamentale ale statelor: Declarația dreptului ginților, prezentată de abatele Baptiste-Henri Gregoire Convenției Naționale a Republicii Franceze în 1793; proiectul lui Jeremin Bentham elaborat în 1827 și publicat în 1895 sub forma unei Declarații conținând opt articole, cuprinsă în „Introducere la un Cod Internațional”; proiectul privind „Principiile dreptului internațional” adoptat de cel de-al VII-lea Congres universal al păcii din 1896; proiectul „Drepturile fundamentale ale statelor” alcătuit de Jerome Internoscia în 1910; capitolul despre „Drepturile și obligațiile internaționale ale statelor” din proiectul de codificare a dreptului internațional întocmit de Pasquale Fiore în perioada 1890-1914; „Declarația drepturilor și îndatoririlor națiunilor” adoptată în 1916 de Institutul American de Drept Internațional; proiectul de „Declarație a drepturilor și obligațiilor naționale” adoptat de Uniunea Juridică Internațională de la Paris în 1919; proiectul de declarație a drepturilor și îndatoririlor națiunilor prezentat de Albert Geouffre de Lapradelle la sesiunile de la Roma (1921) și de la Haga (1925) ale Institutului de Drept Internațional; Declarația drepturilor și îndatoririlor statelor, adoptată de cea de-a XXV-a Conferință a Uniunii Interparlamentare (1928). Aceste proiecte nu și-au găsit, însă, finalizarea în documente general-obligatorii, acceptate de toate statele datorită imperfecțiunilor pe care le prezentau și care erau inerente epocii respective.

țărilor și popoarelor coloniale [35, art.192]; Declarația asupra inadmisibilității intervenției în treburile interne ale statelor și protecția independenței și suveranității [36, p.307; 167, p.307]; Declarația privind interzicerea amenințării cu forța și a folosirii ei în relațiile internaționale și a dreptului popoarelor la autodeterminare [37; 297]; Declarația asupra principiilor dreptului internațional privind relațiile de prietenie și cooperarea între state [32, p.167; 167, p.358]; Carta drepturilor și îndatoririlor economice ale statelor [6, p.56]; Declarația cu privire la soluționarea diferendelor internaționale [38, p.886; 167, p.886]; Declarația cu privire la dreptul popoarelor la pace [33, p.29]; Convenția internațională privind lichidarea tuturor formelor de discriminare rasială [19, p.240] ș.a.[211, p.738-775].

În literatura de specialitate se observă o mare varietate în enumerarea drepturilor și obligațiilor fundamentale ale statelor. Trebuie să menționăm că nu au fost formulate criterii unitare pentru a se stabili o clasificare generală și uniformă a drepturilor și obligațiilor fundamentale ale statelor.

Astfel, juristul englez W.Phillimore, considerând că de drepturi și obligații internaționale dispun doar statele, evidențiază două grupuri de drepturi internaționale ale statului:

- drepturi ce rezultă din însăși existența statelor;
- drepturi ce rezultă din tratatele încheiate între state [177, p.33-46].

El afirmă că „toate drepturile din prima categorie pot fi reduse la un fapt – dreptul de a trăi, ...dar aceasta înseamnă de a ocroti interesele supușilor săi și de a se dezvolta fără obstacole din partea statelor vecine, dar și fără a le prejudicia pe acestea din urmă” [177, p.35; 242, p.158-159].

D.Levin, evidențiază trei categorii de drepturi și obligații ale statului în calitate de subiect de drept internațional:

- drepturi și obligații fundamentale ce derivă din principiile fundamentale ale dreptului internațional;
- drepturi și obligații ale statului ce rezultă din normele dreptului internațional cu caracter general, dar care pot fi modificate de state prin tratate internaționale;
- drepturi și obligații ale statului ce se conțin doar în tratatele internaționale încheiate între state [232, p.71-75].

Faptul că nu s-a ajuns la o clasificare unitară a drepturilor și obligațiilor fundamentale ale statelor se explică prin evoluția continuă a relațiilor internaționale, a dreptului internațional.

În prezent, criteriul la care se recurge în mod frecvent este acela al corelării drepturilor și obligațiilor fundamentale ale statelor cu principiile fundamentale [118, p.53].

În temeiul documentelor internaționale în vigoare, enunțate mai sus, evocăm următoarele drepturi fundamentale ale statelor:

Dreptul la existență este un drept primordial care condiționează existența tuturor celorlalte

drepturi. Acest drept presupune existența de sine stătătoare a popoarelor, adică eliberarea lor de sub orice aservire și asuprire, precum și lichidarea oricăror forme de subjugare, dominație și exploatare străină.

Dreptul la suveranitate și independență conferă fiecărui stat organizarea vieții politice, economice și sociale potrivit voinței și intereselor sale fără amestecuri din afară; stabilirea propriei politici externe; exercitarea controlului și jurisdicției asupra teritoriului său; facultatea de a purta tratative internaționale; de a-și apăra și promova interesele pe plan extern etc.

Dreptul la egalitate suverană presupune că toate statele se bucură de egalitate suverană, având drepturi și obligații egale, în calitatea lor de membri egali ai comunității mondiale, indiferent de orientările social-politice și posibilitățile materiale.

Dreptul de a participa la soluționarea problemelor internaționale conferă dreptul fiecărui stat de a lua parte la soluționarea problemelor, la procesul de negociere și de adoptare a deciziilor, precum și la mecanismele create pentru realizarea măsurilor stabilite.

Dreptul la cooperare presupune amplificarea colaborării între state, facilitează apropierea și înțelegerea între popoare, promovează relațiile lor de prietenie și bună vecinătate, contribuie la ameliorarea continuă a climatului politic internațional. Dreptul la cooperare presupune, de asemenea, și dreptul de a stabili raporturi de cooperare bilaterală cu ceilalți membri ai comunității internaționale și de participare la proiecte, programe și acțiuni de colaborare multilaterală pe plan regional, interregional și mondial.

Dreptul la pace și securitate constă în promovarea și salvagardarea valorilor materiale și spirituale, morale și juridice ale umanității, în garantarea dreptului fiecărui stat la existența liberă, la suveranitate și independență națională, la progres și bunăstare. Cu alte cuvinte, acest drept se orientează spre apărarea bunurilor popoarelor, cum ar fi viața de sine stătătoare, libertatea, munca lor creatoare.

Dreptul la dezvoltare și progres constă în lichidarea subdezvoltării și apropierea nivelului de dezvoltare al diferitelor state, asigurând fiecărei națiuni condiții pentru valorificarea întregului potențial-material și uman în scopul propriei propășiri.

Dreptul la integritatea teritoriului și la inviolabilitatea frontierelor – suveranitatea și independența fiecărui popor – implică, în mod firesc, integritatea și inviolabilitatea teritorială asupra căreia își exercită autoritatea statul național, teritoriul constituind una din premisele materiale, naturale ale existenței statului.

Dreptul la autoapărare derivă nemijlocit din dreptul statului la existență și presupune că orice stat are dreptul de a exista și de a se apăra împotriva agresiunii atunci când existența îi este periclitată de actele de forță comise de un alt stat sau grup de state. Statul atacat este în drept să

recurgă la toate mijloacele, inclusiv cele militare, pentru respingerea agresiunii, iar autoapărarea poate fi individuală sau colectivă.

Dreptul asupra resurselor naturale. În virtutea acestui drept, statul este îndreptățit să-și exercite în mod liber și fără nici un amestec străin suveranitatea permanentă, deplină, inclusiv proprietatea asupra tuturor resurselor naturale și activităților economice.

Dreptul de a face comerț conferă statelor dreptul de a participa la comerțul internațional și la alte forme de cooperare economică, indiferent de deosebirile dintre sistemele lor politice, economice și sociale.

Dreptul de acces la cuceririle științei și tehnicii presupune accesul la cuceririle științei și tehnologiei moderne și reprezintă o condiție indispensabilă pentru lichidarea subdezvoltării, diminuarea și eliminarea decalajelor economice dintre ele.

Dreptul de a face parte din organizațiile internaționale presupune acordarea și recunoașterea unor drepturi egale pentru fiecare stat, mare sau mic: spre exemplu, dreptul de a fi invitat la reuniunile de constituire și participarea la elaborarea statutelor organizațiilor internaționale guvernamentale, de a fi admis, de a se asocia ulterior și de a se retrage din acestea, de a fi reprezentat în organismele create.

Dreptul de a participa la tratatele internaționale presupune dreptul statelor de a încheia tratate, în condiții de deplină egalitate, și de a participa la tratatele internaționale de interes general [129, p.54-57].

Dreptul la un tratament nediscriminatoriu presupune acordarea unui tratament egal tuturor statelor fără nici o excepție. Întru lichidarea măsurilor discriminatorii ce le-ar afecta grav interesele, acest drept se impune în vederea consolidării independenței și suveranității naționale [233, p.311-314].

În ceea ce privește **obligațiile fundamentale**, menționăm că acestea sunt, de regulă, corelative drepturilor. Dintre acestea fac parte:

- obligația de a nu recurge la forță și la amenințarea cu forța;
- obligația de a respecta inviolabilitatea frontierelor și integritatea teritorială a fiecărui stat;
- obligația de a respecta personalitatea statelor;
- obligația de a respecta suveranitatea și independența statelor;
- obligația de a nu interveni în treburile interne ale altor state;
- obligația de a contribui la menținerea păcii și securității internaționale;
- obligația de a nu recurge la propagandă în favoarea războiului;
- obligația de a respecta drepturile omului și libertățile fundamentale;
- obligația de a acționa pentru eliminarea discriminării rasiale;

- obligația de a dezvolta colaborarea internațională;
- nediscriminarea;
- obligația de a respecta drepturile și interesele celorlalte state;
- obligația de a proteja și conserva mediul înconjurător;
- obligația de a respecta suveranitatea permanentă asupra resurselor naturale;
- obligația de a îndeplini cu bună-credință obligațiile asumate [131, p.118-142].

Sub aspectul corelării drepturilor și obligațiilor fundamentale ale statelor cu principiile fundamentale ale dreptului internațional se impune necesitatea consacării juridice și a precizării acestor drepturi și obligații prin interpretare și codificare cu ajutorul unor acte internaționale având valoare universală.

După părerea noastră, drepturile și obligațiile fundamentale ale statelor constituie o categorie juridică variabilă care se îmbogățește și se dezvoltă permanent în conținutul său în funcție de caracterul raporturilor dintre state.

Dezvoltarea continuă a dreptului internațional, procesul instaurării unei noi ordini economice și politice, democratizarea relațiilor internaționale este de nedespărțit de perfecționarea normelor și principiilor menite să cârmuiască raporturile interstatale.

Recunoașterea statelor

Una din noțiunile de drept internațional cel mai greu de definit este recunoașterea. Datorită diversității practicilor statelor, în acest domeniu, nu s-au putut desprinde reguli cutumiare clare. Astfel, deseori recunoașterea a fost utilizată de anumite state ca instrument de politică externă pentru a-și exprima aprobarea sau dezaprobarea față de noile situații care se produc în viața internațională.

L.Oppenheim menționează că statul se constituie și devine subiect de drept internațional numai și numai mulțumită recunoașterii. Mulți autori (Kelsen, Verdross) nu sunt de acord cu acest postulat, susținând că un stat nou apărut își începe existența odată cu separarea sa, spre exemplu Belgia în 1831, sau pe altă cale [247, p. 136-137].

În doctrina dreptului internațional public există două teorii a recunoașterii: **constitutivă și declarativă**. Prima teorie a fost formulată de Ministrul Afacerilor Externe al Ecuadorului la 15 martie 1907 și s-a afirmat cu numele „Doctrina Tobar”. Însemnătatea decisivă se acordă actului de recunoaștere în procesul constituirii noului stat ca subiect de drept internațional. În conformitate cu această teorie, este actul de recunoaștere – este și noul subiect de drept internațional, nu există asemenea act – nu este nici noul subiect [124, p.119].

Teoria declarativă confirmă că, prin actul de recunoaștere, nu se creează noul subiect de drept

internațional, acest act este o declarație constatatoare a apariției unui subiect de drept internațional. [249, p.35].

În dreptul internațional, prin recunoaștere se înțelege un act unilateral, prin care un stat constată existența anumitor fapte sau acte, care pot avea consecințe asupra drepturilor și obligațiilor sale sau asupra intereselor sale politice, și declară expres sau admite implicit că acestea constituie elemente pe care se vor baza relațiile sale juridice viitoare în raport cu noua entitate sau situație [99, p.58].

Recunoașterea a mai fost definită ca fiind „procedeul prin care un subiect de drept internațional, în mod special un stat, care nu a participat la nașterea unei situații sau la adoptarea unui act, acceptă ca acea situație sau act să-i fie opozabile; adică admite ca efectele juridice ale acestora să i se aplice” [170, p.490].

Astfel, situațiile noi care pot influența raporturile juridice dintre state și care pun problema recunoașterii sunt: crearea unui stat nou, instalarea unui nou guvern într-un stat existent, o modificare teritorială, statutul de neutralitate al unui anumit stat sau teritoriu, apariția unei stări insurecționale. Însă, ținând seama de scopurile prezentei lucrări, ne vom ocupa numai de recunoașterea statelor, deoarece prin apariția a noi subiecte de drept internațional are loc o modificare a structurii societății internaționale.

Pentru a fi recunoscută ca stat, o nouă entitate trebuie să întrunească trăsăturile caracteristice necesare existenței statului, dar pentru ca această existență să fie opozabilă unui alt stat, trebuie ca statul în cauză să aibă această existență recunoscută [233, p.333-335].

Prin această prismă putem defini recunoașterea unui nou stat ca un act juridico-politic unilateral prin care unul sau mai multe state admit, explicit sau tacit, că ele consideră o nouă entitate juridică ca stat și că, în consecință, îi recunosc acestuia personalitatea juridică internațională, respectiv capacitatea de a obține drepturi și de a contracta obligații internaționale [158, p.101].

Fiind un act unilateral, recunoașterea poate lua forma unor note diplomatice sau a unei notificări directe care se face către statul recunoscut; dar, poate îmbrăca și forma unor comunicări publice – mesaje, telegrame, declarații oficiale. De asemenea, recunoașterea poate fi cuprinsă în textul unor tratate bilaterale sau multilaterale, în care se precizează natura și conținutul relațiilor ce se stabilesc, după cum ea poate proveni din partea unui stat sau a unui grup de state în baza unui tratat multilateral¹⁵.

În dreptul internațional cutumiar nu există obligația de a recunoaște un stat nou. Recunoașterea

¹⁵ Spre exemplu, prin Tratatul de la Berlin din 1878 a fost recunoscută independența României, Serbiei, Bulgariei și Muntenegrului; sau Tratatul de la Versailles din 1919, prin care s-a legiferat recunoașterea Cehoslovaciei și a Poloniei. În legătură cu aceste tratate, s-a emis și opinia unei recunoașteri condiționate, deoarece Tratatul din 1878 recunoștea independența sub condiția respectării libertății de conștiință și a celei religioase pentru minoritățile din acele țări, iar cel din 1919 subordona pentru minoritățile lor naționale regimul prevăzut în tratatele referitoare la protecția minorităților. Drept exemplu de recunoaștere colectivă poate fi menționată recunoașterea de către Comunitatea Economică Europeană, la 15 ianuarie 1992, a Sloveniei și Croației [181, p.72].

are un caracter facultativ și decurge din suveranitatea de stat [138, p.96]. Statele au dreptul, nu și obligația de a recunoaște noua entitate. Ca atare, recunoașterea constituie un act discreționar, deoarece statele pot refuza recunoașterea atunci când constată că un teritoriu a fost obținut în mod ilegal. Chiar dacă recunoașterea rămâne la aprecierea și discreția statelor, acest act nu trebuie să devină o chestiune de ordin arbitrar. Atât recunoașterea, cât și refuzul acesteia trebuie să se producă în conformitate cu principiile de drept internațional. Practica de nerecunoaștere a unor state poate fi considerată ca neamicală, creând obstacole în calea normalizării relațiilor dintre state și favorizând factorii care se opun evoluției în societatea internațională [100, p.216].

Recunoașterea este un act declarativ și nu constitutiv, în sensul că, prin acest act, se constată existența unui stat nou, care există ca efect al creării sale, și nu ca rezultat al actului de recunoaștere. Astfel statul devine subiect de drept internațional, prin însăși existența sa, și actul de recunoaștere nu poartă amprenta decisivă la calitatea de subiect de drept internațional [249, p.35].

Recunoașterea nu conferă personalitate internațională statului nou-recunoscut, dar ajută la dezvoltarea și promovarea relațiilor de drept internațional de către statul în cauză. Statul, din momentul creării sale și independent de actul recunoașterii, beneficiază de drepturi și obligații internaționale, în virtutea calității de subiect de drept internațional, putând participa la încheierea tratatelor, la conferințe și organizații internaționale etc. [185, p.178-179].

Din punct de vedere al modului în care se face, recunoașterea poate îmbrăca două forme, și anume:

- recunoașterea expresă;
- recunoașterea tacită [100, p.231].

Recunoașterea expresă se face printr-un act special al organului de stat competent – declarație sau notificare formală – adresată noului stat, prin care se exprimă în mod cert intenția de a-l recunoaște¹⁶.

Recunoașterea tacită este cea care se poate deduce din faptele concludente ale unui stat, cum ar fi stabilirea de relații diplomatice, încheierea unui tratat bilateral, care reglementează problema generală, fără a enunța rezerve în privința recunoașterii, și este practică de statele latino-americane¹⁷ [98, p.131].

¹⁶ Un exemplu relativ recent de recunoaștere expresă poate servi Declarația Guvernului României de recunoaștere a Republicii Moldova, din 27 august 1991 [34, p.358] prin care se ia act de Declarația de Independență a Republicii Moldova [73] în aceeași zi, se salută „proclamarea unui stat românesc independent pe teritoriile anexate cu forța în urma înțelegerilor stabilite prin Pactul Ribbentrop-Molotov”, se „recunoaște independența Republicii Moldova” și „se declară disponibilitatea stabilirii de relații diplomatice, de acordare a sprijinului necesar autorităților din Republica Moldova pentru consolidarea independenței” și „pentru dezvoltarea raporturilor de colaborare frățească dintre românii de pe cele două maluri ale Prutului”.

¹⁷ Drept exemplu de recunoaștere tacită îl constituie votul exprimat de Marea Britanie, cu această semnificație, în favoarea admiterii ca membru al ONU, a fostei Republici Iugoslave Macedonia, la 8 aprilie 1993. În februarie 2000, acceptarea de către regimul taliban de la Kabul a deschiderii unei ambasade a „Republicii Cecenia” în Afganistan este un alt astfel de exemplu.

Din punctul de vedere al efectelor pe care le produce, recunoașterea este:

- *de jure* și
- *de facto* [158, p.107].

Atât recunoașterea *de jure*, cât și recunoașterea *de facto*, se exprimă prin actul oficial al statului de la care emană recunoașterea. Deosebirea dintre aceste forme constă, în general, în întinderea efectelor juridice ale recunoașterii.

În cazul recunoașterii *de facto*, relațiile dintre statul care recunoaște și cel recunoscut sunt mai restrânse ca întindere [115, p.136], având un caracter nestabil și provizoriu, în sensul că ea operează în domeniile consimțite de către statul care o acordă (cooperare economică internațională).

Recunoașterea *de facto* este incompletă, constituind o fază premergătoare pentru recunoașterea *de jure*. Nefiind definitivă, recunoașterea *de facto* poate fi revocată [99, p.58].

Un stat poate acorda această formă de recunoaștere, dacă dorește ca, pentru anumite motive, să amâne recunoașterea deplină și definitivă. Cum ar fi, îndoieli despre viabilitatea noului stat, ori reținere din partea noului stat de a accepta obligații în baza dreptului internațional sau refuzul acestuia de a rezolva probleme proeminente [247, p.144].

Recunoașterea *de jure* a unui stat este completă și definitivă [265]. Ea este irevocabilă, deoarece efectele ei se sting numai odată cu încetarea calității de subiect de drept al statului recunoscut [158, p.107].

Această formă are ca efect recunoașterea deplină a personalității juridice a noului stat, a tot ceea ce rezultă din exercitarea suveranității acestuia, precum și stabilirea de relații internaționale în diferite domenii, în mod special a relațiilor diplomatice și consulare, încheierea de tratate bilaterale etc. [100, p.229-230].

În materia recunoașterii, doctrina și practica stipulează că participarea unui stat nerecunoscut la conferințe internaționale sau admiterea acestuia într-o organizație internațională nu echivalează cu recunoașterea individuală sau colectivă a statului în cauză de către alte state. De asemenea, nu constituie recunoaștere de către alte state faptul că un stat devine parte la un tratat multilateral general.

Pornind de la cele expuse, trebuie să reținem că raporturile juridice între state se stabilesc numai după ce a intervenit actul de recunoaștere în sensul stabilirii de relații diplomatice, cu toate implicațiile lor, dezvoltarea raporturilor convenționale bilaterale, protecția diplomatică a cetățenilor, adresarea în mod direct a reclamațiilor în cazul provocării de daune etc. Ca atare, recunoașterea este un mijloc de înlesnire a exercitării drepturilor suverane de către statele recunoscute, a participării lor la viața internațională [252, p.132].

O problemă deosebit de actuală a devenit problema statutului juridic al statelor autoprocimate apărute în special în spațiul postsovietic (Abhazia, Osetia, Transnistria, Karabahul de Munte) și

postiugoslav (Cosovo). Evenimentele de ultimă oră demonstrează că practica și doctrina tratează această problemă în mod diferit – de la cererea de recunoaștere de către comunitatea internațională, la negarea absolută a legalității acestor formațiuni statale.

Conștientizând complexitatea situației și fiind convinși că orice încercare de a analiza problema statutului juridic al statelor autoprocimate la sfârșitul secolului XX va conduce, inevitabil, la o excesivă politizare, lucrarea de față nu s-a axat pe acest scop.

Aspecte ale calității de subiect de drept internațional al statelor cu structură complexă

Statul, ca fenomen social, a cunoscut în dezvoltarea sa istorică diverse forme.

Din punctul de vedere al dreptului internațional, statele se clasifică în funcție de structura lor, precum și în funcție de atribuțiile pe care le au organele care le reprezintă în relațiile internaționale¹⁸.

Potrivit structurii lor, statele se clasifică în:

- state unitare, (predominantă în organizarea statelor europene) și
- state compuse (reprezintă asocierea între două sau mai multe state).

Statul unitar reprezintă o unitate statală simplă, cu o autoritate publică unică și competență integrală. El se caracterizează prin existența unui singur sistem de organe supreme ale puterii, administrației și justiției. Chiar dacă un stat unitar este împărțit în unități teritoriale, sau dacă acestea cunosc un grad mai mare sau mai mic de autonomie locală, acestea nu sunt de natură să producă schimbări în structura acestuia [140, p.287]. Marea majoritate a statelor lumii sunt organizate ca state unitare (Republica Moldova, România, Bulgaria, Ungaria, Polonia etc.). În relațiile internaționale, statul unitar apare ca subiect unic de drept internațional.

Statele compuse reprezintă asocieri între două sau mai multe state. De-a lungul istoriei, statele compuse au cunoscut o varietate de forme de asociere, începând cu forme simple sau tradiționale: „uniuni personale” și „uniuni reale” și continuând cu federații și confederații.

Trebuie să menționăm că, din punctul de vedere al dreptului internațional, nu există diferențe între state ca subiecți ai acestui drept, fie ele state unitare sau compuse [147, p.275-279]. Aceasta, deoarece, indiferent de structura pe care o au, statele sunt subiecți de drept internațional și sunt egale în drepturi. Însă, în cazul unui stat compus se pot ridica probleme în privința determinării subiectului de drept internațional și a capacității juridice a acestuia. Astfel, trebuie să se stabilească, dacă numai statul compus are calitatea de subiect de drept internațional sau această calitate aparține, de asemenea, și statelor ce alcătuiesc acest stat, precum și limitele capacității acestora [100, p.125].

¹⁸ Dacă, în cazul federației, politica externă este de competența organelor federale, în cazul confederației, statele membre își mențin calitatea de subiect al raporturilor juridice internaționale.

Pentru a înțelege mai bine conceptul actual al noțiunii de stat, considerăm necesară enunțarea următoarelor forme ale statelor compuse, și anume:

- uniunea personală,
- uniunea reală,
- confederația și
- federația.

Uniunea personală constă în asocierea dintre două state având ca șef de stat sau monarh aceeași persoană [140, p.287].

Acest fel de uniune a constituit o asociere dintre două state suverane care continuau să rămână complet autonome, dar care erau conduse de un singur monarh.

Uniunea personală se referă la situația internațională a două state care, deși, în mod teoretic, erau distincte unul de altul, se întâmpla să aibă, în fapt, același suveran [100, p.128].

Această uniune de state se caracteriza prin „unitatea pe care o asigura monarhul” și nu implica „unitatea de structură” a statelor componente. În afara acestui element, trebuie să menționăm că statele rămân, din punct de vedere juridic, subiecți distincți de drept internațional. Astfel de uniuni au fost create, în trecut, atunci când suveranul unui stat a devenit în același timp și suveranul altui stat, prin alegere¹⁹ sau joc al succesiunii²⁰.

Uniunea personală astfel creată nu devine subiect de drept internațional. Fiecare stat component al uniunii își păstrează personalitatea juridică internațională, menținându-și propria sa legislație, administrație și justiție, încheind tratate în numele său, având reprezentanțe diplomatice proprii.

Uniunea are un caracter precar și se dizolvă, de îndată ce acea coincidență care a creat-o va dispărea. În unele cazuri, uniunea personală poate reprezenta un stadiu premergător creării unei uniuni reale [155, p.134].

Uniunea personală de state nu implică nici o fuziune a activității internaționale a statelor asociate. În consecință, raporturile juridice care se stabilesc între cele două state sunt raporturi de drept internațional și pot fi reglementate prin tratat.

Uniunea personală nu devine un stat, fiecare stat este distinct și rămâne independent unul față de altul, conservându-și politica sa proprie, alianțele și tratatele sale distincte. De asemenea, fiecare

¹⁹ Spre exemplu, uniunile personale dintre: Polonia și Lituania (1386-1569), în cadrul cărora suveranul comun era ales de fiecare dată de dieta poloneză ținând seama de legile successorale ale Lituaniei; Uniunea dintre Țările de Jos și Luxemburg (1815-1890) a fost creată pe baza unei hotărâri a Congresului de la Viena din 1815 [155, p.133-134]. De asemenea, uniunea dintre Spania și Germania, când regele Spaniei, Carol I, a fost și împăratul Germaniei – 1519-1556 [160].

²⁰ Spre exemplu, uniunea dintre Aragon și Castilia în 1474 prin căsătoria dintre Ferdinand al V-lea și Izabela; uniunea Burgundiei și Țărilor de Jos cu Austria realizată în 1479 ca urmare a căsătoriei dintre Maria, fiica lui Carol Temerarul, cu Maximilian de Habsburg [140, p.288].

stat poate avea regimul său constituțional și statutul său internațional distinct²¹.

Doctrina clasică menționează că, în ipoteza în care există o luptă armată între statele membre ale uniunii, aceasta constituie un caz de război internațional [100, p.129].

Dacă în cazul uniunilor de state, problema calității de a încheia tratate se rezolvă, în general, în funcție de actul constitutiv al uniunii, în ipoteza unei uniuni personale, fiecare membru al uniunii rămâne un stat separat și nu există nici un obstacol ca fiecare dintre ele să aibă capacitatea deplină de a încheia tratate.

În istoria poporului român, o uniune personală a fost creată în anul 1600 prin unirea politică a celor trei țări Românești – Transilvania, Moldova și Țara Românească – sub un singur domnitor: Mihai Vodă Viteazul. De asemenea, în ianuarie 1859, s-a realizat o uniune personală, prin unirea Țării Românești și a Moldovei, sub un singur domnitor – A.I.Cuza –, cu denumirea de „Principatele Unite”. Această uniune personală avea ca instituții comune: Comisia centrală de la Focșani cu atribuții legislative și o Curte de casație [119, p.331]. Țările române păstrau însă două guverne și două parlamente, existau două armate, organizate similar pentru a se putea unifica la nevoie²².

Instituția uniunii personale, devenită în prezent curiozitate istorică, a fost cunoscută sub forma aplicației ei tradiționale până în secolul al XIX-lea. Constituind un tip de asociere accidentală și temporară a statelor, în sine o creație artificială și puțin durabilă, uniunea personală a dispărut în zilele noastre. Uniunea personală avea un caracter feudal care nu putea fi în armonie cu doctrina modernă și mai ales cu dreptul popoarelor la autodeterminare. Derivând dintr-o concepție patrimonială a suveranității, ea nu mai putea supraviețui, fiind formal respinsă chiar de unele tratate²³ ori supuse consimțământului reprezentanței naționale (România în 1923, Belgia în 1831).

Uniunea reală reprezintă asocierea a două sau mai multe state, având același monarh, precum și organe comune de reprezentare în sfera relațiilor internaționale și în alte domenii de interes general (economic, finanțe etc.) [155, p.134].

Din punct de vedere constituțional, legislativ și administrativ, fiecare dintre statele membre ale uniunii constituie o unitate distinctă. În mod esențial, uniunea reală se caracterizează prin organizarea politico-juridică paralelă a două state. Aceasta se afirmă mai ales în domeniul exterior, ajungându-se, în mod practic, la o politică externă unitară [100, p.130].

Într-o asemenea uniune, personalitatea internațională atât a uniunii, cât și a statelor componente, depinde în întregime de aranjamentele interne ale statelor membre și de atitudinea

²¹ Spre exemplu, în cazul uniunii personale dintre Țările de Jos și Luxemburg, primele constituiau un stat unitar, pe când Luxemburgul a fost până în 1866 membru al Confederației germanice.

²² Unirea din 1859 a fost realizată în baza Convenției de la Paris, din 19 august 1858, încheiată de șapte mari puteri europene cu privire la organizarea „Principatelor Unite ale Moldovei și Valahiei” [119, p.331 și urm.].

²³ Spre exemplu, tratatele din Perinei din 1659 și de la Londra din 1863, primul interzicând uniunea personală prin stabilirea unui singur monarh între Franța și Spania, iar cel de-al doilea, între Danemarca și Grecia.

statelor terțe față de ea.

Chiar dacă uniunea reală are unele trăsături comune cu uniunea personală²⁴, trăsăturile proprii o definesc ca o instituție distinctă. Uniunea reală reprezintă o uniune dorită și hotărâtă, și nu numai una ocazională. De aceea ea este mai strânsă și mai durabilă.

În mod obișnuit, uniunea reală se întemeiază pe o bază geografică sau altfel spus constituie produsul vecinătății, implicând o anumită contiguitate teritorială între participanți. La originea acesteia se află întotdeauna un act juridic explicit (tratat sau lege internă) prin care statele asociate convin să exercite activități în comun [247, p.174].

Uniunea reală reprezintă o comunitate de șef de stat sau, altfel spus, o comunitate stipulată. Regimurile constituționale din cele două state trebuie să fie asemănătoare. Uniunea reală presupune existența unuia sau mai multor organe comune – șef de guvern, delegații mixte în parlament, comisii de apărare – care au în sarcină administrarea afacerilor comune.

Domeniile în care organele uniunii reale au în funcție administrarea afacerilor comune (apărare, finanțe, politică externă) sunt într-un număr restrâns, pentru celelalte domenii fiecare stat își păstrează competența proprie.

Deși nu reprezintă un stat, uniunea reală are calitatea de subiect de drept internațional. Ea are o competență, creată prin voința statelor membre, care este derivată și modificabilă și nicidecum originară.

Raporturile dintre statele membre sunt raporturi de drept internațional și fiecare dintre ele constituie un subiect distinct de drept internațional [100, p.131]. Astfel, Curtea Permanentă de Justiție Internațională s-a pronunțat în privința monarhiei austro-ungare, văzută ca o uniune reală, în sensul că fiecare dintre cele două state constituente ale acestei uniuni reale a fost, nu numai un stat separat cât privește problemele interne, dar și o personalitate internațională distinctă.

Printre aplicațiunile pe care le-a avut această instituție, putem menționa: Uniunea dintre Suedia și Norvegia (1815-1905) creată în baza unui tratat, Uniunea dintre Austria și Ungaria (1867-1918) creată în temeiul unui act de compromis și două legi adaptate în cele două state, Uniunea dintre Danemarca și Islanda (1818-1944) creată printr-o lege daneză, în care fiecare stat component a continuat să-și exercite calitatea de subiect al dreptului internațional în domenii de interes propriu și în limitele teritoriului său, cu excepția acelor probleme care au intrat în competența uniunii²⁵.

²⁴ Spre exemplu, identitatea fizică a șefului de stat, uniunea a două state etc.

²⁵ Suedia și Norvegia cu un rege comun și o politică externă comună, aveau totodată constituții și armate proprii, steaguri și frontiere vamale proprii, putând încheia separat tratate internaționale; Uniunea austro-ungară avea ca organe comune: șeful statului, ministerele afacerilor externe, de finanțe și război, delegație legislativă formată pe bază paritară din deputați numiți din cele două parlamente, în rest, fiecare stat exercitând atribute interne și externe ale suveranității; Uniunea danezo-islandeză avea un șef de stat și o reprezentare externă comună, cele două state păstrând însă calitatea de subiecți ai dreptului internațional, îndeosebi în ce privește încheierea tratatelor [186, p.121-137].

În această formă de uniune reală, s-a aflat Moldova și Muntenia în perioada 1861-1862, când, în afara existenței unui singur șef de stat – domnitorul A.I.Cuza –, s-au format și organe comune: un guvern și o Adunare a deputaților. Uniunea astfel creată devine unic subiect de drept internațional, iar cele două entități componente rămân provincii cu autonomie administrativă²⁶.

Spre deosebire de uniunile reale enunțate care s-au dizolvat după un anumit timp, „Principatele Unite” au constituit o uniune la început personală și apoi reală, care, răspunzând aspirațiilor poporului român, s-a consolidat în cadrul unui proces de continuă centralizare statală și a dus la crearea unui stat național unitar.

Confederația este o asociere a două sau mai multe state, în care statele își păstrează independența și calitatea de subiect de drept internațional, creând totodată organe comune cu atribuții limitate în domenii de interes general [202, p.153-154].

Statele membre ale acestei asociații își mențin organele legislative și executive proprii.

Confederația de state se constituie în baza unui tratat în care sunt stipulate prerogativele comune, de regulă, în domeniul apărării, în cel financiar și al politicii externe. Repartizarea competențelor se face prin acest pact federal, care este în mod obișnuit, inegală. Astfel, competențele esențiale rămân statelor componente, în timp ce Confederația are competența limitată la administrarea intereselor, declarate în mod expres comune. În caz de nesiguranță, competența statelor confederate se consideră prezumată.

Statele care se asociază în confederație își creează un organ comun, denumit dietă sau congres [156, p.134-135]. Dieta reprezintă singurul mecanism central, care se prezintă sub forma unei adunări deliberative de tip diplomatic. Guvernele dau reprezentanților lor niște instrucțiuni imperative după care se votează. Fiecare delegație dispune de un vot sau de același număr de voturi. Adoptarea deciziilor se face în condițiile unei majorități stricte sau chiar cu unanimitatea membrilor confederației, sub rezerva aprobării ulterioare de către statele confederate.

În Confederație nu are loc o specializare funcțională, Dieta exercitând, în același timp, competența legislativă și atribuțiile centrale de ordin executiv. În principiu, acțiunea confederală în materie executivă rămâne o acțiune indirectă, mediată, deoarece statele confederate pun în aplicare deciziile Dietei prin guvernele lor, iar aceasta din urmă este lipsită de orice mijloc de executare directă față de Confederație.

Dietei îi sunt conferite mai multe atribuții în baza acordului încheiat între statele membre. Astfel, confederația participă la relațiile internaționale putând declara război, încheia tratate de pace, precum și de a primi și acredita agenți diplomatici. Deși nu constituie un stat, în accepțiunea

²⁶ Acordul marilor puteri din 4 decembrie 1861 prevedea păstrarea frontierelor între cele două țări românești și crearea în fiecare dintre ele a unui consiliu provincial pentru problemele locale.

uzuală a termenului, confederația are și ea calitatea de subiect distinct de drept internațional [141, p.289] datorită acestor împuterniciri [3, art.1, 2; 183, p.11].

Statele confederate trebuie să respecte anumite obligații:

- să nu cauzeze daune Confederației;
- să supună diferendele dintre ele procedurilor prevăzute în pactul confederal;
- să nu declare război între ele;
- să execute deciziile organului central.

În caz de nerespectare a acestor obligații, statele confederate suportă sancțiuni colective cu caracter militar.

Din punctul de vedere al organizării, confederația rămâne o grupare de state care își păstrează în cea mai mare parte competențele²⁷. Astfel, competența atribuită confederației este limitată numai asupra statelor nu și asupra cetățenilor lor. De aceea, confederației nu-i revine decât un rol redus, iar pentru aceasta, nu are nevoie decât de o organizare publică rudimentară, prevăzută cu un mecanism de acțiune.

Printre principalele aplicațiuni ale instituției Confederației putem menționa: Confederația Statelor Unite ale Americii de Nord (1778-1787); Confederația Elvețiană (1291-1798 și 1815-1848); Confederația Țărilor de Jos (1579-1795); Confederația Germanică (1815-1866).

În concluzie, menționăm că fenomenul de confederație a rezultat dintr-o reacție de a asigura apărarea comună a statelor asociate și menținerea păcii între ele. Prezentând multiple deficiențe, atât structurale cât și funcționale, confederațiile de state aparțin trecutului. Această formă statală a constituit o fază intermediară, în unele cazuri, spre statul federal. Cele mai importante confederații s-au transformat în state federale²⁸ [239, p.60].

Federația reprezintă o structură complexă constituită din mai multe state care nu au calitatea de stat, în sensul dreptului internațional, ci numai statul federal are calitatea de subiect de drept internațional²⁹.

Spre deosebire de confederație, statul federal funcționează pe baza unei constituții proprii ca act intern. Raporturile dintre statele federale sunt raporturi de drept intern, și nu raporturi de drept internațional, ca în cazul confederației. Statul federal dispune de organe de stat federale, care exprimă voința și competența sa proprie, fapt ce-l impune drept autoritate care se suprapune statelor

²⁷ Într-o Confederație ca Elveția, din 1815 până în 1848, personalitatea internațională era deținută de fiecare dintre membrii care o compuneau.

²⁸ Confederațiile sunt, de regulă, forme de asociere premergătoare creării federațiilor sau chiar constituirii unor state unitare. Astfel, confederația elvețiană creată în 1291 s-a organizat în 1848 în stat federal; confederația Statelor Unite ale Americii de Nord, creată în 1778, s-a transformat prin Constituția de la Philadelphia, în 1787, într-un stat federal; iar confederația Țărilor de Jos, creată în 1579, s-a transformat în 1795 în stat unitar [181, p.62].

²⁹ Ca exemplu de state federale menționăm: Argentina, Austria, Australia, Belgia, Brazilia, Canada, Germania, Elveția, India, Malaysia, Mexic, S.U.A., Federația Rusă, în trecut URSS etc.

componente [140, p.290].

Organizarea constituțională a statului federal este supusă unor constante în ceea ce privește structura organelor statale și repartizarea competențelor statale. Astfel, organele legislative și jurisdicționale au un caracter predeterminat. Organul legislativ este bicameral, Camera inferioară reprezintă populația locală, iar Camera superioară asigură statelor o reprezentare egalitară. În privința organului jurisdicțional, trebuie să menționăm că, în toate statele federale, există un Tribunal Suprem (Curte Supremă) care soluționează eventualele diferende dintre statul federal și statele membre sau dintre înseși statele membre [222, p.121].

În Constituție sunt definite competențele organelor federale și cele ale statelor membre. Astfel, organele federale au competențe generale (relații externe, cetățenie, probleme militare și economice, menținerea ordinii publice), care se exercită și asupra cetățenilor statelor componente. În privința relațiilor externe, statul federal are competență mai ales în domeniile diplomatic, militar și economic. Statele componente ale federației își mențin, însă, o organizare proprie, dar competența lor se limitează la problemele locale și nu depășește raza lor teritorială, având în general dreptul de a participa la decizii privind problemele de interes comun [100, p.182-187]. În ceea ce privește competența normativă, ea este divizată între cele două nivele – stat federal și state federate.

În concluzie, menționăm că o asemenea structură a statului federal are ca rezultat faptul că – subiect de drept internațional cu capacitate deplină este *statul federal*, și nu statele componente. În mod normal, cel care exercită în totalitate capacitatea de a încheia tratate este statul federal. Constituțiile unor state federale rezervă statului federal întreaga competență în materie de încheiere a tratatelor.³⁰ Însă, în funcție de prevederile constituționale, statele membre pot avea dreptul de a participa direct la relații internaționale, și anume – dreptul de a încheia tratate³¹ [219, p.73].

Efectuând o generalizare, vom evidenția elementele caracteristice unei federații, și anume:

- existența a două rânduri de organe supreme, la nivelul federației și la nivelul fiecărui stat membru;
- populația de pe teritoriul federației deține atât cetățenia statului federal cât și pe cea a statului federat;
- raporturile dintre statele membre ale federației sunt raporturi de drept intern, și nu raporturi de drept internațional;

³⁰ Art.I sec. 10 din Constituția SUA [13; 290; 282], prevede: „Nici un stat nu va participa la nici un tratat, alianță sau confederație”.

³¹ În federația elvețiană, potrivit Constituției din 1874, cantoanele au reținut dreptul de a încheia tratate în probleme limitate, cum sunt cele privind economia publică, vecinătatea etc. Constituția R.F.G. din 1948 [11; 283], recunoaște landurilor dreptul de a încheia tratate cu statele străine în limitele competențelor lor legislative, dar sub autoritatea guvernului federal.

- federația apare ca unic subiect de drept internațional;
- parlamentul federației este, de regulă, bicameral, o cameră reprezentând statele membre, iar cealaltă – întregul popor al federației;
- dreptul constituie „un sistem integrat”, format din norme elaborate pe plan federal care sunt obligatorii pe întregul teritoriul al federației și norme elaborate de organele statelor federate, obligatorii doar în cadrul acestora;
- existența unor organe jurisdicționale de drept comun sau specializate, care au în competența lor controlul constituționalității legilor provenind de la autoritățile federate;
- statele federate participă de pe poziții de egalitate, indiferent de întinderea lor teritorială, de numărul populației sau importanța lor, la luarea deciziilor federale și la revizuirea pactului federal.

Analiza elementelor caracteristice federației a constituit un aspect al problemei. Alt aspect al problemei, mult mai actual și mai important pentru studiul dat, constă în faptul că nu dreptul internațional este acela care stabilește competența federației și subiecților federației în materia relațiilor internaționale, ci dreptul intern. Competența organelor federale și a organelor subiecților federației este reglementată prin actele interne ale statelor – constituție, acorduri de delimitare a competențelor [205, p.55-56].

Practica actuală demonstrează că, prin legislația lor internă, statele federale delegă unele din competențele sale exclusive subiecților federației. Așa, conform art.32 din Constituția RFG, landurile, cu consimțământul guvernului federal, pot încheia acorduri cu alte state [11; 283].

O practică aparte există în Federația Rusă formată din republici, ținuturi, regiuni și orașe federale, regiuni autonome și districte autonome – subiecți egali ai federației. Conform Legii federale „Cu privire la coordonarea relațiilor internaționale și economice externe a subiecților Federației Ruse” din 4 ianuarie 1999, subiecții Federației Ruse, în limita competenței constituționale, legilor federale și acordurilor semnate cu organele federale, au dreptul de a întreține relații internaționale, relații economice externe cu subiecții statelor străine și de a participa în activitatea organizațiilor internaționale [54, art.1, p.1; 300].

Un fapt important pentru studiul nostru. În constituțiile Tatarstanului și Bașkortostanului a fost stipulată calitatea de subiect de drept internațional a acestora. Curtea Constituțională a Federației Ruse, prin Hotărârea sa din 13 martie 1992 „Cazul Tatarstan”, a declarat neconstituționale aceste prevederi, constatând că o asemenea prevedere în esența sa constituie o afirmare că republica nu are calitatea unui subiect al Federației Ruse, fapt incompatibil cu statutul constituțional-juridic al republicii ca subiect în componența Federației Ruse [55; 57; 298].

Așadar, subiecții Federației Ruse, conform Legii menționate [54], au dreptul la exercitarea

relațiilor internaționale, relațiilor economice externe, în domeniul științei, culturii, sportului etc., cu excepția celor ce țin de competența exclusivă a organelor federale (tratate și acorduri interguvernamentale cu alte state, schimb de reprezentanțe diplomatice și consulare, calitate de membru al organizațiilor internaționale). Republicile pot încheia acorduri cu subiecții federațiilor străine, unitățile administrativ-teritoriale ale altor state, dar numai în limita competențelor sale [161, p.221].

Toate acestea ne conving că acordurile încheiate de subiecții Federației Ruse au un caracter secundar și derivat, scopul final fiind asigurarea tratatelor respective ale Federației Ruse [202, p.153].

După cum am afirmat anterior, în societatea internațională contemporană, statele – ca subiecți originari de drept internațional – nu mai sunt singurii actori ai vieții internaționale. Alături de ele acționează și alte entități – ca subiecți derivați de drept internațional, la care ne vom referi în continuare.

În final dorim să menționăm că, existența diferitor forme de stat nu ține numai de trecut, și în prezent există state în care sunt elemente ale „uniunii reale” în spațiul ex-iugoslav. Un interes deosebit în acest sens îl poate prezenta viitorul uniunii Rusia-Belarus, care poate deveni un caz inedit în materia calității de subiect de drept internațional.

CAPITOLUL II

SUBIECȚII DERIVAȚI ȘI SECUNDARI AI DREPTULUI INTERNAȚIONAL PUBLIC CONTEMPORAN

1. Organizațiile internaționale – subiect derivat și secundar de drept internațional public: specific și particularități

În prezent, asistăm la o transformare a societății internaționale, a statelor, într-o societate mai organizată și instituționalizată în domeniul relațiilor internaționale care cuprinde toate aspectele vieții internaționale [222, p.219].

Organizațiile internaționale guvernamentale (numărul lor constituie circa 500) [249, p.18] constituie un cadru favorabil pentru dezvoltarea relațiilor dintre statele membre, pentru coordonarea activităților acestor state spre anumite scopuri. Funcția principală a organizațiilor internaționale este aceea de a oferi mijloacele și cadrul cel mai potrivit de cooperare între state în domenii în care acestea au interese comune [159, p.27]. Participarea, practic, a tuturor statelor membre ONU la multe dintre organizațiile internaționale atestă prestigiul de care ele se bucură și confirmă rolul jucat de acestea în organizarea cooperării dintre state în tot mai multe domenii [122, p. 227-229].

În epoca contemporană, organizațiile internaționale reprezintă o formă de armonizare a eforturilor statelor în direcția unei colaborări internaționale [259, p.256-257], pentru realizarea căreia statele au creat un cadru juridico-organizatoric (instituțional) – o organizare cu caracter permanent. Mai mult decât atât, organizațiile internaționale reprezintă un fenomen caracteristic al relațiilor mondiale actuale, fiind chemate să contribuie la dezvoltarea înțelegerii și colaborării dintre state, la asigurarea păcii și securității în lume [7, art.54]. Instituția organizației internaționale a apărut ca o necesitate a vieții internaționale și acest fenomen marchează un pas important în direcția democratizării ei. Rolul crescând pe care îl are instituția organizației internaționale reprezintă una dintre caracteristicile marcante ale relațiilor internaționale actuale [252, p.394-395]. Calitatea de subiect de drept al organizațiilor internaționale guvernamentale este exprimată prin posesia de drepturi și aptitudinea de a dobândi și îndeplini atribuțiile în baza statutului sau altor acte constitutive [251, p.123]. Astfel, statele nu pot renunța la aceste instrumente de securitate colectivă, de cooperare economică și tehnică, de unificare a eforturilor colective pentru soluționarea unor probleme actuale și acute de interes comun, care sunt mai necesare ca oricând sau chiar indispensabile în condițiile globalizării.

Unele organizații internaționale guvernamentale participă la relațiile internaționale în nume

propriu, ca subiecți derivați și limitați ai dreptului internațional public³².

Trebuie să menționăm că eficiența activității organizațiilor internaționale guvernamentale depinde de modul în care participă la ea statele membre [171, p.6]. Organizațiile internaționale sunt rezultatul colaborării multilaterale a statelor în diverse domenii [181, p.254-289].

Definiția și clasificarea organizațiilor internaționale

Deși au apărut mai târziu decât statele, organizațiile internaționale au cunoscut o dezvoltare rapidă, atât sub raport numeric, cât și sub acela al perfecționării structurii, metodelor și mijloacelor necesare pentru desfășurarea activităților, proces care s-a produs sub presiunea unor cauze politice, economice și sociale. Simple la început în ceea ce privește structura și organizarea, ele au devenit din ce în ce mai complexe, pentru a putea acoperi multitudinea de aspecte ale cooperării internaționale [111, p.405].

Până în prezent, nu există o definiție unanim acceptată a organizației internaționale, iar conceptul de organizație internațională variază în raport cu interesele marilor grupuri de state și concepțiile filozofice ale autorilor. În literatura de specialitate se conturează, în general, un fond constant de elemente specifice, pe baza cărora se poate caracteriza sau chiar defini această instituție.

Examinarea sub raport static și dinamic a acestei instituții, pornind de la cauzele politice, economice și sociale care au stat la baza înființării ei, permite desprinderea caracteristicilor definitorii ale organizațiilor internaționale.

O primă caracteristică a organizațiilor internaționale se referă la faptul că membrii acestora sunt statele suverane [162, p.14-15]. Organizațiile internaționale guvernamentale, au la baza creării lor un tratat încheiat între două sau mai multe state [255, p.367]. Această trăsătură a organizațiilor internaționale este una dintre cele esențiale, ea evidențiind de la început că în cadrul organizațiilor internaționale sunt prezente state suverane și egale în drepturi, care au consimțit liber să adere la activitatea organizațiilor respective printr-un act de voință proprie. Chestiunea prezintă o importanță hotărâtoare pe plan politic și juridic, întrucât, pornind de la aceasta, apare cu claritate că organizațiile internaționale au un rol de coordonare a voinței și eforturilor statelor [159, p.45], și nu un rol de subordonare.

Un aspect nou apărut în sistemul organizațiilor internaționale guvernamentale este prezența unor organizații cu caracter suprastatal, cum este Uniunea Europeană [100, p. 306].

³² Acest fapt și-a găsit consacrară în jurisprudența internațională, Curtea Internațională de Justiție în Avizul ei consultativ din 11 aprilie 1949, precizează: „Dezvoltarea dreptului internațional, în cursul istoriei sale, a fost influențată de exigențele vieții internaționale, iar creșterea activităților colective ale statelor au făcut să apară cazuri de acțiuni pe plan internațional din partea unor entități, care nu sunt state” [174, p. 4].

Desfășurarea normală a colaborării dintre toate statele, indiferent de sistemul lor social și politic, presupune drept temelie juridică respectarea principiilor fundamentale ale dreptului internațional și, în primul rând, a principiului suveranității [266].

În consecință, pentru ca activitatea lor să se desfășoare în conformitate cu dreptul internațional contemporan, organizațiile internaționale trebuie să se călăuzească, în acțiunile lor, după următoarele criterii principale:

- a. Organizațiile internaționale nu trebuie să încalce suveranitatea statelor membre.
- b. Capacitatea juridică pe care o au organizațiile internaționale, ca subiecți derivați de drept internațional, este dependentă de voința statelor care le-au creat și este limitată de prevederile tratatelor prin care au luat naștere³³. Unele organizații internaționale, precum Uniunea Europeană, Consiliul Europei, pot lua în discuție sau adopta hotărâri referitoare la problemele care sunt de competența internă a statelor. Statele au dreptul să participe în mod egal în organizațiile internaționale la desfășurarea lucrărilor și adoptarea hotărârilor acestora³⁴.
- c. Deciziile și recomandările organizațiilor internaționale nu au, în principiu, un caracter juridic obligatoriu. Ele devin obligatorii numai în măsura în care sunt acceptate de către statele membre [106, p.84-85; 141, p. 171; 157, p. 56].

Sublinierea faptului că organizațiile internaționale au drept caracteristică primordială apartenența la acestea a unor state suverane și egale are, în consecință, o deosebită valoare practică și principială în epoca contemporană [224, p.219].

O *a doua* caracteristică a organizațiilor internaționale se referă la modul în care acestea au luat naștere. Un element comun tuturor organizațiilor internaționale este faptul că asupra înființării lor s-a convenit în cadrul uneia sau mai multor întâlniri sau conferințe la care au participat un anumit număr de state. La conferințele de constituire sunt stabilite o serie de reguli și norme referitoare la scopurile și obiectivele organizației, membrii și competențele acesteia, tipurile și formele de activitate, modul de formare și funcționare a secretariatului și diverselor organe ale organizației, încetarea activității etc.

³³ Conform opiniei unui impunător număr de specialiști în dreptul internațional public și unor avize consultative ale Curții Internaționale de Justiție, în timp ce un stat se bucură de totalitatea drepturilor și obligațiilor internaționale pe care le recunoaște dreptul internațional, organizațiile internaționale au drepturi și obligații care depind de scopurile și funcțiile înscrise în documentele constitutive sau care decurg din interpretarea acestora și pot acționa în limita acestor acte constitutive [14, p.170].

³⁴ Menționăm faptul că includerea unui număr relativ mic de state într-o serie de organe ale organizațiilor internaționale nu neagă dreptul statelor de a fi reprezentate în mod egal în organizațiile internaționale. Această situație se datorează răspunderii mai mari pe care o au unele state în promovarea păcii și cooperării internaționale în cadrul organizațiilor internaționale. Aceste state trebuie să acționeze în organele respective în conformitate cu normele dreptului internațional [153, p.323].

Din aceasta derivă o *a treia* caracteristică a organizației internaționale, și anume, permanența instituției astfel constituite. Caracterul de permanență se referă, în special, la aspectul temporal, continuu, fără întreruperi al activității organizației. Această trăsătură deosebește organizațiile de conferințele internaționale, care sunt entități distincte, cu caracter temporar³⁵.

Specifică organizațiilor internaționale este și unitatea lor, exprimată prin faptul că ele au voință proprie, care își găsește expresia în personalitatea juridică a organizațiilor internaționale [263, p.8-11]. În unele situații, voința proprie a organizațiilor internaționale nu coincide cu voința tuturor membrilor lor, deci, este autonomă.

Concepțiile progresiste în dreptul internațional contemporan pun în lumină necesitatea ca organizațiile internaționale să permită exprimarea pleneră a voinței statelor reprezentate, pentru ca rezultatele la care se ajunge și soluțiile preconizate să fie însușite de statele membre și de celelalte state, conform intereselor păcii, securității și cooperării internaționale.

O altă caracteristică a organizațiilor internaționale este aceea că ele dispun de organe proprii permanente [265], care asigură realizarea acțiunilor prevăzute prin programul stabilit de către statele membre și îndeplinesc diferite funcții tehnico-administrative.

În sfârșit *o ultimă* caracteristică este aceea că organizațiile internaționale și funcționarii acestora se bucură pe teritoriul statelor membre de privilegii și imunități [224, p.221].

Delimitarea elementelor caracteristice unei organizații internaționale permite formularea unei definiții a noțiunii de organizație internațională.

Într-o opinie, organizația internațională este definită ca fiind o entitate juridică creată de state (sau de organizații internaționale) într-un scop anumit, cu voință autonomă, exprimată prin organe proprii și permanente³⁶ [111, p.406].

³⁵ Conferințele internaționale sunt reuniuni ale delegațiilor statelor, convocate pentru examinarea unor probleme de interes comun. Ele au un caracter temporar, obiective limitate și organe ad-hoc (nepermanente) în raport cu organizațiile internaționale. Conferințele internaționale se află, pe diferite planuri, în strânsă legătură cu conceptul de organizație internațională. Astfel conferințele internaționale au reprezentat formele incipiente ale organizațiilor internaționale, o prefigurare și o primă treaptă a creării instituțiilor permanente. În al doilea rând, la baza creării unei organizații internaționale stă întotdeauna o conferință internațională. Legătura dintre conferință și organizația internațională este subliniată și de faptul că, în zilele noastre, unele conferințe internaționale au devenit organizații internaționale, cum este cazul Conferinței Națiunilor Unite pentru Comerț și Dezvoltare din 1964, care s-a instituționalizat, precum și cazul Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa care s-a instituționalizat în 1995 în OSCE.

³⁶ În literatura de specialitate întâlnim numeroase definiții date organizațiilor internaționale, spre exemplu: „Colectivitate compusă din state sau alte colectivități, care nu aparțin aceluiași stat, urmărind un interes comun, prin intermediul organelor sale” [123, p.433]; „Organizațiile internaționale reprezintă forme de coordonare a colaborării internaționale în diferite domenii, pentru care statele au creat un anumit cadru juridico-organizatoric (instituțional) prin adoptarea unui statut, elaborat de comun acord, în care se prevăd obiectul și scopurile organizației, organele și funcțiile lor, necesare realizării obiectivelor urmărite” [140, p.165]; „Organizațiile internaționale reprezintă forme de realizare a colaborării multilaterale între state, în diferite domenii, într-un cadru instituționalizat, pentru îndeplinirea unor obiective stabilite și pe baza unor reguli înscrise în statute și alte documente ale acestora” [122, p.227].

El-Erian [286] a definit organizația internațională, enumerând ca esențiale următoarele trăsături:

- asociere de state,
- având o bază convențională - constituția organizației,
- cu organe proprii și
- cu personalitate juridică distinctă de cea a statelor membre care o compun - fiind astfel

subiect de drept internațional [26, art.1, lit. a; 100, p.301].

Prin urmare, termenul de organizație internațională redă ideea unei entități create în mod colectiv și într-un scop comun, de către mai multe state [159, p.120] (sau mai multe organizații internaționale), prevăzută cu organe proprii și investită cu competențele necesare. Conceptul de organizație internațională vizează în mod intrinsec ansamblul formelor de realizare a principiului asociativ în societatea internațională. Acest principiu conduce esențialmente la crearea de organisme de cooperare între state: justiția internațională, garantarea drepturilor și intereselor statelor în sistemul de securitate colectivă, mecanisme de control asupra navigației pe fluviile internaționale, dezvoltarea și cooperarea în domeniul economic și social, liberalizarea piețelor etc. [162, p.44].

Menționăm că în ultima jumătate a secolului XX, organizațiile internaționale s-au proliferat și extins considerabil, constituindu-se, astfel, un complex de organizații. Datorită numărului extins de organizații internaționale și a varietății lor, s-a impus necesitatea clasificării lor după anumite criterii [243, p.57], și anume:

1. Din punctul de vedere al vocației lor, se disting:
 - organizații cu caracter universal,
 - organizații cu caracter regional,
 - organizații cu caracter subregional [106, p. 104].

Organizația *cu caracter universal*, conform statutului, este deschisă tuturor statelor, indiferent de situarea geografică a acestora, chiar dacă nu toate statele lumii participă la ea. Aceste organizații sunt impuse de imperativele globalizării, astfel că unele probleme nu pot fi abordate decât la scară globală. Singurul exemplu, în acest sens, este cel al Organizației Națiunilor Unite și al organizațiilor din sistemul său - instituțiile specializate³⁷.

³⁷ În sistemul actual al ONU există 19 instituții specializate, dintre care 17 acționează *de jure*, fiind fondate conform art. 63 din Cartă, precum FMI; OMS; UNESCO; OIM etc.

Organizațiile *cu caracter regional* [7, art.52] sunt compuse din state care fac parte din aceeași regiune, liantul constituindu-l apropierea geografică sau interesul comun de cooperare economică. Spre exemplu, Organizația Statelor Americane, Consiliul Europei, Organizația Unității Africane, Liga Statelor Arabe etc.

Fenomenele politice care au avut loc după anul 1989 au favorizat intensificarea cooperării în diverse forme, inclusiv prin organizații internaționale *la nivel subregional* (cu caracter tehnic, economic, dar și politic), cum ar fi Cooperarea Economică a Mării Negre, Comisia Dunării ș.a.

2. După calitatea membrilor, organizațiile internaționale se împart în:

- organizații guvernamentale; și
- organizații neguvernamentale.

Atunci când vorbim despre organizații internaționale, ca subiecți de drept internațional, avem în vedere organizațiile internaționale guvernamentale, cele cu caracter statal. O organizație internațională poate fi caracterizată ca fiind guvernamentală, în măsura în care este înființată printr-un acord dintre state. Spre exemplu, Organizația Națiunilor Unite, Organizația Internațională a Muncii etc.

Organizațiile neguvernamentale sunt constituite din persoane fizice sau persoane juridice neguvernamentale, chiar dacă acestea îndeplinesc sarcini guvernamentale de importanță. Spre exemplu, INTERPOL îndeplinește funcții guvernamentale importante, iar Comitetul Internațional al Crucii Roșii își desfășoară activitățile în relație cu statele și în cadrul dreptului internațional, dar, cu toate acestea, ele sunt organizații neguvernamentale³⁸.

3. După competența organizațiilor internaționale în domeniul relațiilor internaționale, distingem:

- organizații cu competență generală sau cu vocație de universalitate; și
- organizații cu competență specială [162, p.18].

Organizațiile cu competență generală, cum este ONU, se pot ocupa de orice problemă (politică, economică, socială, culturală), deoarece nu au limite de competență [229, p.76]. Organizațiile din această categorie pot atrage atenția comunității asupra unor probleme, le pot examina și face recomandări, dar deciziile lor au, de obicei, caracter de recomandare, exceptând caracterul obligatoriu al Rezoluțiilor Consiliului de Securitate al ONU în problema amenințării păcii și actelor de agresiune [7, art.39-51].

Organizațiile cu competență specială se preocupă de colaborarea statelor membre într-un domeniu limitat al relațiilor internaționale - telecomunicații, sănătate, știință, cultură. Spre exemplu,

³⁸ Yearbook of International Organizations [201] conține o listă de circa 5000 organizații neguvernamentale, în cele mai variate domenii: cultură, știință, religie, tineret, femei etc.

instituțiile specializate ale ONU. În literatura de specialitate, organizațiile cu competență specială se clasifică în: economice, financiare, umanitare.

4. După posibilitatea de participare la organizațiile internaționale, acestea se împart în:

- organizații deschise participării tuturor statelor lumii și altor entități din relațiile internaționale³⁹;
- organizații închise, la care participă numai statele fondatoare⁴⁰. Trăsătura acestor organizații o constituie caracterul lor omogen – participă state care au un interes similar [106, p.104].

5. După obiectul de activitate al organizației internaționale, acestea se clasifică în:

- organizații economice, politice, comerciale, culturale, științifice, militare [202, p.365-367].

6. În funcție de activitatea organizației se face distincția între:

- organizații interstatale (preponderente);
- organizații suprastatale [174, p.11].

Organizațiile interstatale au drept scop promovarea cooperării între state, care se ocupă de probleme la nivel statal [248, p.37]. Acestor organizații nu li se transferă puteri suverane. Spre exemplu, ONU este o formă de delegare a unor funcții și competențe ale statului.

Organizațiile suprastatale nu se limitează numai la promovarea cooperării dintre state, ci concep chiar legislația aplicabilă pe teritoriul statelor care o compun. În cazul acestor organizații atributul de a governa, suveranitatea, a fost delegat de la statul membru la organizație [269]. Prin urmare, acestea pot edita legi obligatorii pentru subiecții de drept ai statelor membre, fără intervenția guvernului național. În plus, aceste organizații pot lua decizii obligatorii cu majoritatea de voturi. Exemplul tipic de organizație suprastatală îl constituie Uniunea Europeană [233, p.20], care a fost instituită prin tratatul de la Maastricht, semnat la 7 februarie 1992, în vigoare din 1 noiembrie 1993⁴¹. Tratatul [50; 289] precizează că Uniunea Europeană se bazează pe Comunitățile Europene completate prin politicile (externă și de securitate comună) și formele de cooperare (în domeniul justiției și afacerilor interne) instaurate prin dispozițiile sale.

7. Sub aspect structural, putem distinge [181, p.239]:

- organizații puternic structurate sau cu structură complexă (ONU; Uniunea Europeană); și
- organizații mai puțin instituționalizate sau cu structură tripartită (NATO; OMC).

³⁹ Spre exemplu ONU sau organizațiile cu vocație de universalitate [121, p. 229].

⁴⁰ Organizațiile închise grupează un număr limitat de state, cum ar fi cele care privesc statele de pe un continent sau zone ale acestuia ori o anumită categorie de state – OSA; OUA; Consiliul Europei [45, p.190-207]; OCDE [120, p. 229].

⁴¹ Organizațiile internaționale suprastatale sunt, întotdeauna, organizații cu competență specială, deoarece dacă ar exercita competențele supranaționale în toate domeniile sau în aproape toate, atunci ne-am afla în cazul unui stat federal.

În concluzie, menționăm că este greu de realizat o clasificare satisfăcătoare a organizațiilor internaționale, datorită diversității actelor constitutive, suprapunerii sarcinilor, întinderii diferite a responsabilității juridice internaționale sau modalităților particulare de aderare a statelor, în calitate de membri.

Personalitatea juridică a organizației internaționale și statutul ei special

Personalitatea juridică a organizației internaționale guvernamentale este expresia autonomiei ei funcționale și a calității ei de subiect de drept internațional public. De asemenea, ea îi conferă organizației o existență obiectivă în raport cu ceilalți participanți la relațiile internaționale [174, p.17].

Personalitatea juridică a organizațiilor internaționale guvernamentale are un dublu aspect:

- organizația are *personalitate juridică internă*, respectiv în ordinea juridică internă a statelor membre; și
- *personalitate juridică internațională*, care reprezintă aspectul cel mai important al personalității sale juridice [106, p.98].

Personalitatea juridică a organizației internaționale guvernamentale are, în general, două caracteristici esențiale. În primul rând, ea se întemeiază pe principiul specialității, care înseamnă că organizația internațională își desfășoară activitatea și își exercită competențele sale în limitele prevederilor statutului ei. În al doilea rând, personalitatea juridică a acestor organizații este de natură funcțională [174, p.17].

Organizațiile internaționale guvernamentale, ca și celelalte organizații internaționale, nu posedă un teritoriu propriu. De aceea, ele își desfășoară activitatea pe teritoriile statelor membre, în măsura în care aceste state le-au recunoscut în ordinea lor juridică oportunitatea corespunzătoare unei persoane juridice de drept intern al lor.

Personalitatea juridică a organizațiilor internaționale în ordinea juridică a statelor este consacrată nu numai în legislația națională a statelor membre ale organizației, ci și în statutele lor și în acordurile de sediu încheiate de ele cu statul de reședință. Carta ONU precizează că „Organizația se va bucura pe teritoriul fiecăruia din membrii săi de capacitatea juridică care îi este necesară pentru exercitarea funcțiilor și realizarea scopurilor sale” [7, art.104].⁴²

Prin acordurile de sediu încheiate de o organizație internațională cu statul ei gazdă, ca și prin legislația națională a statelor membre se precizează conținutul și modalitățile de exercitare a

⁴² Această dispoziție se regăsește și în Constituția Organizației Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO) [12, art.12]; în Tratatul de constituire a Comunității Economice Europene, din 1957 [47, art.211]; sau în Pactul Atlanticului de Nord [42, art.4].

capacităților organizației, recunoscute în ordinea internă a statelor respective. Aceste capacități ale organizației se exercită, în special, în domeniul contractelor pe care ea le poate încheia cu persoane particulare aflate sub jurisdicția statelor membre [174, p.18].

Deși, de cele mai multe ori, personalitatea juridică internațională a organizațiilor nu este consacrată formal printr-un text, totuși nu există nici un dubiu asupra existenței ei. Această problemă pare a fi reglementată, de Avizul Consultativ dat de Curtea Internațională de Justiție din 11 aprilie 1949, nu numai pentru ONU, dar și pentru orice alte organizații internaționale⁴³.

Trebuie să menționăm că personalitatea juridică internațională a organizației internaționale este esențială pentru funcționarea corespunzătoare a acesteia [221, p.67], iar actele constitutive ale multor organizații internaționale prevăd drepturi și obligații care confirmă că le conferă cel puțin un grad limitat de personalitate internațională. Chiar dacă ONU nu folosește expresia *in terminis*, atunci când art.104 din Carta ONU vorbește despre „capacitatea juridică necesară pentru exercitarea funcțiilor și realizarea scopurilor sale”, se are în vedere calitatea de subiect de drept internațional.

În opinia Curții Internaționale de Justiție [8; 132, p.13-29], a existat intenția ca Organizația să exercite funcții și drepturi care nu pot fi explicate decât pe baza posedării într-o largă măsură a personalității juridice internaționale și a capacității de a acționa pe plan internațional [271], în calitate de entitate separată de statele fondatoare și ca subiect de drept internațional distinct. S-a ajuns la concluzia că Organizația este o persoană juridică internațională⁴⁴. În afară de ONU, și alte organizații internaționale în baza actelor lor constitutive, care le conferă drepturi și obligații, au o personalitate juridică internațională, fiind subiecți de drept internațional cu caracter derivat, secundar, limitat [255, p.407].

⁴³ Cel mai adesea, actul constitutiv al organizației tace în ceea ce privește personalitatea juridică internațională și în nici un act constitutiv sau convenție, privind statutul unei organizații, nu se prevede *in terminis* că organizația internațională respectivă este „subiect de drept internațional” (se spune doar că „are personalitate juridică internațională”, „este subiect de drept” sau „are capacitatea juridică necesară”); cu toate acestea, conceptul de personalitate juridică internațională ne apare ca definitiv stabilit chiar dacă este variabil. Prin actul constitutiv se înființează organizația, prevăzându-se scopurile și mecanismul funcționării ei, competența organelor ș.a. - ca ceva distinct de statele fondatoare. Întrucât organizațiile internaționale nu posedă nici suveranitate și nici jurisdicție teritorială, calitatea lor de subiect de drept internațional nu trebuie confundată însă cu aceea a statelor - subiecți de drept originari și primari; deși ambele categorii sunt actorii relațiilor internaționale. Organizațiile internaționale sunt subiecți de drept internațional derivați și secundari. Organizațiile internaționale pot avea personalitate juridică internațională de grad diferit, în funcție de ceea ce statele fondatoare au prevăzut în actele constitutive și complementare încheiate în acest sens, iar dacă admitem că o organizație internațională are o personalitate *sui generis* de drept internațional (ca urmare a capacității ei juridice limitate), putem spune că acea organizație are și calitatea de subiect de drept internațional (ca urmare a capacității ei juridice limitate), putem spune că acea organizație are și calitatea de subiect de drept internațional (dar numai cu acest înțeles). ONU posedă cel mai ridicat grad de personalitate juridică internațională în comparație cu oricare alte organizații internaționale generale, iar celelalte organizații dispun, într-o măsură mai mare sau mai mică, de personalitate juridică internațională și pot să aibă sau nu calitatea de subiect de drept internațional [99, p.253].

⁴⁴ Ar fi o arhisimplificare să considerăm ONU doar ca un loc de întâlnire a statelor, un instrument de negocieri diplomatice, un fel de conferință diplomatică.

În prezent calitatea de subiect de drept internațional public a organizațiilor internaționale guvernamentale este unanim recunoscută și acceptată [188, p.488]. Această recunoaștere și-a găsit consacrarea expresă în Convenția Națiunilor Unite asupra dreptului mării, din 1982, care precizează: „Autoritatea Internațională posedă personalitate juridică internațională și are capacitatea juridică care îi este necesară pentru exercitarea funcțiilor sale și realizarea scopurilor sale” [28, art.176; 234, p.106-107].

Personalitatea juridică internațională a organizațiilor internaționale nu se poate stabili *a priori* și nu este identică, prin conținutul său pentru toate organizațiile, ci depinde de domeniul de activitate și întinderea competenței fiecărei organizații internaționale [174, p.20].

Pentru ca organizațiile internaționale să-și poată atinge scopurile pentru care au fost create, trebuie ca acestea să poată încheia acte juridice spre a dobândi drepturi și a-și asuma obligații în conformitate cu dreptul internațional, să poată sta în justiție spre a-și valorifica eventualele pretenții și să aibă un anumit statut juridic care le subliniază poziția lor internațională, beneficiind de anumite imunități și privilegii. Pe lângă aceste capacități fundamentale legate de personalitatea juridică internațională s-a mai adăugat și aceea de a întreține relații diplomatice⁴⁵.

Deși actele constitutive ale organizațiilor internaționale, de cele mai multe ori, nu conțin o permisiune expresă de a încheia tratate și nici nu presupun existența unui organ împuternicit să exercite o asemenea competență, totuși acestea încheie acorduri de sediu cu statele de reședință, precum și acorduri de cooperare cu alte organizații. Această capacitate a organizațiilor internaționale de a încheia tratate cu statele sau cu alte organizații derivă din calitatea lor de subiecți de drept internațional.

Putem menționa că există, totuși, acte constitutive ale organizațiilor internaționale care prevăd în mod expres capacitatea organizațiilor de a încheia tratate. Spre exemplu, în stabilirea statutului internațional al Consiliului Europei un loc deosebit îl ocupă „Acordul general privind privilegiile și imunitățile Consiliului Europei”, semnat la 2 septembrie 1949. El proclamă personalitatea juridică internațională a Consiliului Europei. Astfel, Consiliul Europei are capacitatea de a contracta, de a achiziționa și aliena bunuri imobile sau mobile și de a sta în justiție [2, art.1, al.1].

Personalitatea juridică internațională a Uniunii Europene rezultă din prevederile Tratatului Comunității Europene a Energiei Atomice [48, art.184], ale Tratatului privind Comunitatea

⁴⁵ A se vedea în acest sens Convenția de la Viena din 1986 cu privire la tratatele încheiate de organizațiile internaționale [29, p.398], precum și Convenția de la Viena din 14 martie 1975 cu privire la reprezentarea statelor în relațiile lor cu organizațiile internaționale cu caracter universal [26, p.324]. Convenția din 1975 dă definiția organizației internaționale guvernamentale, în care se precizează că prin organizație internațională se înțelege „o asociație de state constituită printr-un tratat, dotată cu o constituție și organe comune și având personalitate juridică distinctă de cea a statelor membre” [26, art.1, lit. A].

Economică Europeană, [47, art.210; 119, p.146] și din prevederile Tratatului de la Maastricht [50; 289]. În relațiile internaționale, Uniunea are capacitatea de a exercita anumite drepturi precum: a încheia anumite tratate internaționale, cum sunt acordurile tarifare și comerciale, acordurile de asociere cu statele terțe, acorduri de pescuit, acorduri din domeniul transporturilor, al mediului înconjurător sau al energiei. Tratatul de la Maastricht din 1993, art. 206, prevede: „Comunitatea poate încheia cu unul sau mai multe state sau organizații internaționale acorduri, creând o asociație caracterizată prin drepturi și obligații reciproce, de acțiuni comune și de proceduri speciale”.

Totodată, drept urmare a evoluțiilor recente Uniunea Europeană poate fi caracterizată ca actor individualizat al scenei internaționale datorită puterii economice și rolului său geopolitic vital atât în plan european, cât și internațional, ca actor-cheie în acordurile comerciale internaționale și participant activ în economia mondială [106, p.112].

În acest context, UE trebuia să găsească soluții pentru a se reapropia de propriii săi cetățeni – ceea ce presupune mai multă eficiență și transparență în activitate, dar și pentru a se adapta schimbărilor radicale ale mediului internațional din ultimii zece ani. În plan economic, asistăm la un fenomen progresiv de globalizare ce afectează întreaga lume, iar pentru a-i face față și a beneficia de avantajele lui potențiale era necesară o nouă abordare. În plan politic, UE a ajuns în faza în care este, practic, obligată ca, după realizarea uniunii monetare, să avanseze spre o uniune politică, în caz contrar însemnând că și-a atins limitele. În planul securității, constatăm apariția unor noi riscuri, neconvenționale și uneori puțin cunoscute, dar cu atât mai periculoase deoarece strategiile în materie nu se raportau la ele decât cel mult parțial: atentate teroriste majore, conflicte locale de sorginte etnică sau religioasă în Europa sau la porțile ei, crimă organizată cu dimensiuni transfrontaliere. În sfârșit, în plan social, populația Europei se simte încă departe de ceea ce se decide la Bruxelles, pentru ea și în numele ei. Acesta era contextul în care Consiliul European de la Nisa, din decembrie 2000, a ajuns la concluzia că, pentru a putea funcționa într-o formulă cu 25 + 2 de membri, UE trebuie să realizeze o reformă majoră a instituțiilor, politicilor și mecanismelor comunitare de decizie [293].

Astfel, la 29 octombrie 2004 a fost semnat, la Roma, „*Tratatul de instituire a unei Constituții pentru Europa*”, adoptat de către Consiliul European la Bruxelles, la 17-18 iunie 2004 [31, p.329]. După 54 de ani de la semnarea, la Paris, a Tratatului CECO din 24 octombrie 1950 [49, p.204] și 47 de ani de la semnarea Tratatelor CEE [47, p.146-148] și Euroatom [48, p.204] (semnate la Roma, 25 martie 1957), Uniunea Europeană a pășit, astfel, spre un nou statut, depășind formal încadrarea în categoria organizațiilor internaționale, deoarece noul Tratat conferă construcției comunitare cadrul juridic unitar [137, p.37] pentru exercitarea unor competențe ce țin mai degrabă de esența statului federal: monedă unică, buget provenit și din resurse proprii (există, însă, și contribuții

naționale), control integrat la frontiere, o serie de politici comune decise și gestionate direct de la Bruxelles, o politică externă comună (cu limitele ei), înființarea parchetului european, a jandarmeriei europene, a poliției europene de frontieră, precum și atribuții, deocamdată incert conturate, în domenii ca apărarea și securitatea. De altfel, întreaga evoluție a construcției comunitare a fost una de la interguvernamental spre integrat, chiar dacă, de-a lungul celor peste 50 de ani de istorie, Comunitatea Europeană (astăzi Uniunea Europeană) a cunoscut și perioade de recul și euroscepticism. Numit de unii „Constituție”, iar de alții „Tratat constituțional”, documentul semnat la 29 octombrie 2004 este rezultatul unui lung proces care a început cu Declarația de la Laeken, din decembrie 2001 [31, p.3], a continuat în cadrul Convenției privind viitorul Europei (28 februarie 2002 – 10 iulie 2003) și a fost finalizat de către Conferința interguvernamentală a statelor membre UE (4 octombrie 2003-18 iunie 2004).

Atingerea unui compromis pe marginea Constituției UE este doar o parte a procesului de identificare a căii pentru viitorul Europei. Se înregistrează progrese evidente în domeniul cooperării politice [137, p.120]. Este necesară o revizuire și o trasare clară a acțiunilor concrete privind viitoarele valori europene. În acest scop, în cadrul Summit-ului Consiliului Europei din iunie 2006, a fost decisă inițierea „perioadei de reflecție” în care se află în prezent statele UE după eșecul procesului de ratificare survenit în urma votului negativ al Franței și Olandei. Pentru aceasta, Președinția Austriei la UE intenționează stimularea dialogului și dezbaterilor la nivel național și al instituțiilor UE în vederea identificării subiectelor de îngrijorare și a vectorului viitoarei politici europene [291; 293].

Datorită unei strânse legături între personalitatea juridică și capacitatea de a-și angaja responsabilitatea, capacitatea organizației internaționale corespunde capacității limitate de a acționa în dreptul internațional [261, p.32-33].

Trebuie să menționăm și faptul că organizațiile internaționale au capacitatea de a formula pretenții [273, p.35], capacitate care depinde de existența personalității juridice și de interpretarea actului constitutiv în lumina scopurilor și funcțiilor unei anumite organizații.

Însă, pentru ca o organizație internațională să-și poată îndeplini în mod efectiv funcțiile, ea are nevoie de un minimum de libertate și securitate juridică pentru sediul și alte localuri ale sale, pentru bunurile sale, precum și pentru personalul său și reprezentanții statelor membre acreditați la organizație.

Elementul important al statutului organizației, relevant atât în raport cu ordinea juridică a statului gazdă, cât și a celorlalte state, îl constituie imunitățile și privilegiile diplomatice. Acestea sunt conferite printr-un instrument de drept internațional unei organizații care este titularul acestora și le poate reclama în raporturile sale cu statele [100, p.325].

Mai putem menționa și alte aspecte ale manifestării organizației internaționale ca subiect de drept internațional care pot fi reflectate în faptul că o organizație internațională poate fi membru al unei alte organizații internaționale sau în faptul că dispune de nave care se află sub pavilionul său.

Toate aceste aptitudini legate de personalitatea juridică internațională nu decurg din dreptul internațional general, ci trebuie să rezulte din actul constitutiv sau din voința statelor fondatoare ale organizației.

În final, trebuie să precizăm că personalitatea juridică internațională a organizațiilor se caracterizează prin:

- existența atributelor, adică drepturile și obligațiile la care este îndreptățită organizația față de state, și
- existența de organe proprii cu ajutorul cărora ea realizează activitatea oficială ca subiect de drept internațional.

Astfel, numai printr-o organizare proprie, funcționare continuă și voință proprie, organizația poate să devină o entitate distinctă de statele care o compun. Numai în acest fel o organizație internațională poate fi subiect de drept internațional separat de statele care au înființat-o, cu drepturi și obligații distincte și răspundere proprie⁴⁶.

Existența unei organizații internaționale care se bucură de personalitatea de drept internațional trebuie să fie garantată cu ajutorul regulilor convenționale care stabilesc anumite obligații pentru statele membre. O organizație internațională nu poate fi protejată și activitatea funcționarilor ei asigurată, decât prin dreptul internațional convențional [191, pct. 631, p.337].

Sintetizând practica internațională actuală, reținem că unei organizații internaționale i se recunoaște îndeosebi:

- personalitatea de drept internațional;
- inviolabilitatea sediului și libertatea de comunicare oficială;
- imunitatea de jurisdicție locală, precum și scutiri fiscale și vamale [158, p.132].

Statutul juridic al unei organizații internaționale nu constituie încă un principiu de drept internațional, ci există numai ca soluție de speță, fiind conferit în fiecare caz în parte prin tratatul de constituire, care este atributiv de personalitate juridică internațională, inclusiv de tot ceea ce cuprinde statutul [191, pct. 631, p. 344].

⁴⁶ Spre exemplu, Uniunea Europeană răspunde pentru modul în care îndeplinește prevederile tratatelor internaționale la care este parte și pentru eventualele daune provocate altor subiecți de drept internațional. Ea are și o răspundere contractuală. În acest sens, Tratatul de la Maastricht prevede: „Răspunderea contractuală a Comunității este guvernată de legea aplicabilă contractului în cauză” [50, art.215, al.1]. În materia răspunderii extracontractuale, Comunitatea trebuie să răspundă conform principiilor generale, comune drepturilor statelor membre, pentru daunele provocate de organele sale sau de agenții săi în exercițiul funcțiilor lor [50, art.215, al.2].

Înainte de al doilea război mondial era contestată existența regulii de drept cutumiar permițând organizațiilor internaționale să beneficieze de privilegii, scutiri și imunități. Însă, odată cu crearea ONU a fost încheiată, în 1946, în cadrul acestei organizații Convenția asupra privilegiilor și imunităților Națiunilor Unite [22, p.117]. Această Convenție este bazată pe articolele 104 și 105 din Carta ONU [7, p.5-36] și conține diverse articole care au devenit dispozițiile standard aplicabile numeroaselor organizații internaționale.

Imunitatea de jurisdicție este enunțată în actele constitutive ale organizațiilor internaționale, cel mai adesea conținând doar o dispoziție sumară, altele actele constitutive conținând dispozițiile care reglementează propriu-zis imunitatea, fără a mai fi nevoie să trimită la alte tratate încheiate în acest scop.

De regulă, în cazul mai multor organizații, atât universale, cât și regionale de mai mare importanță, se încheie convenții multilaterale pentru reglementarea imunităților și privilegiilor⁴⁷. Scopul acestor tratate multilaterale este acela de a dezvolta dispozițiile adesea laconice din constituțiile organizațiilor și de a-i asigura organizației un statut unitar în toate statele membre [129, p.19.29].

De asemenea, imunitatea de jurisdicție este reglementată prin acorduri bilaterale,⁴⁸ cât și prin legislația națională a unor state⁴⁹.

Convenția generală (din 1946) prevede că ONU, bunurile și activul ei, oriunde s-ar găsi și oricine le-ar deține, beneficiază de imunitate de jurisdicție [22, Sec. 2]. O prevedere similară se găsește și în Convenția privind privilegiile și imunitățile instituțiilor specializate ale ONU. Situația este cu totul diferită în cazul Comunităților Europene, datorită competenței pe care o are Curtea de Justiție. În principiu, cauzele în care Comunitatea însăși este parte nu sunt excluse pentru acest simplu motiv din competența instanțelor naționale [47, art.183; 119, p.146]. Curtea are însă jurisdicție exclusivă asupra oricărei chestiuni privind interpretarea tratatelor sau a validității actelor Comunității, astfel că o instanță națională este ținută să obțină o hotărâre a Curții înainte de a da o sentință finală. În consecință, proprietatea și bunurile Comunității nu pot constitui obiect al nici unei măsuri legale administrative sau de constrângere, fără autorizația Curții de Justiție [46, p.36-52].

Imunitatea de jurisdicție a unei organizații internaționale nu poate viza decât sfera jurisdicției civile. În privința jurisdicției penale trebuie să reamintim adagiul „*societates delinquere non*

⁴⁷ Spre exemplu, pentru ONU există Convenția generală asupra privilegiilor și imunităților ONU din 1946 [22, p.117], Convenția generală privind imunitățile și privilegiile instituțiilor specializate din 1947 [18, p.62]. Pentru Consiliul Europei există Acordul general asupra privilegiilor și imunităților Consiliului Europei din 1949 [2, p.7].

⁴⁸ Spre exemplu, acordurile de sediu, acorduri referitoare la birouri și sedii ale organizațiilor internaționale sau la reuniuni și conferințe, acorduri de tip operațional - asistență tehnică, misiuni de experți etc.

⁴⁹ Spre exemplu, în SUA – International Organizations Immunities Act din 1945 asigură organizațiilor internaționale aceeași imunitate de jurisdicție ca și guvernelor străine.

possunt”, adică nu putem ridica problema imunității de vreme ce nu există o răspundere penală în cazul organizației [100, p.326].

Convenția generală, precum și celelalte acorduri similare prevăd că imunitatea de jurisdicție este deplină și se extinde la orice formă de procedură legală. Trebuie să mai adăugăm că imunitatea de jurisdicție acordată prin textele convenționale nu comportă, în afară de faptul dacă o excepție a fost expres stipulată, nici un fel de restricție - este deci absolută. Justificarea unei imunități depline are la bază, în primul rând, buna funcționare și realizarea competențelor (sarcinilor), precum și considerentul că nu este de dorit ca tribunalele din diferite țări să determine, posibil în diferite sensuri, legalitatea actelor organizației. De asemenea, ar putea fi nevoie ca în unele țări organizațiile să fie protejate împotriva prejudiciilor aduse de tribunalele naționale sau a acțiunilor neîntemeiate ale unor persoane.

Organizațiile internaționale beneficiind de imunitatea de jurisdicție au obligația de a reglementa diferendele cu terții, deoarece posibilitatea de a chema fără a putea fi ele chemate în justiție creează un dezechilibru [191, pct. 632, p.345]. Datorită acestui fapt în numeroase acorduri se instituie obligația de a prevedea o procedură de reglementare a litigiilor cu terții. Spre exemplu, dispozițiile convenționale pot fi formulate în termeni generali⁵⁰ sau în termeni specifici, în sensul de a prescrie în materie contractuală recursul la un arbitraj de drept privat (arbitraj supus legii naționale). O atare reglementare se întâlnește în unele convenții multilaterale,⁵¹ precum și în acorduri bilaterale⁵².

În anumite cazuri este posibilă renunțarea la imunitatea de jurisdicție, aceasta fiind o chestiune de oportunitate. În lipsa unei mențiuni exprese, organul competent este în mod normal Secretarul General sau Directorul General al organizației. În Convențiile generale [18, p.62; 22, p.117], se prevede și dispoziția prin care se consacră acordarea imunității de jurisdicție, afară de situația în care organizația însăși renunță în mod expres la imunitate într-un anumit caz, spre exemplu, art.2, sec.2 din Convenția generală privind privilegiile și imunitățile Organizației Națiunilor Unite [22].

Renunțarea la imunitatea de jurisdicție mai poate fi prevăzută și printr-un contract. Aceasta se întâmplă în cazul contractului încheiat de o organizație cu un terț, prin care se prevede competența unei instanțe ordinare, fapt ce apare ca o renunțare formală la imunitate, spre exemplu, art.5, al. 1 din Acordul de sediu al UIT, încheiat cu Elveția [161, p.134].

⁵⁰ A se vedea în acest sens art.8 sec. 29 din Convenția generală privind privilegiile și imunitățile Națiunilor Unite din 1946 [22, p. 117], și art.9 sec. 31 din Convenția privind privilegiile și imunitățile instituțiilor specializate ONU din 1947 [18, p.198; 282].

⁵¹ A se vedea art.25 din Protocolul privind privilegiile și imunitățile Organizației europene pentru producerea de obiecte spațiale [289], unde se stabilește ca în contractele scrise să se insereze o clauză de compromis ori să se încheie un acord special referitor la soluționarea diferendelor.

⁵² În special în acordurile privind operațiunile de menținere a păcii [212, p.199-336].

Renunțarea la imunitatea de jurisdicție poate rezulta din inițiativa organizației de a intenta ea însăși o acțiune în fața unei instanțe ordinare. Aceasta apare ca un caz de renunțare față de orice cerere reconvențională legată direct de cererea principală.

Necesitatea de a se acorda imunitate de la executarea silită este mai imperioasă chiar decât în cazul imunității de jurisdicție, întrucât atingerea liberei funcționări a unei organizații internaționale este mult mai gravă. Imunitatea de la executarea silită este mai generală decât imunitatea de jurisdicție, pentru că și organizațiile care nu beneficiază de aceasta din urmă sunt protejate împotriva măsurilor de executare care ar putea fi exercitate asupra bunurilor sale [262, p.58].

Imunitatea de executare are o valoare proprie, subzistând și în cazul în care a avut loc o renunțare la imunitatea de jurisdicție.

Putem afirma că acordarea convențională a imunității de executare constituie o practică generală și este greu de găsit o organizație interstatală care să nu beneficieze de ea, fie în virtutea instrumentului său constitutiv, fie a unui acord multilateral, fie a unui acord de sediu (spre exemplu, aceasta este consacrată în Convenția generală privind privilegiile și imunitățile Organizației Națiunilor Unite, [22, art.2, sec.3]; în Convenția generală pentru instituțiile specializate [18]). Spre exemplu, în cazul convențiilor Comunității Europene deși nu s-a prevăzut imunitatea de jurisdicție, s-a prevăzut însă cea de executare, art.1 din Protocolul privind privilegiile și imunitățile Comunității Europene [44] care stabilește că bunurile acesteia nu pot fi obiect al unei măsuri de constrângere administrativă sau judiciară, fără autorizația Curții de Justiție [2, p.7].

Imunitatea de executare este absolută și nu comportă alte limitări decât cele prevăzute în mod expres în convențiile internaționale. Singurele excepții cunoscute sunt cele stipulate în cazul băncilor de dezvoltare sau cele care se referă la accidente de circulație și la executarea de sentințe arbitrale. Spre exemplu, acordul de constituire a Băncii Internaționale de Reconstrucție și Dezvoltare prevede că, bunurile acesteia nu pot fi supuse nici unei forme de sechestru asiguratoriu ori executoriu sau oricărei alte măsuri de executare, decât dacă o hotărâre definitivă a fost dată de un tribunal competent, conform art.11, sec. 3 [1, p.102].

Pe lângă imunitatea de jurisdicție și cea de executare organizația internațională beneficiază și de inviolabilitatea sediului, principiu care-l găsim înscris în toate acordurile în materie. Inviolabilitatea apare ca un principiu de sine stătător, fără a fi legat în mod necesar de acela al imunității de jurisdicție.

În cazul ONU, problema inviolabilității sediului este reglementată de Convenția generală, precum și de Acordul de Sedi, în care sunt expuse detaliile problemei [22, p.117-128; 191, pct.633, p.346-350].

Astfel, se prevede că localurile Organizației sunt inviolabile. Autoritățile americane competente vor lua toate măsurile necesare pentru ca Organizația să nu fie lipsită de folosința localurilor ei, iar funcționarii SUA nu vor pătrunde în sediu pentru a-și exercita funcțiile lor oficiale, decât cu consimțământul Secretarului General și în condițiile acceptate de acesta⁵³ [175, p. 117-127; 176, p.35-39].

În privința inviolabilității sediului organizației, să precizăm, că aceasta are același conținut ca și în cazul misiunii diplomatice [110, p.65-75].

De asemenea, inviolabilitatea cuprinde arhivele, bunurile și proprietățile (mașini oficiale, trenuri de serviciu, avioane etc.), precum și documentele oficiale ale unei organizații în orice loc s-ar afla ele, acestea fiind exceptate de la măsurile de poliție sau judiciare, precum și de la orice măsură de executare forțată, chiar dacă ar exista o renunțare la imunitatea de jurisdicție din partea organizației⁵⁴.

Inviolabilitatea nu echivalează însă cu permisiunea ca sediul unei organizații internaționale să poată fi folosit într-un mod incompatibil cu scopul pentru care a fost acordată organizației. Ca atare, dreptul de azil trebuie exclus în cazul sediului organizației internaționale pentru aceleași rațiuni care sunt valabile și în cazul neadmiterii azilului diplomatic. În schimb, există un argument puternic în favoarea dreptului unei organizații de a acorda azil propriilor ei agenți împotriva măsurilor luate de autoritățile locale care constituie ele însele o violare a imunităților organizației și ale agenților ei.

Tot o practică normală o constituie scutirea fiscală a unei organizații internaționale. Această scutire are o factură similară cu cea recunoscută în cazul unei misiuni diplomatice [110, p.113]. Organizația, proprietățile, veniturile sale, precum și alte bunuri sunt scutite de orice impozit direct și i se va rambursa quantumul tarifelor și taxelor incluse în prețul bunurilor mobiliare și imobiliare cumpărate pentru folosința sa oficială. Organizația se bucură, de asemenea, de scutiri vamale, precum și de facilități de comunicații, având un tratament similar celui acordat misiunii diplomatice în ceea ce privește prioritățile, tarifele și taxele în folosirea mijloacelor de comunicare, precum și dreptul de a primi și trimite corespondența prin curieri sau valize care se vor bucura de aceleași privilegii și imunități ca și curierii și valizele diplomatice [176, p.285-286].

⁵³ A se vedea secțiunea a 3-a din Convenția generală privind privilegiile și imunitățile Națiunilor Unite și secțiunile 3 și 9 din Acordul de sediu; În același sens sunt și prevederile Acordului general privind privilegiile și imunitățile Consiliului European din 1949, art.4; prevederile Convenției asupra privilegiilor și imunităților Comisiei Dunării din 1963, art.2 [297; 284].

⁵⁴ A se vedea în acest sens secțiunea 3, 4 din Convenția cu privire la privilegiile și imunitățile ONU; secțiunea 4-6 din Convenția cu privire la privilegiile și imunitățile instituțiilor specializate ale ONU; art.5 din Acordul general privind privilegiile și imunitățile Consiliului European [2, p.7], iar din convențiile de sediu, Acordul dintre Italia și F.A.O. din 1950 (art.8, sec. 17-18).

Evoluția organizațiilor internaționale după cel de-al doilea război mondial a condus la creșterea spectaculoasă a numărului persoanelor în serviciul acestor organizații, în prezent numărul funcționarilor internaționali constituie circa 75000 de persoane.

Pentru garantarea independenței, față de statul de origine, funcționarii internaționali beneficiază de imunitate fiscală și jurisdicțională, având propriul sistem de securitate socială și de pensii. Statutul juridic al funcționarilor internaționali este cuprins de regulamentele organizațiilor [157, p. 57].

În final, trebuie să precizăm că prevederile Convenției generale asupra privilegiilor și imunităților ONU au constituit modelul pentru o convenție similară privind instituțiile specializate ale ONU care, cu anumite variații existente în anexele speciale pentru fiecare instituție, se aplică acestor agenții. De asemenea, și alte convenții s-au înscris pe aceeași linie, dar cu modificări mai mult sau mai puțin importante.

Competențele și răspunderea internațională a organizației internaționale

De regulă, competențele organizațiilor internaționale sunt stabilite prin dispozițiile statutelor lor. Spre deosebire de state care au o competență absolută și exclusivă în domeniul relațiilor internaționale, organizațiile internaționale au competențe limitate. De asemenea, competențele organizațiilor internaționale sunt de natură funcțională, fiind determinate de scopurile pentru care au fost create și limitate la prevederile statutelor lor [224, p.221].

Organizațiile internaționale au competențe numeroase, care diferă de la o organizație la alta și care pot fi grupate în trei mari categorii [244, p.90-92; 237, p.24]:

1. Competența normativă a organizațiilor internaționale. Această competență constă în posibilitatea organizației de a crea norme juridice care se adresează unor destinatari diferiți (statele membre, organele organizației sau chiar altor organizații) și care să fie în concordanță cu normele dreptului internațional și principiile de bază ale organizației [174, p. 24].

Tot un aspect al acestei competențe este și faptul că multe organizații internaționale guvernamentale constituie cadrul de elaborare și adoptare a unor convenții internaționale, normele lor constituind o legislație internațională în materia respectivă⁵⁵ [21, p.27].

Competența normativă a organizațiilor internaționale guvernamentale se manifestă și prin actele normative adoptate de organele lor. Aceste acte sunt expresia puterii de autoreglare a organizației internaționale. De obicei, această putere a organizației este prevăzută în statutul

⁵⁵ Spre exemplu, convențiile elaborate și adoptate în cadrul ONU cu privire la drepturile omului [176, p.3-98], dreptul tratatelor [175, p.362], dreptul mării [175, p.152], dreptul spațial [176, p.301-348] etc. sau cele adoptate în cadrul Organizației Internaționale a Muncii (OIM), sau de către Organizația Mondială a Sănătății (OMS).

constitativ. În temeiul ei, organele organizației au dreptul să adopte regulamentele lor de funcționare, prin care se precizează și se dezvoltă dispozițiile statutare în această materie.

De regulă, în cazul organizațiilor internaționale, un anumit organ principal al lor este competent să adopte acte normative cu aplicabilitate față de întreaga organizație, spre exemplu, în cazul ONU – Adunarea Generală adoptă bugetul organizației și stabilește cotele de contribuție ale statelor membre pentru realizarea lui [255, p.407].

Organizațiile internaționale guvernamentale cu caracter tehnic dispun de o anumită putere regulamentară, prin care ele contribuie la realizarea unui minimum de uniformizare a reglementărilor internaționale în anumite domenii. Aceste reglementări pot influența legislația națională a statelor membre. În mod special, această activitate este desfășurată de către instituțiile specializate ale ONU și constă în adoptarea unor standarde de referință, a nomenclatoarelor, a legislațiilor tip sau a unor coduri, care sunt chemate să constituie indicații pentru statele membre și celelalte state în activitatea lor, inclusiv legislativă.⁵⁶ Un exemplu elocvent în acest sens îl constituie „*Codexul alimentarius*” adoptat de Organizația Mondială a Sănătății împreună cu Organizația Națiunilor Unite pentru Alimentație și Agricultură, prin care se armonizează criteriile de igienă alimentară pe plan mondial.

2. Competența operațională a organizațiilor internaționale guvernamentale. Această competență constă în puterile de acțiune ale organizațiilor internaționale, altele decât cele normative. Aceste puteri constau din acțiunile organizațiilor de a acorda asistență economică, financiară, administrativă și în unele cazuri și asistență militară statelor membre [174, p.26].

În virtutea faptului că aceste acțiuni se desfășoară pe teritoriul statelor membre, realizarea lor este condiționată de acordul statelor în cauză. Acest fapt este concretizat în acordul încheiat între organizația internațională care acordă asistența și statul vizat de ea.

Competența operațională a organizațiilor internaționale diferă de la o organizație la alta. Ea este reglementată prin statutul organizației și actele ei interne.

Raporturi juridice funcționale pot fi și între organizațiile internaționale și un stat membru. Un stat membru al organizației poate fi în raport cu organizația:

- încheia acorduri internaționale;
- să se adreseze organizației ca depozitar a convențiilor internaționale;
- să utilizeze reguli și norme tehnice internaționale elaborate;
- să stabilească relații cu organizația, în legătură cu exercitarea funcțiilor sale de către

⁵⁶ Agenția Internațională pentru Energie Atomică, Organizația Internațională a Muncii, Organizația Mondială a Sănătății și Organizația Națiunilor Unite pentru Alimentație și Agricultură desfășoară o activitate de acest gen.

organizație.

În toate aceste situații organizația se manifestă ca subiect de drept care posedă drepturi și obligații internaționale. Înseși faptul stabilizării raporturilor juridice bilaterale concrete este posibil datorită recunoașterii acestei organizații de către statul nemembru în calitate de subiect de drept internațional [262, p.33].

3. Competența de control și de sancțiune a organizațiilor internaționale

Competențele de control și de sancțiune sunt în legătură cu competența normativă. Aceste competențe indică în ce măsură organizațiile internaționale pot controla modul în care statele membre îndeplinesc obligațiile ce le revin din calitatea de membru al organizației și pot aplica sancțiuni împotriva membrilor care nu le respectă [174, p. 26].

Competența de control a organizației internaționale constă din dreptul ei de a pretinde și primi rapoarte periodice din partea statelor membre asupra felului în care aceste state își îndeplinesc obligațiile statutare sau cele convenționale.

Competența de sancționare a organizațiilor internaționale este stabilită de statutele lor. Astfel, Carta ONU stabilește că organizația poate aplica statelor membre următoarele sancțiuni:

- de suspendare a lor din drepturile și privilegiile ce decurg din această calitate a lor;
- să-i excludă din organizație [174, p.27].

În cazul Organizației Națiunilor Unite suspendarea unui membru este hotărâtă de Adunarea Generală, dacă Consiliul de Securitate a întreprins o acțiune preventivă sau de constrângere împotriva aceluși stat. Adunarea Generală adoptă sancțiunea pe baza unei recomandări a Consiliului de Securitate [7, art.5]. De asemenea, un membru al ONU poate fi sancționat cu suspendarea dreptului său de vot în Adunarea Generală a organizației [264], dacă a întârziat cu plata contribuțiilor sale financiare față de organizație [7, art.19].

Sancțiunea de excludere a unui membru dintr-o organizație internațională este reglementată de statutul acesteia. Carta ONU prevede că un membru al organizației poate fi exclus dacă a încălcat, în mod persistent, principiile ei. Hotărârea de excludere este adoptată de Adunarea Generală, la recomandarea Consiliului de Securitate [7, art.6]. Statutele organizațiilor internaționale prevăd și alte sancțiuni⁵⁷.

Organizațiile internaționale devin titulare de drepturi, prin efectul personalității juridice internaționale, care incumbă acestora și obligații. Nerespectarea acestor obligații atrage răspunderea

⁵⁷ Spre exemplu: Statutul Organizației Aviației Civile Internaționale prevede sancțiunea suspendării dreptului de vot al membrilor (art.88); Statutul Organizației Internaționale a Muncii prevede aceeași sancțiune (art.134); Statutul Fondului Monetar Internațional prevede ca sancțiune suspendarea serviciilor sale furnizate membrilor săi (art.XXIII), iar Statutul Agenției Internaționale pentru Energie Atomică stipulează sancțiunea de suspendare a drepturilor și privilegiilor inerente calității de membru al organizației (art.XIX; B) [289; 297].

lor internațională, care le revine fie din statutele lor sau din alte acte internaționale la care ele sunt părți contractante. Organizațiile internaționale sunt obligate să respecte dreptul internațional și să-și desfășoare activitatea în conformitate cu normele acestuia. Respectul față de stat ca subiect de drept se exprimă prin dreptul de a deveni membru cu drepturi depline al organizațiilor internaționale [204, c.101].

Întrucât organizațiile internaționale sunt subiecți secundari, derivați de drept internațional, nu au calitatea de suveranitate, nu au teritoriu și populație, ceea ce reduce esențial sfera posibilelor încălcări și temeiurilor pentru răspundere.

Răspunderea organizației internaționale este una din cele mai actuale și puțin studiate probleme în doctrina dreptului internațional. Cu excepția profesorului E.Șibaeva, nimeni nu a abordat special acest aspect al organizației internaționale ca subiect de drept internațional [262, p.62-65].

Doctrina dreptului internațional public recunoaște preceptul general al organizațiilor internaționale de a răspunde pentru faptele lor contrare:

1. Principilor și normelor unanim recunoscute de drept internațional;
2. Normelor stipulate în actul de constituire;
3. Normelor de drept intern al organizației;
4. Acordurilor încheiate de organizație cu alți subiecți de drept internațional;
5. Normelor de drept național al statelor [262, p.62].

Așadar, organizația internațională va răspunde pentru acțiuni ce fac parte din crimele internaționale și reprezintă o amenințare asupra păcii și securității internaționale, spre exemplu, acte de agresiune, discriminare, propaganda războiului etc.

Considerăm că una din formele de răspundere a organizației internaționale regionale sau specializate poate fi interzicerea activității organizației internaționale, de către ONU, când acordul, sau organele create prin el și, respectiv, activitatea acestora sunt incompatibile cu Scopul și Principiile ONU [7, art.52].

În dreptul internațional se disting două forme de răspundere: *politică* și *materială*. Răspunderea materială a subiecților de drept internațional constă în despăgubirea materială. Această formă de răspundere e specifică pentru organizațiile internaționale. Ca exemplu, poate servi cazul UNESCO, care a plătit o sumă corespunzătoare funcționarilor eliberați nelegitim din Secretariatul UNESCO.

Răspunderea politică, îmbracă diferite forme: scuze, lipsire a organizației internaționale de drepturile și obligațiile sale, cum ar fi, pierderea calității de depozitar al tratatului internațional. În prezent însă aspectele politice de răspundere nu sunt determinate suficient. Organizația internațională nu poate fi limitată în suveranitate și teritoriu, din simplul motiv că nu posedă aceste atribute. [262, p.64].

Organizația internațională poate fi și subiect de drept internațional privat, ori subiect de drept intern și, în această calitate, posedă capacitate juridică ce vizează:

- încheierea de acorduri și contracte de muncă;
- procurarea și dispunerea de proprietăți imobile și mobile;
- încheierea de contracte de arendă;
- intentarea de dosare în instanța de judecată [224, p.221].

Este incontestabil că într-o perioadă scurtă istorică organizațiile internaționale au parcurs drumul de la un subiect secundar în relațiile internaționale până la un subiect calitativ și cantitativ extrem de important, element integrant al comunității și relațiilor internaționale contemporane.

2. Națiunile care luptă pentru eliberarea națională – subiect de drept internațional: probleme actuale doctrinare și practica internațională

Din punct de vedere istoric, apariția națiunilor care luptă pentru eliberare – drept categorie juridică specifică, supusă unui regim juridic ce implică drepturi și obligații – este de dată relativ recentă. Ea se regăsește în perioada luptei anticolonialiste. După cel de-al doilea război mondial, mișcărilor de eliberare națională⁵⁸ li s-a recunoscut calitatea de subiecți de drept internațional în relațiile cu alți subiecți de drept internațional [7, art.1, 55]. O asemenea recunoaștere a avut loc, pe lângă ONU, și în cadrul Organizației Unității Africane, odată cu afirmarea principiului politic privind autodeterminarea popoarelor ca unul dintre principiile fundamentale ale dreptului internațional.

Documentul care a marcat atât procesul politic de decolonizare cât și reflectarea sa în plan normativ a fost Declarația Adunării Generale a ONU pentru acordarea independenței țărilor și popoarelor coloniale, adoptată prin Rezoluția 1514/XV din 1960 [35, art.192]. Ulterior, Declarația Adunării Generale referitoare la principiile dreptului internațional privind relațiile prietenești și cooperarea între state, adoptată prin Rezoluția 2625/XXV din 1970 [32, p.167], consacră „Principiul egalității în drepturi al popoarelor și al dreptului lor de a dispune de ele însele” ca unul dintre cele șapte principii ale dreptului internațional contemporan [233, p.132; 182, p.235]. Dacă celelalte principii fundamentale ale dreptului internațional se referă la state, ca subiecți ai dreptului internațional, dreptul la autodeterminare este recunoscut popoarelor. În legătură cu recunoașterea acestui principiu, în documentele ONU au fost stabilite o serie de criterii pentru clarificarea conceptului de „popor”, și anume:

- să fie o entitate determinată prin caracteristici proprii;
- să aibă legătură cu un teritoriu;
- un popor nu se confundă cu minoritățile etnice, religioase sau lingvistice⁵⁹ [43, art.27].

Ca titulari ai dreptului de a-și hotărî ele însele soarta, națiunile care luptă pentru eliberare pot obține recunoașterea acestui statut⁶⁰ atunci când lupta și împrejurările în care se desfășoară permit

⁵⁸ Mișcarea de eliberare națională reprezintă un ansamblu de acțiuni (sociale, politice, diplomatice, militare ș.a.) organizate de popoarele și națiunile din colonii și semicolonii, îndreptate împotriva dominației colonialiste și neocolonialiste pentru cucerirea independenței și suveranității de stat. Mișcarea de eliberare a condus la prăbușirea sistemului colonialist al imperialismului, la apariția unui număr impunător de state independente și suverane.

⁵⁹ Existența și drepturile acestora, în mijlocul unui popor, sunt recunoscute prin articolul 27 al Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice [43, p.30-51].

⁶⁰ Pe măsură ce națiunile care luptă pentru eliberare s-au consolidat pe plan național „și implicarea lor în viața politică internațională a devenit mai puternică, ele au obținut numeroase recunoașteri internaționale” [131, p.191].

să se constate că se găsesc într-o situație tranzitorie, care reprezintă o etapă premergătoare constituirii unui stat independent, cu personalitate juridică deplină.

De regulă, calitatea de subiect de drept internațional se dobândește din momentul în care națiunea care luptă pentru eliberare întrunește anumite condiții, între care:

- crearea organelor proprii (armată sau organe de rezistență);
- exercitarea funcțiilor de putere publică;
- controlul unei însemnate părți a teritoriului viitorului stat [157, p.136; 100, p.355].

Ca și în cazul statelor, calitatea de subiect de drept internațional a națiunilor care luptă pentru eliberare nu depinde de recunoașterea lor, ea aparține în mod egal tuturor națiunilor care întrunesc aceste criterii, în virtutea dreptului lor la autodeterminare, care reprezintă temeiul politic și juridic al personalității lor internaționale. În baza dreptului de a-și hotărî independent soarta, fiecare națiune este titulară de drepturi și obligații internaționale și se bucură nemijlocit de protecția normelor dreptului internațional [205, p.51]. Națiunilor care luptă pentru eliberare li se aplică principiul neintervenției în treburile interne, respectarea integrității lor teritoriale, dreptul la autoapărare, iar forțelor lor armate li se aplică regulile dreptului internațional umanitar.

Capacitatea juridică a națiunii care luptă pentru eliberare se manifestă prin exercitarea unor drepturi, cum ar fi:

- dreptul de participare prin reprezentanți cu statut de observator la lucrările ONU și la alte organizații internaționale [205, p.52]; Statutul de observator acordă reprezentanților acestor entități dreptul de a participa la lucrările organelor unei organizații, fără drept de vot. Astfel, începând cu anul 1974, Organizația pentru Eliberarea Palestinei (OEP) participă, cu statut de observator, la lucrările Adunării Generale a ONU, iar din 1976 este admisă să participe și la dezbaterile Consiliului de Securitate privitoare la problema palestiniană. De asemenea, prin Rezoluția 3280/XXIX [297] s-a soluționat problema participării regulate a reprezentanților națiunilor, în calitate de observatori, la toate lucrările ONU pentru mișcările de eliberare națională recunoscute de OUA. Admiterea la lucrările ONU, alături de statele membre, constituie o recunoaștere a legitimității luptei națiunilor pentru eliberare;
- dreptul de participare ca membru asociat la acele organizații internaționale ale căror acte constitutive cuprind dispoziții în acest sens (spre exemplu, cazul Organizației Mondiale a Sănătății, Uniunii Poștale Universale, Organizației Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură);
- dreptul de reprezentare diplomatică, activă și pasivă, în condițiile stabilite cu statele sau organizațiile internaționale care le recunosc acest statut. Recunoașterea unui drept de legăție națiunilor care luptă pentru eliberare constituie un pas important în viața internațională.

Mișcările de eliberare obișnuiau să aibă reprezentanțe în anumite capitale, precum și la unele organizații internaționale, numite birouri sau oficii, trimișii lor bucurându-se de un anumit grad de imunitate, deși nu erau recunoscuți în calitate de agenți diplomatici. Datorită reprezentării acestor entități într-un număr tot mai mare de state, s-a trecut de la oficii și birouri la adevărate misiuni diplomatice, iar trimișii acestora au primit, nu numai numele, ci și tratamentul acordat ambasadorilor statelor suverane [25, p.37];

- dreptul de a beneficia de asistența ONU, a instituțiilor sale specializate și a altor membri ai comunității internaționale;
- dreptul de a se bucura de protecția legilor și obiceiurilor războiului și obligația de a le respecta. Persoanele combatante din mișcările de eliberare națională sunt tratate drept combatanți, având regimul prizonierilor de război, în cazul în care au căzut în mâinile forțelor coloniale. Unitățile de combatanți trebuie să fie organizate după modelul armatelor regulate, având în conducerea lor o persoană responsabilă;
- dreptul de a încheia tratate internaționale; În cazul în care o mișcare de eliberare națională ajunge să se constituie într-un stat nou, de cele mai multe ori se încheie un acord cu statul pe seama căruia statul respectiv își dobândește independența⁶¹. Trebuie să relevăm că în cazul tratatelor multilaterale, spre exemplu, în Protocolul I la Convențiile de la Geneva din 1949 [176, p.234], se prevede că acceptarea acestui text se poate face printr-o declarație a reprezentantului mișcării adresată statului depozitar. Asemenea prevedere găsim și în Convenția din 10 octombrie 1980 (art.7, par.4) privind interdicția și limitarea folosirii anumitor arme clasice [212, p.592; 297]. Conferința privind dreptul mării a invitat mișcări de eliberare națională (OEP, *South West African People Organization* (SWAPO) ca observatori și le-a recunoscut dreptul de a semna Actul Final. În acest caz, situația Namibiei a fost reglementată printr-o prevedere specială [28, art.305], care dispunea că este în drept să semneze prin intermediul Consiliului ONU pentru Namibia. La Conferința de la Viena din 1986 pentru codificarea dreptului tratatelor între state și organizații internaționale sau între organizații internaționale [29, p.398-437], în baza Rezoluției 39/86 a Adunării Generale a ONU [297], au fost invitate și mișcări de eliberare națională ca OEP, SWAPO și altele [249, p.41-43].

Autodeterminare, secesiune și separatism

În 18 iulie 2006 la Chișinău a avut loc Conferința internațională cu genericul „Dezmorțirea

⁶¹ Spre exemplu, tratatul anglo-irlandez, din 1921, care a intervenit în urma luptei armate; Acordurile de la Evian, încheiate între Franța și Frontul Eliberării Naționale din 1962, care prevedeau consultarea populară asupra destinului politic al Algeriei; Portugalia a încheiat tratate cu mișcările de eliberare din fostele colonii africane, prin care se fixa data pentru declararea independenței, se forma un guvern pentru perioada de tranziție și se stabileau bazele cooperării.

unui conflict înghețat: aspecte juridice ale crizei separatiste din Moldova” [274, p.76] organizată de Parlamentul Republicii Moldova și Asociația Avocaților orașului New York din SUA. La această conferință a fost prezentat Raportul Comitetului pentru Afaceri Europene în cadrul Baroului de Avocați⁶².

În continuare analizăm principalele aspecte ale problemei de autodeterminare și separatism în viziunea autorilor, care este totodată și o expunere a doctrinei americane de drept internațional public în materie [274; 299].

Norma autodeterminării a obținut o proeminență internațională în cele Paisprezece Puncte ale lui Woodrow Wilson. De atunci a avut o existență turbulentă, de la decolonizarea ce a urmat războaiele mondiale și până la războaiele etnice după Războiul Rece. Includerea conceptului de „autodeterminare” în Carta ONU a avut ca rezultat evoluția acestei idei de la principiu la drept, fără a defini vreodată completamente conceptul ce stă la bază. Autodeterminarea în anii 1960 era pur și simplu un alt termen pentru decolonizare [19, p.240-266]. Totuși, chiar și la această etapă „autodeterminarea nu permitea secesiunea; se presupunea integritatea teritorială a statelor existente și a majorității teritoriilor coloniale”. Ideea autodeterminării în această perioadă nu se încadra în conceptul *că toate popoarele* au dreptul la autodeterminare, ci că *toate coloniile* aveau dreptul să fie independente. Retorica autodeterminării s-a schimbat începând cu sfârșitul anilor 1970 și până în ziua de azi, astfel încât discursul wilsonian cu privire la drepturile etnice și culturale ale minorităților a devenit mixat cu preocupările teritoriale din era decolonizării [267, p.3]. În timp ce mai există controverse cu privire la ceea ce reprezintă și ce nu reprezintă această normă, există un consens de bază din care putem trage concluzia în cazul de față.

Dreptul la autodeterminare este „dreptul grupurilor naționale consistente (popoarelor) de a-și alege forma de organizare politică și relația cu alte grupuri” [109, p.553; 124, p.36]. Cu toate că autodeterminarea a fost menționată în Carta ONU [7, art.1 p.2; art.55], juriștii chiar și pe parcursul ultimului deceniu au constatat că „dreptul internațional în forma sa curentă nu elucidează toate implicațiile dreptului la autodeterminare”⁶³. Cu toate acestea, *Opinia Consultativă privind Sahara de Vest* a CIJ [9; 296] confirmă „validitatea principiului autodeterminării” în contextul dreptului internațional [109, p.554].

Norma de bază de autodeterminare este dreptul unui popor al unui stat existent „de a-și alege propriul sistem politic și de a-și urma propria dezvoltare economică, socială și culturală” [134,

⁶² Misiunea a fost condusă de către Mark A. Meyer, membru al Herzfeld & Rubin, P.C., și președinte al Comitetului pentru Afaceri Europene. Membrii misiunii au fost Barrington D., Parker, Jr., judecător în Curtea Statelor Unite de circuit în Circuitul Doi; Robert Abrams, partener în Strook & Strook & Lavan LLP și fost procuror general al Statului New York; Elizabeth Defeis, profesor de drept și fost decan al Școlii de Drept a Universității Seton Hall; Cristopher J. Borgen, profesor asistent de drept la Școala de Drept a Universității St. John.

⁶³ Conferința Comunității Europene privind Comisia de Arbitraj pentru Iugoslavia, p. 2.

p.364-367]. Prezumția este că o astfel de urmare a dezvoltării economice, sociale și culturale va avea loc sub auspiciile unui Stat existent și nu va necesita stabilirea unui stat nou. Aceasta concepție de autodeterminare internă face autodeterminarea strâns conexă de respectarea drepturilor minorităților. Mai mult ca atât, viziunile moderne ale autodeterminării recunosc și opțiunea „federalistă” de acordare a unui nivel oarecare de autonomie culturală sau politică în calitate de mijloace de satisfacere a normei de autodeterminare [134, p.373].

În calitate de soluție absolut excepțională, aceasta poate fi aplicată atunci când un stat violează brutal sau nu manifestă dorința sau puterea de a apăra demnitatea umană și cele mai elementare drepturi ale omului; însă în astfel de cazuri presupunerea unei revendicări legale de autodeterminare pare fi justificată doar dacă un popor conștient de propria identitate și stabilit pe un teritoriu comun este discriminat ca atare și *dacă nu există remedii efective în dreptul municipal sau internațional pentru a ajusta situați* [274, p 28].

În sumar, norma de autodeterminare nu reprezintă un drept general la secesiune. De moment ce autodeterminarea este un principiu recunoscut pe plan internațional, secesiunea este o problemă internă, „una pe care să o rezolve statele însele” [267, p.9]. Practica statală în cazurile Tibet, Katanga, Biafra și Bangladesh suportă consecințele faptului că statele nu au recunoscut un astfel de drept conform cutumei internaționale [134, p.367-368].

Cu toate că acestea sunt probleme politice – chiar *din motiv* că acestea sunt probleme politice contencioase – procesul corect și principiile legale devin cu atât mai importante. Sumarul Mesei Rotunde⁶⁴ declară că, în linii generale, „Statele Unite trebuie să fie mai puțin preocupate de rezultatele acestor lupte și mai mult de mijloacele folosite; stabilitatea politică internațională are mai multe șanse să fie menținută dacă se va pune accent pe proces și nu se vor manipula evenimentele pentru a aranja un rezultat predeterminat” [267, p.9].

Statele Unite urmează, însă, să declare absolut clar că secesiunea nu a fost universal recunoscută ca drept internațional. Ele pot alege, pe baza altor interese, să susțină revendicările secesioniste ale unei mișcări de autodeterminare, însă nu din motiv că grupul își exercită dreptul la secesiune, deoarece un atare drept nu există în dreptul internațional. În același timp, o respingere absolută a secesiunii în toate cazurile nu ar fi rezonabilă, deoarece Statele Unite nu trebuie să fie pregătite să tolereze represiunea sau genocidul comise de un alt stat în numele integrității teritoriale. Secesiunea poate fi un scop legitim al unor mișcări de autodeterminare, în special ca reacție la încălcările grave și sistematice ale drepturilor omului, și atunci când entitatea este potențial viabilă politic și economic [267, p.10].

⁶⁴ Masa Rotundă a Institutului pentru Pace al SUA// Carley, P. Sovereignty, Territorial Integrity, and the Right to Secession, Report from a Roundtable Held in Conjunction with the U.S. Department of Policy Planning Staff.

Problemele de autodeterminare și secesiune se află, de regulă, în domeniul dreptului intern. Dreptul internațional clasic susține că „cu toate că o rebeliune va include încălcarea legilor statului în cauză, nu are loc încălcarea dreptului internațional doar prin faptul că un regim rebel încearcă să răstoarne guvernul statului sau să se separe de stat” [247, p.161-162]. Dacă astfel de încercări de secesiune pun în pericol pacea și securitatea sistemului internațional, Consiliul de Securitate al ONU le poate declara ilegale, ca și în cazul Rhodesiei sau al încercării de secesiune a provinciei Katanga din Congo [135, p.354,356; 297]. Așadar ilegalitatea se referă la ilegalitatea municipală la nivel intern, sau la nivel internațional, la intervenția străină sau amenințarea păcii și securității internaționale [135, p.356].

Practica statală a evoluat însă, astfel încât autodeterminarea, corect înțeleasă, nu permite retrasarea frontierelor. În timpul Războiului din Iugoslavia, Conferința Comunității Europene privind Comisia de Arbitraj pentru Iugoslavia, stabilită de Comunitatea Europeană, a constatat că exercitarea autodeterminării „nu trebuie să implice modificarea frontierelor existente la momentul independenței (*uti possidetis juris*), dacă statele vizate nu convin altfel” [284, opinia 1]. Acest fapt este reiterat în Opinia 3, care constată că *uti possidetis* a fost recunoscut ca „principiu general” al dreptului internațional [284, opinia 3, p.32]. Actul Final de la Helsinki de asemenea prevedea inviolabilitatea hotarelor, cu toate că prevede modificarea hotarelor prin mijloace pașnice și în baza acordurilor [4, prin. 3].

Alte tratate sau declarații care includ afirmații explicite sau implicite de *uti possidetis* includ: Convenția cu privire la relațiile diplomatice [25, p.37], Convenția cu privire la dreptul tratatelor [27, p.53], Convenția privind succesiunea statelor la tratate [23, p.167], Rezoluția 1514/XV a Adunării Generale ONU [35] etc.

Curtea Internațională de Justiție a scris de asemenea în Burkina Faso că *uti possidetis nu este o regulă specială care ține doar de un singur sistem specific al dreptului internațional. Este un principiu general, conectat logic cu fenomenul de obținere a independenței, oriunde ar avea loc* [10; 296].

Și mai recent, Curtea Supremă a Canadei a studiat problemele autodeterminării și secesiunii *re Secesiunea Quebecului*. În procesul de evaluare a întrebării dacă Quebecul se poate separa, Curtea a constatat că:

Sursele recunoscute ale dreptului internațional stabilesc că dreptul unui popor la autodeterminare este un mod normal satisfăcut prin autodeterminarea internă – satisfacerea de către un popor al dezvoltării sale politice, economice, sociale și culturale în cadrul unui stat existent. Dreptul la autodeterminarea externă (care în acest caz potențial ia forma revendicării la secesiune unilaterală) apare doar în cele mai extreme cazuri și, chiar și atunci, în

*circumstanțe definite minuțios...*⁶⁵.

Acest rezultat este în consens cu Rezoluția privind relațiile de prietenie și cooperarea între state [32, p.167], o rezoluție special adoptată la aniversarea a douăzeci și cincea a fondării ONU pentru a declara încă o dată principiile de bază ale organizației. Rezoluția exclude secesiunea ca mijloc de formare a unui stat suveran atunci când statul existent respectă drepturile egale și autodeterminarea popoarelor.

Separatismul este o tendință de separare de la un întreg [125, p.266]. Sub aspect politic, se exprimă prin revendicarea suveranității și independenței pentru o parte din teritoriu. Separatismul contemporan se bazează pe aplicarea exagerată a principiului de autodeterminare, pretinzând că fiecare comunitate etnică sau națiune trebuie să dețină un teritoriu organizat în formă de stat. În primul rând, de dreptul la autodeterminare dispun doar popoarele caracteristicile cărora corespund celor ale națiunii (teritoriu comun, tradiție istorică comună, identitate etnică, omogenitate culturală, conștiință și voință de a fi identificat ca popor) și care, după cum am menționat, se află sub dominație străină. Minoritățile etnice în cadrul unui stat nu au acest drept, odată ce există deja un stat național al etniei respective. Dreptul la autodeterminare, de care dispun minoritățile, presupune doar recunoașterea specificului etnic și dreptul la un anumit grad de autonomie culturală și administrativă în cadrul unui stat. În al doilea rând, în lumea contemporană respectarea drepturilor minorităților etnice este garantată de dreptul internațional, punând la dispoziție diverse mijloace pentru apărarea lor [133, p.861].

Astfel, separatismul, reprezentând în esență o problemă internă, nu se manifestă doar în această calitate, regiunea separatistă creând contradicții (directe sau indirecte) între două sau mai multe state. Violarea dreptului internațional, mai ales în cazul utilizării forței militare sau a metodelor teroriste de luptă, implică în procesul reglementării conflictelor, apărute în baza separatismului, comunitatea internațională.

Analizând spațiul postsovietic, am putea spune că există mai multe varietăți și tipologii de conflicte calificate în diferite feluri. Drept efect, se tensionează relațiile interetnice, apar conflicte cu substrat etnic, manifestări de separatism, de aici, mereu se află sub pericol integrarea teritorială a noilor state. În spațiul postsovietic în fața unor astfel de probleme s-au pomenit, într-o măsură sau alta, Azerbaidjanul, Armenia, Georgia, Kazahstanul, Moldova, Rusia, Tadjikistanul, Ucraina. Deja către finele anului 1990 URSS era practic descompusă în câteva areale geopolitice, cu diferit potențial de evoluție politică:

⁶⁵ *Re Secesiunea Quebecului*, S.C.R. nr. 217, par. 123, 1998.

- *grupul baltic*, stabilindu-și cursul spre o distanțare constantă și integrare insistentă în bazinul țărilor scandinave, profitând din plin de tratamentul special al Occidentului;
- *grupul caucazian*, distingându-se prin constituirea unor suveranități etnocentriste și persistența premiselor pentru conflictele locale (ex.: Rusia – conflictul din Cecenia, Ingușetia și Daghestan; Georgia – conflictele din Abhazia și Osetia de Sud; Azerbaidjanul și Armenia – conflictul din Nagorno Karabah);
- *grupul de țări musulmane* ale Asiei Mijlocii caracterizat prin conectarea neîntârziată a comunităților musulmane la vectorii lumii islamice: fundamentalismul iranian și reformismul laic turcesc din regiune;
- *Rusia*, sfâșiata de contradicțiile sale structurale și specifice, euroasiatice;
- *grupul republicilor ex-sovietice europene* Ucraina (problema flotei Mării Negre, încărcăturile nucleare), Moldova (separatismul din regiunea transnistreană – conflict geopolitic), reprezentând cursul spre cimentarea independenței recunoscute [227, p.187].

Concluzionând cele expuse, menționăm că ansamblul atributelor enunțate definește calitatea de subiect al dreptului internațional a națiunilor care luptă pentru eliberare. Evident este faptul, că în cazul națiunilor care luptă pentru eliberare calitatea de subiect de drept internațional are un caracter limitat și tranzitoriu, atât prin conținutul ei, cât și prin sfera de exercitare. Ca sferă de acțiune, aceasta se manifestă numai în anumite domenii, iar în timp se exercită până la dobândirea independenței, a creării statului nou, care va beneficia de personalitate juridică internațională deplină, în sensul că va putea să dobândească drepturi și să-și asume obligații în toate domeniile vieții internaționale.

3. Statutul juridic al individului în dreptul internațional public: aspecte actuale în doctrina și practica contemporană

Astăzi, una dintre problemele cele mai controversate se referă la faptul dacă individului i se poate atribui sau nu calitatea de subiect de drept internațional, problemă care se ridică cu o acuitate din ce în ce mai mare în teoria și practica dreptului internațional. Față de studiile efectuate până în prezent, în această materie, putem să concluzionăm cu certitudine că problema individului, ca subiect de drept internațional, a fost plasată în centrul preocupărilor doctrinarilor dreptului internațional pe măsură ce raportul individ-stat a evoluat de-a lungul istoriei relațiilor internaționale [237, p.71-76]. Doctrina de drept internațional pe această temă este vastă.

Astfel, pe măsură ce societatea omenească a evoluat, conflictul între cele două legitimități: a statului și a individului, la început latent, a devenit din ce în ce mai evident [270]. Dacă la început statul s-a pretins ca unică legitimitate, o dată cu apariția dreptului natural, prin creștinism, și mai ales ca urmare a trezirii conștiinței individuale, prin reformă, a început să i se dea favoare individului. Acest curs nu a mai putut fi schimbat după proclamarea, la Philadelphia, în 1776, a drepturilor naturale ale omului la viață, libertate și fericire.

Deși sunt resortisanți ai statelor sub suveranitatea cărora se găsesc, indivizii au anumite tangențe cu ordinea juridică internațională. În raporturile dintre state, aplicarea dreptului internațional ridică problema incidenței pe care normele juridice internaționale o au cu privire la persoanele aflate pe teritoriul statului. Astfel, normele de drept internațional, acceptate de către un stat, sunt obligatorii pe întreg teritoriul său, pentru toate persoanele, organele de stat și instituțiile care-i aparțin. Din cele enunțate putem trage concluzia că, prin aplicarea dreptului internațional, indivizii devin titulari de drepturi și obligații internaționale, dar dobândesc ei o astfel de personalitate juridică internațională?

Înainte de a examina aceste concepții, trebuie să excludem de la început cazurile în care persoanele fizice acționează în calitate de organe de stat, organe ale organizațiilor internaționale sau reprezentanți ai altor subiecți de drept internațional, căci, în aceste cazuri, persoanele respective acționează în calitate de organe ale subiecților de drept respective, și nu în nume propriu. De asemenea, nu poate fi luată în considerare protecția diplomatică acordată de stat pentru protecția unui drept al unui cetățean al său, sau de organizația internațională pentru funcționarii săi. În aceste cazuri statul, organizația internațională acționează în virtutea unui drept propriu, și anume, cel de a asigura respectarea drepturilor cetățenilor și funcționarilor săi de către alte state [120, p.494].

În doctrina juridică opiniile sunt împărțite. Adepții concepției „solidariste” admit teza că doar

indivizii sunt subiecți de drept internațional (spre exemplu: Georges Scelle, Leon Duguit, Nicolas Politis), teză rămasă minoritară. Mulți autori conferă indivizilor o asemenea calitate alături de state și organizațiile internaționale (M.Sibert, H.Kelsen, Ph.Jessup) [146, p.324]. Însă marea majoritate a autorilor [143, p.93-94; 187, p.697; 193, p.144] nu-i recunosc individului personalitatea internațională, reducând dimensiunile situației sale juridice la cea reală de subiect de drept intern.

În dreptul internațional public contemporan, reglementările privitoare la persoana fizică cunosc două tendințe principale:

Prima tendință o reprezintă reglementările dreptului internațional referitoare la reprimarea unor fapte săvârșite de persoane fizice și calificate drept infracțiuni internaționale.

În argumentarea tezei că persoana fizică este subiect de drept internațional, se pornește de la ideea că individul este recunoscut ca subiect al răspunderii penale în dreptul internațional. Persoanele fizice poartă răspundere penală atât pentru fapte considerate infracțiuni în convențiile internaționale, prin care statele se obligă să le incrimineze și să le pedepsească prin legea internă⁶⁶, cât și pentru crime de război, crime împotriva umanității și păcii, care au un caracter internațional.

În ceea ce privește răspunderea penală pentru infracțiunile prevăzute în convențiile internaționale, trebuie să remarcăm că această constatare nu reprezintă un argument real, deoarece persoanele fizice răspund pentru faptele care sunt calificate drept infracțiuni în convențiile internaționale, dar nu aceste convenții stabilesc, ca atare, răspunderea infractorilor. Persoanele fizice care comit asemenea infracțiuni sunt pedepsite în temeiul legilor penale interne, pe care statele le adoptă conform obligațiilor asumate prin convenții. Astfel, persoanele fizice răspund ca subiecți de drept intern, după legile interne și în fața autorităților unui stat. Potrivit sistemului juridic al statelor, acest lucru este valabil și pentru ipoteza în care exprimarea consimțământului de a deveni parte la un tratat conduce la asimilarea dispozițiilor din tratat cu cele din legea internă, și care pot fi aplicate în mod direct individului [181, p.70-71; 237, p.72-73].

Prin urmare, în acest caz nu s-ar putea demonstra că persoana fizică nu rămâne în continuare sub jurisdicția statului și a legii sale interne.

Nici calitatea de criminali de război nu constituie un temei pentru a susține că li s-ar fi conferit calitatea de subiect de drept internațional. În cazul crimelor de război, crimelor contra păcii și umanității, răspunderea penală a persoanelor fizice este o consecință a răspunderii statelor cărora li se impută actele ilicite săvârșite. Ca atare, persoanele fizice răspund în calitate de organe ale statului, iar judecata se face de instanțe internaționale⁶⁷.

⁶⁶ Spre exemplu: pirateria, traficul de stupefiante, genocidul, violarea legilor și obiceiurilor de purtare a războiului etc.

⁶⁷ Cum au fost Tribunalele de la Nürnberg și Tokio prin care au fost condamnați criminali de război sau persoane care au comis crime împotriva umanității.

A doua tendință actuală de dezvoltare a reglementărilor dreptului internațional public privind persoana fizică este mai recentă și urmărește instituirea unui sistem internațional de norme de protecție a persoanei fizice.

Situația este oarecum similară și în cazul convențiilor cu privire la drepturile omului – cele două pakte din 1966 cu privire la drepturile civile și politice, economice, sociale și culturale [6, p.56; 43, p.30; 175, p.9], Declarația universală a drepturilor omului [40, p.11] etc., precum și a unor convenții din domeniul dreptului umanitar. În toate convențiile, se înscrie angajamentul statelor de a lua măsuri imediate și urgente pentru recunoașterea drepturilor omului și încetarea încălcării lor, precum și pentru promovarea acestora. Examinând mai atent aceste situații constatăm că, în toate cazurile, valorificarea de către indivizi a drepturilor menționate este posibilă numai prin intermediul statelor.

În sistemul regional, Convenția europeană a drepturilor omului (1950) [284] ca și cea interamericană (1968), conferă cetățenilor statelor părți dreptul la petiție care pot, în mod direct sau prin intermediul Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei, transmite cererea Curții Europene a Drepturilor Omului și apar astfel în fața instanței, atât statele, cât și persoanele fizice. Astfel, accesul individului la ordinea juridică internațională își are suportul legal în participarea statelor la tratatele internaționale care reglementează, cu titlu de excepție, un asemenea acces. Dacă, la un moment dat, statul ar decide să denunțe o anumită convenție internațională, care se referă la asemenea drepturi acordate persoanei fizice, ori dacă ne-am situa analiza în perioada anterioară momentului în care statul devine parte la o asemenea convenție, individul ar fi lipsit de orice calitate juridică în fața unor asemenea instanțe ori organe internaționale, fără acoperirea unei participări a statului.

În acest sens, I.Brownlie susține că: „Nu există o regulă generală în sensul că individul nu ar putea fi subiect de drept internațional și, într-un anumit context, el apare ca având personalitate juridică pe plan internațional. În același timp însă, a califica individul ca subiect al acestui drept nu este de nici un folos, de vreme ce aceasta pare să implice anumite prerogative care nu există și nici nu elimină dificila sarcină de a distinge între individ și alte tipuri de subiecți” [109, p.67].

D.Carreau consideră că, în stadiul actual al evoluției dreptului internațional contemporan, individului, ca și societăților transnaționale, li se poate atribui calitatea de actori în relațiile internaționale, subliniind că recunoașterea individului ca subiect derivat de drept internațional a cunoscut o deschidere după cel de-al doilea război mondial, dar, pe plan universal, concepția tradițională continuă să se aplice [114, p.24-31].

Concluzionând cele expuse, menționăm că dreptul internațional, prin natura sa consensuală, interstatală, exclude un raport direct între normele sale și persoana fizică. Astfel, individul nu apare

decât ca beneficiarul mediat al unor norme și nu ca subiect activ. Ca atare, individul nu participă la procesul normativ internațional, la raporturile juridice interstatale, decât în calitate de organ sau reprezentant al statului. Totodată, individul nu este nici destinatar direct al normelor juridice interstatale. Deci, individul nu posedă capacitate juridică internațională proprie și independentă, în raport cu statele. Acestea rămân, deocamdată, singurele în măsură să devină părți la tratatele internaționale din care rezultă pentru persoana fizică anumite drepturi limitate, ori prin care i se pot impune anumite obligații. Obligația și responsabilitatea pentru aplicarea normelor de drept internațional revin nemijlocit statelor pentru toate persoanele aflate pe teritoriul său. Din acest punct de vedere, individul poate fi considerat cel mult ca destinatar indirect al dreptului internațional, supus în conduita și în toate actele sale jurisdicției interne a statului, suveranității acestuia.

Chiar dacă, în anumite cazuri, persoana fizică poate fi titulara unor drepturi și obligații în raporturi juridice directe cu anumiți subiecți de drept internațional, nu este suficient pentru a-l califica subiect al acestei ramuri de drept. Pentru o asemenea calificare, calitatea de destinatar al normelor dreptului internațional trebuie cumulată cu aceea de creator al acestor norme. Or, în prezent, un asemenea rol nu-i este recunoscut individului. Pentru aceasta ar fi necesară o transformare a societății internaționale, în sensul estompării rolului statului, pe care nimic nu ne îndreptățește să o considerăm un fapt împlinit [158, p.144-145].

În consecință, având în vedere modul în care persoana fizică apare și acționează în anumite situații, în funcție de dispozițiile unor tratate internaționale, putem afirma că, dacă individul nu are personalitate juridică internațională, el beneficiază totuși de un anumit statut în dreptul internațional [166, p.41].

Se poate conchide că, deși individul nu are personalitate internațională el beneficiază de un anumit statut în dreptul internațional, ca urmare a disponibilității statelor de a colabora între ele și a se angaja să promoveze drepturile omului. Dar calitatea lui de destinatar nu o implică pe cea de subiect de drept internațional, deoarece individul ar trebui să fie concomitent, nu doar destinatar, dar și creator al normei, rol nerecunoscut individului.

Individului însă nu i se poate ignora, așadar, beneficiul unui statut anumit, deoarece, prin intermediul statului, indivizii participă și la crearea dreptului internațional. Nu pot fi ignorate evoluțiile de la nivelul dreptului comunitar, în care persoana fizică este recunoscută ca subiect de drept alături de state și alte persoane juridice, precum și evoluțiile legate de crearea noii Curți Penale Internaționale cu caracter permanent [268, p.114].

4. Probleme teoretice și practice ale calității de subiect de drept al altor entități internaționale

Calitatea de subiect de drept internațional public al altor entități

În literatura de specialitate [106, p.138-139; 100, p.188-195; 158, p.136-142; 202, p.389] este foarte discutată problema dacă alte entități din cadrul societății internaționale sunt subiecți de drept internațional sau nu. Alături de state, ca subiecți originari de drept internațional, în viața socială apar și alți actori ai vieții internaționale. Aceste entități sunt subiecți derivați de drept. De cele mai multe ori se face referire la formațiunile de tip statal, organizațiile internaționale neguvernamentale și societățile transnaționale. Considerarea acestora, prin prisma calității de subiect de drept internațional public, va constitui obiectul acestui paragraf.

Formațiunile de tip statal

Vaticanul. Bolinteanu A. și Năstase A. susțin că statutul internațional al Vaticanului reprezintă cazul acceptării ca subiect de drept internațional a unei entități care nu este totuși un stat și despre care putem spune că marchează, de fapt, trecerea de la categoria subiecților de drept internațional cu o organizare esențialmente teritorială, la cele cu un caracter diferit [106, p.188-195].

Astfel, în perioada evului mediu și până spre sfârșitul secolului al XIX-lea Papa, ca șef al bisericii catolice, și-a exercitat suveranitatea asupra statelor pontificale al căror teritoriu a variat în timp. Dacă până în 1870 Vaticanul a existat ca stat, după această dată el a fost desființat, fiind inclus în cadrul statului italian. Guvernul italian s-a arătat dispus să-i stabilească un statut juridic special, dar legea⁶⁸ adoptată de Parlamentul italian în acest scop nu a fost acceptată de către Papă și de succesorii acestuia. De la această dată și până în 1929, când s-au încheiat între Italia și Vatican acordurile de la Lateran⁶⁹, statutul juridic al Vaticanului a fost incert. După dificile negocieri, instrumentele juridice semnate la Roma în 1929 cuprind:

- *un tratat politic* care rezolvă și elimină problema romană;
- *un concordat* prin care este reglementată condiția juridică a bisericii catolice în Italia;
- *o convenție financiară* prin care se reglementează, într-un mod foarte favorabil pentru guvernul italian, obligații financiare asumate de acesta; acest set convențional a fost completat cu o serie de documente încheiate ulterior (1929-1948) în domenii diferite – servicii telegrafice, circulația automobilelor, monetare, administrarea gării Vaticanului, delimitarea de noi zone teritoriale ș.a.

Tratatul de la Lateran conține 27 de articole și reglementează în mod esențial raporturile dintre

⁶⁸ Legea de garanție din 13 mai 1871, prin care se garantau Papei suveranitatea și libera exercitare a autorității sale spirituale.

⁶⁹ Acordurile de la Lateran încheiate în 1929, au fost reconfirmate prin art.7 al Constituției italiene din 26 martie 1947.

Vatican și statul italian. În baza acestui tratat, statul italian a recunoscut proprietatea exclusivă și jurisdicția suverană a Vaticanului asupra unui spațiu teritorial din orașul Roma, caracterul neutru și inviolabil al acestui teritoriu, dreptul de reprezentare în străinătate etc. [100, p.191].

Analizând prevederile formulate în tratatul de la Lateran și situația Vaticanului în raport cu statul italian și cu alte state, conchidem că Vaticanul nu întrunește toate elementele constitutive ale unui stat, și anume:

- Vaticanul nu exercită o suveranitate reală, ci drepturi speciale și o jurisdicție în limitele admise de statul italian;
- nu există o putere politică organizată, organizarea administrativă funcționează cu privire la problemele religioase, serviciile publice revenindu-i guvernului italian⁷⁰;
- folosește moneda europeană pe teritoriul său de la 1 ianuarie 2002. Are propria bancă, Banca Vatican [295];
- cetățenia Vaticanului este specială și funcțională, dobândindu-se în condiții determinate de rang și domiciliu și pierzându-se o dată cu dispariția acestor condiții, fără ca cetățenia originară a persoanei respective să fie afectată în vreun fel [103, p.148].

Unele clauze din tratat se referă la scutirile (scutiri de ordin militar, fiscal și vamal) și imunitățile acordate demnitarilor Bisericii și persoanelor aparținând Curții pontificale, precum și edificiilor pontificale.

În pofida acestora, Vaticanul constituie o entitate ce se manifestă pe planul relațiilor internaționale, care devine, prin exercitarea atributelor recunoscute de state, subiect al raporturilor de drept internațional, al drepturilor și obligațiilor internaționale în sfere limitate de activitate.

Astfel, raporturile diplomatice dintre Vatican și statele străine s-au dezvoltat considerabil. Dacă în 1929 existau 30 de state care întrețineau relații cu Vaticanul, în 1975, numărul acestora era de 83, iar în prezent Vaticanul este considerat ca fiind membru originar al societății internaționale. Sfântul Scaun menține relații diplomatice formale cu 174 de state suverane, Uniunea Europeană și Ordinul din Malta; 69 dintre acestea mențin misiuni diplomatice rezidente permanente pe lângă Sfântul Scaun. Restul au misiuni cu acreditare în afara Italiei pentru că Sfântul Scaun nu acceptă acreditare duală cu o ambasadă localizată în Italia. Are de asemenea relații de natură specială cu Rusia (misiune cu un ambasador) și Organizația pentru eliberarea Palestinei (birou cu un director). Sfântul Scaun menține 179 de misiuni diplomatice permanente în afară (dintre care 106 sunt acreditate în state suverane). Activitățile diplomatice ale Sfântului Scaun sunt întreținute de Secretariatul de Stat (Vatican) (condus de către un Cardinal Secretar de Stat) prin intermediul secției pentru relațiile cu

⁷⁰ Spre exemplu, autorul atentatului, din 13 mai 1981, la adresa Papei Ioan Paul al II-lea a fost judecat de instanțele judecătorești italiene după propriile proceduri.

statele [295].

Acesta și-a păstrat calitatea de subiect al ordinii juridice internaționale atât după dizolvarea statului pontifical sau a statelor papale (1870), cât și în urma tratatului de la Lateran din 1929.

Prin acest tratat i s-a recunoscut Vaticanului dreptul de legăție activă și pasivă, exercitat în relațiile diplomatice cu o serie de state prin reprezentanți asimilați claselor de șefi ai misiunilor diplomatice ale statelor⁷¹. Printre altele, Convenția de la Viena din 1961, cu privire la relațiile diplomatice [25, p.37], cuprinde reglementări privind dreptul de legăție al Vaticanului, confirmându-i încă o dată calitatea de subiect de drept internațional⁷².

În 1984 între Sfântul Scaun și Italia este semnat un nou *concordat*, care s-a substituit celui din 1929. Acest document a consfințit starea existentă a raporturilor dintre biserica catolică și statul italian: biserica ia act de caracterul laic al statului italian și al învățământului public, iar statul italian renunță la orice pretenție de control asupra bisericii, modificând câteva prevederi ale tratatului anterior, inclusiv ideea catolicismului ca religie de stat în Italia. *Concordatul* este în vigoare până în prezent [214, p.135; 249, p.46].

Vaticanul are capacitatea de a încheia tratate cu statele care sunt denumite concordate (cel mai vechi datează din anul 1122, încheiat între Papa Calixt al II-lea și împăratul Henric al V-lea) – ce reprezintă o varietate a tratatului internațional și care reglementează probleme cu caracter religios⁷³ [101, p.252].

De asemenea, Vaticanul este membru al numeroaselor organizații internaționale și este reprezentat în calitate de observator în activitățile ONU și ale altor organizații internaționale (are relații diplomatice cu Uniunea Europeană (UE) la Bruxelles) [295]. Participă la conferințe⁷⁴ și congrese internaționale. Papa a participat activ la soluționarea diferendului teritorial dintre Argentina și Cile, fiind adesea solicitat să medieze ori să-și acorde bunele oficii în soluționarea unor diferende internaționale.

Astfel, totalitatea acestor atribute definește situația Vaticanului ca subiect special, derivat și limitat al dreptului internațional contemporan [213, p.171-172, 216-217].

În concluzie, menționăm că personalitatea internațională a Vaticanului se întemeiază, ca geneză și sferă de manifestare, pe acordul de voință al statelor, iar exercitarea ei în raporturile cu statele se realizează în limitele determinate de consimțământul acestora.

⁷¹ Potrivit art.14 al Convenției de la Viena, din 1961, privind relațiile diplomatice nunții papali sunt asimilați ambasadorilor, iar internunții – miniștrilor plenipotențari [25, p.37-53].

⁷² Spre exemplu, art.16 se referă la „precăderea reprezentantului Vaticanului” [25].

⁷³ În comentariul făcut de Comisia de Drept Internațional la proiectul de articole privind dreptul tratatelor, termenul de concordat este desemnat ca o denumire a tratatelor internaționale [286].

⁷⁴ Vaticanul a participat la conferințele internaționale asupra dreptului diplomatic (1961), dreptului tratatelor (1968-1969), Securității și Cooperării în Europa (1975), la cea de-a III-a Conferință ONU privind dreptul mării ș.a.

Cavalerii Ordinului de Malta. Ordinul de Malta, a cărui denumire oficială este Ordinul Suveran Militar și Ospitalier de Malta al Sfântului Ioan Botezătorul din Ierusalim, de Rhodes și de Malta, este considerat cel mai vechi dintre toate ordinele de cavalerie. A fost întemeiat în scopul acordării îngrijirii medicale celor săraci, constituind un model pentru ulterioare instituții internaționale de caritate, cum sunt Crucea Roșie și Semiluna Roșie. Crucea Malteză (însemnul Ordinului), cu patru brațe și opt terminații, reprezintă următoarele opt țări și provincii care au trimis voluntari pe insula Malta: Franța, Provence, Auvergne, Aragon, Castilia, Italia, Anglia, Germania [151, p.57-86].

Actele sale de caritate sunt realizate atât pe timp de război, cât și pe timp de pace. Într-adevăr terenurile sale filantropice erau recunoscute pe timp de cel de-al II-lea război mondial ca o proprietate neutră, iar confiscarea lor în Italia de către autoritățile militare germane au condus la protestele ulterioare din partea Comitetului Internațional al Crucii Roșii. Pe timp de pace, Ordinul a organizat corpuri ambulatorii dotate cu echipament medical mobil care activează în mai multe țări, acordând servicii în situații extreme (spre exemplu, în caz de calamități naturale) [107, p.554-563; 108, p.103-120].

Programul vast al activităților sale de caritate este transpus prin intermediul unei rețele internaționale de dispensare și centre de cercetare medicală specializate în peste 54 de state ale lumii.

Încă din secolul al XV-lea Ordinul este privit deja ca subiect de drept internațional, oferindu-i-se și capacitatea internațională, rămânând și în continuare acceptat în această calitate, în pofida faptului că era lipsit de teritoriu.

Pe timpul când Ordinul era în posesia teritoriului, poziția Marelui Maestru, drept conducător al Ordinului și al Statului pare să fi fost cea a unei uniuni personale. În orice caz, suveranitatea teritorială pentru Ordin nu a fost niciodată un scop în sine, dar mai curând un mijloc de realizare a scopurilor sale instituționale de bază [139, p.1-22].

În realitate, Ordinul pare să fi fost întotdeauna o entitate fără teritoriu, acționând ca un subiect al dreptului internațional, indiferent de legătura sa cu un anumit teritoriu.

În prezent, Ordinul de Malta este un subiect suveran de drept internațional care dispune de propria Constituție, emite pașapoarte, deține ștampile proprii și instituie diferite instituții publice. Conducătorul Ordinului de Malta poartă denumirea de Marele Meșter, dl Andrew Bertie – ales pe viață în anul 1988. Ordinul întreține relații diplomatice, prin intermediul ambasadelor și legațiilor, cu 94 de state [295], majoritatea cărora sunt state necatolice (inclusiv și cu Republica Moldova prin semnarea în anul 2000, la Moscova a Protocolului cu privire la stabilirea relațiilor diplomatice între Republica Moldova și Ordinul Militar Suveran al Maltei), fiind reprezentat de către delegați

permanenți (Agenții Diplomatice și Misiuni) pe lângă un număr impunător de organizații internaționale. Delegații Ordinului sunt de asemenea acreditați la foarte multe alte organizații internaționale, inclusiv la Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură, Comisia Înalță a Națiunilor Unite pentru Refugiați, Organizația Mondială a Sănătății, Comitetul Internațional al Crucii Roșii și la Consiliul Europei. Dreptul pasiv al legatului este complicat de faptul că Ordinul nu are teritoriu propriu, dar un mijloc de evitare a acestei dificultăți în practică ar fi acreditarea ambasadorului țării pentru Pământul Sfânt, la fel și pentru Ordin [113, p.204-205].

Aparte de dreptul său de legat pasiv și activ, Ordinul (deși, bineînțeles cu un grad redus în practică) exercită *jus contrahendi*, încheind tratate cu diferite State pe picior de egalitate. Eliberează, după cum am menționat, pașapoarte care sunt recunoscute chiar și de statele cu care nu au relații diplomatice, precum și conferă decorații recunoscute de multe state ca fiind valabil oferite cetățenilor lor. Marele Maestru și reședința sa oficială au un statut suveran. Statutul Ordinului în calitate de subiect al dreptului internațional a fost confirmat de numeroase decizii ale curților italiene, începând cu una veche, dar autoritară a Curții de Casație din 1935 până la una recentă emisă de aceeași Curte. Deși sunt decizii ale unor curți interne, puterea acestora poate fi apreciată la justa valoare atunci când se consideră că anume în Italia se află sediul Ordinului și că anume în baza acestor decizii Ordinul își exercită, în parte, funcțiile sale legislative, judiciare și administrative [112, p.737-747; 295].

În ce privește aspectul religios al misiunii Ordinului ca „persoană mixtă”, menționăm că există totuși o legătură între Ordin și Scaunul Sfânt, manifestată printr-o dependență spirituală de ultimul și printr-o protecție din partea acestuia, fără însă a fi afectată personalitatea internațională distinctă a Ordinului.

Cavalerii Ordinului de Malta pentru a-și putea aduce la îndeplinire îndatoririle instituționale poate constitui organizații dependente. Asemenea organizații își desfășoară activitatea zilnică pentru a sprijini Ordinul în misiunea ei în peste 120 țări [136, p.217-233; 295].

Organizația internațională neguvernamentală

Organizația internațională neguvernamentală reprezintă o asociație internațională, persoană juridică, creată din inițiativă privată sau mixtă, grupând persoane fizice sau juridice, de naționalități diferite, asociație care nu urmărește scopuri lucrative [222, p.219]. Fiind create și administrate de persoane fizice sau juridice, pentru recunoașterea personalității juridice, ele trebuie constituite potrivit legilor unui anumit stat, legea sediului fiind aplicabilă oricărei ONG [149, p.159].

Având o importanță deosebită, în cadrul Consiliului Europei în anul 1986 a fost adoptată

Convenția privind recunoașterea personalității juridice a organizației internaționale neguvernamentale, stabilindu-se condițiile recunoașterii: să aibă un scop nelucrativ de utilitate internațională, să fie create printr-un act de drept intern al unei părți și să aibă sediul statutar pe teritoriul acesteia [30, art.1].

Statutul juridic al organizațiilor internaționale neguvernamentale poate fi abordat din două puncte de vedere, și anume:

- Al raporturilor cu alte state. În această situație, în cea mai mare parte a cazurilor, organizațiile neguvernamentale sunt considerate de state ca simple asociații interne supuse propriilor legislații, susceptibile de a fi modificate sau abrogate [170, p.631]. Până în prezent nu s-a ajuns la elaborarea unei convenții internaționale care să reglementeze statutul și activitatea unor asemenea organizații.
- Al relațiilor cu organizațiile internaționale interguvernamentale. În privința acestor raporturi putem observa că, în ultima perioadă de timp, o serie de organizații internaționale neguvernamentale sunt invitate să ia parte sau li se admit cererile de participare la activitățile unor organizații interguvernamentale, cu condiția ca statutul acestora din urmă să prevadă o asemenea participare. Această practică este întâlnită în special în cazul unor organe sau organizații interguvernamentale din sistemul ONU [114, p.29-30; 149, p.38].

În conformitate cu dreptul internațional, toate organizațiile înființate de persoane fizice sunt plasate ca neguvernamentale, deși unele organizații neguvernamentale, cum sunt Organizația Internațională a Poliției Criminale sau Comitetul Internațional al Crucii Roșii colaborează cu guvernele statelor, potrivit normelor actuale de drept internațional, acestor organizații neguvernamentale nu li se recunoaște calitatea de subiect de drept internațional [100 p.303].

Apărute încă în sec. XIX, acum numărul ONG-urilor este de circa 8000 [201; 202, p.390]. În ultimii ani ONG-urile au un rol activ în viața internațională, și mai mult, în unele domenii sunt lideri. Spre exemplu, Asociația Dreptului Internațional (constituită în 1873) coordonează toate cercetările științifice în problemele actuale ale dreptului internațional public și privat. G.I.Tunkin constată că actele juridice ale ONG-urilor „ocupă în relațiile de constituire a normelor de drept același loc ca și doctrina dreptului internațional” [253, p.144]. Actele prezentate de organizația internațională neguvernamentală „Asociația Dreptului Internațional” prezintă un interes mai mare decât opiniile unor cercetători individuali [243, p.300]. Organizația ecologică „Greenpeace” contribuie la păstrarea siguranței ecologice pe glob. Sferele de influență ale organizațiilor neguvernamentale se largesc continuu.

Activitatea organizațiilor neguvernamentale acordă o anumită influență legăturilor de colaborare interstatală în domenii speciale, cum ar fi, problemele drepturilor omului, drepturilor

copiilor, minorităților naționale, femeilor, ocrotirii sănătății, cercetării, culturii și informațiilor ș.a.

Multe ONG-uri colaborează activ cu organizațiile interguvernamentale, sunt invitate cu statut consultativ să participe la activitățile acestora. Spre exemplu, la Summit-ul de la Rio de Janeiro privind protecția mediului au participat circa 1400 de organizații neguvernamentale. Relațiile cu organizațiile neguvernamentale sunt reglementate de rezoluțiile Consiliului Economic și Social al ONU. Prin Rezoluția 1296 [297] ONG-urile au fost divizate în trei categorii:

- după obiectul activității, aceste ONG-uri prezintă interesul cel mai mare pentru activitățile Consiliului Economic și Social al ONU, fiindcă activitățile ONG-urilor respective coincide cu activitățile Consiliului;
- după competența specială, adică obiectivul funcțional al ONG-urilor din această categorie coincide parțial cu anumite activități ale Consiliului;
- după participare, adică unele ONG-uri pot participa permanent în colaborarea cu organizațiile interguvernamentale, altele pot participa ocazional la lucrările Consiliului, în vederea unor consultări speciale [157, p.137].

În funcție de categorie, ONG-urilor li se acordă unele facilități în raporturile cu organele din sistemul ONU. Majoritatea instituțiilor specializate ale ONU (în afară de UPU și instituțiile cu caracter financiar) acordă statut consultativ ONG-urilor. Unele organizații neguvernamentale au un rol important în viața internațională: în sfera drepturilor omului, socială, dezvoltării și protecției mediului, în dezbaterile privind intervenția umanitară („Médecins sans frontieres”).

Cu toate că, în anumite limite, unele dintre organizațiile neguvernamentale contribuie la formarea dreptului internațional ele nu sunt dotate cu un veritabil statut juridic internațional [196, p.197-198].

Rolul crescând în activitatea ONG-urilor pe arena internațională impune o reglementare mai concretă a statutului și activităților acestora în relațiile internaționale.

Societățile transnaționale care intră în raporturi cu statele străine

Una dintre cele mai dificile și controversate probleme ale dreptului internațional contemporan o constituie determinarea locului și statutului juridic al societăților transnaționale în cadrul societății internaționale. Problema raporturilor societăților transnaționale și dreptul internațional e deschisă [114, p.242].

Orice definiție a societăților transnaționale nu ar trebui să scape din vedere scopul final al activității, care este unul lucrativ – profitabil – deosebindu-le, astfel, de organizațiile internaționale neguvernamentale. În anul 1977, Institutul de Drept Internațional [106, p.142] definea societățile transnaționale (STN) ca fiind „întreprinderi formate dintr-un centru de decizie localizat într-o țară și

centre de activitate, cu sau fără personalitate juridică proprie, situate în una sau mai multe state”.

În doctrina juridică persistă și termenul „persoană juridică internațională” care se atribuie doar persoanelor constituite în baza unui acord, cum ar fi BIRD, FMI etc. [202, p.233].

Luând în considerare forța economică, diversitatea activităților pe care le desfășoară societățile transnaționale (în domeniul comerțului, transporturi, extracția materiei prime, bănci, asigurări, reasigurări), dar mai ales faptul că activitatea lor se extinde în numeroase state cu care, în multe cazuri, se încheie *contracte de stat* (cu privire la furnizarea de bunuri, servicii, concesionarea în vederea exploatarea unor bogății ale statului, împrumuturi), unii autori le atribuie acestor societăți calitatea de subiect de drept internațional [196, p.187; 235, p.118-125].

Astfel, societățile transnaționale sunt holdinguri de cea mai mare importanță în societatea internațională [260, p.87], fiind în același timp subiecți de drept internațional în contextul în care intră în relații cu alți subiecți de drept internațional, mai ales cu statele. Acestea recurg la toate modurile de reglementare a diferendelor existente în dreptul internațional și contribuie la formarea și punerea în aplicare a dreptului internațional [238, p.155-157; 152, p.155-157].

Există și alte păreri exprimate de specialiștii dreptului internațional conform cărora societățile transnaționale nu pot avea calitatea de subiect al dreptului internațional, întrucât atât în statul de origine, cât și în statele în care au filiale, personalitatea juridică a acestor instituții decurge din aplicarea dreptului intern al statelor respective. Orice societate transnațională este legată, în general, de statul în care își are sediul societatea-mamă, al cărei capital este deținut în majoritate de cetățenii acestui stat. Astfel, relațiile juridice ale societății-mamă cu statul de origine sunt reglementate, în virtutea principiului teritorialității, de dreptul național al acestui stat. Pe de altă parte, grupul de societăți din care face parte și societatea de bază, indiferent dacă sunt simple filiale ale acesteia sau entități juridice distincte de alte naționalități, urmează o politică proprie care ar putea să nu fie sau să fie în concordanță cu politica proprie a statului de origine al holdingului. Conflictul de interese poate privi diverse domenii, cum ar fi cel fiscal, repatrierea profiturilor, transferul de tehnologii, controlul schimburilor comerciale etc. [215, p.574-476].

Privit în mod global, constatăm că fenomenul transnaționalizării a scăpat, până în prezent, reglementărilor interstatale.

Dreptul internațional contemporan, dominat încă de conceptele dreptului internațional clasic, nu poate recunoaște ca subiecți ai dreptului internațional public decât entitățile publice, nu și pe cele private. El pune accentul pe autorul actului juridic, pe forma acestuia și mai puțin pe conținutul acestui act. Din acest punct de vedere, societățile transnaționale sunt destinatarii ale unor reguli de drept internațional numai pe cale mediată, prin intermediul unei ordini juridice statale.

Unii autori interpretează contractele sau alte acorduri încheiate de state cu întreprinderile străine ca fiind „acorduri cvasiinternaționale”, deoarece ele ar fi încheiate pe bază de egalitate [190, p.21; 235, p.117]. Astfel, se consideră că prevederile înscrise în aceste acorduri dau expresia egalității între părți, în sensul că nici o hotărâre luată de stat, legislativă sau de alt ordin, nu va modifica acordul sau împiedica executarea lui, dar ar fi clauze de „stabilizare”. În cazul apariției unor litigii, părțile unor asemenea acorduri se adresează în Arbitrajul internațional pentru soluționarea litigiilor.

În ceea ce privește dreptul aplicabil, există o varietate de soluții, pornind de la autonomia de voință a părților. În multe sentințe arbitrale privind aceste acorduri au fost aplicate nu numai norme ale dreptului intern al statului contractant, dar și principii generale, și norme ale dreptului internațional.

Având în vedere aceste aspecte, unii autori afirmă că persoanele juridice, care încheie asemenea „acorduri cvasiinternaționale” sau contracte cu statele, ar dobândi și capacitatea de subiect de drept internațional, în legătură cu contractul respectiv. Este invocată în acest sens și Convenția din 1965 privind protecția investițiilor, încheiată în cadrul Băncii Mondiale, care prevede că, în lipsa unui acord, tribunalul arbitral pentru soluționarea diferendelor în acest domeniu aplică dreptul statului parte în diferend, inclusiv regulile cu privire la conflictele de legi, ca și principiile de drept internațional în acest domeniu [20; 301].

În primul rând, formula „acorduri cvasiinternaționale” ni se pare nejustificată; statele pot participa la orice contracte, ca subiecți de drept civil, și își pot asuma orice angajamente. Faptul că unele state și-au asumat obligația de a nu-și modifica legile și a nu lua măsuri care ar împiedica executarea contractului se explică prin raportul de forțe existent, prin nevoia de acces la resurse financiare și la tehnologii, pe care o pot resimți mai ales țările slab dezvoltate. Aceasta nu conferă însă contractelor respective caracterul de tratat internațional. Așa-numitele „*contracte de stat*” nu se disting de alte contracte.

Ca parte la un asemenea contract, statul nu acționează în calitate de subiect de drept internațional, chiar dacă contractul conține și clauze care corespund puterii publice pe care el o exercită în ordinea juridică internă [120, p.501].

După cum s-a enunțat, trimiterea la dreptul internațional în contracte sau în sentințe arbitrale are ca efect numai o „trimitere materială” la o sursă de drept, fără a include contractul în ordinea juridică internațională și fără a-i conferi persoanei morale contractante calitatea de subiect de drept internațional.

De asemenea, faptul că statele care încheie asemenea contracte au acceptat ca drept aplicabil norme ale dreptului internațional, așa cum ar fi putut accepta normele altui stat, nu înseamnă

nicidecum acordarea calității de subiect de drept internațional întreprinderii partenere. De asemenea, dacă tribunalele arbitrale – a căror jurisdicție a fost acceptată de state – au găsit util să-și motiveze deciziile pe baza normelor dreptului internațional, faptul nu poate să aibă un asemenea efect.

Și tribunalele interne trebuie să se pronunțe adesea, în cauze de drept internațional privat, asupra unor probleme prealabile de drept internațional public (determinarea cetățeniei unei persoane, aplicarea privilegiilor și imunităților diplomatice).

Normele de drept internațional sunt, în aceste cazuri, „dreptul aplicabil”, dar nici contractul nu poate fi asimilat cu un tratat, nici întreprinderea respectivă nu poate fi asimilată unui stat și nu devine subiect de drept internațional.

Pentru a evita problema, unii autori, menționează I.Diaconu, susțin că ar exista, alături de ordinea juridică internațională, o ordine juridică numită „transnațională”. Aceasta ar cuprinde principiile generale de drept, inspirate din dreptul național al diverselor state, ca și *lex mercatoria*, regulile și uzanțele comerțului internațional [120, p.502].

Dreptul internațional nu ar fi adecvat pentru a reglementa asemenea raporturi. Dar nu poate fi acceptată în opinia noastră nici existența unei a treia ordini juridice.

Recurgerea la arbitraj în asemenea cazuri, are caracter *ad hoc* și este instituită nu printr-un tratat între state, ci prin contractul dintre stat și compania respectivă care are naționalitatea altui stat, deci care nu face parte din ordinea juridică internațională.

Conform celor expuse, societățile transnaționale nu sunt subiecți nici cvasisubiecți ai dreptului internațional, ele constituindu-se conform dreptului intern al statului de origine și fiind supuse regulilor juridice ale acestui stat sau celor ale mai multor state.

Puterea economică pe care au dobândit-o unele societăți transnaționale și capacitatea lor de a negocia, adesea de pe poziții de forță, cu multe state, nu le poate conferi calitatea de subiect de drept internațional.

Conform Convenției privind protecția investițiilor, care în esență creează un Centru internațional pentru reglementarea diferendelor referitoare la investiții, constatăm că textul Convenției se referă la cetățeni ai altor state. Prin cetățeni ai altor state se înțelege „orice persoană juridică care posedă naționalitatea unui stat contractant, altul decât statul parte în diferend, și orice persoană juridică care posedă cetățenia unui alt stat contractant, parte la diferend” [20, art.25; 301].

Este evident că societățile transnaționale, în concepția acestei Convenții, sunt persoane juridice de drept intern, ele fiind definite prin naționalitatea unui stat parte contractantă și putând fi supuse procedurilor interne, înainte de a putea recurge la Centrul respectiv, creat prin Convenție, pentru proceduri de conciliere sau de arbitraj. Nimic din prevederile acestei Convenții nu permite să se

sustină că posibilitatea pentru societățile transnaționale de a recurge la procedurile respective, care au latitudinea să aplice, împreună cu dreptul intern al statului în cauză, și norme ale dreptului internațional, le conferă acestora o altă calitate decât cea prevăzută de Convenție.

De altfel, în două cazuri, Centrul a anulat decizii anterioare de arbitraj pe motivul neaplicării legilor statelor în diferend și au recurs direct la normele dreptului internațional.

Organizațiile internaționale sunt create ca subiecți de drept internațional, prin tratate între două sau mai multe state; în acest sens, nu vedem cum s-ar accepta că un singur stat, prin semnarea unui acord cu o societate transnațională, îi conferă acesteia calitate de subiect de drept internațional [120, p.503].

Și în acest caz, ca și în cel al persoanei fizice, unele drepturi și obligații ale unui subiect de drept provin dintr-o altă ordine juridică decât cea în care el este recunoscut ca subiect de drept, ca urmare a voinței părților exprimate printr-un contract.

Textul proiectului de cod de conduită a societăților transnaționale, elaborat în cadrul ONU de Comisia pentru Societăți Transnaționale a Consiliului Economic și Social și propus *ad referendum* nu lasă nici o îndoială asupra calității de subiect de drept internațional a acestora. Nu s-a pus în discuție problema de a le recunoaște alt statut [287]. Desigur, este un document elaborat pentru a fi adoptat ca rezoluție, dar exprimă opinia majorității statelor care au participat la elaborarea lui.

Așadar, calitatea de subiect de drept internațional se dobândește și se determină, potrivit normelor de drept internațional, fie convenționale, fie cutumiare. Numai aceste norme, create în contextul practicii internaționale, confirmă calitatea de subiect de drept internațional. Conform acestor norme, în prezent, doar statele, organizațiile internaționale interguvernamentale, națiunile care luptă pentru eliberarea națională au calitatea de subiect de drept internațional.

Persoanele juridice, individul rămân a fi subiecți de drept intern, pot fi destinatari ai unor norme de drept internațional, fără ca, prin aceasta, să dobândească personalitate internațională.

Din cele enunțate pe parcursul acestui capitol, putem trage următoarea concluzie: subiecții de drept internațional sunt diferiți; dacă statele au capacitate deplină, organizațiile internaționale interguvernamentale au capacitate specială și funcțională, națiunile care luptă pentru eliberarea națională au capacitate limitată în măsura în care ele participă la raporturi internaționale.

Calitatea de subiect de drept internațional nu este un concept cantitativ de drepturi și obligații; elementul esențial este capacitatea de a dobândi drepturi și a-și asuma obligații în mod direct în ordinea juridică internațională. Dacă acceptăm că ordinea juridică internațională este ansamblul de norme care reglementează conduita subiecților de drept internațional, constatăm că acești subiecți se caracterizează prin diferit grad de participare la relațiile internaționale, la formarea și aplicarea normelor de drept internațional.

CAPITOLUL III

REPUBLICA MOLDOVA – SUBIECT DE DREPT INTERNAȚIONAL PUBLIC CU DREPTURI DEPLINE

1. Calitatea de subiect de drept internațional public al fostei URSS și al republicilor unionale: doctrina și practica constituțională

În secolul XX s-au desfășurat câteva evenimente care au avut un impact istoric asupra dezvoltării sistemului și dreptului internațional. Printre ele G.I.Tunkin menționează în special „Revoluția Socialistă din Octombrie” drept urmare a căreia s-a format și s-a destrămat URSS [280, p.7]. Încercarea determinării motivelor, care au condus la căderea statului ce a deținut a șasea parte din teritoriul terestru al lumii și care a jucat un rol important în istoria secolului XX, a preocupat și va atrage încă mult timp atenția istoricilor, juriștilor, sociologilor și a altor oameni de știință. Din punctul de vedere al dreptului internațional, pentru a înțelege mai bine crearea și funcționarea statului federal sovietic pe arena internațională, precum și factorii ce au condus la dispariția acestuia, trebuie examinate, mai întâi de toate, premisele ce au stat la baza formării URSS, precum și statutul statelor sovietice în cadrul URSS.

Problemele de ordin juridic privind formarea și evoluția statului federal sovietic și-au găsit reflectare în doctrina juridică sovietică, în cea mai mare măsură în istoria statului sovietic și a dreptului statal. Cele mai multe semne de întrebare apar când este vorba de determinarea caracterului juridic al Tratatului de constituire a URSS, în anul 1922, problemă asupra căreia specialiștii care au cercetat perioada 1922-1991 nu se pot pronunța cu certitudine nici până în prezent. De asemenea ridică probleme și statutul juridic al republicilor sovietice în cadrul URSS.

Drept rezultat al cercetării efectuate se constată că URSS, în calitate de subiect de drept internațional și de stat unic federativ, a apărut la 30 decembrie 1922 în baza încheierii unui **Tratat internațional între patru republici sovietice în calitatea lor de state independente**: RSFSR, RSS Ucraineană, RSS Belarus și RFSS Transcaucazia [240, p.140-141].

Prin Tratatul din 22 februarie 1922, republicile sovietice i-au încredințat RSFSR reprezentarea și apărarea intereselor acestora „doar în cadrul Conferinței Economice Europene” [246, p.221-222; 148, p.250].

În baza constituțiilor lor, aceste republici participau pe arena internațională în calitate de state suverane și independente, prevederi respectate de către toate fostele părți componente ale Imperiului Rus. Toate republicile stabileau, de sine stătător și independent unele față de altele,

relații diplomatice, făceau schimb de reprezentanțe diplomatice și consulare cu un șir de state străine. La 30 decembrie 1922, RSFSR avea deja relații contractuale cu 25 de state, 12 din ele au recunoscut-o *de jure* și au stabilit relații diplomatice, 6 – *de facto*; Ucraina Sovietică avea încheiate mai mult de 15 tratate internaționale, ea fiind recunoscută *de jure* și având stabilite relații diplomatice cu 6 state; RSS Belarus, în perioada de 1921- iulie 1923 (până la intrarea în vigoare a Acordului din 1922), a încheiat 13 acorduri internaționale și tratate [275, c.66.], întreținând relații diplomatice cu Germania, Polonia, relații oficiale cu Lituania, Letonia, Estonia; RFSS Transcaucazia întreținea relații diplomatice cu Germania și Turcia, în afară de aceasta se afla în relații oficiale cu Iran, iar Georgia cu Cehoslovacia [126, p.443-444].

Astfel, existența relațiilor bilaterale și „frățești” între aceste republici nu schimba nicidecum statutul juridico-internațional al republicilor sovietice socialiste, fapt confirmat deja după formarea unui stat unic. Numai „evoluția de mai departe a relațiilor reciproce între aceste republici, precum și cerințele apărute în acea perioadă pe arena internațională au condus la unirea lor într-un stat unional unic” [53, art.10].

1.1. Procedura de încheiere a Tratatului de constituire a URSS din 29-30 decembrie 1922

În toate izvoarele sovietice – culegeri de acte normative și documente oficiale – Tratatul din 1922 figurează ca *aprobat* de Primul Congres al Sovietelor. Nici într-un izvor accesibil, noțiunea *semnat* la conferință nu figurează, prezentarea materialelor despre semnarea tratatului respectiv nefiind publicate. O astfel de abordare crea iluzia de adoptare a acordului în cadrul I Congres și se crea o impresie greșită despre natura sa juridică ca una internă.

La mijlocul lunii septembrie 1922, organele centrale ale puterii statale a celor patru republici au aprobat (ratificat), condițiile de bază ale acordului unional și componența delegațiilor republicilor cu împuterniciți pentru a încheia acordul dat. Din materialele din arhivă se deduce însă că, în cadrul Conferinței din Kremlin din 29 decembrie a delegațiilor republicilor RSFSR, RSS Belarus, RSS Ucraineană și RFSS Transcaucazia, delegații au discutat și au adoptat prin vot Declarația și Tratatul de formare a URSS, însărcinând totodată delegația rusă cu pregătirea textului final al acordului conform înțelegerilor convenite. Menționăm că în hotărârile tuturor congreselor unionale ale republicilor era stipulată obligația includerii în Tratat a normei privind dreptul la libera ieșire din componența Uniunii, precum și propunerea de creare a organelor legislative și executive unionale specializate, comasarea comisariatelor populare: afacerilor maritime, afacerilor externe, comerțului extern, căilor de comunicare, poștei și telegrafului [227, p.15-16].

Drept rezultat, la 30 decembrie, până la deschiderea Congresului Sovietelor, delegațiile

republicilor au semnat patru exemplare ale textului Tratatului în limba rusă (în cadrul Congresului fiind citat în șase limbi).

Tratatul din 1922 încheiat între patru republici sovietice unionale este un acord internațional „*sui generis*” [39, p.257, 262-268; 246,p.257]. Ceea ce îl deosebește de alte acorduri internaționale este că acesta avea un caracter constitutiv. În conformitate cu prevederile acordului, acesta urma a fi supus aprobării și modificării de către organul central al statului nou format. Ca urmare, specialiștii sovietici din domeniu au ajuns la diferite concluzii privind natura juridică a Tratatului din 1922, calificându-l fie internațional, fie interstatal, fie mixt (dublu) [194, p.243].

Drept urmare a caracterului său constitutiv, cuprinsul de bază al acordului conținea norme de drept constituțional, fapt care explică aberația termenilor „acord” și „constituție” în hotărârile congreselor republicane, în care el era numit, în același timp, „acord unional”, „lege de bază”, „Constituția Uniunii”. Delegații Congresului Sovietelor au votat nu pentru aprobarea actului de constituire a unui stat unic, dar pentru aprobarea acordului drept „bază a viitoarei Constituției URSS” [227, p.17].

Acordul avea un caracter de norme ale dreptului intern al statelor cu intrarea în vigoare a primei Constituții a URSS. Anume din acest moment și-au început activitatea organele unionale statale și puterea executivă, fapt comunicat în declarația Comitetului Central al URSS din 13 iulie 1923 adresat popoarelor și statelor lumii [200, p.247].

Astfel, după confirmarea personalului în cadrul Guvernului unional (Sovietul Comisarilor Poporului), la 6 iulie 1923, în competența exclusivă a Uniunii au trecut: afacerile maritime, afacerile externe, comerțul extern, căile de comunicare, poșta și telegraful. Republicile sovietice au notificat guvernele statelor străine că reprezentarea lor pe arena internațională va fi efectuată în continuare de URSS (în conformitate cu art.37 al Constituției URSS din 1924 [14; 246, p.317] și nu conform Acordului din 1922) [39; 246, p.257, 262].

Altfel stau lucrurile cu referire la statele baltice. Estonia (6.07.1940), Lituania (3.08.1940), Letonia (5.08.1940) nu au aderat la Acordul din 1922, dar au intrat în URSS în baza legislației URSS privind admiterea acestor republici în componența URSS [51], procedura de intrare și ieșire din cadrul URSS fiind reglementată de normele interne ale URSS (Constituția URSS).

În urma celor relatate, putem concluziona că Acordul de constituire a URSS [246, p.265] are natura juridică a unui tratat internațional, iar prevederile sale sunt unele interne (constituționale) de stabilire a unui stat unional (dar nicidecum de natură juridică internă a statului). Acordul din 1922 a fost recepționat ca un drept intern al statului – prin posibilitatea recepției sau încorporării instituite în Constituția URSS. În asemenea mod, Acordul de constituire a URSS nu s-a dizolvat în evoluția constituțională a Uniunii; situația acordului și normele constituției URSS păstrându-și influența în

actele independente.

Referitor la opinia privind caracterul intern al acordului din 1922 sau dublu (intern și de drept internațional), P.Kremnev aduce drept argument legăturile de caracter federal care existau între republicile sovietice până la constituirea URSS și argumentul de determinare a Tratatului de către Primul Congres al Uniunii Sovietice [227, p.9-13].

1.2. Statutul republicilor unionale în cadrul URSS

Analiza făcută ne permite să afirmăm că, până la 30 decembrie 1922, republicile unionale aveau statutul de state suverane și independente și dețineau calitatea de subiecți ai dreptului internațional. După formarea URSS, statutul lor de state independente a fost pierdut, deoarece ele au devenit subiecți ai unei federații [227, p.29-30], subiect unic de drept internațional.

În doctrina dreptului internațional, problema calității de subiect al dreptului internațional pentru membrii statelor federative, este contradictorie și nu a fost soluționată nici până în prezent [236, par.3].

Clarificarea statutului juridic al republicilor unionale este necesară pentru determinarea normelor care reglementau relațiile dintre ele în ajunul desființării URSS – norme de drept internațional sau de ordin intern. În doctrina juridică sovietică predomina teoria prin care se recunoștea calitatea de subiect al dreptului internațional republicilor unionale. Această afirmație se baza pe:

- a. Dreptul republicilor de a ieși liber din componența Uniunii;
- b. Păstrarea integrității teritoriale;
- c. Independența republicilor în stabilirea relațiilor internaționale [227, p.31].

A. Dreptul republicilor la libera ieșire din componența URSS era stipulat în prevederile Tratatului din 1922 [39, art.26], precum și în toate Constituțiile din 1924, 1936, 1977 [14, art.4; 15, art.17; 16, art.72]. Acestei prevederi îi era acordată o importanță politică și juridică mare, deoarece:

- se considera drept o dovadă de aflare benevolă a republicilor unionale în cadrul URSS [275, p.66];
- era utilizat de conducerea sovietică drept argument pentru solicitarea lor de a recunoaște republicile sovietice pe arena internațională ca subiecți de drept internațional.

Realmente însă, pe întreaga perioadă a existenței URSS, această normă purta un caracter pur declarativ sau, cu alte cuvinte, a rămas doar o declarație politică și ideologică, deoarece normele constituționale nu prevedeau existența unui mecanism și a unor condiții în acest sens [256, p.80]. De aceea orice acțiuni ale republicilor legate cu aplicarea în practică a acestei prevederi, erau

declarate de către organele unionale ca lipsite de urmări juridice. Analizând prevederile Legii privind ordinea de soluționare a diferendelor referitor la ieșirea republicii unionale din componența URSS [58, p.31-32], adoptată mult mai târziu, la 3 aprilie 1990 [300], tragem concluzia că norma convenită privind *dreptul la ieșirea liberă din componența URSS* a fost înlocuită cu norma constituțională *dreptul la ieșire*, care avea deja un caracter de condiționare și permisiune. Legea prevedea o procedură lungă și îndelungată de ieșire, care într-un număr mic de republici putea fi anulată printr-un referendum repetat. În 1990 a fost adoptată Legea privind votarea de către toate popoarele (referendumul URSS) [300], unele din prevederile căreia erau supuse coliziunii cu Legea privind dreptul la ieșire. În legătură cu aceasta, realizarea mecanismului de ieșire prevăzut în Lege putea fi blocat prin utilizarea prevederilor din Legea privind referendumul [227, p.35].

Ca urmare, republicile unionale, în realitate, nu dețineau dreptul la ieșirea liberă din componența URSS. Mecanismul juridic de ieșire a fost determinat din punct de vedere juridic doar în aprilie 1990, dar această procedură putea fi blocată în baza prevederilor privind referendumul URSS. Teritoriile tuturor republicilor unionale au fost supuse, practic, modificării, ca urmare a deciziilor luate de către organele centrale ale Uniunii, fără să se țină cont de acordul republicilor (conform legislației unionale și a republicilor).

B. Normele de drept și efectele de drept internațional ale practicii de modificare a teritoriului republicilor unionale. Pe parcursul întregii perioade de existență a URSS, constituția unională, precum și constituțiile republicilor prevedeau că teritoriile republicilor unionale nu puteau fi modificate. Art.6 al Constituției URSS din 1924 stipula că: „pentru modificarea, limitarea sau excluderea acestei prevederi este necesar acordul tuturor republicilor”. Conform prevederilor Constituției RSFSR din 1937 [246, p.370] un astfel de acord putea fi exprimat doar de către Sovietul său Suprem (prevederile constituțiilor republicilor sovietice coincideau în totalitate la acest capitol). Sovietul Suprem al URSS era împuternicit nu să adopte, ci să aprobe astfel de decizii ale Sovietelor Supreme ale republicilor) [15, art.14]. Alte organe unionale și republicane ale puterii de stat nu aveau astfel de împuterniciri. În realitate, însă, teritoriile tuturor republicilor unionale au fost modificate cu multe încălcări ale prevederilor constituționale. Drept exemplu pot servi următoarele acțiuni:

– Încheierea de către URSS a acordurilor internaționale care presupuneau modificarea teritoriilor republicilor unionale, fără a avea acordul din partea lor. De altfel era caracteristic faptul că până la adoptarea Constituției URSS din 1977 [16, pct.2, art.73], URSS nu avea împuterniciri de determinare și stabilire a hotarelor statului. De aici reiese că, aceasta intra în competența Sovietului Suprem al republicilor unionale [235, p.45].

În al doilea rând, în baza normelor dreptului internațional existente în acea perioadă și aplicabile practicii tratatelor a URSS, trebuia respectată următoarea ordine: URSS semnează mai întâi acordul cu un anumit stat, privind modificarea hotarului între ele, Sovietul Suprem al republicii respective își exprimă acordul său la modificarea teritoriului său sub forma adoptării unei legi în acest sens și numai după aceasta Prezidiul Sovietului Suprem al URSS ratifică un astfel de acord. În practică, aceste prevederi constituționale de multe ori au fost încălcate. Astfel, în conformitate cu art.1 al Acordului între URSS și Republica Polonă privind frontiera polono-sovietică din 16 august 1945 – frontiera URSS era mutată cu 5-8 km mai la vest de linia „Kerzon”, fapt ce era în beneficiul Polonei. Această decizie a fost luată de către conducătorii a trei mari state, în cadrul Conferinței de la Crimeea, Poloniei fiind atribuite raioanele care făceau parte din componența teritoriului RSS Ucraina și în cea mai mare parte din teritoriul RSS Belarus [58, p.31-32].

– Alt exemplu servește aflarea în componența URSS a regiunilor și raioanelor, care nu făceau parte din teritoriul republicilor (state membre ale federației). După prevederile tuturor constituțiilor unionale – teritoriul URSS era compus din teritoriile republicilor unionale; prezența unor altor teritorii raionale sau regiuni fiind exclusă. Ca dovadă la această prezumție servesc prevederile articolelor 13-29 ale Constituției URSS din 1936 și cele din articolele 70-75 ale Constituției din 1977 privind structura statală a URSS, acte în care lipsește prevederea privind abilitatea Uniunii de a realiza împuternicirile puterii de stat asupra teritoriilor și formațiunilor ce nu intrau în componența republicilor unionale. Cu alte cuvinte, pe teritoriul URSS se aplica legislația unional-republicană. Astfel, în cazul aplicării jurisdicției URSS asupra unor formațiuni teritoriale noi, ele nicidecum nu puteau rămâne „unionale”. În acest caz era necesară emiterea imediată a unui act constituțional de *includere* a lor (transmiterea sau înstrăinarea a unui astfel de teritoriu în favoarea unui stat străin nu era prevăzută de legislația în vigoare), în componența teritorială a unei republici unionale concrete. În realitate însă, istoria cunoaște perioade în care URSS își exercita jurisdicția asupra unor anumite zone teritoriale, altfel spus „poseda propriul său teritoriu care nu aparținea republicilor unionale” și chiar dispunea de el [227, p.48].

La 23 august 1939, între URSS și Germania a fost semnat Pactul de neagresiune și Protocolul adițional secret, ultimul constituind baza politicii agresive sovieto-germane, prevăzând delimitarea sferelor de influență în Europa răsăriteană. Conform protocolului secret, în jurisdicția URSS a trecut regiunea Vilensk cu populație lituaniană și o parte belarusă, teritoriu care nu a fost inclus în componența nici unei din republicile unionale. La 10 octombrie 1939, Prezidiul Sovietului Suprem al URSS a încheiat Acordul privind transmiterea către Republica Lituania a orașului Vilino și a

regiunii Vilensk și privind relațiile reciproce între Lituania și URSS⁷⁵. În anul 1940, Republica Lituania a intrat în componența URSS în calitate de republică unională. Acesta este unicul caz de înstrăinare a teritoriului în interesul unui stat străin în istoria URSS [227, p.51].

Legislația constituțională privind procedura de includere a noilor teritorii în componența URSS a fost, mai mult sau mai puțin, respectată în cazul RSS Moldovenești și RSS Ucraineană. Astfel, conform Protocolului menționat, paragraful 3 prevedea: „Referitor la Europa de Sud-Est, partea sovietică subliniază interesul pe care îl manifestă pentru Basarabia. Partea germană declarând totalul dezinteres politic față de aceste teritorii”. După ocuparea, la 1 septembrie 1939, a Poloniei de către Germania și profitând de susținerea Germaniei fasciste, Uniunea Sovietică a început să-și realizeze în practică politica față de Basarabia, care intra în componența României. Drept urmare a Acordului dintre URSS și România, încheiat sub influența a două note ultimative ale Guvernului URSS (27, 28 iunie 1940), Uniunii Sovietice i-au fost cedate teritoriul Basarabiei și al Bucovinei de Nord. La 2 august 1940, a fost adoptată Legea URSS privind includerea Bucovinei de Nord și județele Akkerman, Ismail și Hotin ale Basarabiei în componența RSS Ucraineană și Legea URSS privind formarea RSS Moldovenești cu includerea în componență a RASSM și teritoriilor din partea dreaptă a Nistrului [51]. Legile enunțate conțineau procedura necesară în astfel de cazuri: solicitarea de la Sovietele Supreme ale RSSU și RSSM să prezinte spre aprobare proiectul de delimitare a raioanelor și regiunilor între aceste două republici (în baza principiului de modificare a teritoriilor); organizarea în conformitate cu art. 34 și 35 ale Constituției URSS [15; 246, p.454] a alegerilor deputaților în Sovietul Suprem al URSS din partea noilor teritorii, Prezidiul Sovietului Suprem al URSS fiind împuternicit să stabilească data desfășurării acestor alegeri [227, p.52].

În conformitate cu legislația, populația care se află pe orice teritoriu al URSS, în relațiile de ordin civil, penal, familial sau de muncă se conducea de prevederile legislației republicii pe teritoriul căreia locuia. Astfel, curând după includerea în componența URSS a Republicilor Baltice și Basarabiei (formarea RSSM) a fost emis Ucazul Prezidiului Sovietului Suprem al URSS din 6 noiembrie 1940 care prevedea că, în conformitate cu solicitarea Guvernelor Republicilor Baltice, pe teritoriul lor se permitea aplicarea „temporară până la elaborarea codurilor proprii” a codurilor RSFSR din domeniul civil, penal ș.a., iar pe teritoriul RSS Moldovenești – aplicarea temporară a codurilor RSS Ucrainene [51].

⁷⁵ Conform art.1 al acordului: „În scopul întăririi relațiilor de prietenie între URSS și Lituania” or. Vilino și regiunea Vilensk se transmiteau de către URSS Republicii Lituania cu includerea lor în componența teritorială a ei. Acordul intra în vigoare la momentul schimbului actelor de ratificare, care trebuia efectuat timp de șase zile de la momentul semnării acordului (art.9). Schimbul a fost efectuat la 16 octombrie 1939 în orașul Kaunas, Republica Lituania [246, p.494].

După cel de-al II-lea război mondial, URSS și-a început realizarea împuternicirilor de gestionare a unor teritorii (spre exemplu, Sahalinul de Sud, insulele Curile, regiunea Kenigsberg), incluzându-le abia în 1946 în componența Federației Ruse în baza Hotărârii Prezidiului Sovietului Suprem al URSS. Includerea, din 1945, în componența RSS Lituaniene a regiunii Mameli (Klaiped) nu a fost legiferată nici printr-un act juridic până în anul 1950, an în care, printr-o Hotărâre a Prezidiului Sovietului Suprem al URSS, a fost instituită regiunea Klaipedsk pe teritoriul Lituaniei.

Un alt exemplu este adoptarea de către organele centrale ale puterii statale ale URSS a actelor legislative privind modificarea teritoriilor republicilor cu încălcarea legislației constituționale. Astfel, numai în perioada de 1 noiembrie 1939 – 20 aprilie 1956, prin Hotărârile Prezidiului Sovietului Suprem al URSS, fără participarea Sovietelor Supreme ale republicilor menționate au fost supuse modificării teritoriile a 11 republici unionale: Moldova, Ucraina, Belarus, Lituania, Uzbekistan, Tadjikistan, RSSFR, Georgia, Kazahstan, Letonia, Estonia [59, p.30-38]. O astfel de situație poate fi calificată drept încălcare a principiului de drept „*nemo plus juris transferre quam ipse habet*”. În afară de aceasta, erau cazuri când Prezidiul Sovietului Suprem al URSS adopta hotărâri pe problema dată din numele Prezidiilor Sovietelor Supreme ale republicilor unionale, fără coordonare prealabilă. Drept exemplu servește situația în care Prezidiul Sovietului Suprem al URSS, la 11 aprilie 1957, ratifică Acordul privind demarcarea și redemarcarea frontierei de stat cu Iranul, prin care se lezau drepturile teritoriale și interesele Azerbaidjanului și Turkmenistanului. Indiferent de faptul că prevederile și condițiile acestui acord erau discutate în cadrul comisiilor Sovietului Suprem al URSS din 1954, organele legislative superioare ale republicilor menționate nu au participat la acest proces, iar acordul Prezidiilor acestor republici, privind modificarea teritorială a fost expus de miniștrii afacerilor externe [150, p.285; 227, p.58], fără a fi adoptate anumite decizii în acest sens.

În toate cazurile relatate nu a existat acordul Sovietelor Supreme ale republicilor unionale. Utilizarea unei astfel de practici de modificare a teritoriilor republicilor unionale cu încălcarea legislației constituționale a condus la urmări negative pe plan internațional pe teritoriul post-sovietic și a servit drept motiv de apariție a disputelor . În acest sens, e de menționat că, ținând cont că hotarele dintre republici aveau un caracter administrativ, apoi divizarea teritorială între statele fostei URSS trebuie realizate pe calea încheierii acordurilor internaționale de stabilire a hotarelor statelor.

C. Independența republicilor unionale în relațiile internaționale și unele probleme ce țin de suveranitatea lor se manifestau, în special, prin realizarea independentă a drepturilor lor pe care le posedă statul în calitatea sa de subiect al dreptului internațional, și anume:

1. Încheierea acordurilor internaționale;
2. Stabilirea relațiilor diplomatice, consulare și alte relații oficiale cu alte state;
3. Participarea în activitatea organizațiilor internaționale și conferințe internaționale.

Aspectele enumerate sunt caracteristicile principale și necesare ale unui stat pentru a fi considerat drept subiect al dreptului internațional, fapt care ne-a determinat să le supunem analizei în baza prevederilor dreptului internațional, a normelor legislației constituționale sovietice și a realizării lor în practică de către republicile sovietice din cadrul URSS.

Din momentul încheierii acordului unional din 1922, aceste atribuții ale republicilor sovietice au fost pierdute. Organul împuternicit de republici pentru reprezentarea intereselor URSS pe arena internațională a fost Comisariatul pentru Afaceri Externe. Această prevedere a acordului a fost preluată de către Constituțiile din 1924 [14, p.317] și 1936 [15, p.454]: „URSS va reprezenta Uniunea în relațiile internaționale, întreținerea tuturor relațiilor diplomatice, încheierea tratatelor politice cu alte state” [246, p.317, 699].

În vederea formării ONU, la 1 februarie 1944, Sovietul Suprem al URSS adoptă vestita Lege „Cu privire la transmiterea către republicile unionale a unor competențe în domeniul relațiilor externe” [41; 246, p. 501-502]. Drept consecință a prevederilor Legii adoptate în 1944, republicile trebuiau să intre în dreptul de a participa, independent, la stabilirea relațiilor internaționale: Punctul 1 al Legii prevedea: „A stabili că republicile unionale pot să intre nemijlocit în relații cu statele străine și să încheie cu ele acorduri”; punctul 3 „Reformarea Comisariatului Poporului din unional în republican-unional”. În baza acestei prevederi a Legii din 1944, au fost introduse modificările corespunzătoare în Constituția URSS din 1936 [15, pct. a, art.18 și pct. d, art. 60] și stabilite în Constituția URSS din 1977 [16, art. 80].

Totodată, conform prevederilor stabilite de această lege, „ordinea stabilirii relațiilor republicilor unionale cu alte state era fixată de URSS” [41], Prezidiul Sovietului Suprem al URSS a adoptat o hotărâre în acest sens, conform căreia oricare relații cu alte state, în afara MAE al URSS, erau posibile doar în baza unei prevederi în lege și cu permisiunea MAE al URSS, fapt care nu s-a întâmplat. Astfel, republicile unionale au fost puse în imposibilitatea stabilirii relațiilor diplomatice sau de alt gen cu alte state.

Dreptul republicilor unionale de a încheia acorduri cu alte state

Dreptul de a încheia acorduri al republicilor unionale, cu excepția RSS Ucraina și Belarus, a fost limitat de multe acorduri internaționale multilaterale, deoarece participarea la ele era condiționată de calitatea de stat membru la ONU, organele sale specializate, participant la Curtea

Internațională de Justiție a ONU ș.a. Acest drept mai era limitat și de prevederile Constituției URSS, deoarece în domeniile aflate în competența URSS republicile nu puteau încheia acorduri internaționale.

Analiza legislației constituționale sovietice ne permite să tragem concluzia că orice capacitate contractuală a republicilor unionale era limitată și de prevederile dreptului intern al URSS. Astfel, prevederile acordurilor încheiate de republici cu alte state nu puteau contraveni prevederilor acordurilor internaționale ale URSS (art. 14 al Constituției din 1936 și art. 73 al Constituției din 1977) [209, p.146-147; 236, p.42] și nu se răspândeau asupra domeniilor atribuite URSS în acest sens: războiului și păcii, comerțul extern, acordarea împrumutului, legislația civilă, gestionarea băncilor, transporturilor ș.a. *În consecință, republicile nu puteau încheia de sine stătător sau independent de URSS tratate internaționale în aceste domenii.* Argumentul suprem al acestor acțiuni rezida în faptul că „trebuie asigurată unitatea acțiunilor republicilor unionale” [227, p.96].

Ținem să menționăm că în URSS în acea perioadă, atât în practică cât și în teorie, se considera că există o deosebire esențială între „acord internațional” și „tratată internațional”. Cât privește dreptul republicilor unionale de a încheia acorduri, trebuie ținut cont că, în Legea din 1944, se vorbește despre acorduri, în timp ce în art. 14, pct. a al Constituției se spune că „încheierea și ratificarea tratatelor cu alte state este efectuată de Uniune”, iar pct. a al Constituției din 1936 prevede că „încheierea tuturor tratatelor cu alte state ține de competența URSS. În competența republicilor sovietice socialiste intra doar încheierea acordurilor” (pct. a, art.18) [246, p.701-702]. Totodată, legislația nu prevedea organul republican care ar fi fost împuternicit să ratifice aceste tratate.

Dacă ne referim la tratatele internaționale ale Ucrainei și Belarus menționăm că un nomenclator al tratatelor încheiate nu a fost publicat. Se cunoaște doar că, până la 31 decembrie 1980, Belarus a semnat, aprobat sau ratificat 154 de acorduri multilaterale sau bilaterale [208, p.7], dintre care doar jumătate au fost publicate în reviste specializate. La începutul anilor '80, Ucraina avea semnate același număr de tratate, dintre care au fost ratificate doar 65 de convenții și acorduri [60, p.438-459].

Analizând aceste tratate, tragem concluzia că participant la aceste tratate (mai înainte sau simultan) era URSS și nici într-unul din aceste tratate nu se conțin prevederi de excepție teritorială asupra anumitor republici unionale. Acestor două republici nu li se acordau anumite drepturi și obligații adiționale, în afară de acelea atribuite deja URSS. Majoritatea convențiilor multilaterale încheiate de Ucraina și Belarus se refereau la reglementarea juridică a muncii în cadrul Organizației Internaționale a Muncii. Ele, de asemenea, erau părți separate la tratatele pentru securitatea internațională. Cu toate acestea, RSS Ucraineană și Belarus nu erau părți la Tratatul privind

neproliferarea armelor nucleare [211, p.398], care a fost adoptat în cadrul Sesiunii Adunării Generale a ONU (1 iulie 1968) și deschis pentru semnare de către statele membre (inclusiv URSS, RSS Ucraineană, Belarus). În această situație, conducerea sovietică a luat decizia de a semna acest tratat din numele întregii URSS, semnarea lui de către aceste două republici considerându-se lipsită de sens și scop din două cauze: dacă Ucraina și Belarus semnau acest tratat conform art.1 („ca state deținătoare a armelor nucleare”), faptul putea fi interpretat ca mărire a numărului de state deținătoare de arme nucleare, efect care ar fi contribuit la „răspândirea armelor nucleare”. Dacă însă, aceste două republici ratificau Tratatul în calitatea lor de „state fără arme nucleare”, însemna că toată „activitatea lor nucleară” trebuia să fie supusă controlului din partea Agenției Internaționale pentru Energie Atomică [250, p.326]. Astfel neparticiparea acestor două țări la tratatul în cauză a condus la apariția multor probleme după desființarea URSS. După multe tratative diplomatice, Republica Belarus a aderat la acest Tratat, în 1993, Kazahstan și Ucraina – în 1994 [278, p.232].

În concluzie, putem menționa că odată cu modificarea legislației constituționale sovietice în anul 1944, sub aspect juridico-formal, republicilor unionale le-au fost acordate anumite drepturi la încheierea acordurilor internaționale. Cu toate acestea, capacitatea contractuală a republicilor era limitată atât de legislația URSS, cât și de practica discriminatorie existentă la moment la încheierea tratatelor (numai statele membre ale ONU, la instituțiile specializate ale ONU sau invitații Adunării Generale a ONU de participare la convenții). Numai în baza statutului său de state membre ale ONU, Ucraina și Belarus puteau să participe la diferite tratate internaționale multilaterale, dar o practică de sine stătătoare (cu excepția URSS) de încheiere a tratatelor internaționale publice ele nu dețineau. Din această cauza nici, celelalte republici unionale nu au putut să-și realizeze capacitatea lor contractuală.

Stabilirea de către republicile unionale a relațiilor diplomatice, consulare și alte relații oficiale cu alte state

Legea URSS din 1944 privind acordarea republicilor unionale a împuternicirilor din domeniul relațiilor externe [41, p.501] și reformarea în legătură cu aceasta a Comisariatului pentru Afaceri Externe al Uniunii în unional-republican [52, nr.8] conținea o normă importantă de completare a Constituției URSS: a completa art. 14 pct.2 (a) „reprezentarea Uniunii în relațiile internaționale, încheierea și ratificarea tratatelor ” cu cuvintele „stabilirea ordinii generale în relațiile internaționale ale republicilor unionale cu statele străine”. Această „ordine generală” a fost stabilită ulterior prin Hotărârea Prezidiului Sovietului Suprem al URSS din 1947 privind ordinea relațiilor instituțiilor statale ale URSS și a persoanelor împuternicite cu instituțiile și persoanele împuternicite ale statelor

străine [59, p.30-32]. Astfel, în scopul „introducerii unei ordini unice de stabilire a relațiilor” cu statele străine și a persoanelor lor împuternicite s-a stabilit că *toate relațiile internaționale se stabilesc prin Ministerul Afacerilor Externe al URSS* (p.1). Oricare altă ordine de stabilire a relațiilor putea avea loc numai prin stipularea ei nemijlocită în lege sau în tratatul internațional al URSS, sau cu permisiunea specială a MAE URSS (partea 3, p.1). Stabilirea relațiilor cu reprezentanțele diplomatice sau altele ale statelor străine aflate pe teritoriul URSS, de asemenea urmează a fi stabilite *numai cu acordul* și prin intermediul MAE URSS (p.2). Această Hotărâre prevedea și sancțiunile ce vor fi aplicate în cazul încălcării ordinii generale de stabilire a relațiilor cu statele străine (p.7). Prezidiilor Sovietelor Supreme ale republicilor unionale li s-a ordonat să elaboreze ordinea de stabilire a relațiilor instituțiilor de stat și persoanele abilitate în conformitate cu prevederile Hotărârii menționate (p.9). Această Hotărâre nu a fost abrogată și a fost în vigoare până la destrămarea URSS, în decembrie 1991. Aceeași ordine de stabilire a relațiilor era stipulată în art. 80 al Constituției URSS din 1977 [16; 227, p.105].

Din cele expuse, tragem concluzia că realizarea normei declarate în constituțiile republicilor și cea a URSS privind dreptul la stabilirea relațiilor externe de către republicile unionale depindea nu de dorința proprie a republicilor, dar de „acordul special al MAE al URSS”, astfel relațiile externe fiind supuse nu normelor internaționale, ci celor interstatale. În realitate, dreptul republicilor unionale de stabilire a relațiilor cu statele străine depindea direct de MAE al URSS și tot de el se realiza, deoarece nu exista vreun departament de coordonare a activității ministerelor afacerilor externe ale republicilor. *Toate „relațiile diplomatice” ale MAE republicilor unionale se reduceau la participarea unor miniștri la ședințele plenare ale sesiunii Adunării Generale a ONU sau la diferite conferințe internaționale, făcând parte din delegația oficială a URSS* [256, p.9].

RSS Ucraineană și RSS Belarus, în calitatea lor de state membre ale ONU, au deschis reprezentanțe permanente pe lângă ONU și alte organizații internaționale. Alte reprezentanțe în afara acestor organizații internaționale Ucraina și Belarus [208, p.7] nu au avut. Chiar și acestor republici unionale nu li s-a acordat permisiunea de stabilire a relațiilor diplomatice sau consulare cu alte state [210, p.3-4; 227, p.107].

În concluzie, afirmăm că existența în legislația constituțională sovietică a prevederii din 1944 prin care se acorda nu *dreptul* la realizarea de sine stătătoare a relațiilor externe de către republicile unionale, ci doar *posibilitatea acordării dreptului* de către URSS [41; 246, p.501]. O astfel de posibilitate nu a fost acordată republicilor de către MAE al URSS.

Participarea în activitatea organizațiilor internaționale

În doctrina sovietică de drept internațional, în argumentarea teoriei privind calitatea de subiecți ai republicilor sovietice unionale în dreptul internațional se aducea drept dovadă rolul pe care l-au avut RSS Ucraineană și RSS Belarus la activitatea ONU⁷⁶. În continuare vom examina motivele și procesul includerii acestor două republici unionale în cadrul ONU.

După cum s-a menționat anterior, la 1 februarie 1944, a fost adoptată Legea URSS privind acordarea republicilor unionale a atribuțiilor în domeniul relațiilor internaționale [41, p.501-502]. Această modificare a legislației constituționale a servit drept argumentul de bază adus de liderii sovietici în cadrul conferințelor internaționale privind independența republicilor unionale în relațiile internaționale și a calității lor de subiecți ai dreptului internațional menționate în doctrina juridică sovietică.

Motivul modificării legislației constituționale sovietice nu consta în situația politică internă a URSS în acea perioadă (teritoriile a 6 republici unionale se aflau sub ocupație fascistă) și interesele sporite ale republicilor unionale, ci negocierile care erau duse privind fondarea „organizației internaționale pentru securitate” (denumirea de ONU a apărut mai târziu). De aici este logică presupunerea că scopul principal de adoptare a Legii din 1944 a fost unul politic, și anume cel de a lărgi pe seama republicilor unionale reprezentanța URSS în cadrul organizațiilor internaționale de după război (despre aceasta declarau juriștii francezi încă în anul 1944 și juriștii americani în 1953) [142, p.115; 154, p.186]. Scopul final al adoptării Legii din 1944 – „nu atât în interesul unor sau altor republici unionale”, cât pentru întărirea situației URSS pe arena internațională, a fost expus deschis de către V. Molotov în cadrul celei de-a 10-a Sesiune a Sovietului Suprem al URSS.

Astfel, în octombrie 1943, la Moscova s-a desfășurat conferința la nivel de miniștri ai afacerilor externe ale URSS, USA și Marea Britanie, (mai târziu a participat și ministrul afacerilor externe din China), în cadrul căreia a fost adoptată „Declarația celor patru state privind securitatea” din 30 octombrie 1943. La 21-28 august 1944, la Washington, Dumbarton-Oaks, s-a desfășurat conferința în cadrul căreia au avut loc negocieri între reprezentanții URSS, SUA și ai Marii Britanii. Anume la această conferință a fost pusă baza viitoarei organizații internaționale universale a lumii (în cadrul acestor negocieri a fost luată hotărârea de a denumi viitoarea instituție internațională Organizația Națiunilor Unite) [228, p.4-40]. Pentru prima dată propunerea URSS de a include toate republicile sovietice unionale în numărul membrilor fondatori ai organizației internaționale a fost adusă la

⁷⁶ Conform afirmațiilor lui R. Bobrov precum că toate celelalte republici unionale aveau același statut juridic ca și RSSU și RSSB admise în ONU „înseamnă, în principiu, recunoașterea calității de subiect al dreptului internațional pentru toți membrii acestei federații” [252, p.133].

cunoștință de A.A.Gromâko, ambasadorul URSS în SUA, la 28 august 1944, în cadrul ședinței șefilor delegațiilor. Drept argumente aduse în favoarea acestei declarații au servit modificările legislației constituționale sovietice, conform cărora republicilor unionale li se acorda dreptul la stabilirea în mod de sine stătător a relațiilor internaționale. Reprezentanții delegațiilor americane și engleze nu și-au exprimat opinia pe marginea acestei propuneri, deoarece necesita a fi coordonată cu conducerea. După cum era de așteptat, reacția SUA a fost una diplomatică. În scrisoarea lui F.Roosevelt adresată lui I.Stalin se menționa îngrijorarea provocată de această propunere a URSS, solicitând amânarea discuțiilor în problema dată după formarea ONU. Astfel, în evitarea unui conflict între aceste trei state, URSS nu a abordat acest subiect până în februarie 1945 când, la conferința de la Ialta la nivel de conducători a trei state – URSS, SUA, Marea Britanie – ,în cadrul căreia, la 7 februarie 1945, V.Molotov a reamintit propunerea URSS abordată anterior în Washington, propunere care a rămas nesoluționată. Însă, de această dată, delegația sovietică a venit cu o altă variantă a propunerii anterioare, cea de acordare a calității de membru fondator al organizației internaționale pentru trei sau cel puțin două din republicile unionale. Se vorbea despre Ucraina, Belarus și Lituania – state care au suferit cel mai mult de pe urma invaziei nemților. Pentru a atinge acest scop, URSS a declarat că nu se va opune mai mult propunerii președintelui american privind procedura de votare a membrilor permanenți în cadrul Consiliului de Securitate al ONU,⁷⁷ cu condiția că trei sau două republici sovietice unionale vor deveni membri fondatori [227, p.113-114; 198, p. 321-389].

Totodată, conducerea URSS își dădea bine seama că modificările Constituției URSS nu constituiau un argument solid în vederea obținerii acordului SUA și al Marii Britanii de participare a tuturor republicilor sovietice unionale în calitate de membri independenți ai organizației internaționale. De altfel, SUA a prezentat Memorandumul „Argumente privind refuzul de a include oricare din republicile sovietice în calitate de membri fondatori”, în care se menționa că republicile unionale nu sunt suverane și independente din punctul de vedere al dreptului internațional; dacă URSS va insista asupra participării celor 16 republici ale sale la Organizație, SUA își rezervă dreptul de a cere o reprezentare separată pentru oricare din cele 48 de state ale sale (cu toate că legislația constituțională a SUA nu prevedea acordarea dreptului statelor membre ale federației sale de a participa de sine stătător la stabilirea relațiilor internaționale) [272, p.746-747]. Din această cauză delegația sovietică a pus accentul pe rolul și importanța Ucrainei și Belarus în lupta cu Germania fascistă menționând că, din toate celelalte republici, aceste două au pățit cel mai mult

⁷⁷ Membrul permanent al Consiliului de Securitate trebuia să se abțină de la vot, în cazul în care se află parte în conflict [7, pct.3, art.27] – contra acestei propuneri, înaintate de F.Roosevelt la Conferința din Dumbarton-Oaks, se opunea foarte activ URSS și nu a acceptat-o până la Conferința de la Ialta (Crimeea).

de pe urma agresiunii fasciste [228, p.85-87]. După multe negocieri și tratative, SUA și Marea Britanie au susținut inițiativa URSS de a le acorda statutul de state fondatoare ale ONU numai Ucrainei și Belarus, fapt stipulat în Protocolul de lucru al Conferinței de la Ialta, semnat, la 11 februarie 1945, de către șefii celor trei state. La 27 aprilie 1945, prin hotărârea ședinței plene a Conferinței de la San-Francisco, ambele state unionale au fost incluse în rândul statelor fondatoare ale ONU și invitate pentru a participa la lucrările conferinței.

Considerentele din cauza cărora SUA și Marea Britanie au acceptat includerea Ucrainei și Belarus în ONU erau următoarele. Partea americană și britanică erau de părerea că de competența Adunării Generale va ține mai mult abordarea unor subiecte cu caracter neprincipial, pe când hotărârile importante se vor adopta în cadrul Consiliului de Securitate, în care statele mari vor deține numai câte un vot [227, p.125].

Această teză este aplicabilă doar în raport cu Ucraina și Belarus, deoarece în baza calității lor de membri fondatori ai ONU, ele erau participante și la alte organizații internaționale – celelalte republici unionale nu dispuneau de aceleași drepturi pe „motiv de discriminare”. Este de menționat că și din cauza lipsei de acțiuni împotriva acestei forme din partea celorlalte state membre ale organizațiilor internaționale, republicilor unionale li era interzis accesul de participare la activitatea organizațiilor internaționale (ex.: membri la Acordul de la Varșovia nu era nici o republică unională cu excepția RSS Ucraina și Belarus). Ca urmare, împuternicirile prevăzute de legislația constituțională pentru republicile unionale de stabilire a relațiilor internaționale cu alte state erau aplicabile doar în cazul RSS Ucraina și Belarus.

Suveranitatea statului și statutul republicilor sovietice socialiste ca subiecți de drept internațional

Analizând statutul de subiect al dreptului internațional al republicilor sovietice unionale, considerăm necesară o scurtă incursiune asupra suveranității lor.

În capitolul I, paragraful 3 al lucrării de față au fost examinate caracteristicile personalității internaționale a statului ca subiect de drept internațional, menționându-se că personalitatea juridică internațională a statului este condiționată de suveranitatea sa asupra teritoriului și a persoanelor care se află pe teritoriul său, acestea fiind elemente intrinseci ale ei.

În doctrina contemporană a dreptului internațional predomină opinia recunoscută că, la baza calității de subiect al statului federal sau unitar, în dreptul internațional se află suveranitatea statului, care este caracteristică lui și nicidecum organelor de conducere ale sale, I.Lukashuk susținea, încă în anii '60 ai sec. XX, că „suveranitatea statului reprezintă temelia de bază a dreptului internațional, baza lui juridică” [236, p.15]. Din punct de vedere juridic, suveranitatea este calitatea indispensabilă

și inalienabilă, este unică și nu poate fi limitată, divizată sau comasată. Suveranitatea sau este sau nu este. În legătură cu aceasta, considerăm justificate afirmațiile unor autori (G.V.Barabashev, N.A.Ushakov, A.A.Mishin ș.a.) că, în statele federative, federația „divizează” cu părțile sale componente (naționale sau teritoriale) anume împuternicirile și nu suveranitatea propriu-zisă [281, p.17, 54].

În doctrina sovietică predomina teoria unității suveranității URSS și a republicilor unionale, iar prin noțiunea de suveranitate se înțelegea un element al puterii de stat, și nu o calitate atribuită statului [217, c.32-48]. Exceptând acest fapt, deja începând cu anii '90, mulți dintre oamenii de știință au început să exprime alte păreri, diferite de cea existentă anterior. Examinând opiniile *pro*- și *contra* suveranității statelor sovietice unionale suntem de părerea că *republicile sovietice socialiste nu posedau suveranitate teritorială, adică nu puteau să-și exercite dreptul său la realizarea jurisdicției exclusive în raport cu populația și bunurile ce se aflau pe teritoriile lor*. Iar stipularea în legislația constituțională sovietică a statutului său de formațiuni suverane avea caracter juridic formal. De aici se deduce că lipsa suveranității republicilor determină lipsa calității de subiect de drept internațional [227, p.165].

Adițional la cele expuse, menționăm că doctrina de drept a statelor străine și practica internațională existentă în domeniul relațiilor interstatale nu recunoșteau calitatea de subiect al dreptului internațional pentru republicile sovietice unionale. Majoritatea oamenilor de știință printre care D.Ghendri, U.Gould, K.Shushning ș.a. negau existența suveranității republicilor sovietice, numindu-le „*ficțiuni juridice*” [227, p.169].

Din cele expuse, putem formula următoarele concluzii:

– participanții la Tratatul de constituire a URSS erau republicile unionale, în calitatea lor de state independente și suverane. La 29 decembrie 1922, în cadrul Conferinței reprezentanților speciali ai RSS Federativă Rusă, RSS Ucraina, RSS Belarus, RFSS Transcaucazia a fost discutată și aprobată ideea acordului unional. La 30 decembrie, până la deschiderea Congresului, membrii delegației reprezentanților republicilor unionale au semnat Tratatul de constituire a URSS, textul autentic și oficial al căruia se păstrează în Arhiva de Stat a Federației Ruse. Tratatul din 1922 era un acord internațional. Numai după încheierea acordului și numai în baza lui a avut loc I Congres ordinar al Uniunii Sovietice. Confirmarea de către delegații Congresului, prin punerea acordului unional drept bază pentru viitoarea Constituție a URSS semnifica recunoașterea acordului internațional de către normele dreptului intern al statelor, iar natura juridică inițială a sa nu s-a schimbat. Acordul din 1922 și-a păstrat puterea juridică până în momentul desființării URSS, sfârșitul lunii decembrie 1991;

- republicile unionale în realitate nu dețineau dreptul de ieșire liberă din componența URSS. Mecanismul juridic de ieșire a fost determinat din punct de vedere juridic abia în aprilie 1990, dar această procedură putea fi blocată în baza prevederilor privind referendumul URSS. Teritoriile majorității republicilor unionale au fost supuse modificării, ca urmare a deciziilor luate de către organele centrale ale Uniunii, fără să se țină cont de acordul republicilor (conform legislației unionale și celei a republicilor);

- prin adoptarea Legii URSS din 1 februarie 1944 republicilor unionale li s-a oferit doar declarativ independența în stabilirea relațiilor externe. Calitatea inițială de stat membru la ONU a RSS Ucraina și Belarus este în esență o problemă politică, dar nu de drept. Republicile unionale având calitatea de membru al unui stat federativ nu posedau calitățile unui stat suveran. *Argumentele aduse în punctele 2 și 3 nu ne dau dreptul să recunoaștem pentru republicile unionale calitatea de subiect al dreptului internațional;*

- reorganizarea Federației Sovietice s-ar fi putut întâmpla dacă republicile unionale ar fi încheiat proiectul de Acord coordonat al Uniunii privind URSS ca o formațiune federativă, semnarea căruia fiind întreruptă de puciul din august 1991. În cazul semnării de către republici a acestui Acord privind Uniunea Statelor Suverane, ar fi fost posibilă formarea URSS pe baza principiilor de confederație;

- procesul desființării URSS în 1991 a fost însoțit de încălcarea legislației încă în vigoare.

Pe lângă urmările social-economice dăunătoare, încetarea URSS a dat naștere și multor probleme de drept internațional, nesoluționate până la momentul actual: dispute asupra teritoriilor între un șir de state din spațiul postsovietic, precum și probleme de drept privind succesiunea în relațiile dintre acordurile internaționale, datoriile statelor, proprietatea și arhivele fostei URSS. În cadrul negocierilor, precum și la diferite stadii de încheiere a acordurilor pe marginea a astfel de probleme (inclusiv în cadrul discuțiilor în Ședința Consiliului Federației Ruse), părțile adesea au poziții diametral opuse privind puterea juridică a actelor emise de organele republicane și unionale ale puterii de stat și posibilitatea aplicării la normele de drept internațional a momentelor de contradicție care există în societate [227, p.170-172].

Enunțarea și sintetizarea problemelor teoretice nesoluționate determină actualitatea prezentei cercetări – încetarea URSS ca subiect de drept internațional, importanța acestei probleme – atât în plan juridico-științific, cât și sub aspect practic, aplicativ [148, p.357].

Republicile din cadrul fostei URSS, deși, conform Constituției URSS, erau declarate subiecți egali în drepturi în relațiile și tratatele internaționale, era de la sine înțeles că acest lucru era ficțiune și joc politic, iar legăturile lor cu lumea externă se realizau prin intermediul statului dominant, al centrului unional, care acționa ca un filtru și selecta subiectiv contractele externe [256, p.81].

Analiza efectuată demonstrează că republicile unionale în cadrul URSS nu au avut calitatea de subiect de drept internațional public și nu există argumente juridice pentru a afirma că fostele republici, actualele state independente, inclusiv Republica Moldova, au obținut calitatea de subiect de drept internațional în virtutea continuității sau ca succesori ai fostei URSS. Unicul succesori al URSS, ca subiect de drept internațional public, a devenit Federația Rusă [148, p.359]. Celelalte republici, cu excepția statelor baltice, au trecut prin procesul istoric și juridico-politic dificil de formare și afirmare în calitate de subiecți de drept internațional. Cu unele particularități caracteristice a trecut și parcurge acest proces Republica Moldova.

2. Premisele juridico-politice și constituirea Republicii Moldova ca subiect de drept internațional public contemporan

În contextul general de schimbare radicală a lumii, inițiată prin lansarea ideii denumită „Perestroika gorbaciovistă”, se înscrie și cursul de proclamare și consolidare a independenței Republicii Moldova, de afirmare a statului nostru pe arena internațională și creștere a prestigiului lui în lume [302].

Statalitatea Republicii Moldova este o temă mult discutată de specialiștii în domeniu, dar ceea ce trebuie să remarcăm este faptul că astăzi Republica Moldova este o realitate, un stat suveran și independent, apărut pe harta lumii drept consecință a destrămării imperiului sovietic, fapt care îi justifică apariția.

În opinia noastră, procesul constituirii Republicii Moldova ca stat suveran și independent a început odată cu adoptarea de către Sovietul Suprem al RSSM de legislatura a XI-a, pe data de 31 august 1989, a Legii cu privire la statutul limbii de stat care, în preambul, prevede următoarele: „În scopul lichidării deformărilor survenite în construcția lingvistică din RSS Moldovenească, al luării sub protecția statului a limbii moldovenești – una din premisele existenței națiunii moldovenești în cadrul formației sale național-statale suverane, al asigurării funcționării ei în toate sferile pe teritoriul RSSM...” [78].

Constituirea fundamentelor statului Republica Moldova și ale societății democratice a fost efectuată cu participarea activă a populației și a trecut prin două etape relativ distincte.

Prima - fiind calificată ca etapă confuză, contradictorie și de scurtă durată - începe în 1990, odată cu desfășurarea primelor alegeri libere care au marcat un pas important în procesul de democratizare a societății (deși încă sovietice) și de edificare a statului moldovenesc. La 5 ani de la anunțarea cursului de „Perestroika”, s-au desfășurat alegerile în ultimul Soviet Suprem al R.S.S. Moldovenești. Legea privind alegerile deputaților poporului din R.S.S.M., din 23 noiembrie 1989, introducea elemente noi, imposibil de imaginat în practica alegerilor anterioare din Uniunea Sovietică, permițând înaintarea unor candidați de alternativă [89].

La începutul anilor '90, situația social-politică din RSS Moldovenească, parte componentă a Uniunii Sovietice, devenise instabilă, fluctuantă, profilându-se unele tendințe de destrămare a structurilor sistemului totalitar. Tot mai mult se discuta la toate nivelurile posibilitatea creării condițiilor necesare, care ar fi asigurat independența absolută a Sovietelor de deputați ai poporului la rezolvarea tuturor problemelor de stat: politice, economice, sociale. Cu o insistență deosebită se cerea de la instituțiile de partid și de stat să se pronunțe în favoarea descentralizării sistemului de

conducere, autoadministrării și autofinanțării locale, libertății, apărării drepturilor omului, democratizării societății [302].

Un pas important în democratizarea vieții politice din Republică l-a constituit alegerile parlamentare din 25 februarie 1990, apreciate ca primele alegeri democratice. Deși desfășurate în cadrul vechiului sistem politic, neadmițând prezența observatorilor străini și în lipsa unui pluripartitism consolidat, alegerile din 1990 aveau mai mult un caracter semiliber decât liber. Din perspectiva zilei de astăzi, acestea mai pot fi examinate și ca o procedură electorală tranzitorie de la alegerile fără opțiuni, la adevăratele alegeri libere.

În astfel de condiții s-au desfășurat primele alegeri democratice în organul suprem legislativ de stat, Sovietul Suprem al RSS Moldovenești, organizate pe principii noi în baza sistemului majoritar. Deși alegerile nu s-au desfășurat în condițiile unui pluralism politic real, totuși candidații au avut posibilitatea să participe în condiții egale la campania electorală, prezentându-și platformele în fața electoratului.

În urma scrutinului, în Sovietul Suprem au fost aleși 380 de deputați, majoritatea dintre ei fiind înaintați și susținuți de noile formațiuni politice - Frontul Popular din Moldova, Mișcarea pentru Egalitate în Drepturi „Unitate-Edinstvo”, precum și de Partidul Comunist al Moldovei. Așadar, în componența forului legislativ suprem al republicii au intrat reprezentanții mai multor formațiuni politice cu programe diverse [89; 94, p.14; 294; 304].

Situația de nesiguranță din țară, tendințele de scindare a „titanului sovietic”, aprofundarea procesului de democratizare în toate domeniile vieții sociale, tensionarea relațiilor dintre centru și republicile unionale, cerea de la noul organ suprem reprezentativ al țării să-și determine concret poziția față de unele probleme principiale. Pornind de la realitate și fiind ghidați de conjunctura internă și externă, într-o perioadă relativ scurtă, Sovietul Suprem a elaborat și a aprobat un set de legi și hotărâri, care au creat baza juridică și au trasat direcțiile principale de dezvoltare a noului stat, Republica Moldova [302; 303].

Analizând activitatea Sovietului Suprem al RSSM de legislatura a XII-a, vom observa că începând cu aprilie 1990 s-a mers pas cu pas spre declararea Independenței la 27 august 1991 [73].

Chiar la prima ședință a Sovietului Suprem, exprimând voința poporului, a fost confirmată hotărârea revenirii la vechile atribute ale statalității moldovenești, adoptându-se un nou Drapel de Stat, Tricolorul – albastru, galben, roșu – simbol oficial al suveranității [94, p.13; 304]. Pe parcursul următoarelor ședințe au fost adoptate un șir de documente de o importanță excepțională pentru constituirea și consolidarea statului [89; 90; 91; 92; 93].

La sesiunea întâi a noului Parlament au fost, de asemenea, create organele abilitate cu realizarea politicii externe. Astfel, Ministerului Afacerilor Externe al Republicii Moldova i-a fost

pusă sarcina de a promova politica externă a Republicii cu alte state și organizații internaționale și negocierea sau participarea la negocierea tratatelor și acordurilor internaționale.

Un alt act care demonstrează continuarea procesului de constituire a statului Republica Moldova este Legea nr.10-XII din 10 mai 1990 cu privire la introducerea unor modificări în art. 6, 7 și 49 din Constituția RSS Moldovenești, [89] prin care a fost anulat art. 6 care stabilea că forța conducătoare și îndrumătoare a societății sovietice, nucleul sistemului ei politic, organizațiilor de stat și obștești este Partidul Comunist al URSS și înlocuit cu reglementarea: „Partidele politice, alte organizații obștești și mișcări de masă participă la elaborarea politicii republicii, la conducerea treburilor de stat și obștești prin reprezentanții lor, aleși în sovietele de deputați ai poporului precum și sub alte forme”. Prin art. 6, și art. 7 care stabileau activitatea tuturor partidelor politice în cadrul constituției fără dreptul de a uzurpa puterea precum și art. 49 care garanta cetățenilor dreptul de asociere liberă în partide politice s-a introdus pluralismul politic și pluripartitismul – elemente inerente ale unui stat democrat.

Cu toate că Republica Moldova nu dobândise independența și nu avea calitatea de subiect al raporturilor de drept internațional, pe data de 31 mai 1990, prin Hotărârea nr.63-XII, Parlamentul recunoaște necondiționat independența Republicii Lituania declarată la 11 martie 1990 și confirmă dorința de a stabili relații diplomatice cu această țară [89].

Exprimând voința poporului, la 23 iunie 1990, prin adoptarea Declarației Suveranității, Sovietul Suprem proclamă Republica Sovietică Socialistă Moldova stat suveran [72]. Prin acest act au fost enumerate principiile fundamentale ale procesului constituțional, între care: izvorul și purtătorul suveranității este poporul, integritatea și indivizibilitatea statului, drepturile fundamentale ale omului, cetățenia Republicii Moldova, pluralismul și pluripartitismul ș.a. În conformitate cu Declarația Suveranității, Moldova își „exprimă adevărată față de principiile și normele dreptului internațional unanim recunoscute, respectă Statutul Organizației Națiunilor Unite și declară voința de a conviețui în pace cu toate țările și popoarele, de a nu admite confruntări în relațiile internaționale, interstatale și interetnice” [72, p.11]. În continuare se menționează că „RSSM în calitate de subiect cu drepturi egale al contractelor (relațiilor) internaționale se declară o zonă demilitarizată” [72, p.12].

Considerăm că sunt necesare unele precizări în raport cu unii termeni utilizați la elaborarea conținutului Declarației. La nivel formal, pentru ca un stat să declare că respectă prevederile Cartei ONU, este necesar ca acesta să dețină calitatea de membru al acestei organizații (Republica Moldova abia în anul 1992 este admisă în calitate de membru cu drepturi depline al ONU), iar până la acel moment se putea afirma doar „acceptarea” principiilor și scopurilor Statutului ONU. În al doilea rând, referitor la termenul de „subiect cu drepturi egale al relațiilor internaționale”, ținând

cont de perioada adoptării s-a avut în vedere „subiect cu drepturi egale al dreptului internațional” [227, p.198]. Din aceste motive, am putea presupune că termenii menționați au fost utilizați în marea lor măsură din considerente de perspectivă.

Menționăm că, la momentul adoptării Declarației, era în vigoare Constituția RSS Moldova din 15.04.1978, art.68 al căreia declara RSSM stat sovietic, socialist, suveran. Constituția însă, legifera RSS Moldova ca parte integrantă a URSS, deci, cu o suveranitate limitată. Declarația din 23.06.1990, deși RSSM nominal mai era în componența URSS, nu mai făcea referință la Uniune, stabilind că RSS Moldova este un stat suveran, iar izvorul și purtătorul suveranității este numai poporul care își exercită suveranitatea prin organele sale reprezentative [72].

RSS Moldova a fost declarată stat unitar și indivizibil, frontierele căruia pot fi schimbate numai pe baza acordurilor reciproce dintre RSSM și alte state suverane [83]. Pământul, subsolul, apele, pădurile și alte resurse naturale, precum și întregul potențial economic, financiar, tehnico-științific, valorile patrimoniului național au fost declarate proprietate exclusivă, necondiționată a republicii [72, art.3].

Pentru asigurarea garanțiilor social-economice, politice și juridice ale suveranității s-a stabilit plenitudinea puterii RSSM în rezolvarea tuturor problemelor, supremația Constituției și a legilor RSSM pe întreg teritoriul ei. Legile și alte acte normative ale Uniunii RSS puteau avea putere pe teritoriul republicii numai după ratificarea lor de către Parlament, iar cele în vigoare care contraveneau principiului suveranității se suspendau.

Declarația a stabilit și instituirea cetățeniei RSSM, pierzându-și astfel dubla natură de cetățenie a republicii și cetățenie comună a URSS reglementată în art. 31 al vechii constituții [72, art.8].

Foarte importantă a fost și stipularea din art.10, prin care, pentru prima dată, s-a stabilit separarea puterilor în legislativă, executivă și judiciară ca principiu de bază al funcționării RSSM ca stat suveran și democrat.

Analizând principiile pe baza cărora a fost emisă, menționăm că Declarația Suveranității Republicii Moldova a fost primul pas important spre autodeterminare.

Cea de a doua etapă a constituirii statului Republica Moldova începe după adoptarea Decretului cu privire la puterea de stat la 27 iulie 1990 [74]. Deși în Declarația Suveranității era înscris că toată puterea aparține poporului, iar puterile sunt separate în legislativă, executivă și jurisdicțională, Decretul a venit să concretizeze aceste principii. Astfel, Sovietul Suprem (Parlamentul) a fost declarat organ suprem al puterii legislative și unic exponent al voinței întregului popor. Puterea jurisdicțională a fost declarată subordonată numai legii, iar amestecul în înfăptuirea justiției – inadmisibil.

În această etapă Parlamentul a continuat metodic pregătirea statului către actul final – adoptarea Declarației de Independență. Astfel, Parlamentul a adoptat un șir de legi și hotărâri pe care le vom evidenția în mod cronologic:

- Hotărârea Sovietului Suprem al RSS Moldova din 28.07.1990 cu privire la aderarea RSSM la Declarația Universală a Drepturilor Omului și ratificarea pactelor internaționale ale drepturilor omului (de regulă, astfel de ratificări sunt efectuate de state independente, subiecți ai raporturilor de drept internațional) [40; 90];

- Hotărârea nr.336-XII din 02.11.90 prin care se creează Garda Republicană a Moldovei (baza viitoare Armate Naționale) care avea drept sarcină apărarea suveranității republicii, menținerea ordinii publice și, în caz de necesitate, asigurarea pazei celor mai importante obiecte strategice de stat [76];

- Sovietul Suprem adoptă, la 03.11.90, noua Stemă de Stat care reprezintă un scut tăiat pe orizontală având în partea superioară cromatică roșie, în cea inferioară - albastră, încărcat cu capul de bour având între coarne o stea cu opt raze. Capul de bour flancat în dreapta cu o roză cu cinci petale, iar în stânga cu o semilună conturată. Scutul este plasat pe pieptul unei acvile naturale purtând în cioc o cruce de aur (acvila cruciată simbol al creștinătății) și ținând în gheara dreaptă o ramură verde de măslin, iar în cea stângă un sceptru de aur. Stema de stat adoptată nu făcea nici o aluzie la URSS sau o nouă comunitate de state fiind o stemă inerentă unui stat suveran și independent [90];

- Legea nr.416-XII din 18.12.90 cu privire la poliție, prin care sunt lichidate vechile structuri ale miliției sovietice, precum și scoase noile organe de poliție din subordonarea Ministerului de Interne al URSS [80];

- Legea nr.418-XII din 19.12.90 cu privire la migrațiune, prin care se stopează imigrarea diferitelor categorii de persoane din teritoriul URSS cu scopul stabilirii domiciliului [79];

- Hotărârea nr.420-XII din 19.12.90 cu privire la stabilirea de relații bilaterale între RSS Moldova și alte state, prin care Președintele statului, Guvernul erau obligați să asigure încheierea tratatelor politice bilaterale, pornind de la interesele politice și economice ale republicii [75];

- Legea nr. 459-XII din 22.01.91 cu privire la proprietate, prin care cetățenilor Republicii Moldova li s-a recunoscut dreptul la proprietate privată. Anume această lege a dat lovitura mortală orânduirii socialiste sovietice care, conform doctrinei marxist-leniniste, recunoștea numai proprietatea de stat [81];

- Hotărârea nr. 508-XII din 19.02.1991 prin care Sovietul Suprem al RSSM nu a susținut Legea URSS din 27.12.1990 „Cu privire la votul întregului popor” (referendumul în problema păstrării

URSS) și chema cetățenii republicii să se abțină de la participare la referendumul planificat pentru 17.03.1991 [90];

- Hotărârea nr.509-XII din 19.02.91 prin care Sovietul Suprem aproba proiectul Tratatului asupra creării Comunității de State Suverane elaborat de experții Republicii Moldova prin care i se propunea Moscovei o nouă comunitate în cadrul unei confederații, care nu va mai avea atribute de statalitate [62, p.4; 77];

- Legea nr.589-XII din 23.05.91 prin care Parlamentul Republicii Moldova schimbă denumirea statului în Republica Moldova, lichidând denumirea sovietică socialistă, rupându-se astfel încă o legătură fundamentală cu orânduirea sovietică socialistă [82];

- Legea nr.592-XII din 29.05.91 cu privire la modificarea unor prevederi din Constituție: art.10 se formulează într-o nouă redacție prin care se stabilesc următoarele: „Sistemul economic al Republicii Moldova funcționează pe baza economiei de piață, îmbină toate tipurile de proprietate și de gospodărire în diferite forme de organizare, cu libera activitate de antreprenor ...etc.”. Această reglementare poate fi considerată, pe bună dreptate, lovitura finală dată vechii orânduiri. De aici încolo Republica Moldova, formal, nu mai avea nimic comun cu Uniunea Sovietică Socialistă, schimbându-și orânduirea de stat [93];

- Legea nr.596-XII din 05.06.91 cu privire la cetățenia Republicii Moldova, care a stabilit cetățenia unică pe teritoriul republicii interzicând cetățenia comună URSS. La momentul adoptării legea era specifică unui stat suveran și independent, deoarece determina relațiile politice și juridice permanente dintre persoanele fizice și statul respectiv care își găsește expresia în drepturi și obligații reciproce [87].

În scopul consolidării suveranității, la 27 august 1991, în baza hotărârii Marii Adunări Naționale, Parlamentul, prin majoritate absolută de voturi, a adoptat Declarația de Independență a Republicii Moldova [73].

Înaltul organ legislativ al republicii, în ceasul responsabilității supreme, săvârșind un act de justiție în concordanță cu istoria neamului, cu normele de morală și de drept internațional, în virtutea dreptului popoarelor la autodeterminare, în numele întregii populații a Republicii Moldova și în fața întregii lumi **a proclamat solemn** că:

1. Republica Moldova este stat suveran, independent și democratic, liber să-și hotărască prezentul și viitorul, fără nici un amestec din afară, în conformitate cu idealurile și năzuințele sfinte ale poporului în spațiul istoric și etnic al devenirii sale naționale.

2. În calitate de stat suveran și independent, Republica Moldova solicită tuturor statelor și guvernelor lumii recunoașterea independenței sale, proclamată de Parlamentul liber ales al Republicii, și își exprimă dorința de a stabili relații politice, economice, culturale și în alte domenii

de interes comun cu țările europene, cu toate statele lumii, fiind gata să procedeze la stabilirea de relații diplomatice cu acestea.

La data adoptării Declarației de Independență (27 august 1991), teritoriul Republicii Moldova cuprindea o suprafață de 33.700 km.p. (spre deosebire de Basarabia istorică care avea suprafața de 44.422 km.p.) cu o populație totală de 4.366.300 locuitori, ceea ce constituia 129,6 locuitori pe km.p.. Spre deosebire de alte foste republici unionale, Republica Moldova nu era împărțită pe regiuni, ci numai pe raioane (40 la număr) [94, p. 14; 293; 294; 285].

Gradul de urbanizare al populației Moldovei era de 47%, ponderea populației rurale fiind de 53%. Urbanizarea era mult redusă față de fosta URSS (66%), față de Ucraina (67%) și față de republicile baltice (71%) [94, p.13].

Moldovenii dețineau două treimi din populația republicii (64,5% în 1989), dar cu o ușoară tendință de scădere a ponderii lor. Populațiile alogene se cifrau la 1.540.000 de persoane. Cele mai numeroase fiind naționalitățile ucraineană și rusă: 1.162.000 sau mai mult de o pătrime din totalul populației (28,8%). Creșterile sunt diferențiate în perioada de 30 de ani (1959-1989): ritmul cel mai accelerat l-au înregistrat rușii (+92%), urmați de găgăuzi (+60%), moldoveni (48%), ucrainenii (43%) și bulgarii (43%), în timp ce numărul evreilor s-a redus cu o treime în cele trei decenii. Numărul moldovenilor, găgăuzilor, ucrainenilor și al bulgarilor a crescut pe baza excedentului natural – regimul de natalitate și mortalitate la aceste naționalități este aproximativ același – în timp ce numărul rușilor a crescut mai ales prin imigrație [94, p.13; 294; 285].

Proclamarea independenței a pus doar începutul procesului creării bazei juridice a unui stat nou, numit Republica Moldova. Evoluția ulterioară a evenimentelor a demonstrat cu prisosință că realizarea suveranității și independenței *de facto* constituie o problemă extrem de dificilă și de lungă durată. Acest lucru nu poate fi grăbit sau minimalizat, deoarece suveranitatea și independența reală a țării se constituie doar în urma unor transformări radicale în societate. Aceste transformări prevedeau trecerea societății:

- de la regimul politic totalitar la cel democratic;
- de la sistemul administrativ centralizat de comandă la relațiile de piață în toate sferele vieții sociale;
- de la o parte a statului centralizat la constituirea unui stat suveran și independent.

Noua situație a Republicii Moldova crea condiții mai favorabile pentru activitatea de politică externă, însă pentru aceasta statutul de stat suveran și de subiect al relațiilor internaționale trebuia să fie recunoscut.

În calitate de stat suveran și independent, Moldova „solicită tuturor statelor și guvernelor lumii recunoașterea independenței sale și își exprimă dorința de a stabili relații politice, economice,

culturale și în alte domenii de interes comun cu toate țările lumii, fiind gata să procedeze la stabilirea de relații diplomatice cu acestea, potrivit normelor de drept internațional și practicii existente în lume” [73].

Prima țară care a recunoscut independența Republicii Moldova a fost România. În aceeași zi a fost anunțată Declarația Guvernului României prin care se recunoștea independența Republicii Moldova și se declara pregătirea să se procedeze la stabilirea de relații diplomatice și acordarea sprijinului necesar pentru consolidarea independenței statului nou, menționându-se că „această hotărâre de importanță capitală se înscrie în mod logic în procesul de înnoiri democratice, de destrămarea a structurilor totalitare, care au loc în URSS” [34, p.358].

Acest proces al recunoașterii a evoluat foarte rapid, ajungându-se astăzi ca Republica Moldova să fie recunoscută de toate statele ONU [291].

În șirul evenimentelor importante ce s-au derulat în republică după proclamarea independenței, se înscrie și adoptarea la 29 iulie 1994 a noii Constituții [70], care a consacrat hotărârea poporului nostru de a trăi într-un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate [70, art.1, pct.3]. Articolul 1 al Constituției Republicii Moldova stabilește suveranitatea și independența, iar articolul 2 prevede că suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative. Republica Moldova se obligă, prin articolul 8, să respecte Carta Organizației Națiunilor Unite și tratatele la care este parte, să-și bazeze relațiile cu alte state pe principiile unanim recunoscute ale dreptului internațional⁷⁸.

În decursul timpului, în cadrul procesului de stabilire a acordului de voință al statelor asupra anumitor norme de comportament, cărora li s-a atribuit, inițial, doar o valoare politico-morală, odată cu maturizarea societății internaționale, din ansamblul normelor de comportament au fost desprinse unele dintre acestea, limitate la număr, care, datorită importanței lor, au fost ulterior calificate drept principii fundamentale ale dreptului internațional.

Principiile fundamentale ale dreptului internațional contemporan sunt consemnate expres într-o serie de acte internaționale, în primul rând, art. 2 al Cartei ONU, în alte tratate multilaterale generale sau regionale, ca și în unele rezoluții ale unor organizații internaționale, în special ale Adunării Generale a ONU.

⁷⁸ Din momentul intrării în vigoare a Constituției, Declarațiile de Suveranitate și de Independență au rămas în vigoare, dar numai sub aspect istoric – ca bază a suveranității și independenței republicii.

Cele șapte principii menționate în art. 2, cap.2 al Declarației Adunării Generale a ONU sunt următoarele [7]:

1. Principiul nerecurgerii la forță sau la amenințarea cu forță în relațiile dintre state sau principiul neagresiunii. În virtutea acestui principiu, războiul de agresiune este considerat drept „crimă împotriva umanității”.
2. Principiul soluționării pașnice a diferendelor presupune că statele participante vor soluționa conflictele prin mijloace pașnice, în așa mod încât să nu supună pacea, securitatea și justiția unui pericol.
3. Principiul neamestecului în treburile interne ale altor state. În dreptul contemporan acest precept nu mai constituie un principiu de strictă interpretare, multe domenii care au fost considerate în dreptul internațional tradițional ca aparținând competenței exclusive a statului fiind transpuse în cadrul cooperării internaționale (spre exemplu, problema respectării drepturilor fundamentale ale omului). Astfel, esența acestui principiu este că orice intervenție în treburile ce aparțin competenței interne a statelor este interzisă⁷⁹.
4. Principiul cooperării internaționale presupune întreprinderea de către statele participante a acțiunilor îndreptate spre dezvoltarea cooperării între ele, precum și cu toate statele în toate domeniile, conform obiectivelor și principiilor statutului ONU.
5. Dreptul popoarelor la autodeterminare. Acest principiu nu trebuie interpretat ca „autorizând sau încurajând o acțiune care ar dezmembra în totalitate sau în parte integritatea teritorială sau unitatea politică a unui stat suveran și independent”;
6. Principiul egalității suverane a statelor⁸⁰ cuprinde, *inter alia*, integritatea teritorială și independența politică ale statelor, dreptul statelor de a-și alege și dezvolta în mod liber sistemul politic, economic, social și cultural etc.
7. Principiul îndeplinirii cu bună-credință a obligațiilor internaționale – principiul *pacta sunt servanda*, prevede îndeplinirea cu bună-credință de către statele participante a obligațiilor

⁷⁹ Ulterior au fost emise Rezoluția 2131 a Adunării Generale ONU din 1965, numită „Declarația asupra inadmisibilității intervenției în afacerile interne ale altor state și protecția independenței și suveranității lor” [36] și „Declarația din 1970”, adoptată prin Rezoluția 2625 a Adunării Generale ONU, despre principiile dreptului internațional privind relațiile de prietenie și colaborare între state [32], prin care este interzisă orice formă de intervenție în treburile interne și externe ale statelor. Conform acestor documente, nici un stat nu va face uz de măsuri economice, politice sau de orice altă natură pentru a determina un alt stat să-și subordoneze exercitarea drepturilor lui suverane și pentru a obține de la el avantaje de orice fel.

⁸⁰ Consacrat în art.2, par.1, și art.78 din Carta ONU [7, p.5-36], ulterior a fost dezvoltat prin Declarația ONU din 1970 referitoare la principiile dreptului internațional privind relațiile prietenești și cooperarea între state în conformitate cu Carta ONU adoptată prin Rezoluția Adunării Generale nr. 2625(XXV) [32, p.167].

lor ce rezultă din dreptul internațional, atât obligațiile conținute în principiile internațional recunoscute și normele dreptului internațional, cât și obligațiile care se deduc în urma încheierii tratatelor sau altor acorduri ale dreptului internațional.

La acestea se adaugă alte trei principii stipulate în Actul final de la Helsinki adoptat în cadrul Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa (în prezent O.S.C.E), cum ar fi:

8. Principiul inviolabilității frontierelor care prevede că statele participante privesc frontierele unor altor state drept inviolabile, precum și frontierele tuturor statelor din Europa, din care cauză în prezent și pe viitor se vor abține de la orice acțiuni de atentate asupra acestor frontiere. Ca urmare, ele se vor abține de la orice cerințe sau acțiuni îndreptate spre separarea sau uzurparea unei părți din teritoriul care aparține unuia din statele părți.
9. Principiul integrității teritoriale prin care se reconfirmă că statele vor respecta inviolabilitatea frontierei lor comune și integritatea teritorială a celeilalte Părți. Ele reafirmă că nu au pretenții teritoriale unele față de celelalte și că nu vor ridica astfel de pretenții nici în viitor.
10. Principiul respectării drepturilor omului și a libertăților fundamentale, inclusiv a libertății de gândire, conștiință, religie sau de convingere. Printre alte obligații înscrise în sarcina statelor participante sunt acelea de a respecta drepturile omului, de a promova și încuraja respectarea efectivă a acestor drepturi, inclusiv dreptul persoanelor aparținând minorităților naționale, la egalitate în fața legii și de a se bucura efectiv de toate drepturile și libertățile fundamentale ale omului. Trebuie subliniat și faptul că principiul respectării drepturilor omului este consacrat de Declarația privind principiile care guvernează relațiile reciproce dintre statele participante [32, p.167-176]. Prin urmare, principiile suveranității, neamestecului etc., nu pot fi invocate drept temei pentru nerespectarea drepturilor omului, tot astfel cum nerespectarea drepturilor omului nu poate să ducă în final la contestarea suveranității statelor și a celorlalte principii fundamentale [4, p.145-202].

În legătură cu caracterul „Actului Final” [4, p.145-202] s-a pornit de la aspectul „formal”, și anume, că Actul Final nu a fost înregistrat ca un document al Organizației Națiunilor Unite, s-a emis părerea ca acesta ar reprezenta numai un document cu valoare politică morală. Un asemenea punct de vedere nu poate fi acceptat, deoarece, prin semnăturile depuse de șefii celor 35 de state participante, „Actul Final” are valoarea unui angajament în termeni categorici, a cărui forță nu poate fi contestată. De altfel, chiar în textul „Actului Final”, șefii statelor participante declară că au

adoptat documentul „în mod solemn”, ceea ce exclude orice dubiu asupra valorii juridice a „Actului Final”. Reafirmarea ulterioară a Actului Final prin numeroase documente subsecvente, ca și valoarea universală a principiilor proclamate în 1975, demonstrează paternitatea ideilor înscrise în acest document, concordanța lor deplină cu marile principii ale dreptului internațional contemporan [4, p.145].

Din momentul creării Ministerului Afacerilor Externe al Republicii Moldova s-au depus eforturi mari pentru elaborarea Concepției de politică externă a Republicii, care a fost adoptată la 8 februarie 1995 [69]. Ideile de bază pe care s-au axat prevederile Concepției rezidă în asigurarea priorității externe a statului, și anume:

- consolidarea independenței și suveranității statului;
- asigurarea integrității teritoriale;
- afirmarea republicii în calitate de factor de stabilitate pe plan regional;
- promovarea reformelor democratice pentru a asigura tranziția la economia de piață și ridicarea bunăstării populației;
- edificarea statului de drept, în care vor fi garantate și aduse la nivelul standardelor internaționale drepturile și libertățile fundamentale ale omului, inclusiv ale persoanelor care aparțin minorităților naționale.

Conform Concepției de politică externă, Republica Moldova [69] menține și va dezvolta raporturi de bună vecinătate, prietenie și cooperare cu toate statele lumii.

Realizarea direcțiilor principale ale politicii externe, fapt ce constituie esența Concepției de politică externă a Republicii Moldova, are drept scop participarea țării noastre la edificarea unei Europe noi [61, p.127-179], integrarea în calitate de partener egal în noile structuri, formarea unui sistem de relații cu întreaga comunitate internațională, ceea ce va asigura stabilitate și perspectivă în relațiile Republicii Moldova cu alte state [291].

3. Exercițarea de către Republica Moldova a calității de subiect de drept internațional public: realizări, evoluții și perspective

Exercițarea de către Republica Moldova a calității de subiect de drept internațional public se realizează prin:

- încheierea tratatelor internaționale și aderarea la cele existente;
- aderarea la organizațiile internaționale cu caracter universal, regional, subregional, locale sau specializate în calitate de membru;
- stabilirea relațiilor diplomatice cu alte state.

După proclamarea independenței, situația Republicii Moldova, în calitate de subiect al relațiilor internaționale, obține noi caracteristici, determinate primordial de recunoașterea Republicii Moldova de către comunitatea internațională. De la proclamarea independenței Republicii Moldova, la 27 august 1991, politica externă a statului nostru a trecut prin mai multe perioade de maturizare. De la formalizarea juridică a suveranității și independenței, la stabilirea relațiilor diplomatice cu statele lumii și, la plasarea țării în sistemul relațiilor internaționale.

Recunoașterea și afirmarea RM ca stat, integrarea sa în circuitul internațional în calitate de actor cu drepturi depline este rezultatul unor eforturi reale pe plan extern al țării noastre. Pe parcursul a 15 ani de la proclamarea independenței sale, RM a fost recunoscută de toate statele membre ale ONU și întreține relații diplomatice cu mai mult de 123 din ele. Până în prezent Republica Moldova a încheiat peste 1344 de tratate și acorduri bilaterale cu alte state și circa 586 de Convenții internaționale multilaterale, de asemenea, participă în cadrul a peste 111-114 de organizații internaționale [291].

Tipurile tratatelor bilaterale încheiate de Republica Moldova se referă la: dubla impunere [71, p.386], comerțul și cooperarea economică [67, p.355], asistența umanitară și cooperarea tehnică [68, p.127], de stabilire a relațiilor diplomatice [65; 66], călătorii reciproce, readmisia [64, p.441], militar etc.[63, p.100].

Conducerea Republicii caută să stabilească relații diplomatice cu mai multe țări, adoptându-se și cadrul legislativ respectiv. Astfel, în anul 1992, Republica Moldova aderă la:

- Convenția de la Viena cu privire la relațiile diplomatice din 1961 [25, p.37-53];
- Convenția de la Viena privind relațiile consulare din 1963 [24, p.7-37];
- Convenția de la Viena privind dreptul tratatelor din 1969 [27, p.53-86];
- Convenția de la Viena cu privire la tratatele încheiate între state și organizațiile internaționale sau între organizațiile internaționale din 1986 [29, p.398-437].

În același an au fost adoptate:

- Legea cu privire la statutul misiunilor diplomatice ale Republicii Moldova în alte state [85];
- Legea cu privire la statutul misiunilor diplomatice ale statelor străine în Republica Moldova [86], mai târziu: – Legea privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova [84];
- Legea Republicii Moldova cu privire la serviciul diplomatic [88].

Deși nu sunt lipsite de lacune, faptul că aceste legi au fost adoptate și funcționează reprezintă un început bun pentru un stat tânăr.

La 27 august 2006, Republica Moldova a marcat cea de-a 15-a aniversare a proclamării Independenței – eveniment politic, care a deschis în fața cetățenilor tânărului stat posibilitatea de a-și hotărî de sine stătător soarta, de a-și făuri cu propriile capacități viitorul. Cea mai de preț dar și mai dificilă realizare în decursul acestor ani o constituie experiența pe care țara noastră a acumulat-o în domeniul edificării și consolidării propriei statalități. Deși s-a mers pe o cale necunoscută, s-au comis suficiente greșeli, Republica Moldova a reușit să se afirme atât pe plan intern cât și pe plan extern.

Vorbind despre relațiile internaționale ale statului nostru, nu ezităm să menționăm succesele Republicii Moldova după 15 ani de independență. Fiindcă numai astfel poate fi calificat traseul parcurs în relațiile externe de la indicatorul aproape zero – la data proclamării independenței țării – până în prezent, când Republica Moldova este recunoscută de majoritatea statelor lumii. Grație activităților întreprinse, la etapa actuală Republica Moldova a stabilit relații diplomatice cu mai multe state, precum: România, Ucraina, Belarus, Bulgaria, Franța, Ungaria, Turcia, China, Rusia, SUA etc. Republica Moldova și-a înființat misiuni diplomatice în multe dintre aceste state. Astfel, numărul total al misiunilor noastre în străinătate a ajuns la 28, dintre care: 23 sunt Ambasade și o Misiune pe lângă Comunitățile Europene, 3 – Reprezentanțe Permanente pe lângă organizațiile internaționale, 1 Consulat General⁸¹. Dintre aceștia 13 ambascadori sunt acreditați prin cumul în alte 40 de state și 14 organizații internaționale - Organizația Tratatului Atlanticului de Nord și UNESCO.

În Republica Moldova sunt acreditați ambascadori ai mai multor state cu care Republica are stabilite relații diplomatice, dintre care 27 – cu sediul la Chișinău, 23 – la București, 15 – la Moscova, 19 – la Kiev, 1 – la Atena, 1 – la Budapesta, 1 – la Sofia, 1 – la Praga, 1 – la Varșovia, 1 – la Ankara, 1 – la Talin. La Chișinău funcționează reprezentanțele și oficiile mai multor organizații internaționale, precum: Reprezentanța Specială a UE, Delegația Comisiei Europene pentru Republica Moldova, Misiunea de Asistență a UE la frontiera moldo-ucraineană, Centrul de

⁸¹ Anexa nr. 1 la prezenta lucrare.

Informare și Documentare al ONU, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, Comitetul Național pentru UNESCO, Reprezentanța Consiliului Europei, a OSCE etc.⁸².

După primele alegeri parlamentare democratice, Republica Moldova, recunoscând că garantarea libertăților și apărarea demnității umane, asigurarea egalității efective în drepturi între oameni se situează printre obiectivele și îndatoririle principale ale statelor, asumându-și răspunderea de a respecta principiile fundamentale ale dreptului internațional contemporan în domeniul dreptului omului, a aderat la Declarația Universală a Drepturilor Omului [40, p.11-18].

Un eveniment de mare importanță în afirmarea Republicii Moldova pe arena internațională a fost admiterea ei, prin vot unanim, în ziua de 2 martie 1992, ca membru cu drepturi depline al Organizației Națiunilor Unite. În prezent activitatea în cadrul ONU este foarte importantă, fapt ce a condus la dinamizarea prezenței statului nostru în viața internațională, dezvoltarea și extinderea relațiilor de prietenie și cooperare cu membrii comunității internaționale precum și crearea în continuare a unui climat favorabil obținerii pe linia ONU de asistență tehnico-financiară pentru procesul reformelor din țară. Republica Moldova continuă să-și intensifice raporturile cu instituțiile specializate din sistemul ONU, în primul rând cu Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, Banca Mondială, Fondul Monetar Internațional, Organizația Internațională a Muncii, Organizația Mondială a Sănătății, Organizația Internațională a Aviației Civile etc. În februarie 1993, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare și-a înființat la Chișinău o reprezentanță, care reprezintă un sprijin real pentru Moldova. Promovarea relațiilor strânse cu ONU va constitui și pe viitor o preocupare majoră a politicii externe, Moldova pronunțându-se și în continuare în favoarea creșterii rolului Organizației Națiunilor Unite și armonizării intereselor statelor membre din perspectiva valorilor și practicilor democrației occidentale [291;302].

Au urmat apoi noi pași – de integrare în alte organizații internaționale, de stabilire și dezvoltare a relațiilor cu țările lumii. Poate fi apreciată drept bună colaborarea Moldovei cu organizația regională OSCE, problemele ei fiind susținute corect de acest organism, beneficiind astfel de un sprijin permanent, în special, în acțiunile autorităților moldovenești orientate spre soluționarea conflictului transnistrean și urgentarea finalizării retragerii de pe teritoriul său a formațiunilor militare ruse prin implementarea angajamentelor asumate de către Federația Rusă în conformitate cu deciziile Summit-ului OSCE de la Istanbul din 1999.

La 25 iunie 1992, la Istanbul, a fost semnată declarația de constituire a Organizației Cooperării Economice în bazinul Mării Negre (OCEMN). Moldova este una din statele fondatoare ale acestei organizații internaționale regionale, în care sunt prezente 11 țări din zona Mării Negre. De la 27

⁸² Anexa nr. 2 la prezenta lucrare.

octombrie 1999 și 1 mai 2005, Republica Moldova a deținut cu succes pe parcursul a câte șase luni președinția în cadrul acestui organism internațional. Activitatea acestui organism regional, la care este parte Republica Moldova, urmărește ideea de a transforma regiunea Mării Negre într-o zonă a păcii, a progresului și a unei cooperări eficiente ce ar corespunde întru totul intereselor vitale ale popoarelor din această regiune.

În urma cererii depuse, la începutul anului 1992, țării noastre i s-a conferit statutul de „invitat special” în Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei (CoE), iar la 20 aprilie 1993 Republica Moldova și-a depus candidatura pentru aderare cu drepturi depline la acest for internațional regional. După depunerea cererii de aderare, Republica a fost vizitată în repetate rânduri de către experții acestui for. În urma vizitelor, s-a ajuns la concluzia că aderarea Moldovei la Consiliul Europei va contribui la consolidarea procesului de democratizare a societății și va asigura condițiile necesare pentru protejarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, va favoriza stabilitatea politică și economică în regiune. La 27 iulie 1995, în cadrul Sesiunii sale, Adunarea Parlamentară a CoE s-a pronunțat în unanimitate pentru admiterea Republicii Moldova la acest for internațional. Moldova a fost cel de-al 35-lea stat din Europa, care a devenit membru al CoE. În perioada mai-noiembrie 2003, Republica Moldova a deținut cu succes președinția la Comitetul de Miniștri al CoE.

Aderând, în anul 1994, la Parteneriatul pentru Pace al Alianței Nord-Atlantice, Moldova a demonstrat că politica sa este perfect compatibilă cu constituirea noilor legături prietenești cu alte țări și organisme internaționale. Ea și-a demonstrat angajarea în procesul de edificare a noului sistem de securitate comună pentru Europa, susținând ideea că statele europene pot asigura pacea și securitatea mai curând prin cooperare, decât prin discordie. Laolaltă cu statele membre ale Alianței Nord-Atlantice și statele care colaborează în cadrul Parteneriatului pentru Pace, Republica Moldova manifestă un interes deosebit față de conlucrarea în scopul găsirii soluțiilor pentru problemele comune. O reușită în acest context a fost semnarea Planului Individual de Acțiuni de Parteneriat (IPAP) cu NATO pe parcursul anului 2006.

Participarea la Programul NATO „Parteneriat pentru Pace”, din martie 1994 și până în prezent, a adus Republicii Moldova numeroase beneficii politice, economice și de securitate și a determinat apropierea dintre țara noastră și Alianța. Experiența și rezultatele pozitive ale cooperării în cadrul „Parteneriatului pentru Pace”, extinderea Alianței până la hotarele Republicii Moldova, semnarea Planului de Acțiuni Moldova-UE, creșterea dimensiunii politice în activitatea NATO – toate acestea dictează necesitatea trecerii la o nouă etapă a dialogului politic și cooperării dintre Republica Moldova și organizația Atlanticului de Nord.

Totodată, este de menționat că, pentru elaborarea și implementarea IPAP, Republicii Moldova nu i se cere să renunțe la statutul său de neutralitate stipulat în Constituția RM. IPAP nu este un plan de aderare la NATO, ci este destinat țărilor care nu intenționează să adere la NATO într-un viitor previzibil. Până în prezent, NATO a elaborat asemenea planuri cu un șir de state-partenere din spațiul CSI: Georgia, Azerbaidjan, Armenia, Kazahstan, Uzbekistan [292].

La 21 decembrie 1991, la Alma-Ata, a fost semnat Protocolul de constituire a Comunității Statelor Independente, Republica Moldova rezervându-și dreptul de colaborare economică în cadrul acestei Comunități. Dezintegrarea Uniunii Sovietice și apariția CSI au schimbat caracterul relațiilor interstatale ale fostelor republici unionale. În Acordul cu privire la crearea CSI, semnat la 8 decembrie 1991 [62, p.4], se specifică faptul că statele semnatare vor stabili relații reciproce cu alte state, punând la bază recunoașterea și respectarea suveranității statale și a egalității, dreptul inalienabil la autodeterminare, neamestecul în treburile interne, renunțarea la folosirea forței și amenințarea cu forța, la metode economice și de alt fel pentru a exercita presiuni, respectarea drepturilor și libertăților omului. Republica Moldova a susținut scopurile principale ale CSI [97, p.240-256; 227, p.233]:

- colaborarea în domeniile politic, economic, ecologic, umanitar, cultural;
- dezvoltarea multilaterală și echilibrată economică și socială a statelor membre în cadrul spațiului economic comun, cooperarea și integrarea interstatală;
- asigurarea drepturilor și libertăților omului în corespundere cu principiile și normele generale ale dreptului internațional;
- colaborarea între statele membre în vederea asigurării păcii și securității internaționale, realizarea unor măsuri eficiente pentru reducerea armamentelor și a cheltuielilor militare, realizarea dezarmării generale și totale;
- soluționarea pașnică a diferendelor și conflictelor dintre statele Comunității.

Republica Moldova devine membru al CSI în anul 1994. Aderarea Republicii Moldova la Comunitatea Statelor Independente a fost condiționată de un șir de cauze obiective, printre care necesitatea escaladării tensiunii interetnice, precum și dependența totală față de Rusia și Ucraina în ceea ce privește materia primă și carburanții. Aderând la structurile CSI, Moldova a refuzat să participe la consolidarea „spațiului militar strategic comun” al Comunității, precum și să participe la lucrările de consolidare a „structurilor politice supranaționale” în cadrul CSI [62, p.4; 97, p.240; 291].

Republica Moldova fiind membră a Comisiei Dunărene deține președinția în Comisia Internațională pentru Protecția Fluviului Dunărea. La începutul anului 2006 Republica Moldova a

preluat de la Ungaria președinția în Comisia Internațională pentru Protecția Fluviului Dunărea (ICPDR). La ceremonia festivă de la Viena au asistat circa 40 de reprezentanți oficiali din 13 state dunărene.

La Chișinău, la 11 octombrie 2006, a fost inaugurat Forumul internațional al organizațiilor ecologice neguvernamentale din țările bazinului Mării Negre și Dunării. Scopul lui constă în implicarea societății civile în realizarea Directivei-cadru a Uniunii Europene pentru ape. La lucrările forumului participă reprezentanți ai guvernelor, ONG-urilor și cercurilor de afaceri din Moldova, România, Rusia, Cehia, Slovacia, Slovenia, Polonia, Ungaria, Grecia, Franța și Austria. Un subiect aparte al proximelor dezbateri îl constituie consolidarea cooperării regionale [291; 294].

Un obiectiv strategic, prioritar și ireversibil al politicii externe a Republicii Moldova este integrarea în Uniunea Europeană, „deoarece pentru RM nu există altă cale de afirmare decât integrarea deplină în lumea civilizată contemporană” [294]. În acest context, la 24 martie 2005, Parlamentul Republicii Moldova, în prima sa ședință după alegerile parlamentare din 6 martie 2005, a adoptat în unanimitate o declarație comună cu privire la parteneriatul politic între toate partidele parlamentare în vederea realizării obiectivelor de integrare în UE⁸³.

În prezent, relațiile RM cu UE și cele 25 de state membre sunt reglementate de două documente de bază. Acordul de Parteneriat și Cooperare [61, p.127] semnat la 28 noiembrie 1994 și intrat în vigoare la 1 iulie 1998 prin care părțile s-au angajat să dezvolte un dialog politic eficient, să promoveze schimbul comercial, investițiile și relațiile economice armonioase, să coopereze în domeniile: juridic, economic, social, funciar și cultural.

În continuare, la 22 februarie 2005, la Bruxelles a avut loc a VII-a reuniune a Consiliului de Cooperare Moldova-UE, în cadrul căreia a fost adoptat Planul de Acțiuni Moldova-UE, care reprezintă un document politic bilateral și stabilește obiectivele strategice ale cooperării dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană pentru următorii trei ani, cu evaluarea progreselor obținute la intervale regulate de timp. Prin intermediul Planului de Acțiuni, Republicii Moldova îi este oferit un cadru de cooperare și integrare progresivă în anumite programe și politici europene drept urmare a îndeplinirii angajamentelor asumate. Menționăm că Planurile de Acțiuni ale UE au fost ajustate specificului fiecărei țări în baza priorităților stabilite de fiecare dintre ele în parte și a celor stabilite de UE în cadrul Politicii Noii Vecinătăți. Posibilitatea stabilirii relațiilor politice, de securitate, economice și culturale mai intense cu UE, consolidarea cooperării transfrontaliere și împărtășirea cu UE responsabilitatea pentru prevenirea și soluționarea conflictelor. Planul de Acțiuni încheiat cu Republica Moldova conține stipulări ce privesc reglementarea

⁸³ Anexa nr. 3 la prezenta lucrare.

diferendului transnistrean, securizarea frontierei dintre cele două state, oferirea sprijinului necesar pentru retragerea munițiilor stocate în stânga Nistrului, implicarea UE în calitate de observator în procesul de negocieri etc. De asemenea Planul de Acțiuni Moldova-UE cuprinde și unele obiective concrete, inclusiv conectarea țării noastre la diverse programe comunitare de asistență, la sistemele energetice europene și de comunicații, acordarea unor preferințe comerciale unilaterale, întărirea instituțiilor statului de drept, armonizarea legislației naționale cu cea comunitară, consolidarea sistemului juridic, combaterea crimei organizate, corupției etc. [95, p.384]

Totodată, Planul de Acțiuni UE-Moldova cuprinde un set bine definit de domenii prioritare prevăzute în Acordul de Parteneriat și Cooperare UE-Moldova. În cadrul acestor priorități, care au același grad de importanță, în conformitate cu Planul de Acțiuni RM-UE, [95, punct.2] „o atenție deosebită va fi acordată” priorităților Planului de Acțiuni al Politicii Europene de Vecinătate, iar până în luna martie 2006, urma să acorde atenție specială îndeosebi priorităților stipulate într-un document suplimentar⁸⁴. Consiliul de Cooperare UE-Moldova, întrunit în luna aprilie 2006, a constituit o ocazie importantă pentru a revizui implementarea acestor priorități și a priorităților mai generale din cadrul Planului de Acțiuni RM-UE.

Implementarea PA RM-UE se va face prin intermediul Programului Național de implementare a Planului de Acțiuni Moldova-UE, care, la moment, se află în procesul de revizuire a versiunii finale pentru a fi transmis spre aprobare Guvernului RM și care va avansa semnificativ ajustarea legislației și normelor RM la standardele UE.

Totodată, Programul Național de Implementare a Planului de Acțiuni stabilește acțiunile, termenele de realizare a acestora, instituțiile responsabile și asistența solicitată. Acest document a fost elaborat în vederea concretizării prevederilor Planului de Acțiuni, facilitând astfel procesul de implementare și monitorizare. Luând în considerație recomandările ce urmează a fi propuse de reprezentanții UE, Ministerul Afacerilor Externe, în cooperare cu ministerele și departamentele sectoriale, va ajusta textul și coordona mecanismul de realizare a Programului Național de Implementare a Planului de Acțiuni Moldova-UE. Doar implementarea cu succes și în termen a prevederilor PA RM-UE de către autoritățile RM va permite trecerea la o nouă relație contractuală cu un grad semnificativ de integrare și obținerea de către Moldova a statutului de stat asociat la UE.

În acest scop, pe parcursul anului 2005, atât autoritățile moldovenești, cât și reprezentanții instituțiilor europene, au întreprins pași coerenți și semnificativi întru realizarea angajamentelor asumate în baza cadrului contractual stabilit. Autoritățile RM au elaborat, la rândul lor, și proiectul Programului Național de implementare a Planului de Acțiuni Moldova-UE, document creat în

⁸⁴ Anexa nr.4 la prezenta lucrare.

vederea operaționalizării, concretizării și monitorizării procesului de implementare a Planului de Acțiuni propriu-zis.

Deși, în baza propunerii Comisiei Europene, Moldovei la moment îi este conferit doar statutul de vecin al UE în cadrul Politicii Europene de Vecinătate, apoi realizarea cu succes a Planului de Acțiuni Moldova-UE, în viziunea oficialilor europeni va oferi posibilitatea avansării relațiilor contractuale, după realizarea și expirarea în anul 2008 a APC și PA RM-UE, eventual prin includerea RM în procesul de asociere. Astfel, Politica Europeană de Vecinătate nu poate fi pentru Moldova o alternativă a integrării europene, dar ea poate fi considerată o etapă de tranziție spre dobândirea de către țară a calității de membru al Uniunii Europene [289; 291].

Un eveniment semnificativ pentru RM a fost, desemnarea, la 16 martie 2005, a Reprezentatului Special al Uniunii Europene în Republica Moldova în persoana lui Adrian Jacobovits de Szeged. Acest fapt a avut drept scop impulsivarea și aprofundarea raporturilor de cooperare, susținerea implementării Planului de Acțiuni RM-UE și soluționarea conflictului transnistrean.

La 6 octombrie 2005, la Chișinău, a fost deschis Oficiul Delegației Comisiei Europene în Republica Moldova condusă de ambasadorul Cesare de Montis. Inaugurarea acestui oficiu semnifică ridicarea la un alt nivel, mai avansat, a parteneriatului între UE și Republica Moldova, aprofundarea și extinderea relațiilor dintre țara noastră și structurile europene, demonstrând totodată dorința UE de a-i ajuta Republicii Moldova în soluționarea problemelor cu care se confruntă, inclusiv în găsirea unei soluții durabile pentru rezolvarea conflictului transnistrean. Același lucru a fost făcut și de Republica Moldova, deschizându-și, în luna mai 2005, Misiunea pe lângă Comunitățile Europene cu sediul la Bruxelles condusă de Eugen Carpov, ambasador. Prin intermediul acestei misiuni se promovează interesele RM în cadrul instituțiilor europene, contribuind, în același timp, la consolidarea acțiunilor în vederea realizării și implementării cu succes a Planului de Acțiuni.

La 27-28 octombrie 2005, a fost reluat procesul de negocieri privind reglementarea transnistreană în formula „5+2” cu conectarea UE și SUA la proces în calitate de observatori.

Drept urmare a mesajului comun, din 3 iunie 2005, al Președintelui RM și al Președintelui Ucrainei adresat Secretarului General al Consiliului UE și Președintelui Comisiei Europene, la 30 noiembrie 2005, la Odesa, a fost inaugurat oficial sediul central al Misiunii Comisiei Europene de Asistență la Frontieră pentru Republica Moldova și Ucraina, instituirea căreia este reglementată de Memorandumul de Înțelegere semnat la 7 octombrie 2005, la Palanca, de dna B.Ferrero-Waldner, comisar pentru Relațiile Externe și Politica Europeană de Vecinătate ale UE și de Miniștrii de externe al Republicii Moldova și al Ucrainei. Contribuția pe care Misiunea UE o aduce în contextul contracarării fenomenelor negative de la frontieră, al consolidării capacităților instituționale și

operaționale ale ambelor state, constituie, de asemenea, o importantă componentă a mandatului Misiunii. Semnarea Memorandumului Trilateral de Înțelegere între Moldova, Ucraina și Comisia Europeană reprezintă un semnal ce reflectă angajamentul UE de sprijinire a Moldovei și Ucrainei în vederea securizării frontierei și, respectiv, garantării stabilității și securității în regiune. Asigurând transparența la hotarul moldo-ucrainean, în special pe segmentul transnistrean, Misiunea Comisiei Europene de asistență la frontieră va grăbi și va facilita identificarea unei soluții durabile pentru reglementarea problemei transnistrene și va contribui la combaterea traficului de ființe umane, de mărfuri și armament [288].

Dialogul politic dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană a fost instituit oficial prin semnarea Acordului de Parteneriat și Cooperare la 28 noiembrie 1994, iar lansarea dialogului – după intrarea în vigoare a Acordul de Parteneriat și Cooperare la 1 iulie 1998. După lansarea de către Uniunea Europeană a Politicii Europene de Vecinătate și semnarea Planului de Acțiuni Uniunea Europeană–Republica Moldova cadrul instituțional al dialogului politic a rămas neschimbat, fiindcă în continuare baza juridică a cooperării dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană a rămas, conform deciziei unilaterale a Uniunii Europene, același Acord de Parteneriat și Cooperare.

În afara instituțiilor APC, dialogul a fost promovat și prin alte mijloace – reuniuni ale reprezentanților instituțiilor UE (Comisia Europeană, Consiliul Uniunii Europene, Parlamentul European, Delegația UE etc.) cu conducerea țării, miniștri și parlamentari la diverse conferințe, reuniuni la nivel înalt, activități sub egida ONU, OSCE, Consiliul Europei, a altor structuri regionale și subregionale (cum ar fi Inițiativa Central-Europeană, Inițiativa de Cooperare în Europa de Sud-Est, ulterior Pactul de Stabilitate și Procesul de Cooperare în Europa de Sud-Est ș.a.).

Aspectul principal al dialogului politic dintre RM și UE, constă în faptul că RM nu i-a fost deschisă oficial perspectiva de aderare la Uniunea Europeană. În același timp, poziția oficială a autorităților moldovenești este reflectată de consensul politic între toate partidele politice privind opțiunea ireversibilă a aderării țării la UE ca obiectiv strategic al politicii interne și externe a RM prin votarea unanimă a "Declarației cu privire la parteneriatul politic pentru realizarea obiectivelor integrării europene". Implementarea PA Moldova-UE a fost plasată în centrul eforturilor guvernării, lucru remarcat și de reprezentanții instituțiilor Uniunii Europene.

Conform rapoartelor de monitorizare a implementării PA Moldova-UE, elaborate de guvern, dar și de societatea civilă, a demarat modificarea legislației naționale în sensul armonizării ei cu acquis-ul comunitar, implementându-se și unele reforme, mult mai modeste decât ar trebui să fie, ale cadrului instituțional [95, p.384].

Astfel, la etapa actuală, baza juridică formală pentru relațiile dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană și, respectiv, pentru menținerea dialogului politic rămâne a fi PA Moldova-UE (valabil până în februarie 2008) și APC (valabil până la 1 iulie 2008). Este adevărat că Politica Europeană de Vecinătate a extins dialogul politic, incluzând astfel de subiecte ca soluționarea conflictului transnistrean, cooperarea în Europa de Sud-Est etc., dar colaborarea în aceste domenii la nivel formal nu are o bază juridică și depinde de starea relațiilor dintre părți, iar în cazul conflictului transnistrean – inclusiv de starea și evoluția relațiilor dintre Uniunea Europeană-Rusia și Uniunea Europeană-Ucraina.

În pofida situației juridice nedefinite, rezultatele cooperării în domeniul politic dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană par a fi mai vizibile decât în alte domenii. În același timp, cadrul actual juridic permite UE să aplice în mod neuniform criteriile de aderare, discriminând oarecum Republica Moldova în comparație cu unele state din Balcani, fiind vizibilă tendința de a spori gradul de exigență în aplicarea criteriilor de aderare pentru viitorii membri față de perioada extinderilor precedente ale UE. Deși faptul enunțat ține de dreptul UE, tendința respectivă face mai dificilă edificarea relațiilor datorită unui grad sporit de impredictibilitate.

În acest context, se poate afirma că implementarea, fie și foarte bună, a Planului de Acțiuni în următorii 2-3 ani nu va conduce la un asemenea grad de dezvoltare a relațiilor bilaterale care să includă problematica aderării țării la UE. Această situație impune două obiective importante:

- pentru autoritățile de stat – intensificarea dialogului politic cu Uniunea Europeană pe toate căile, acordând o atenție deosebită dimensiunii parlamentare și contactelor cu capitalele europene;
- pentru societatea civilă – mobilizarea tuturor forțelor pe plan intern pentru a suplimenta activitățile guvernării îndreptate spre promovarea reală a politicii de integrare a Republicii Moldova în Uniunea Europeană.

Evaluarea activității Republicii Moldova pe plan extern demonstrează că pozițiile internaționale ale țării noastre au continuat să se consolideze. Activitatea Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene a contribuit la crearea cadrului extern favorabil promovării reformelor democratice în țară. Au fost extinse considerabil relațiile diplomatice, s-au aprofundat și diversificat relațiile bilaterale și multilaterale, s-a consolidat baza juridică a colaborării internaționale [96] a Republicii Moldova prin încheierea unui șir de acorduri bilaterale și aderarea la numeroase convenții multilaterale generale.

Se întreprind acțiuni preparatorii în obținerea cât mai rapidă de către Republica Moldova a Preferințelor Comercial Autonome (ATP) ale UE și valorificarea tuturor oportunităților oferite de Sistemul Generalizat de Preferințe Plus (GSP+) de care RM beneficiază începând cu anul 2006.

Acest fapt va contribui la dezvoltarea economică a RM și la accelerarea procesului de reintegrare a RM.

În scopul eliminării dificultăților cu care se confruntă cetățenii moldoveni în procesul de obținere a vizelor, inclusiv urmare introducerii regimului de vize de către România, începând cu 1 ianuarie 2007, se întreprind acțiuni conjugate de creare a condițiilor necesare pentru facilitarea regimului de vize prin semnarea și implementarea acordurilor de readmisie, securizarea frontierei, perfecționarea standardelor de securitate a actelor, precum și gestionarea eficientă a migrației.

Urmare eforturilor întreprinse de RM, în cadrul reuniunii Consiliului Miniștrilor pentru Afaceri Interne și Justiție a Uniunii Europene din 5-6 octombrie 2006, Luxemburg [288] a fost examinată pozitiv solicitarea RM de a iniția negocierile pe marginea acordurilor de facilitare a regimului de vize și readmisie RM-UE până la finele anului 2006 și ulterior semnarea acestora în conformitate cu obiectivul 47 al Planului de Acțiuni RM-UE.

Realizările politicii externe moldovenești circumscriu efortului comun al întregii societăți în vederea consolidării independenței și suveranității țării, edificării statului de drept, depășirii crizei economice și creării unei economii de piață, care să corespundă cerințelor de îmbunătățire a vieții cetățenilor. În această ordine de idei, MAE IE consideră că o primă etapă importantă, care ar putea fi calificată drept *cantitativă*, de stabilire și diversificare a relațiilor bilaterale și de afirmare în cadrul principalelor organizații internaționale, a fost depășită în general cu rezultate pozitive. În continuare, se conturează sarcinile pentru etapa următoare, *calitativă*, în care activitatea pe plan bilateral și multilateral trebuie să asigure printr-un randament maximal obiectivele reformelor din țara noastră.

Realizările Republicii Moldova, activitățile actuale ale statului la nivel universal, regional și subregional, apreciate pozitiv de comunitatea internațională, principalele organizații internaționale – ONU, OSCE, Consiliul Europei, Uniunea Europeană, OTAN și altele –, demonstrează cu lux de amănunte că formarea Republicii Moldova ca stat suveran, independent, subiect de drept internațional public este un fapt împlinit.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

În lucrarea de față ne-am propus să efectuăm un studiu analitic cât mai complet, și obiectiv, al tuturor elementelor și aspectelor de bază care sunt fundamentale pentru teoria și practica dreptului internațional public contemporan, raportate atât la problema calității de subiect de drept internațional public contemporan, și la problema calității de subiect al relațiilor internaționale actuale. Problema cercetată vine să demonstreze necesitatea formulării noțiunii de subiect de drept internațional public contemporan, a determinării caracteristicilor și condițiilor ce se cer a fi întrunite pentru ca o entitate să fie recunoscută ca personalitate juridică internațională – subiect de drept internațional public contemporan –, problemele actuale ale sistematizării clasificării subiecților de drept internațional în raport de evoluția relațiilor internaționale, precum și cele ale sistematizării și evidențierii prin comparație a capacității fiecărui subiect de a acționa în dreptul internațional.

Este incontestabil că problema ocupă locul central în doctrina și practica relațiilor internaționale și ale dreptului internațional care reglementează aceste relații, deoarece întreaga motivație a existenței dreptului internațional public este focalizată pe determinarea destinatarilor principiilor, normelor și regulilor pe care acesta le conține în calitatea sa de drept de **coordonare**.

Noțiunea de subiect de drept este comună oricărei ordini juridice. Ea desemnează entitățile care au calitatea de a participa la raporturi juridice guvernate de normele specifice respectivei ordini juridice și de a fi, deci, titulare de drepturi și obligații în cadrul acesteia.

În dreptul internațional noțiunea subiectului de drept prezintă particularități. Subiectul de drept intern este titularul de drepturi și obligații, a cărui capacitate de a participa la raporturi juridice este prevăzută de lege. În dreptul intern legea stabilește subiecții de drept, reglementează capacitatea lor de a intra în raporturi juridice, determină întinderea drepturilor pe care le pot exercita și a obligațiilor asumate în cadrul acestor raporturi. Potrivit legii, subiecți ai dreptului intern sunt persoanele fizice și persoanele juridice.

Dreptul internațional prezintă, sub acest aspect, caracteristici determinate de particularitățile relațiilor internaționale care constituie obiectul reglementării juridice. Faptul că relațiile internaționale se desfășoară cu participarea directă a statelor ca entități independente și egale în drepturi exclude existența în acest domeniu a unui „organ suprastatal”, a unui „guvern” care să determine, să reglementeze sau să atribuie calitatea de subiect de drept internațional. Această calitate aparține, înainte de toate, statului în virtutea suveranității sale. Ea poate aparține și altor entități (popoare care luptă pentru eliberare, organizații internaționale ș.a.) în măsura și în limitele determinate de statele membre ale comunității internaționale.

Relațiile la care participă statele și alte entități cu personalitate juridică internațională sunt reglementate de normele dreptului internațional, obținând astfel caracterul unor raporturi de drept internațional, analizate prin conceptele juridice clasice de: subiect, conținut juridic (drepturi și obligații) și obiect. Caracteristicile acestor raporturi sunt determinate însă de situația juridică a subiecților participanți, de poziția lor față de dreptul internațional. Din acest punct de vedere, statul, subiect principal, primar și originar, fundamental, posedă această calitate nu în temeiul dreptului internațional sau al reglementării juridice, ci în virtutea suveranității sale, în baza căreia participă, prin acord de voință cu alte state, la procesul normativ, la formarea raporturilor internaționale și la determinarea situației juridice a altor entități pe plan internațional.

Dreptul internațional nu constituie, așadar, un determinant aprioric al personalității juridice a statelor, deoarece el însuși este creat de acestea. Pentru identificarea unui subiect de drept internațional este necesar să se constate dacă acesta posedă personalitate juridică în cadrul ordinii juridice internaționale, dacă are, capacitatea juridică de a acționa pe plan internațional.

În acest sens, am definit **noțiunea de „subiect al dreptului internațional public”**: *„Subiecții dreptului internațional public sunt entitățile care participă direct la raporturile internaționale reglementate de dreptul internațional public, care prin acțiunile lor volitive obțin drepturi și își asumă obligații internaționale iar în cazul încălcării lor poartă răspundere internațională”*.

În perioada actuală de dezvoltare a umanității, lumea este divizată în aproximativ 200 de state. Cum și în ce fel statele au ajuns să aibă forma de astăzi este o chestiune de accident istoric. În interiorul unui stat prevalează și domină legea, iar persoanele care o încalcă sunt pedepsite. În afara teritoriului statului, însă, o astfel de lege nu există și alegerea între anarhie internațională și armonie internațională rămâne la discreția statelor. În ceea ce privește statele membre ale comunității internaționale, ele se pot comporta în mod responsabil sau iresponsabil, pașnic sau agresiv; chiar o atitudine negativă, izolaționistă poate fi inutilă sau dăunătoare, pentru că fiecare stat este membru al unei comunități și nu numai acțiunile sale, dar chiar și inacțiunile pot afecta comunitatea privită ca un întreg.

În dreptul internațional este importantă nu numai aptitudinea de a avea drepturi și obligații, ci și posibilitatea practică, de a le executa, aspect în care se concretizează finalitatea principiilor și normelor acestui drept. Prin sintagma *necesitatea de a avea drepturi și obligații internaționale* urmează să se înțeleagă faptul că subiectul dreptului internațional nu poate activa în mod corespunzător, dacă nu dispune de anumite drepturi și obligații.

O caracteristică aparte a subiecților dreptului internațional public constă în faptul că ei nu numai că pot fi supuși răspunderii internaționale, dar și dispun de capacitatea de a acționa în mod direct prin proceduri adecvate ale dreptului internațional, pentru a-și face efectivă respectarea

drepturilor lor în aceste relații, deci, a face uz de capacitatea „de a avea acces direct la procedurile internaționale pentru a-și apăra drepturile (fie în fața unor instanțe judiciare internaționale, fie în cadrul unor organizații internaționale)”.

Efectuând o clasificare a subiecților dreptului internațional este evidentă concluzia că astăzi predomină teoria pluralității subiecților dreptului internațional, spre deosebire de doctrina anterioară primului război mondial, perioadă în care majoritatea autorilor considerau statul unic subiect al dreptului internațional, și doctrina sovietică a anilor '50-'60, prin care se recunoșteau ca subiecți de drept internațional doar statele și popoarele ce luptă pentru independență. Potrivit acestei teorii, în dreptul internațional, alături de state există și alți subiecți de drept internațional, dar care nu se află pe poziții identice cu statele, aceștia ar fi: *organizațiile internaționale interguvernamentale, națiunile care luptă pentru eliberarea națională, Vaticanul.*

În sistemul subiecților de drept internațional statul constituie un subiect fundamental, având această calitate în virtutea situației sale de entitate politică suverană, care, prin acord de voință, creează dreptul internațional și determină statutul juridic al altor participanți la relațiile internaționale. De aceea **statul este considerat subiectul primordial, originar în raport cu alte entități având personalitate de drept internațional recunoscută de state și, totodată, subiect universal în sensul că își exercită drepturile și își asumă obligații în orice domeniu al relațiilor interstatale.**

Calitatea de personalitate juridică internațională a statului este un element intrinsec al acestuia pus în vigoare prin suveranitatea sa asupra teritoriului și a persoanelor care se află pe teritoriul său. Astfel, putem concluziona că populația reprezintă elementul fundamental al statului, iar împreună cu aceasta și cu sistemul organelor puterii de stat, teritoriul reprezintă una din premisele materiale naturale care condiționează existența și stabilitatea statului ca subiect originar a dreptului internațional. La rândul lui, guvernul constituie elementul care dă forma și caracterul propriu statului, asigurând integritatea teritorială și politică a acestuia, totodată revenindu-i atribuția în realizarea funcției de aducere la îndeplinire a legilor statului.

În exercitarea suveranității sale, statul se comportă ca un membru integrat în societatea internațională și trebuie să respecte principiile și normele dreptului internațional între care îndeosebi, suveranitatea și independența națională a altor state, egalitatea absolută în drepturi a statelor, de asemenea statul urmează să întreprindă, după caz, și acțiuni de informare și consultare în vederea găsirii unor soluții viabile problemelor cu care se confruntă.

Dezvoltarea continuă a dreptului internațional, procesul instaurării unei noi ordini economice și politice, democratizarea relațiilor internaționale sunt inseparabile de perfecționarea normelor și principiilor menite să guverneze raporturile interstatale.

Trebuie să reținem că raporturile juridice dintre state se stabilesc numai după ce a intervenit actul de recunoaștere în sensul stabilirii de relații diplomatice, cu toate implicațiile lor, dezvoltarea raporturilor convenționale bilaterale, protecția diplomatică a cetățenilor, adresarea în mod direct a reclamațiilor în cazul provocării de daune etc. Ca atare, recunoașterea este un mijloc de înlesnire a exercitării drepturilor suverane de către statele recunoscute, a participării lor la viața internațională.

Este de menționat că, din punctul de vedere al dreptului internațional, nu există diferență între state ca subiecți ai acestui drept, fie ele state unitare sau compuse. Aceasta, deoarece, indiferent de structura pe care o au, statele sunt subiecți de drept internațional și sunt egale în drepturi. Însă, în cazul unui stat compus se pot ridica probleme în privința determinării subiectului de drept internațional și a capacității juridice a acestuia. Astfel, trebuie să se stabilească, dacă numai statul compus are calitatea de subiect de drept internațional sau această calitate aparține, de asemenea, și statelor ce alcătuiesc acest stat, precum și limitele capacității acestora.

În cazul **națiunilor care luptă pentru eliberare** calitatea de subiect de drept internațional nu depinde de recunoașterea lor, ci aparține în mod egal tuturor națiunilor, în virtutea dreptului lor la autodeterminare, care reprezintă temeiul politic și juridic al personalității lor internaționale. În baza dreptului de a-și hotărî ele însele soarta, fiecare națiune este titulară de drepturi și obligații internaționale și se bucură nemijlocit de protecția normelor dreptului internațional.

Evident este faptul că, în cazul națiunilor care luptă pentru eliberare calitatea de subiect de drept internațional are un caracter limitat și tranzitoriu atât prin conținutul ei, cât și prin sfera de exercitare. Ca sferă de acțiune, aceasta se manifestă numai în anumite domenii, iar în timp se exercită până la dobândirea independenței, a creării statului nou, care va beneficia de personalitate juridică internațională deplină, în sensul că va putea să dobândească drepturi și să-și asume obligații în toate domeniile vieții internaționale.

Referitor la personalitatea juridică a **organizației internaționale guvernamentale** menționăm că ea are, în general, două caracteristici esențiale. În primul rând, personalitatea se întemeiază pe principiul specialității, care înseamnă că organizația internațională își desfășoară activitatea și își exercită competențele în limitele prevederilor statutului ei. În al doilea rând, personalitatea juridică a acestor organizații este de natură funcțională.

Personalitatea juridică internațională a organizațiilor internaționale nu se poate stabili *a priori* și nu este identică, prin conținutul său pentru toate organizațiile, ci depinde de domeniul de activitate și întinderea competenței fiecărei organizații internaționale. Pentru ca organizațiile internaționale să-și poată atinge scopurile pentru care au fost create, trebuie ca acestea să poată încheia acte juridice spre a dobândi drepturi și a-și asuma obligații în conformitate cu dreptul internațional, să poată sta în justiție spre a-și valorifica eventualele

pretenții și să aibă un anumit statut juridic care-i subliniază poziția sa internațională, beneficiind de anumite imunități și privilegii. Pe lângă aceste capacități fundamentale legate de personalitatea juridică internațională s-a mai adăugat și aceea de a întreține relații diplomatice.

Statutul internațional al **Vaticanului** este reprezentat de acceptarea ca subiect de drept internațional a unei entități care nu este, totuși, un stat și despre care putem spune că marchează trecerea de la categoria subiecților de drept internațional cu o organizare esențialmente teritorială, la cele cu un caracter diferit. Vaticanul constituie o entitate ce se manifestă pe planul relațiilor internaționale, care devine, prin exercitarea atributelor recunoscute de state, subiect al raporturilor de drept internațional, al drepturilor și obligațiilor internaționale în sfere limitate de activitate.

Deși opinia privind calitatea de subiect al dreptului internațional public al **Ordinului de Malta** este controversată, autorul este de părerea că acesta posedă această calitate deja în sec. XV, calitate păstrată până în prezent și acceptată pe larg de către alți subiecți de drept internațional, exceptând la faptul că este lipsit de teritoriu. În prezent, Ordinul deține relații diplomatice cu 94 de state.

Trebuie să menționăm că dreptul internațional, prin natura sa consensuală, interstatală, exclude un raport direct între normele sale și **persoana fizică**. Chiar dacă în anumite cazuri persoana fizică poate fi titulara unor drepturi și obligații în raporturi juridice directe cu anumiți subiecți de drept internațional nu este suficient pentru a o califica drept subiect al acestei ramuri de drept. Pentru o asemenea calificare, calitatea de destinatar al normelor dreptului internațional trebuie cumulată cu aceea de creator al acestor norme. Or, în prezent, un asemenea rol nu-i este recunoscut individului. Pentru aceasta ar fi necesară o transformare a societății internaționale, în sensul estompării rolului statului, necesitate pe care nimic nu ne îndreptățește să o considerăm fapt împlinit.

În consecință, având în vedere modul în care persoana fizică apare și acționează în anumite situații, în raport de dispozițiile unor tratate internaționale, putem afirma că, dacă individul nu are personalitate juridică internațională, el beneficiază, totuși, de un anumit statut în dreptul internațional.

Deși unele **organizații neguvernamentale** cum sunt Organizația Internațională a Poliției Criminale (INTERPOL) sau Comitetul Internațional al Crucii Roșii (CICR) colaborează cu guvernele statelor, potrivit normelor actuale de drept internațional acestor organizații neguvernamentale nu li se recunoaște calitatea de subiect de drept internațional. Cu toate că, în anumite limite, unele dintre ele contribuie la formarea dreptului internațional, ele nu sunt dotate cu un veritabil statut juridic internațional.

Dreptul internațional contemporan, dominat încă de conceptele dreptului internațional clasic,

nu poate recunoaște în calitate de subiecți ai dreptului internațional public decât entitățile publice, dar nu și pe cele private. El pune accentul pe autorul actului juridic, pe forma acestuia și mai puțin pe conținutul acestui act. Din acest punct de vedere, societățile transnaționale sunt destinatarii ale unor reguli de drept internațional numai pe cale mediată, prin intermediul unei ordini juridice statale.

Concluzia finală care se impune: procesul de formare și afirmare a Republicii Moldova este un fapt juridic și politic împlinit și incontestabil. Republica Moldova este un subiect plenipotențiar de drept internațional, subiect activ al relațiilor internaționale la scară universală și regională, stat, care se bucură de autoritate în comunitatea internațională, și depune eforturi considerabile în menținerea păcii și securității mondiale, garantării și respectării valorilor general umane – scopul suprem al dreptului internațional public contemporan.

Considerăm necesar să menționăm că orice recomandări de ordin științific în problema recunoașterii calității de subiect de drept internațional nu pot și nu trebuie formulate, fiindcă ar avea caracter redundant – numai statele suverane, în calitatea lor de subiecți de bază, originari și primari, sunt în drept să decidă cui și în ce măsură să-i recunoască calitatea de subiect de drept internațional, partener egal în relațiile internaționale și în raporturile juridice internaționale.

Totuși considerăm că o recomandare se impune și merită atenție:

– formarea și afirmarea Republicii Moldova în calitatea sa de subiect de drept internațional s-ar preta a fi inclus, în cursurile de istorie, politologie și drept din instituțiile preuniversitare și universitare și larg popularizat ca subiect aparte.

BIBLIOGRAFIE:

Izvoare normative

a. Tratatate și alte acte internaționale

1. **Acord de creare a Băncii Internaționale de Reconstrucție și Dezvoltare.** Semnat – 22.07.1944. În vigoare – 27.12.1945. Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. – Chișinău: Moldpres, vol. 2, 1998. p.102-136.
2. **Acordul general asupra privilegiilor și imunităților Consiliului Europei.** Adoptată 02.09.1949, în vigoare pentru Republica Moldova din 02.10.1997. Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. – Chișinău: Moldpres, vol. 13, 1999. p.7-15.
3. **Actul Final al Congresului de la Viena din 1815.** PREDA-MĂTĂȘARU, A. Tratat de Relații internaționale moderne și contemporane (1648-1947). Anexe. – București: Editura Lumina-Lex, vol. 2, 2001. p.11-17.
4. **Actul Final de la Helsinki (1975)** pentru securitate și cooperare în Europa. Adoptată 01.08.1975, în vigoare pentru RM din 10.09.1991. Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. – Chișinău: Moldpres, vol. 1, 1998. p.145-202.
5. **Avizul consultativ cu privire la repararea daunelor suferite în serviciul Națiunilor Unite.** 1949 (site specializat //www.un.org).
6. **Carta drepturilor și îndatoririlor economice ale statelor.** (12.12.1974). NICIU, M.I., MARCU, V. Culegere de documente de Drept Internațional Public. – București: Editura Lumina-Lex. vol.1, 1997. p. 56-67. (site specializat //www.un.org).
7. **Carta Națiunilor Unite**, semnată la San Francisco la 26 iunie 1945, în vigoare pentru Republica Moldova din 2.03.1992. Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. – Chișinău: Moldpres, vol. 26, 2001. p.5-36.
8. **C.I.J.** Recueil des arrêts, avis consultatifs et ordonnances. 1949.
9. **C.I.J.** Recueil des arrêts, avis consultatifs et ordonnances. 1975.
10. **C.I.J.** Recueil des arrêts, avis consultatifs et ordonnances. 1986.
11. **Constituția R.F.G.** (site specializat: <http://www.bundesregierung.de>).
12. **Constituția Organizației Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură.** Adoptată la 16.11.1945, în vigoare pentru Republica Moldova din 27.05.1992. Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. – Chișinău: Moldpres, vol. 2, 1999. p.232-244.
13. **Constituția SUA – The Library of Congress** (site specializat: <http://www.glin.gov/>).
14. **Constituția URSS (1924).** Образование и развитие Союза Советских Социалистических

Республик (в документах). – Москва: Издательство „Юридическая литература”.1973. с.317-330.

15. **Constituția URSS (1936).** Образование и развитие Союза Советских Социалистических Республик (в документах). – Москва: Издательство „Юридическая литература”. 1973. с.454-469, 699-716.
16. **Constituția URSS (1977).** Конституция (основной закон) Союза Советских Социалистических Республик. – Москва: Политиздат. 1978. - 62 с.
17. **Convenția asupra drepturilor și îndatoririlor statelor.** Semnată la Montevideo, la 26 decembrie 1933, în vigoare de la 26.12.1934. Source: U.S., Department of State, Publication 1983, *Peace and War: United States Foreign Policy, 1931-1941* (Washington, D.C.: U.S., Government Printing Office, 1943, pp. 198-203).// www.academic.brooklyn.cuny.edu/.
18. **Convenția asupra privilegiilor și imunităților instituțiilor specializate.** Rezoluția Adunării Generale ale ONU, 179/II din 21.11.1947, ședința plenară nr. 123. Materialele Adunării Generale p. 62-72. (site specializat //www.un.org/).
19. **Convenția internațională privind lichidarea tuturor formelor de discriminare rasială.** Rezoluția Adunării Generale nr.2106/XX din 21.12.1965. În vigoare din 4.01.1969. United Nations, Treaty Series, vol. 660, p. 240-266. (site specializat //www.un.org/).
20. **Convenția Băncii Mondiale pentru reglementarea diferendelor referitoare la investiții între state și resortisanții altor state** din 18 martie 1965. (site specializat //www.worldbank.org).
21. **Convenția asupra răspunderii internaționale pentru daunele provocate de obiectele spațiale.** Rezoluția Adunării Generale nr.2777/XXVI ale ONU. Ședința plenară 1998 din 29.11.1971. Materialele Adunării Generale p. 27-31.(site specializat //www.un.org/).
22. **Convenția cu privire la privilegiile și imunitățile Organizației Națiunilor Unite.** Adoptată 13.12.1946, în vigoare pentru Republica Moldova 12.04.1995. Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. – Chișinău: Moldpres, vol. 8, 1999. p.117-128.
23. **Convenția de la Viena din 1978 privind succesiunea statelor la tratate.** MAZILU, D. Dreptul internațional public, 2 vol. – București: Editura Lumina-Lex. vol. 1, 2001. p.167-175. (site specializat //www.un.org).
24. **Convenția de la Viena cu privire la relațiile consulare.** Adoptată 24.04.1963, în vigoare pentru Republica Moldova din 25.02.1993. Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. – Chișinău: Moldpres, vol. 4, 1998. p.7-37.
25. **Convenția de la Viena cu privire la relațiile diplomatice.** Adoptată 18.04.1961, în vigoare pentru Republica Moldova din 25.02.1993. Tratatate internaționale la care Republica Moldova

este parte. – Chișinău: Moldpres, vol. 4, 1998. p.37-53.

26. **Convenția de la Viena cu privire la reprezentarea statelor în relațiile lor cu organizațiile internaționale cu caracter universal.** 14 martie 1975. Materialele Comisiei pentru dreptul internațional. p.324-357. (site specializat //www.un.org).
27. **Convenția de la Viena din 1969 cu privire la dreptul tratatelor.** Adoptată 23.05.1969, în vigoare pentru Republica Moldova din 25.02.1993. Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. – Chișinău: Moldpres, vol. 4, 1998. p.53-86.
28. **Convenția asupra dreptului mării.** Adoptată în 1982, în vigoare din noiembrie 1994, Rezoluția Adunării Generale ONU, docA/Conf. 62/122. – United Nations: Treaty Series, 1983. – 316 p.
29. **Convenția de la Viena din 1986 cu privire la tratatele încheiate de organizațiile internaționale.** Materialele Comisiei pentru dreptul internațional. A/CONF.129/15, p. 398-437. (site specializat //www.daccessdds.un.org).
30. **Convenția din 1986 privind recunoașterea personalității juridice a organizației internaționale nonguvernamentale.** Încheiată la 24.04.1986, în vigoare 1.11.1991. – (site specializat //www.conventions.coe.int/ CDCE nr. 124//).
31. **Convenția Europeană.** Proiect de **TRATAT DE INSTITUIRE A UNEI CONSTITUȚII PENTRU EUROPA.** – Luxemburg: Oficiul pentru Publicații al Comunităților Europene, 2003. – 326 p.
32. **Declarația asupra principiilor dreptului internațional privind relațiile de prietenie și cooperarea între state.** Adoptată prin Rezoluția 2526/XXV jubiliară din 1970 a Adunării Generale ONU. – NĂSTASE, AD., AURESCU, B. *Drept internațional contemporan. Acte esențiale.* – București: Regia Autonomă „Monitorul oficial”, 2000. p.167-176.
33. **Declarația cu privire la dreptul popoarelor la pace.** Rezoluția 39/11 a Adunării Generale ONU din 8.11.1984. Materialele Adunării Generale, p. 29-30.(site specializat //www.un.org).
34. **Declarația Guvernului României de recunoaștere a Republicii Moldova,** din 27 august 1991 - BOLINTINEANU, A., NĂSTASE, AD., AURESCU, B. *Drept internațional contemporan.* Editura a 2-a. BECK. București, 2000. p.358.
35. **Declarația privind acordarea independenței țărilor și popoarelor coloniale.** Rezoluția 1514/XV Adunării Generale ONU din 14.12.1960. Ședința plenară nr. 947. Buletinul Oficial al Sovietului Suprem și Guvernului Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești. 1990. Nr. 8. art.192. //www.un.org// United Nations-Treaty Series.
36. **Declarația privind inadmisibilității intervenției în afacerile interne ale statelor și protecția independenței și suveranității.** Rezoluția 2131/XX a Adunării Generale ONU din

- 21.12.1965. Ședința Plenară 1408. NĂSTASE, AD., AURESCU, B. Drept internațional contemporan. Acte esențiale. – București: Regia Autonomă „Monitorul oficial”, 2000. p.307-310.
37. **Declarația privind interzicerea amenințării cu forța și a folosirii ei în relațiile internaționale și a dreptului popoarelor la autodeterminare.**(site specializat //www.un.org).
38. **Declarația privind soluționarea diferendelor internaționale de la Manila.** Rezoluția 37/10 a Adunării Generale ONU din 15.11.1982. – NĂSTASE, AD., AURESCU, B. Drept internațional contemporan. Acte esențiale. – București: Regia Autonomă „Monitorul oficial”, 2000. p.886-890.
39. **Declarația și Acordul de formare a URSS.** Образование и развитие Союза Советских Социалистических Республик (в документах). – Москва: Издательство „Юридическая литература”, 1973. c.257, 262-268.
40. **Declarația Universală a Drepturilor Omului.** Rezoluția Adunării Generale ONU nr.217 A/III, din 10.12.1948, în vigoare pentru Republica Moldova 28.07.1990. Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. – Chișinău: Moldpres, vol. 1, 1998. p.11-18.
41. **Lege „Cu privire la transmiterea republicilor unionale unor competențe în domeniul relațiilor externe”.** – 1 februarie 1944. Образование и развитие Союза Советских Социалистических Республик (в документах). – Москва: Издательство „Юридическая литература”. 1973. c.501-502.
42. **Pactul Organizației Atlanticului de Nord.** Adoptat - 4.04.1949, în vigoare - 24.08.1949. **NATO Basic Documents: The North Atlantic Treaty.** (site specializat //www.nato.int)
43. **Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice.** Adoptat la 16.12.1966, în vigoare pentru Republica Moldova din 26.04.1993. Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. – Chișinău: Moldpres, vol.1, 1998. p.30-51.
44. **Protocolul privind privilegiile și imunitățile Comunității Europene.** Semnat -6.11.1952. În vigoare – 7.11.1956. (site specializat //www.conventions.coe.int/).
45. **Statutul Consiliului Europei.** Adoptat – 05.05.1949, în vigoare pentru Republica Moldova – 13.07.1995. Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. – Chișinău: Moldpres, vol. 9, 1999. p.190-207.
46. **STATUTUL Curții Internaționale de Justiție.** Semnată la San Francisco la 26 iunie 1945, în vigoare pentru Republica Moldova din 2.03.1992. Anexa nr.1 la Carta ONU. Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. – Chișinău: Moldpres, vol. 26, 2001. p.36-52.

47. **Tratatul de constituire a Comunității Economice Europene.** 25.03.1957. Relații internaționale în acte și documente. Coordonator Zorin Zamfir. – București: Editura Didactică și pedagogică, 1983. p.146-148.
48. **Tratatul Comunității Europene a Energiei Atomice.** Introducere, selecție și traducere Theodor Tudoroiu. – București: Editura Lucretius, 1999. – 204 p.
49. **Tratatul Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului.** Introducere, selecție și traducere Theodor Tudoroiu. – București: Editura Lucretius, 1999. – 204 p.
50. **Tratatul de la Maastricht.** Semnat la 7.02.1992. În vigoare - 1.11.1993. Tratatetele UE. Jurnal oficial al CE. C 224 din 31.08.1993. (site specializat //www.europa.eu.int//).
51. Ведомости Верховного Совета СССР. 1940. № 28.
52. Ведомости Верховного Совета СССР. 1944. №8.
53. Вестник ЦИК, СНК и СТО Союза ССР. 1923. № 10. Ст.10.
54. Закон „О координации международных и внешнеэкономических связей субъектов Российской Федерации”. – //www.garant.ru//.
55. Конституция Российской Федерации 1993 года. – //www.constitution.garant.ru//.
56. Международное право в избранных документах (часть 1). – Москва: 1956. – 288 с.
57. Постановление Конституционного Суда РФ от 13 марта 1992 года № 3-П: „По делу о проверке конституционности Декларации о государственном суверенитете Татарской ССР” от 30 августа 1990 года; Закона Татарской ССР от 18 апреля 1991 года „Об изменениях и дополнениях Конституции (Основного Закона) Татарской ССР”; Закона Татарской ССР от 29 ноября 1991 года „О референдуме Татарской ССР”; постановления Верховного Совета Республики Татарстан от 21 февраля 1992 года „О проведении референдума Республики Татарстан по вопросу о государственном статусе Республики Татарстан”. – 10 лет Конституции Росси. – Москва: Система ГАРАНТ. 2003. //www.constitution.garant.ru//.
58. Сборник действующих договоров, соглашений и конвенций, заключенных СССР с иностранными государствами. Выпуск XI. – Москва: 1995. с.31-32.
59. Сборник законов СССР и Указов Президиума Верховного Совета СССР (1938-1956).– Москва: 1956. с.30-380.
60. Сборник законов Украинской ССР, 1938-1979. В 2 томах, т.1. Киев: 1980. с.438-459.

b. Acte legislative și normative ale Republicii Moldova

- 61. Acord de Parteneriat și cooperare dintre Comunitățile Europene și statele membre, pe de o parte și Republica Moldova, pe de alta.** Semnat – 28.11.1994. În vigoare – 1.07.1998. Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. – Chișinău: Moldpres, vol. 18, 1998. p.127-179.
- 62. Acord de constituire CSI.** Adoptat – 08.12.1991. În vigoare pentru Republica Moldova – 08.04.1994. Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. – Chișinău: Moldpres, vol. 16, p.4.
- 63. Acord între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Federației Ruse cu privire la transmiterea reciprocă a armamentului, tehnicii militare și patrimoniului militar-tehnic.** Semnat – la Moscova la 21.12.1993. Termen – până la semnarea actului de primire-predare. Publicat 31.12.1999. În vigoare – 21.12.1993. Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. – Chișinău: Moldpres, vol. 21, 1999. p.100.
- 64. Acord între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Republicii Cehe privind readmisia persoanelor la frontierele de stat.** Semnat – la Praga la 07.08.2003. Termen – nelimitat. Documentul de ratificare – Hotărârea Guvernului nr. 1392 din 24.11.2003. Publicat – 31.12.2005. În vigoare – 09.09.2004. Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. – Chișinău: Moldpres, vol. 31, 2005. p.448.
- 65. Acord prin schimb de note privind stabilirea relațiilor diplomatice între Republica Moldova și Republica Bosnia și Herțegovina.** Semnat la Chișinău la 18.11.1993. Termen – fără termen. În vigoare din 18.11.1993. (arhiva MAE, nepublicat).
- 66. Acord privind abolirea regimului de vize pentru titularii pașapoartelor diplomatice și de serviciu între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Republicii Cipru.** Semnat la Chișinău la 18.02.2000. Termen - nelimitat. Documentul de ratificare - Hotărârea Guvernului nr. 858 din 21.08.2000. Publicat 01.05.2005. În vigoare - 19.06.2004. Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. – Chișinău: Moldpres, vol. 31, 2005. p.512.
- 67. Acord privind comerțul și cooperarea economică între Republica Moldova și Confederația Elvețiană, (și Declarație comună privind semnarea Acordului privind comerțul și cooperarea economică între Republica Moldova și Confederația Elvețiană.).** Semnat la Chișinău la 30.11.1995. Termen – nelimitat. Documentul de ratificare – Legea de ratificare nr. 820-XIII din 26.04.1996. În vigoare – 01.09.1996. Publicat – 31.12.1999. Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. – Chișinău: Moldpres, vol. 18, 1999. p.355.

68. **Acordul între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Confederației Elvețiene privind asistența umanitară și cooperarea tehnică.** Semnat la Chișinău la 20.09.2001. Termen – fără termen. Documentul de ratificare. Legea nr. 789-XV din 28.12.2001. Publicat 31.12.2002. În vigoare - 30.01.2002. Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. – Chișinău: Moldpres, vol. 29, 2002. p.127.
69. **Concepția politicii externe a Republicii Moldova.** Hotărârea Parlamentului nr. 368-XIII din 8.02.1995. Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 20 din 6.04.1995.
70. **Constituția Republicii Moldova.** Adoptată la 29 iulie 1994, în vigoare din 27 august 1994. Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 1994.
71. **Convenție între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Canadei pentru evitarea dublei impuneri și prevenirea evaziunii fiscale cu privire la impozitele pe venit** (anexat un protocol). Semnat la Chișinău la 04.07.2002. Termen – nelimitat. Publicat – 01.05.2005. În vigoare – 13.12.2002. Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. – Chișinău: Moldpres, vol. 31, 2005. p.386.
72. **Declarația cu privire la Suveranitatea Republicii Moldova.** Adoptată la 23 iunie 1990. Buletinul Oficial al Sovietului Suprem 1990, nr.8.
73. **Declarația de Independență a Republicii Moldova** de la 27 august 1991. Monitorul oficial al Republicii Moldova, nr. 11-12, art.103, 118 din 27.08.1991.
74. **Decretul cu privire la puterea de stat. Președinția RM.** nr. 201 din 27.07.1990. Buletinul Oficial al Sovietului Suprem nr. 008/209 din 11.12.1990.
75. **Hotărârea cu privire la stabilirea de relații bilaterale între RSS Moldova și alte state.** nr. 420-XII din 19.12.90. Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 005 din 30.12.1990.
76. **Hotărârea prin care se creează Garda Republicană a Moldovei.** nr. 336-XII din 02.11.90. Buletinul Oficial nr. 011/266 din 30.11.1990 – abrogată la 29.12.1990.
77. **Hotărârea prin care Sovietul Suprem aproba proiectul Tratatului asupra creării Comunității de State Suverane** nr.509-XII din 19.02.91. Monitorul oficial al Republicii Moldova, nr. 005/2 din 30.05.1991.
78. **Legea cu privire la decretarea limbii moldovenești limbă de stat și revenirea ei la grafia latină.** nr. 3462-XI din 31.08.1989. Buletinul oficial 009 din 31.08.1989.
79. **Legea cu privire la migrațiune** nr. 418-XII din 19.12.90. Buletinul Oficial 012 din 19.12.1990 – lege abrogată, în vigoare **Legea nr. 1518** din 06.12.2002. Monitorul oficial al Republicii Moldova nr.1-2 din 15.01.2003.
80. **Legea cu privire la poliție** nr. 416-XII din 18.12.90. Buletinul Oficial 12/321 din 19.12.1990.
81. **Legea cu privire la proprietate** nr. 459-XII din 22.01.91. Monitorul oficial al Republicii

Moldova nr. 003/22 din 30.06.1991.

82. **Legea prin care Parlamentul Republicii Moldova schimbă denumirea statului în Republica Moldova** nr. 589-XII din 23.05.91. Monitorul oficial al Republicii Moldova, nr. 006 din 23.05.1991.
83. **Legea privind frontierele de stat ale Republicii Moldova** nr. 108-XIII din 17.05.1994. Monitorul oficial al Republicii Moldova, nr. 012/107 din 03.11.1994.
84. **Legea privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova** adoptată la 24.09.1999. Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 24-26/137 din 02.03.2000.
85. **Legea Republicii Moldova „Cu privire la statutul misiunilor diplomatice ale Republicii Moldova în alte state”** nr. 1133-XII adoptată la 4.08.1992. Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 008/195 din 30.08.1992.
86. **Legea Republicii Moldova „Cu privire la statutul misiunilor diplomatice ale statelor străine în Republica Moldova”,** nr. 1134-XII adoptată la 4.08.1992. Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 008/195 din 30.08.1992.
87. **Legea Republicii Moldova cu privire la cetățenia Republicii Moldova** nr.1024-XIV din 02.06.2000. Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 98-101/709 din 10.08.2000.
88. **Legea Republicii Moldova cu privire la serviciul diplomatic** nr. 761 adoptată la data de 27.12.2001. Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 20/ 80 din 02.02.2002.
89. **Legi, Hotărâri și alte Acte.** Adoptate la sesiunea **întâi** a Sovietului Suprem al RSS Moldovenești de legislatura a doisprezecea, Ediție a Sovietului Suprem al RSS Moldovenești. – Chișinău: „Universitas”, 1990. – 348 p.
90. **Legi, Hotărâri și alte Acte,** adoptate la sesiunea **a V** a Sovietului Suprem al RSS Moldovenești de legislatura a doisprezecea, vol. 1, Ediție a Parlamentului. – Chișinău: „Universitas”, 1991. – 312 p.
91. **Legi, Hotărâri și alte Acte.** Adoptate la sesiunea **a V** a Sovietului Suprem al RSS Moldovenești de legislatura a doisprezecea, Vol. 2, Ediție a Parlamentului. – Chișinău: „Universitas”, 1991. – 288 p.
92. **Legi, Hotărâri și alte Acte.** Adoptate la sesiunea **a V** a Sovietului Suprem al RSS Moldovenești de legislatura a doisprezecea, Vol. 3, Ediție a Parlamentului. – Chișinău: „Universitas”, 1991. – 279 p.
93. **Legi, hotărâri și alte acte.** Adoptate la sesiunea **a VI** a Sovietului Suprem al RSSM de legislatura a douăsprezecea, Vol. 1, Ediție a Parlamentului. – Chișinău: „Universitas”, 1991. – 403 p.; vol.2, 1991.– 135 p.

94. **Moldova. Departamentul de Stat pentru statistica al Republicii Moldova.** Anuar statistic: Economia Națională a Republicii Moldova, 1990. Chișinău: Universitas, 1991. p.1-19.
95. **Planul de acțiuni UE – Republica Moldova.** Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. – Chișinău: Moldpres, vol. 38, 2006. p.384-401.
96. **Regulamentul Ministerului Afacerilor Externe al Republicii Moldova.** Aprobare prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 487, din 28.05.1997. Monitorul oficial al Republicii Moldova nr.43-44 din 3.07.1997.
97. **Statutul CSI.** Semnat – 22.01.1993. În vigoare pentru Republica Moldova – 27.06.1994. Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. – Chișinău: Moldpres, vol. 16, 1999. p.240-256.

Izvoare speciale

a. Manuale, monografii

98. ANDRONOVICI, C. Dreptul Internațional Public. – Iași: Editura Chemarea, 2004. – 245 p.
99. ANGHEL, I. Drept diplomatic și consular. – București: Editura Lumina-Lex, 1996.– 480 p.
100. ANGHEL, I. M. Subiectele de drept internațional. – București: Editura Lumina-Lex, 1998. – 391 p.
101. ANGHEL, I. M. Dreptul tratatelor. – București: Editura Lumina-Lex, vol.1. 1993. – 634 p.
102. ANZILOTTI, D. Cours de Droit international. Premier volume: Introduction – Théories générales. – Paris: Sirey, 1929. – 535 p.
103. BALAN, O., SERBENCO, E. Drept internațional public. – Chișinău: Tipografia „Reclama”, vol. 1, 2001. – 357 p.
104. BISOP, W. International Law Cases and Materials. – New York: 1954. p. 254-285.
105. BLUHNITSCLI, M. Le droit International codifié. – Paris: Librairie Guillaumin, 1881. p.64-74.
106. BOLINTINEANU, A., NĂSTASE, AD., AURESCU, B. Drept internațional contemporan. – București: Ediția a 2-a. BECK, 2000. – 464 p.
107. BREYCHA-VAUTHIER, A.C., POTULICKI, M. The Order of St. John in International Law. Vol. 48 (1954). p.554-563.
108. BREYCHA-VAUTHIER, A.C. Renouveau de l’Ordre Hospitalier de Jean dit de Malte. La Charte Constitutionnelle de 1956, Vol. 18 (1957/1958). p.103-120.
109. BROWNLIE, I. Principles of Public International Law. – Oxford: Clarendon University Press, 2003. – 794 p.
110. BURIAN, A. Drept diplomatic și consular. – Chișinău: Cuant, ediția a II-a, revăzută și

adăugită, 2003. – 332 p.

111. CAHIER, Ph. Le droit diplomatique contemporain.– Geneve: editura Librairie E, Droz, 2-em edition, 1964. p.58-409.
112. CANASACCHI, G. Il fondamento giuridico della soggettività internazionale del Sovrano Militare di Malta. – Giurisprudenza italiana, Vol. 107 (1955- I,2). p.737-747.
113. CANASACCHI, G. La sovranità dell’Ordine di Malta. – Relazioni internazionali, Vol. 39 (1957). p.204-205.
114. CARREAU, D. Droit international. – Paris: A. Pedone, 7-e édition, 2001. – 805 p.
115. CASSES, A. International Law in a Divided World. – Oxford: ed. II, 2005. – 529 p.
116. CAVARÉ, L. Le droit international public positif. – Paris: Pedone, 1961. – 468 p.
117. CETERCHI, I. Introducere în teoria generală a dreptului. – București: Editura ALL Beck, 1993. – 186 p.
118. CREȚU, V. Drept internațional public. – București: Editura Fundației „România de Mâine”, 2002. – 344 p.
119. Culegerea „Relațiile României în documente” (1368-1900). – București: Editura Politică, 1971. – 331 p.
120. DIACONU, I. Tratat de drept internațional public. – București: Editura LEX, vol. I, 2002. – 512 p.
121. DIACONU, I. Tratat de drept internațional public. – București: Editura LEX, vol. III, 2005. – 399 p.
122. DIACONU, I. Drept internațional public. – București: Editura „Șansa” SRL, 1995. – 309 p.
123. Dictionnaire de la terminologie du droit International, sub redacția lui J. Badevant. – Paris: Sirey, 1960. p.240- 451.
124. Dicționar de Drept Internațional Public, coordonator I.CLOȘCA. – București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1982. – 318 p.
125. Dicționar Enciclopedic. – Chișinău: Editura „Cartier”, 2001 . – 1700 p.
126. Dicționarul Diplomatic, coordonator Dr. Bărbulescu, P. și al. – București: Editura Politică, 1979. p.40-395.
127. Dicționarul limbii române moderne. – București: Petit Larousse ilustre, 1986. – 1500 p.
128. DISSESCU, C. Drept constituțional. – București: 1915. p.237-249.
129. DUCULESCU, V. Continuitate și discontinuitate în dreptul internațional. – București: Editura Academiei, 1982. – 172 p.
130. DUPUY, P. M. Droit international public. 5-em édition. – Paris: Dalloz, 2000. – 731 p.
131. ECOBESCU, N., DUCULESCU, V. Drepturile și obligațiile fundamentale ale statelor. –

București: 1976. – 201 p.

132. ELIAN, G. Curtea Internațională de Justiție. – București: Editura Științifică, 1970. p.13-118.
133. **Encyclopedia of Public International Law.** Vol. II. – Amsterdam – Lausanne – New-York – Oxford – Shannon – Singapore – Tokyo: 1997. – 1510 p.
134. **Encyclopedia of Public International Law.** Vol. III. – Amsterdam – Lausanne – New-York – Oxford – Shannon – Singapore – Tokyo: 1997. p.364-373.
135. **Encyclopedia of International Law.** vol. V. – North-Holland: 1992. p.119-730.
136. FARRAN, D'Olivier. The Sovereign Order of Malta in International Law. Vol. 3. – 1954. p.217-233.
137. FILIPESCU, P., FUIEREA, A. Drept internațional comunitar european. –București: Editura Actami, 1994. – 340 p.
138. FRANCK, M.T. Fairness în Internațional Law and Institutions. – Oxford: 1995. – 520 p.
139. GAZZONI, Ordine di Malta. Enciclopedia del Diritto. Vol. 31. 1980. p.1-22.
140. GEAMĂNU, GR. Drept Internațional contemporan. – București: Editura Didactica și Pedagogica, 1995. – 650 p.
141. GEAMĂNU, GR. Drept Internațional Public. 2 vol. – București: Editura Didactica și Pedagogica, vol. 1, 1981. – 503 p.
142. GENET, Raoul. Manuel de droit des international public.(Principes de droit des gens). – Paris: 1944. p.110-167.
143. GREIG, D. W. International Law. – London: 1970. p.53-94.
144. GUGGENHEIM, P. Traité de Droit international public. – Geneva: vol. 1, 1954. – 297 p.
145. HEGEL, G. Principiile filosofiei dreptului. – București: Editura IRI, 1996. – 392 p.
146. KELSEN, H. Doctrina pură a dreptului. – București: Editura Humanitas, 2000. – 424 p.
147. KUNZ, J. The Shanging Law of Nations. – Ohio: 1968. – 499 p.
148. LEHTO, M., KOSKENIEMI, M. Succesiunea statelor în fostul U.R.S.S: – Editura A.F.D.I, 1992. – 427 p.
149. LINDBLOM, ANNA-KARIN. Non-Governmental Organisations in International Law. – Cambridge: University Press, 2006. – 570 p.
150. LÖWENTAL, R. Hruscirov și dezintegrarea blocului comunist. – Editura Colmann Levy, 1991. – 490 p .
151. M. de PIERREDON. Histoire politique de l'Ordre souveraine de Saint-Jean de Jerusalem. – Ordre de Malte: vol. 2, (1956-1963). p.57-86.
152. MALANCZUK, P. Akehurst's Modern Introduction to International Law. – London–New York: ROUTLEDGE, 1997. – 592 p.

153. MALIȚA, M. *Diplomația. Școli și instituții.* – București: Editura Didactică și Pedagogică, 1975. – 576 p.
154. MANNING, C. *Ukraine under the Soviets.* – New York: 1953. p.6-186.
155. MAZILU, D. *Dreptul internațional public.* 2 vol. – București: Editura Lumina-Lex, vol. 1, 2001. – 606 p.
156. MAZILU, D. *Dreptul internațional public,* 2 vol. – București: Editura Lumina-Lex, vol. II, 2002. – 600 p.
157. MIGA-BEȘTELIU, R. *Drept internațional public.* – București: Editura ALL BECK, vol. 1, 2005. – 192 p.
158. MIGA-BEȘTELIU, R. *Drept internațional: introducere în dreptul internațional public.* – București: Editura ALL, 2003. – 488 p.
159. MIGA-BEȘTELIU, R. *Organizațiile internaționale interguvernamentale.* – București: Editura ALL BECK, 2006. – 312 p.
160. MIHĂILĂ, M. *Elemente de drept internațional public și privat.* – București: Editura ALL BECK, 2001. – 480 p.
161. MOCA, Gh. *Dreptul internațional public.* – București: 1997. – 330 p.
162. MOCA, Gh. *Dreptului organizațiilor internaționale.* – București: editura ERA, 2005. –160 p.
163. MOSLER, H. *Reflexion sur la personalite juridique en droit international public.* – Paris: Pedone, „Melanges a H. Rolin. Problemes des droit des gens”, 1964. p.231-243.
164. MUGERWA, N. *Subjects of International Law. Manual of Public International Law.* Red. M. Sorensen. – New York: St. Martin's Press, 1968. – 249 p.
165. NAESS. *Community and lifestyle.* – England: Cambridge, 1984. – 526 p.
166. NĂSTASE, A. *Drepturile omului, religie a sfârșitului de secol.* – București: Editura ALL BECK, 1992. – 420 p.
167. NĂSTASE, AD., AURESCU, B. *Drept internațional contemporan. Acte esențiale.* – București: Regia Autonomă „Monitorul oficial”, 2000. – 839 p.
168. NEGULESCO, P. *Principes du droit international administratif.* – Paris: 1935. p.26-75.
169. NEGRU, B., NEGRU, A. *Teoria generală a dreptului și statului [curs universitar].* – Chișinău: Bons Offices, 2006. – 520 p.
170. NGUEN QUOCH DINH, ALAIN PELLET, PATRICK DAILLIER. *Droit international public.* – Paris: Edition LGDJ, 1987. – 1456 p.
171. NICIU, M.I. *Drept Internațional public.* 2 vol. – Iași: Editura. Fundației Chemarea, vol. 1, 1995. – 292 p.

172. NICIU, M.I. Drept Internațional public. 2 vol. – Iași: Editura. Fundației Chemarea, vol. 2, 1996. – 240 p.
173. NICIU, M.I. Drept Internațional Public. – Arad: Editura Servosat, 2001. – 385 p.
174. NICIU, M.I. Organizații Internaționale Guvernamentale. – Iași: Editura. Fundației Chemarea, 1994. – 160 p.
175. NICIU, M.I., MARCU, V., ș.a. Culegere de documente de Drept Internațional Public. 2 vol. – București: Editura Lumina-Lex, vol. 1, 1997. – 392 p.
176. NICIU, M.I., MARCU, V., etc. Culegere de documente de Drept Internațional Public. 2 vol. – București: Editura Lumina-Lex, vol. 2, 1997. - 352 p.
177. PHILLIMORE, W. G. F. Droit et devoirs fondamentaux des Etats. – RCADI, vol. I, 1923. p.33-46.
178. PLASTARA, G. Manual de Drept internațional public.(cuprinzând și o expunerea conflictelor de legi. Drept internațional privat. Îngrijită de Popa V.V.) – București: Editura All Beck. 2004. – 392 p.
179. POPA, V.N. Teoria generală a dreptului. – București: ACTAMI, 1998. – 334 p.
180. POPA, N. Filosofia dreptului – marile curente.– București: Editura ALL BECK, 2002.– 616 p.
181. POPESCU, D., NĂSTASE, AD. Drept internațional public. – București: Editura Șansa SRL, 1997. – 398 p.
182. PREDĂ-MĂTĂȘARU, A. Tratat de drept internațional public. – București: Editura Lumina-Lex, 2002. – 450 p.
183. PREDĂ-MĂTĂȘARU, A. Tratat de Relații internaționale moderne și contemporane (1648-1947). Anexe. – București: Editura Lumina-Lex, vol. 2, 2001. – 340 p.
184. REUTER, P. Princeps de droit international publique. – Paris: Presse Universitaires de France, 1980. – 378 p.
185. REUTER, P. Droit International Public. – Paris: Presse Universitaires de France, 1983. – 597 p.
186. ROUSSEAU, Ch. Droit international public. (Les sujets de Droit). – Paris: Sirey, tome II, 1974. p.121- 696.
187. ROUSSEAU, Ch. Droit International Public. – Paris: Dalloz, 1987. – 386 p.
188. ROUSSEAU, Ch. Droit International Public. – Paris: Sirey, 1989. – 580 p.
189. RUZIE, D. Droit International Public. ed. 10-em. – Paris: Dalloz, 2000. –319 p.
190. SCHWARZENBERGER, G. International law and order. – London: Stevens, 1971. – 530 p.
191. SERRES, J. Manuel pratique de protocoles. – Paris: 1992. p.337-350.
192. SOFRONIE, G. Curs de drept internațional public. – Cluj: R. Cioflec, 1936. p.63-112.
193. SORENSEN, M. Principes de droit international public. Academie de droit international.

Recueil des cours. – RCADI, III, 1960. p.16-204.

194. SOULET, F. J. Istoria comparata a statelor comuniste. – Iași: Editura Polirom, 1998. – 377 p.
195. TAKACS, L., NICIU, M. Drept internațional public. – București: Editura Didactică și Pedagogică, 1976. p.15-87.
196. TOUSCOZ, J. Droit international. – Paris: Editions Dalloz, 1993. p.188-223.
197. TRIEPEL, H. Les rapports entre le droit interne et le droit international. – RCADI, vol. I, 1923. p.82-97.
198. URSS în cadrul conferințelor internaționale din perioada celui de-al II-lea Război Mondial 1941-1945, Vol.3, 1978 . – p.321-389.
199. VRABIE, G. Drept constituțional și instituții politice contemporane. 2 vol. – Iași: Editura „TEAM”, vol. 1, 1995. – 398 p.
200. WERTH, N. Histoire de L’Union Sovietique. – Paris: P.U.F., 1992. – 396 p.
201. Yearbook of International Organizations. – Bruxelles: 1998.

b. Manuale, monografii în limba rusă

202. АНУФРИЕВА, Л.П., БЕКЯШЕВ, Д.К., БЕКЯШЕВ, К.А. Международное публичное право. – Москва: Издательство „Прспект”, 2004. – 928 с.
203. АВАКОВ, М.М. Правопреемство освободившихся государств. – Москва: Издательство „Международные отношения”, 1983. – 192 с.
204. БАРАТАШВИЛИ, Д. И. Принцип суверенного равенства государств в международном праве. – Москва: Издательство „Наука”, 1978. – 120 с.
205. БИРЮКОВ, П. Н. Международное право. – Москва: Издательство „Юристъ”, 1998. – 416 с.
206. БЛИЩЕНКО, И.П., ДУРДЕНЕВСКИЙ, В. И. Дипломатическое и консульское право. – Москва: 1962. с.32-33.
207. БЛИЩЕНКО, И. П., ДОРИА, Ж.. Прецеденты в международном публичном праве. – Москва: Издательство МНИМП, 1999. – 472 с.
208. Белорусская ССР в международных отношениях. – Минск: Издательство Академии Наук БССР, 1983. с.46-215.
209. БРОВКА, Ю.П. Международная правосубъектность БССР. – Минск: 1967. с. 141-147.
210. БРОВКА, Ю.П., Белорусская ССР и прогрессивное развитие международного права. – Минск: Издательство БГУ, 1979. – 94 с.
211. Действующее международное право. В трёх томах. Составители КОЛОСОВ, Ю.М., КРИВЧИКОВА, Э.С. – Москва: Издательство Московского независимого института международного права, т.1, 1996. – 864 с.

212. Действующее международное право. В трёх томах. Составители КОЛОСОВ Ю.М., КРИВЧИКОВА Э.С. – Москва: Издательство Московского независимого института международного права, т.2, 1997. – 832 с.
213. Дипломатический словарь. Под ред. А.А.Громыко, А.Г.Ковалева, П.П.Севостьянова, С.Л.Тихвинского, 3 тома. – Москва: Издательство „Наука”, т.1, 1984. – 424 с.
214. Дипломатический словарь. Под ред. А.А.Громыко, А.Г.Ковалева, П.П.Севостьянова, С.Л.Тихвинского, 3 тома. – Москва: Издательство „Наука”, т.2, 1986. – 504 с.
215. Дипломатический словарь. Под ред. А.А.Громыко, А.Г.Ковалева, П.П.Севостьянова, С.Л.Тихвинского, 3 тома. – Москва: Издательство „Наука”, т.3, 1986. – 752 с.
216. ДОДОНОВ, В.Н., ПАНОВ, В.П., РУМЯНЦЕВ, О.Г. Международное право. Словарь справочник. – Москва: Издательство „ИНФРА-М”, 1997. – 368 с.
217. ДОРОГИН В.А. Суверенитет в советском государственном праве. – Москва: 1948. с.32-48.
218. ИГНАТЕНКО, Г. В., ОСТАПЕНКО, Д.Д. Международное право. – Москва: Издательство „Высшая школа”, 1978. – 400 с.
219. ИГНАТЕНКО, Г. В., ТИУНОВ, О. И. Международное право. – Москва: Издательство „Норма”, 2004. – 624 с.
220. ЗАДОРЖНЫЙ, Г.П. Мирное сосуществование и международное право. – Москва: 1964. – с.432-469.
221. ЗАЙЦЕВА, О.Г. Международные межправительственные организации. – Москва: Издательство „Наука”, 1983. –168 с.
222. КАЛАМАРКЯН, Р.А., МИГАЧЁВ, Ю.И. Международное право. – Москва: Издательство „Эксмо”, 2004. – 688 с.
223. КОЖЕВНИКОВ, Ф.И., ЗАДОРЖНЫЙ, Г.П., КУЗНЕЦОВ, В.И. Международное право. – Москва: 1981. – 454 с.
224. КОЛОСОВ, Ю.М., КРИВЧИКОВА, Э.С. Международное право. – Москва: Издательство „Международные отношения”, 2000. – 720 с.
225. КОМАРОВСКИЙ, Л А. Основные вопросы науки международного права. – Москва: 1895. – 220 с.
226. КОМАРОВСКИЙ, Л А. Право и мир в международных отношениях. – Москва: 1899. с.27-35.
227. КРЕМНЕВ, П.П. Распад СССР – международно-правовые проблемы. – Москва: Издательство „Зерцало – М”, 2005. – 256 с.
228. КРЫЛОВ, С.Б. Материалы к истории создания ООН. – Москва: 1949. с. 85-87.

229. КРЫЛОВ, С.Б. Принципы участия государств в системе ООН. – Москва: Издательство „Международные отношения”, 1986. – 116 с.
230. КУДРЯВЦЕВ, А.Н. Курс международного права, в семи томах. – Москва: Издательство „Наука”, т.1, 1989. – 360 с.
231. КУДРЯВЦЕВ, А.Н. Курс международного права, в семи томах. – Москва: Издательство „Наука”, т.3, 1990. – 260 с.
232. ЛЕВИН, Д.Б. Актуальные проблемы теории международного права. – Москва: Издательство „Наука”, 1989. – 264 с.
233. ЛУКАШУК, И. И. Международное право. Общая часть. – Москва: Издательство БЕК, 2000. – 432 с.
234. ЛУКАШУК, И. И. Международное право. Особенная часть. – Москва: Издательство БЕК, 2001. – 456 с.
235. ЛУКАШУК, И. И. Современное право международных договоров. – Москва: Издательство Волтерс Клувер, том 1, 2004. – 672 с.
236. ЛУКАШУК, И. И. Стороны в международных договорах. – Москва: Издательство „Юридическая литература”, 1966. – 151 с.
237. ЛУКАШУК, И. И. Право международной ответственности. – Москва: Издательство Волтерс Клувер, 2004. – 432 с.
238. МАЛАНЧУК, П. Вступ до міжнародного права за Ейкхерстом. – Харків: Издательство „КОНСУМ”, 2000. – 592 с.
239. Международное право. Под ред. КОЛОСОВА, Ю.М., КУЗНЕЦОВА, А.И. – Москва: Издательство „Международные отношения”, 1995. – 608 с.
240. Международное право. Под редакцией МОДЖОРЯН, Л.А., БЛАТОВА, Н. Т. – Москва: Издательство „Юридическая литература”, 1970. – 568 с.
241. МОДЖОРЯН, Л.А. Субъекты международного права. – Москва: Госюриздат, 1958. – 156 с.
242. МОДЖОРЯН, Л.А. Основные права и обязанности государств. – Москва: Издательство „Юридическая литература”, 1965. – 227 с.
243. МОРОЗОВ, Г.И. Международные организации. Некоторые вопросы теории. – Москва: Издательство „Мысль”, 1974. – 336 с.
244. МОРАВЕЦКИЙ, В. Функции международной организации. Перевод Морозова Г.И. – Москва: Издательство „Прогресс”, 1976. – 384 с.
245. МЮЛЛЕРСОН, Р.А. Соотношение международного и национального права. – Москва: Издательство „Международные отношения”, 1982. – 136 с.

246. Образование и развитие Союза Советских Социалистических Республик (в документах). – Москва: Издательство „Юридическая литература”, 1973. – 736 с.
247. ОППЕНГЕЙМ, Л. Международное право. – Москва: Издательство Иностранной литературы, том 1, МИР, полутом 1, 1948. – 408 с.
248. ПАНОВ, В.П. Международное право. – Москва: Издательство ИНФРА-М, 1997.– 192 с.
249. ТИМЧЕНКО, Л.Д. Международное право. – Харьков: Издательство „КОНСУМ”, 2004. – 528 с.
250. ТИМЕРБАЕВ, Р.М. Россия и ядерное нераспространение. – Москва: 1999. – 326 с.
251. ТУЗМУХАМЕДОВ, Б.Р. Движение неприсоединения и международное право. – Москва: Издательство „Наука”, 1989. – 190 с.
252. ТУНКИН, Г.И. Международная правосубъектность (некоторые вопросы теории). – Москва: Издательство „Международные отношения”, 1971. – 395 с.
253. ТУНКИН, Г. И. Международное право. – Москва: Издательство „Юридическая литература”, 1982. – 584 с.
254. ТУНКИН, Г.И. Идеологическая борьба и международное право. – Москва: Издательство „Международные отношения”, 1967.– 176 с.
255. ТУНКИН, Г.И. Теория международного права. – Москва: Издательство „Международные отношения”, 1970. – 511 с.
256. УШАКОВ, Н. А. Проблемы теории международного права. – Москва: Издательство «Наука», 1988. – 191 с.
257. ФЕЛЬДМАН, Д.И., КУРДЮКОВ, Г.И. Основные тенденции развития международной правосубъектности. – Казань: Издательство Казанского Университета, 1974. –132 с.
258. ФЕЛЬДМАН, Д.И. Международная правосубъектность. Некоторые вопросы теории. – Москва: Издательство „Юридическая литература”, 1971. – 188 с.
259. ХИМЕНЕС де АРЕЧАГА, Э. Современное международное право. Перевод Папченко Ю.И. – Москва: Издательство „Прогресс”, 1983. – 480 с.
260. ЧЕШИР, Дж. НОРТ, П. Международное частное право. – Москва: Издательство „Прогресс”, 1982. – 496 с.
261. ШИБАЕВА, Е.А. Право международных организаций. – Москва: Издательство „Международные отношения”, 1986. - 160 с.
262. ШИБАЕВА, Е.А., ПОТОЧНЫЙ, М. Правовые вопросы структуры и деятельности международных организаций. – Москва: Издательство МГУ, 1980. – 168 с.
263. ШРЕПЛЕР, Х.А. Международные организации. Справочник. Перевод Тюпаевой С.А. – Москва: Издательство „Международные отношения”, 1995. – 320 с.

c. Articole și alte publicații

264. BOLINTEANU, Al. Diplomația multilaterală preventivă și Carta ONU. – // Revista română de studii internaționale, nr. 9, 1975.
265. BURIAN, A. Subiectele relațiilor internaționale contemporane. – //Administrarea Publică, nr. 1, 2000.
266. BURIAN, A. Diplomația prin organizații internaționale. – //Revista de Filosofie și Drept, nr.3, 2001.
267. Carley, P. Sovereignty, Territorial Integrity, and the Right to Secession, Report from a Roundtable Held in Conjunction with the U.S. Department of Policy Planning Staff. – //Peace works paper no.7, March 1996. p.3-10.
268. CRĂCIUNESCU, A. Regimul juridic al persoanei în dreptul internațional contemporan. – //Revista de drept comercial, nr.9, 2002. p.110-114.
269. DECAUX, E.N. La reciprocite en droit international. – //Revue generale de droit international public, Paris, nr.2, 1980.
270. DELMAS, Ph. Suveranitatea este o intoleranță. – //Revue des deux mondes, nov.-dec., 1999.
271. ECOBESCU, N., Voicu, I. Unele aspecte actuale ale teoriei organizațiilor internaționale. – //Revista română de studii internaționale, nr.2, 1976.
272. Foreign relations of the United States. The Conferences at Malta and Yalta. – //Washington: 1955. p.746-747.
273. MOCA, Gh. Probleme actuale ale dreptului organizațiilor internaționale. – //Revista română de studii internaționale, 1970. p.35-39.
274. Raportul Comitetului pentru Afaceri Europene la Conferința Internațională „Dezmortirea unui conflict înghețat: aspecte juridice ale crizei separatiste din Moldova”. – //Institutului de Politici Publice. 2006. – 76 p.
275. ВИХАРЕВ, С.Р. Союзная республика как субъект международного права. – //Советское государство и право, № 12,1960. с.66.
276. ГАМУРАРЬ, В. К вопросу о современном толковании понятия субъекта международного права. Conferința științifică „Aspecte juridice ale societății civile: realități și perspective”. – //Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2003. p.595-598.
277. ИВАНОВ, М. Объективные основания международной правосубъективности. – //Правоведение, № 6, 1988.
278. Разоружение. – //Периодический обзор. Подготовленный ООН, т. XVIII / № 1,1995. – 232 с.
279. ТУНКИН, Г.И. Международное право и идеологическая борьба. – //Международная

жизнь, 1971. с.10-37.

280. ТУНКИН, Г.И. Международное право Наследие XX века. – //Российский ежегодник Международного права, 1992. с.7-15.
281. УШАКОВ, Н.А. Международное право. – //Советское государство и право, № 5, 1991, с.17-55.

d. Pagini internet

282. <http://www.academia.brooklin.cuny.edu> – pagină oficială a Guvernului SUA.
283. <http://www.bundesregierung.de> – pagină oficială a Guvernului RFG.
284. <http://www.coe.int> – pagină oficială CE.
285. <http://www.statistica.md/statistics/dat/Republica%20Moldova.doc> – pagină oficială a Departamentului de Stat pentru statistica al Republicii Moldova.
286. <http://www.daccessdds.un.org> - Comisia pentru dreptul internațional.
287. <http://www.ejil.org/jurnal> – European Jurnal of International Law.
288. <http://www.eu.int> – pagină oficială a Parlamentului European.
289. <http://www.europa.eu.int> – pagină oficială a UE.
290. <http://www.glin.gov> – pagină oficială a Congresului SUA.
291. <http://www.mfa.md> – pagină oficială a Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova.
292. <http://www.nato-pa.int> – pagină oficială NATO.
293. <http://www.newsmoldova.md/news.html?nws> – Agenția de știri „Noutăți-Moldova”.
294. <http://www.parlament.md> – pagină oficială a Parlamentului Republicii Moldova.
295. <http://www.ro.wikipedia.org/wiki/>
296. <http://www.un.org.int> – Jurisprudența C.I.J.
297. <http://www.un.org/> – pagină oficială ONU.
298. <http://www.constitution.garant.ru> – pagina oficială a Curții Constituționale a Federației Ruse.
299. <http://www.ipp.md> – pagină oficială a Institutului de Politici Publice.
300. <http://www.q2p.ru> – legislația Federației Ruse.
301. <http://www.worldbank.org> – pagina oficială a Băncii Mondiale.
302. <http://www.moldpres.md/default.asp?Lang=en&HTMid=41> – Arhiva ziarelor „Moldova Socialistă” și „Moldova Suverană”.
303. <http://www.photius.com/countries/moldova/government>
304. http://www.observator.mednet.md/noutati/annual_repor

ANEXE

Anexa nr. 1

MISIUNILE DIPLOMATICE ALE REPUBLICII MOLDOVA ACREDITATE ÎN STRĂINĂTATE

Ambasada Republicii Moldova în Republica Austria
Ambasada Republicii Moldova în Republica Azerbaidjan
Ambasada Republicii Moldova în Republica Belarus
Ambasada Republicii Moldova în Regatul Belgiei
Ambasada Republicii Moldova în Republica Bulgaria
Ambasada Republicii Moldova în Republica Cehă
Ambasada Republicii Moldova în Republica Populară Chineză
Ambasada Republicii Moldova în Republica Elenă
Ambasada Republicii Moldova în Republica Franceză
Ambasada Republicii Moldova în Republica Federală Germană
Ambasada Republicii Moldova în Statul Israel
Ambasada Republicii Moldova în Republica Italiană
Ambasada Republicii Moldova în Republica Letonia
Ambasada Republicii Moldova în Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord
Ambasada Republicii Moldova în Republica Polonia
Ambasada Republicii Moldova în Republica Portugheză
Ambasada Republicii Moldova în România
Ambasada Republicii Moldova în Regatul Suediei
Ambasada Republicii Moldova în Federația Rusă
Ambasada Republicii Moldova în Statele Unite ale Americii
Ambasada Republicii Moldova în Republica Turcia
Ambasada Republicii Moldova în Ucraina
Ambasada Republicii Moldova în Republica Ungară
Misiunea Republicii Moldova pe lângă Comunitățile Europene

REPREZENTANȚELE PERMANENTE ALE REPUBLICII MOLDOVA PE LÂNGĂ ORGANIZAȚIILE INTERNAȚIONALE

Reprezentanța Permanentă a Republicii Moldova pe lângă ONU, New-York

Reprezentanța Permanentă a Republicii Moldova pe lângă oficiul ONU, Geneva

Reprezentanța Permanentă a Republicii Moldova pe lângă Consiliul Europei, Strasbourg

CONSULATELE GENERALE ALE REPUBLICII MOLDOVA

Consulatul General al Republicii Moldova la Frankfurt pe Main

Anexa nr. 2

LISTA STATELOR CU CARE REPUBLICA MOLDOVA ÎNTREȚINE RELAȚII DIPLOMATICE

Statul Islamic Afganistan	Republica Coreea
Republica Africa de Sud	Republica Populară Democrată Coreeană
Republica Albania	Republica Costa Rica
Republica Algeriană Democrată și Populară	Republica Croația
Principatul Andorra	Republica Cuba
Republica Angola	Regatul Danemarcei
Regatul Arabiei Saudite	Republica Arabă Egipt
Republica Argentina	Republica Elenă
Republica Armenia	Confederația Elvețiană
Australia	Emiratele Arabe Unite
Republica Austria	Republica Estonia
Republica Azerbaidjan	Republica Finlanda
Regatul Bahrain	Republica Franceză
Republica Populară Bangladesh	Georgia
Republica Belarus	Republica Federală Germania
Regatul Belgiei	Republica Ghana
Republica Bolivia	Republica Guatemala
Bosnia și Herțegovina	Republica Guineea
Republica Federativă a Braziliei	Republica Guineea Ecuatorială
Republica Bulgaria	Republica India
Burkina Faso	Republica Indonezia
Republica Burundi	Regatul Hashemit al Iordaniei
Regatul Cambogiei	Republica Islamică Iran
Canada	Irlanda
Republica Cehă	Republica Islanda
Republica Chile	Statul Israel
Republica Populară Chineză	Republica Italiană
Republica Chad	Jamaica
Republica Cipru	Japonia
Republica Columbia	Republica Kazahstan

Republica Kârgâză
Statul Kuwait
Republica Democrată Populară Laos
Republica Letonia
Republica Libaneză
Marea Jamahirie Arabă Libiană Populară
Socialistă
Principatul Liechtenstein
Republica Lituania
Marele Ducat de Luxemburg
Republica Macedonia (F.R.I.M.)
Republica Madagascar
Malayzia
Republica Mali
Republica Malta
Ordinul Suveran Militar de Malta
Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de
Nord
Regatul Maroc
Republica Mauritius
Statele Unite Mexicane
Mongolia
Republica Mozambic
Republica Namibia
Regatul Nepal
Republica Nicaragua
Republica Federală Nigeria
Regatul Norvegiei
Noua Zeelandă
Sultanatul Oman
Republica Islamică Pakistan
Republica Panama
Republica Peru
Republica Polonia
Republica Portugheză
Statul Qatar
România
Federația Rusă
Republica San Marino
Serbia și Muntenegru
Sfântul Scaun
Republica Singapore
Republica Arabă Siriană
Republica Slovacă
Republica Slovenia
Regatul Spaniei
Republica Democrată Socialistă Sri Lanca
Statele Unite ale Americii
Republica Sudan
Regatul Suediei
Republica Tadjikistan
Regatul Thailandei
Republica Tunisiană
Republica Turcia
Turkmenistan
Regatul Țărilor de Jos (Olanda)
Ucraina
Republica Ungară
Republica Orientală a Uruguaiului
Republica Uzbekistan
Republica Bolivariană Venezuela
Republica Socialistă Vietnam
Republica Yemen
Republica Zambia

**REPREZENTANȚE ALE ORGANIZAȚIILOR INTERNAȚIONALE
ACREDITATE ÎN REPUBLICA MOLDOVA**

Delegația Comisiei Europene
Oficiul Reprezentantului Special al Uniunii Europene
Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare
Înaltul Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați
Fondul Națiunilor Unite pentru Copii
Organizația Internațională pentru Migrație
Banca Mondială
Fondul Monetar Internațional
Biroul de Informare al Consiliului Europei
Reprezentantul Special al Secretarului General al Consiliului Europei
Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa
Biroul Uniunii Latine
Biroul Regional pentru Europa Centrală și Orientală al Agenției Universitare a Francofoniei
Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare
Agenția specializată a ONU pentru alimentație și agricultură pentru Europa Centrală și de Sud

**CONSULATE ONORIFICE
ACREDITATE ÎN REPUBLICA MOLDOVA**

Consulatul Onorific al Republicii Elene în Republica Moldova
Consulatul Onorific al Regatului Hashemit al Iordaniei în Republica Moldova
Consulatul Onorific al Republicii Kazahstan în Republica Moldova
Consulatul Onorific al Republicii Kârgâze în Republica Moldova
Consulatul Onorific al Republicii Letonia în Republica Moldova
Consulatul Onorific al Republicii Libaneze în Republica Moldova
Consulatul Onorific al Republicii Lituania în Republica Moldova
Consulatul Onorific al Regatului Țărilor de Jos în Republica Moldova
Consulatul Onorific al Republicii Arabe Siriene în Republica Moldova
Consulatul Onorific al Republicii Slovacia în Republica Moldova
Consulatul Onorific al Regatului Suediei în Republica Moldova

Anexa nr. 3

Declarația Parlamentului Republicii Moldova cu privire la parteneriatul politic pentru realizarea obiectivelor integrării europene

Fiind oponenți politici, împărțășind opinii diferite asupra metodelor, etapelor și termenelor de reformare a economiei și a sferei sociale a Republicii Moldova, menționând existența anumitor divergențe în problemele politicii interne și celei externe, deputații în Parlamentul Republicii Moldova adoptă următoarea Declarație cu privire la parteneriatul politic pentru patru ani (2005-2009) în vederea realizării obiectivelor integrării europene. Noi pornim de la faptul că dezvoltarea de mai departe a Republicii Moldova nu poate fi asigurată decât prin promovarea consecventă și ireversibilă a cursului strategic spre integrarea europeană, spre soluționarea pașnică și democratică a problemei transnistrene, spre funcționarea eficientă a instituțiilor democratice și garantarea drepturilor minorităților naționale. Realizarea acestor sarcini este posibilă în condițiile unei cooperări responsabile a puterii și opoziției, ale stabilității vieții politice interne, ale unor garanții democratice pentru dezvoltarea liberă a mijloacelor de informare în masă și ale unei asigurări riguroase a independenței Republicii Moldova în relațiile ei reciproce cu statele vecine. Noi considerăm că principalele direcții ale parteneriatului politic trebuie să fie:

- eforturile diplomatice, juridice și politice conjugate, precum și inițiativele cetățenești pentru realizarea Planului de acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană, eforturile comune asupra spectrului de probleme a căror soluționare va contribui la aderarea cât mai rapidă a Republicii Moldova la

 - comunitatea europeană;

- eforturile politice conjugate, precum și inițiativele cetățenești pentru crearea unui sistem judecătoresc independent, care să corespundă normelor și standardelor Uniunii Europene; respectarea normelor democratice și a principiului supremației legii în calitate de condiții fundamentale pentru orice reforme politice și instituționale;

- eforturile politice și juridice conjugate pentru dezvoltarea socială accelerată a Republicii Moldova, pentru crearea unui sistem eficient de protecție socială și pentru reducerea sărăciei. Dezvoltarea economiei de piață funcțională, de orientare socială cu un climat investițional favorabil, armonizarea legislației naționale cu standardele europene în sfera circulației libere a mărfurilor, capitalurilor, serviciilor și a forței de muncă, înlăturarea barierelor administrative, combaterea corupției și de-birocratizarea vieții economice constituie un reper strategic pentru dezvoltarea statului moldovenesc;

– eforturile politice și diplomatice conjugate, precum și inițiativele cetățenești având drept scop soluționarea pașnică definitivă a problemei transnistrene. Reglementarea politică a acestei probleme urmează să fie realizată pe baza Constituției țării și normelor de drept internațional, în strânsă cooperare cu OSCE, Uniunea Europeană, România, Rusia, SUA și Ucraina, să prevadă democratizarea, demilitarizarea și decriminalizarea cât mai grabnică a regiunii transnistrene. Instituirea unui control vamal și de frontieră eficient pe segmentul transnistrean an al frontierei moldo-ucrainene și îndeplinirea de către Federația Rusă a obligațiilor asumate la Summit-ul OSCE din 1999 de la Istanbul privind evacuarea armamentului și militarilor reprezintă o condiție indispensabilă a reglementării transnistrene, precum și un factor pozitiv pentru consolidarea securității regionale și europene;

– eforturile politice conjugate pentru dezvoltarea și afirmarea plenară a rolului limbii de stat ca limbă a majorității populației țării noastre, precum și dezvoltarea pe baza standardelor europene a limbilor și a culturilor tuturor minorităților naționale din Republica Moldova.

Chișinău, 24 martie 2005

Anexa nr. 4

Prioritățile pe termen scurt în implementarea Planului de Acțiuni UE-Moldova (februarie 2005-martie 2006)

A. Prioritățile menționate în Planul de Acțiuni al PEV cărora trebuie acordată „atenție deosebită”

1. Conflictul transnistrean. *Politica Europeană de Vecinătate – Prioritatea din Planul de Acțiuni: „Eforturi susținute vizând soluționarea conflictului transnistrean”. Concluziile GAERC din 14 iunie 2004: „Consiliul reafirmă angajamentul continuu al UE de a susține soluționarea conflictului, utilizând instrumentele puse la dispoziție, și într-o cooperare strânsă cu OSCE. Uniunea declară disponibilitatea sa de a considera căi privind consolidarea în continuare a implicării sale, și așteaptă ca mediatorii și părțile la acest conflict să faciliteze aceasta.”*

Acțiuni care urmează a fi întreprinse (vezi de asemenea punctul 7) - Republica Moldova încurajează implicarea cât mai activă a Uniunii Europene în reglementarea conflictului transnistrean și va facilita realizarea inițiativelor acesteia vizând identificarea în termeni optimi a unei soluții pașnice durabile. - Republica Moldova se va implica împreună cu Reprezentantul Special al UE în toate aspectele conflictului transnistrean și va informa deplin UE despre activitățile și inițiativele realizate în acest sens (pe parcursul perioadei)

2. Democrația și supremația legii. *Politica Europeană de Vecinătate – Prioritatea din Planul de Acțiuni: „continuarea consolidării stabilității și eficienței instituțiilor ce garantează democrația și supremația legii; asigurarea derulării democratice a alegerilor parlamentare (martie 2005) în Moldova în conformitate cu standardele europene”. Concluziile Consiliului GAERC din 14 iunie 2004 : „UE dorește ca Moldova să se transforme într-o țară puternică și stabilă cu legături apropiate cu Uniunea în baza valorilor comune de democrație, supremația legii, drepturile omului inclusiv libertatea mass-mediei, precum și în baza intereselor comune, precum este stabilit în Politica Europeană de Vecinătate (PEV)”*

Acțiuni care urmează a fi întreprinse: - Elaborarea proiectelor de legi privind reforma parlamentară în conformitate cu propunerile pentru regulile de procedură din partea Consiliului Europei, APCE, precum și privind imunitatea parlamentară, și solicitarea comentariilor de la Consiliul Europei, APCE, Comisia de la Veneția (noiembrie 2005) - Aprobarea proiectelor de legi privind reforma parlamentară, incluzând deplin fiecare comentariu, sugestie a Consiliului Europei, APCE, Comisiei de la Veneția (martie 2006) - Elaborarea proiectelor de legi privind reformarea codului electoral, incorporând deplin recomandările OSCE-BIDDO, Consiliului Europei privind alegerile și examinarea aspectelor negative identificate în concluziile parlamentare și concluziile misiunii internaționale de monitorizare a alegerilor OSCE-BIDDO, Consiliul Europei, prezentă în Republica Moldova la alegerile parlamentare din martie 2005. Solicitarea comentariilor de la BIDDO și de la Comisia Venețiană, Consiliul Europei (noiembrie 2005) - Aprobarea proiectelor de

legi privind reformarea codului electoral, incorporând deplin comentariile, sugestiile pentru modificare a Consiliului European, BIDD0 (martie 2006) - Moldova va spori activitățile de instruire sistematică a judecătorilor și procurorilor la subiectul Convenției Europene privind Drepturile Omului (pe parcursul perioadei) - Moldova va întreprinde acțiuni decisive în abordarea deficiențelor organelor de drept, inclusiv operarea transparentă și controlul democratic, prin instruirea funcționarilor organelor de drept (martie 2006) - Moldova va întreprinde acțiuni decisive pentru abordarea problemei de tratament inadecvat a persoanelor deținute în arest, inclusiv prin implementarea recomandărilor CPT și ratificarea Protocolului Opțional la Convenția privind Tortura (martie 2006) - Moldova va ratifica Carta de la Roma privind Curtea Penal Internațională și pregătirea aprobării amendamentelor constituționale și legislative precum e prevăzut. UE va examina posibila cerere a Moldovei privind asistență în acest sens (martie 2006) - Moldova va implementa Strategia Națională privind Combaterea Corupției, și Planul de Acțiuni bazat pe standardele europene și internațională și recomandările GRECO (pe parcursul perioadei)

3. Libertatea mass mediei. *Politica Europeană de Vecinătate – Prioritatea din Planul de Acțiuni: „asigurarea respectării drepturilor mass mediei și libertății expresiei”*

Acțiuni ce urmează a fi întreprinse: - modificarea legislației existente în vederea sporirii transparenței relațiilor între autorități și instituțiile mass media și asigurării libertății expresiei

4. Reforma administrativă și reforma judiciară. *Politica Europeană de Vecinătate – Prioritatea din Planul de Acțiuni: „continuarea consolidării capacității administrative și judiciare”* Acțiuni care urmează a fi întreprinse: - *Adoptarea Codului Etic a funcționarilor publici, judecătorilor și colaboratorilor organelor de drept (noiembrie 2005)*

- Elaborarea unui program de lucru pentru reforma regulatorie bazată pe o listă de activități care trebuie să fie întreprinse, sortarea legislației conform priorităților și indicarea structurilor responsabile de implementare cu date limită reale a acestor acțiuni (noiembrie 2005) - Introducerea modificărilor în legile privind independența și imparțialitatea justiției în concordanță cu expertiza și standardele Consiliului European. (martie 2006) - Continuarea reformei administrative în domeniul guvernării locale, în special prin implementarea „Programului de Lucru pentru o mai bună guvernare locală”, prezentat la Conferința Miniștrilor Europeni responsabili de guvernarea locală și regională din februarie 2005, de la Budapesta (pe parcursul întregii perioade)

5. Cooperarea cu Instituțiile Financiare Internaționale, stabilitatea macroeconomică și reducerea sărăciei. *Politica Europeană de Vecinătate – Prioritatea din Planul de Acțiuni: „reluarea cooperării cu Instituțiile Financiare Internaționale, implementarea acțiunilor privind reducerea sărăciei, consolidarea creșterii economice asigurate de dezvoltarea sectorului privat și durabilitatea fiscală”.*

Acțiuni care urmează a fi întreprinse: - În contextul desfășurării subcomitetului pentru probleme economice, financiare și statistice, de revăzut cu personalul Comisiei politicile

macroeconomice și structurale. De convenit asupra formatului și periodicității monitorizării și evaluării progresului în implementarea acestora. (noiembrie 2005). - Domeniile supuse monitorizării: a) dezvoltarea și perfecționarea Cadrului de Cheltuieli pe Termen Mediu, în concordanță cu SCERS și în cooperare cu Instituțiile Financiare Internaționale b) consolidarea managementului și transparenței finanțelor publice, în special prin îmbunătățirea Sistemul Trezorerial existent și ajustarea auditului veniturilor și cheltuielilor bugetare în conformitate cu sugestiile analizei managementului economico-public al Băncii Mondiale. (proiectul se preconizează să-și înceapă activitatea la sfârșitul 2005, urmând a fi finalizat în 2009) - întreprinderea acțiunilor necesare pentru încheierea unui acord cu Fondul Monetar Internațional, privind un program economic credibil (martie 2006) - inițierea unui studiu privind posibilitatea reformării sistemului de impozite în vederea promovării transparenței și echității sistemului de impozite și extinderea bazei impozitării, în special prin eliminarea treptată a scutirilor de impozite (martie 2006) - dezvoltarea unei Strategii comprehensive de Administrare a Impozitelor, acordând atenție particulară consolidării sistemelor de colectare a impozitelor și de control (noiembrie 2006) - în sectorul Managementului Finanțelor Publice, extinderea Sistemului Trezorerial prin includerea în Contul Trezorerial Unic a fondului asigurărilor sociale și a fondului asigurărilor medicale obligatorii, precum și crearea și implementarea sistemului informațional integrat pentru managementului finanțelor publice¹ (martie 2006).

Începând cu ianuarie 2006 va fi implementat mecanismul de executarea a veniturilor bugetului asigurărilor sociale de stat prin sistemul trezorerial .

6. Îmbunătățirea climatului investițional. *Politica Europeană de Vecinătate – Prioritatea din Planul de Acțiuni: ameliorarea climatului investițional prin reforme structurale adecvate în vederea asigurării condițiilor nediscriminatorii, transparente și previzibile pentru afaceri, inclusiv prin lupta cu corupția; S-a înțeles că măsurile incluse la sub punctul 2 (consolidarea democrației și statului de drept) și 4 (Reforma administrativă și reforma judecătorească) va ajuta la atingerea acestor obiective. Adițional urmează a fi întreprinși următorii pași :*

Acțiuni care urmează a fi întreprinse: - UE să acorde Moldovei Chestionarul Cărții Europene (noiembrie 2005) - UE să faciliteze întregul proces de implicare a Moldovei în cadrul Cartei; să invite Moldova la ședințele Europene anuale și la ședințele regionale semestriale, să asiste și să participe la organizarea întâlnirilor bilaterale în Moldova pentru consultări cu finanțatorii cheie (pentru întreaga perioadă) - UE va începe procesul de pregătire a raportului și va integra sarcinile și bunele practice ale Moldovei în raportul European anual. (noiembrie 2005) - UE va acorda suport pentru crearea Centrelor Europene de Informare și Corespondență (martie 2006) - Moldova va efectua screeningul complet al legislației naționale în vederea identificării barierelor investiționale cu scopul de a le exclude treptat. (martie 2006) - Moldova să facă pași decisivi în reducerea reglementărilor excesive, în particular în vederea consolidării transparenței și previzibilității, și de a

reduce pe viitor povara licențierii și regimurilor de inspectare. (pentru întreaga perioadă) - Moldova va iniția un dialog cu investitorii străini privind reglementările și politicile industriale și antreprenoriale. (noiembrie 2005) - Consolidarea cadrului regulatoriu prudential pentru piețele financiare și supraveghere în vederea ajustării la cel existent în UE (martie 2006) - Realizarea unui studiu de către Moldova privind pirateria și contrafacerea, asigurarea dialogului cu deținătorii de drepturi. (martie 2006) - Sporirea resurselor alocate pentru consolidarea, în particular pentru autoritățile vamale și pentru sistemul judiciar în vederea întreprinderii acțiunilor contra produselor contrafăcute/pirate în sectoarele cheie specifice.(martie 2006) - Crearea Agenției Naționale de Protecție a Concurenței, asigurându-i suficiente mijloace bugetare pentru îndeplinirea mandatului ce-i revine. (martie 2006)

7. Managementul frontierei moldo-ucrainene (inclusiv pe sectorul Transnistrian).

Politica Europeană de Vecinătate – Prioritatea din Planul de Acțiuni progresul spre un sistem eficient și cuprinzător de management al frontierei pe toate sectoarele hotarului Moldovei inclusiv sectorul transnistrean,” concluziile GAERC din 14 iunie 2004: „Consiliul reafirmă importanța problemelor extraordinare de management al frontierei la hotarul moldo-ucrainean, în particular pe sectorul transnistrean, adresate părților implicate. Consiliul solicită Moldova și Ucraina să-și consolideze cooperarea în acest domeniu. Uniunea Europeană este disponibilă să acorde asistența în acest proces.”

Acțiuni care urmează a fi întreprinse: - Moldova va coopera eficient cu Ucraina în probleme de frontieră, acoperind întreaga frontieră moldo-ucraineană, inclusiv întreprinderea acțiunilor decisive spre asigurarea unui eficient schimb de informații privind fluxul de bunuri și persoane peste frontiera comună. Comisia să lanseze studiul de fezabilitate în acest sens. (noiembrie 2005) - Moldova se va implica activ și practic va monitoriza, consultările trilaterale dintre Moldova, Ucraina și Comisia Europeană. Comisia va organiza următoarea rundă de consultări privind realizarea primei părți a studiului de fezabilitate prevăzut. (noiembrie 2005) - UE va încuraja Ucraina să coopereze cu Moldova în vederea re-aplicării Protocolului din 13 mai 2003 privind ștampilele vamale, potrivit căruia toate importurile și exporturile din și spre Moldova trebuie să dispună de ștampile vamale oficiale. - Republica Moldova va coopera cu Ucraina și UE în instituirea treptată a controlului comun pe întreg perimetrul frontierei moldo-ucrainene. Uniunea Europeană este disponibilă să asiste în acest proces. - Moldova va coopera cu Ucraina pentru demarcarea frontierei comune. - Moldova va coopera la subiectul unei eventuale monitorizări internaționale a frontierei moldo-ucrainene. - Îmbunătățirea cadrului instituțional și procedurilor de control a originii prin sporirea capacităților instituțiilor vamale și revizuirea delimitării competențelor cu Camera de Comerț și Industrie pentru emiterea și verificarea certificatelor de origine preferențiale și nepreferențiale în vederea creării unei baze solide pentru eventualele preferințe comerciale asimetrice (noiembrie 2005) - Moldova va adopta și va reactualiza Sistemul

Armonizat utilizat, în vederea adoptării Nomenclatorului Vamal (noiembrie 2005) - Sporirea cooperării dintre instituțiile naționale participante la procesul de gestionare a frontierei de stat și a cooperării acestora cu instituțiile similare din țările vecine. (noiembrie 2005) - Stabilirea unui mecanism care ar asigura petrecerea consultărilor /schimbului de informație periodice a comunității comerciale privind regulamentele și procedurile pentru import și export (noiembrie 2005). - Sporirea resurselor de constrângere pentru a fi utilizate de către autoritățile vamale și sistemul judiciar în vederea luptei cu falsificarea documentelor de origine (martie 2006) - UE va contribui la modernizarea echipamentului și dezvoltarea infrastructurii pentru o gestionare eficientă a frontierei de stat (noiembrie 2005). - UE va susține Ucraina și Moldova în stabilirea cadrului juridic necesar privind controlul comun în punctele de trecere internaționale situate pe segmentul Transnistrean (noiembrie 2005).

8. Promovarea comerțului reciproc, inclusiv Preferințele Comerciale Autonome. *Politica Europeană de Vecinătate – Prioritatea din Planul de Acțiuni: „acționarea în vederea oferirii de către UE a Preferințelor Comerciale Autonome prin asigurarea controlului efectiv al originii mărfurilor din Moldova”*

Acțiuni care urmează a fi întreprinse: - UE va expedia Moldovei o lista de acțiuni ce trebuie întreprinse și un chestionar de cerințe în termeni de certificare și verificare a originii preferențiale (noiembrie 2005)

- Moldova va remite un răspuns la informația solicitată privind situația din Moldova în termenul stabilit de UE (noiembrie 2005) - Susținerea și cooperarea deplină cu Delegația Comisiei Europene privind verificarea sistemului de control și certificare originii bunurilor în Moldova, oferind toate detaliile solicitate de Delegație (noiembrie 2005) - Elaborarea legislației și modificarea procedurilor astfel încât să ia în considerație sugestiile experților Comisiei privind certificarea controlului originii (martie 2006) - Elaborarea unui plan care stabilește acțiunile ce necesită a fi întreprinse pentru realizarea treptată a cerințelor UE la subiectul sănătății animaliere și prelucrării produselor animaliere (martie 2006) 2 - Identificarea laboratoarelor naționale de referință în sectorul sanitar și fitosanitar, acordând o atenție deosebită echipamentului necesar și metodelor de analiză potrivite (rezidii de pesticide / contaminanți) și acreditării acestora (martie 2006) - Elaborarea unei liste de măsuri privind apropierea treptată la principiile UE de igienă în procesarea alimentară (martie 2006) - Aderarea Republicii Moldova ca membru asociat la Conferința Generală de Măsuri și Greutăți a Organizației Internaționale de Metrologie „Convenția Metrului”, pentru a putea iniția semnarea Acordului de recunoaștere reciprocă a etaloanelor de referință (martie 2006) - Aderarea Republicii Moldova la comitetul European de Standardizare (CEN), pentru a putea avea acces la standardele europene cu scopul adoptării lor în calitate de standarde moldovene (martie 2006) - Transpunerea în legislația națională a Directivelor UE conform Programului Național de elaborare a reglementărilor tehnice aprobate prin HG nr. 873 din 30.07.04 (pe parcursul perioadei)

9. Lupta împotriva crimei organizate **Politica Europeană de Vecinătate** – *Prioritatea din Planul de Acțiuni: „intensificarea luptei împotriva crimei organizate, inclusiv traficul de ființe umane”.*

Acțiuni care urmează a fi întreprinse: - Adaptarea legislației privind lupta împotriva traficului de ființe umane în vederea apropierii la standardele Consiliului Europei și principiilor și recomandărilor OSCE (noiembrie 2005) - Finalizarea procesului de ratificare a Convenției ONU privind Crima Organizată Transnațională și protocoalele sale (martie 2006)

10. Managementul eficient al fluxului migrației **Politica Europeană de Vecinătate** – *Prioritatea din Planul de Acțiuni: « asigurarea eficienței managementului fluxurilor migrațional, inclusiv inițierea procesului vizând încheierea unui Acord de readmisie între UE și Moldova ».*

Acțiunile necesare de îndeplinit: - Adoptarea Planului Național de Acțiuni privind migrația și azilul (noiembrie 2005) - Stabilirea și realizarea primei întruniri cu experții grupului de lucru în domeniul migrației (noiembrie 2005)

Îndrumar General pentru autoritățile din țările terțe referitoare la procedurile privind importul produselor animaliere în Uniunea DG SANCO/FVO octombrie 2003)

- Adoptarea de amendamente referitoare la legea cu privire la statutul refugiaților din 25 iulie 2002 (martie 2006) - Progresarea Republicii Moldova spre ratificarea Convenției Consiliului Europei asupra Statutului legal al lucrătorilor migranți (martie 2006)

Statistica. Până în martie 2006 - demararea acțiunilor privind elaborarea unei strategii pentru armonizare statistică - asigurarea conformității legislației naționale în domeniul statisticii cu principiile ONU

Energetică. Până în martie 2006 - Stabilirea măsurilor de apropiere treptată la principiile UE privind piața internă de electricitate și de gaze.

Transport. Până în noiembrie 2005 - Semnarea unui acord orizontal UE-Moldova în domeniul aviației civile Până în martie 2006 - Devenirea membrului cu drepturi depline ale Autorității Aeronautice Unite (JAA) Până în martie 2006 - Adoptarea și implementarea Planului de Acțiuni în domeniul Securității Rutiere (inclusiv transportarea bunurilor periculoase și bunăstarea drumurilor) pentru îmbunătățirea securității rutiere.

Mediul înconjurător. Până în noiembrie 2005 - Pregătirea de către Moldova a unui inventar al situației curente în domeniul planificării chestiunilor ce țin de mediul înconjurător și coordonarea dintre participanții relevanți - Moldova va pregăti un inventar al situației curente referitor la cadrul legislativ, planurile de activitate și programele precum și procedurile de bază pentru implementare în diferite sub-sectoare a mediului înconjurător (aer, apă, deșeuri, natură), în vederea facilitării pregătirii unui proiect al Planului de Acțiuni privind convergența cu legislația mediului înconjurător al UE. - Participarea Moldovei la întrunirile Grupului de Lucru Dunărea – Marea Negară privind implementarea concepției transfrontaliere de management al apelor și în Europa de Est, Caucaz și

Asia Centrală în cadrul Inițiativei UE privind managementul apelor. - Comisia și Moldova vor discuta la următorul subcomitet posibilitatea organizării unei ședințe asupra unor subiecte de interes comun, cum ar fi informarea/raportarea în domeniul protecției mediului.

Până în martie 2006 - Moldova va raporta la subiectul implementării Protocolului de la Kyoto - Moldova va pregăti primul proiect al Planului de Acțiuni privind convergența cu legislația UE în domeniul mediului.

Societatea informațională. Până în noiembrie 2005 - Realizarea unor progrese semnificative spre stabilirea unui cadru în domeniul comunicațiilor electronice în conformitate cu noul cadru regulatoriu al UE.

Facilitarea regimului de vize - UE și Moldova vor depune eforturi pentru inițierea negocierilor privind facilitarea regimului de vize (pe parcursul perioadei). - Inițierea procesului vizând încheierea Acordului de readmisie între UE și Moldova (noiembrie 2005).

Aproximarea legislației - Moldova va iniția procesul de aproximare a legislației naționale la acquis-ul comunitar în corespundere cu prioritățile de implementare a Planului de Acțiuni UE - Moldova (noiembrie 2005). - UE va întreprinde măsuri decisive pentru ca Moldova să beneficieze de Programul TAIEX și Twinning și va defini prioritățile de asistență (noiembrie 2005).

Sănătate Publică - Efectuarea schimbului de informații și experiență tehnică în vederea facilitării participării în Rețeaua Uniunii Europene destinată Prevenirii și Controlului bolilor Infecțioase (pe parcursul perioadei) - Participarea în rețelele de supraveghere, în special cele de colectare a datelor și informațiilor privind SIDA, infecțiile sexual transmisibile, hepatita C și B (pe parcursul perioadei)

Cultura - Ratificarea Convenției UNESCO privind salvagardarea patrimoniul imaterial (martie 2006).

Contacte interumane. Până în martie 2006 - Elaborarea Codului de legi a învățământului - Instituirea Serviciului de recunoaștere și echivalare a actelor de studii - Elaborarea Codului Audiovizualului - UE va spori oportunitățile de acces a tinerilor din Republica Moldova la informațiile despre Programului YOUTH.

ADNOTARE

Martîniuc Cristina. Probleme actuale ale calității de subiect de drept internațional public contemporan. Teză pentru obținerea titlului de doctor în drept la specialitatea 12.00.10 – drept internațional public.

Cuvinte-cheie: subiect de drept internațional public, subiecți originari și primari, recunoașterea *de jure și de facto*, subiecți secundari și derivați, personalitate juridică internațională, capacitate de exercițiu universală, capacitate de exercițiu specială, capacitate de exercițiu limitată, teritoriu, populație, suveranitate, stat unitar, stat compus, națiuni care luptă pentru eliberare, formațiuni de tip statal, organizații internaționale interguvernamentale, organizație neguvernamentală, societate transnațională, subiecți netipici, calitate de subiect al republicilor din cadrul URSS, statutul individului în dreptul internațional public.

Teza este consacrată problemelor actuale ale calității de subiect de drept internațional public contemporan. Ca pionerat în literatura juridică din Republica Moldova – subiecții de drept internațional public sunt tratați în mod complex, prin prisma cerințelor și prevederilor normelor și principiilor de drept internațional nu numai referitor la subiecții primari, originari și cu capacitate deplină, ci și la cei derivați și cu capacitate limitată.

Caracterul inedit al lucrării se manifestă prin încercarea autorului de a realiza o investigație clară privind locul central pe care îl ocupă problematica subiectului de drept în dreptul internațional public. În realizarea lucrării au fost adăugate elemente noi, la ceea ce se știe deja și s-a publicat în literatura de specialitate din țara noastră, dat fiind faptul că, până în prezent, această tematică a constituit obiectul unor abordări doar tangențiale și parțiale. Menționăm că existența dreptului internațional este focalizată pe determinarea destinatarilor regulilor pe care acesta le conține. Este important să cunoaștem asupra cui se aplică normele, regulile și principiile dreptului internațional, în caz contrar, ansamblul normelor și sancțiunilor acestuia ar fi lipsit de finalitate și rațiunea de a fi a dreptului internațional ar fi inutilă. Pentru prima dată în literatura de specialitate este analizat procesul de formare și afirmare ca subiect de drept internațional al Republicii Moldova.

La realizarea lucrării, autorul și-a înaintat următoarele obiective: a formula noțiunea de subiect de drept internațional public, atrăgând deosebită atenție distincției dintre subiecții dreptului internațional și subiecții dreptului intern; a determina caracteristicile și condițiile ce se cer a fi întrunite pentru ca o entitate să fie subiect de drept internațional public; a defini calitatea de subiect de drept internațional public existentă în raporturile juridice internaționale în care se manifestă și se realizează calitatea de titular al drepturilor și obligațiilor internaționale; a clasifica subiecții dreptului internațional public în raport cu evoluția relațiilor internaționale, în sensul continuei lor democratizări; a analiza din punct de vedere juridic caracteristicile personalității internaționale a

statelor; a studia și a cerceta evoluția drepturilor și obligațiilor fundamentale ale statelor care definesc și delimitează sfera licitului și ilicitului în dreptul internațional; a evidenția prin comparație capacitatea subiecților de a acționa în dreptul internațional; a elucida calitatea de subiect al dreptului internațional public a Republicii Moldova și a analiza particularitățile exercitării acestei calități în perioada actuală.

Rezultatele cercetărilor și concluziile teoretice formulate de autor pot fi utilizate în sistemul de învățământ superior de către studenți, doctoranzi, profesori cu specializare în drept, relații internaționale, științe politice și administrative. Prezenta lucrare ar putea servi în calitate de îndrumar și ca sursă de avansare a conștiinței juridice pentru toate persoanele interesate de dreptul internațional public și de relațiile internaționale, de locul și rolul Republicii Moldova în relațiile internaționale contemporane.

SUMMARY

Martîniuc Cristina. Subjects of the modern International public law.

Doctor Title thesis in the field of 12.00.10 – international public Law.

Key Word: subjects of international public law, original and primary subjects, *de facto* and *de jure* recognition, secondary and derived subjects, international legal personality, universal exercise of capacity, special exercise of capacity, limited exercise capacity, stately entity, international society, territory, population, sovereignty, unitary state, composed state, nations fighting for liberation, intergovernmental organization (IGO) nongovernmental organization (NGO), transnational society, atypical subjects, status of the Union of Soviet Socialist Republics as subjects of international law, status of the individual in the international public law.

The thesis is dedicated to issues related to the subjects of modern international public law. For the first time in the Republic of Moldova's literature the subjects of international public law are treated in a complex manner, through the lenses of requirements and provisions of norms and principles of international law, covering not only primary, original and full capacity subjects, but also the derived and limited capacity ones.

In the development of this work new elements have been added to what is already known and published in the specialized literature in our country, taking into consideration that up until now this area has been treated only partially and tangentially. The distinct character of this work lies in the author's attempt to make a clear investigation on the central place dominated by the issues of international public law. One must mention that the existence of public international law is focused on the identification of the subjects of the rules contained in the aforementioned. It is important to know who are applied to the norms, rules and principles of international law, otherwise the whole set of norms and sanctions would be deprived of finality and the reason to be on the international law would disappear.

During the writing of this work, the author had several objectives: to formulate the notion of the subject of international public law, paying a special attention to the difference between subjects of international law and subjects of internal law; to determine what are the characteristics and conditions necessary to be met by an entity to qualify as a subject of international law, participant in international law regulated relations; to define the notion of international public law subject, that exists in international law relations where the quality of the bearer of international rights and obligations is shown and realized; to classify the subjects of international public law in relation to the evolution of international relations, in the context of their continuous democratization; to analyze from a legal point of view the characteristics of the international personality of the states; to study and research the evolution of fundamental rights and obligations of the states, that define and

delimitate the area of licit and illicit in the international law; to put in evidence through comparison the subjects' capacity to act in the international law; to emphasize the capacity as subject of the international public of the Republic of Moldova and to analyze the peculiarities of this capacity's application today.

In this context, the results of author's researches and theoretic conclusions can be used in the higher education system by students, doctoral researchers, and lecturers of law, international relations, political sciences and administration. This work can serve as guidelines and source of legal knowledge for all those interested in international public law.

РЕЗЮМЕ

Мартынюк Кристина. Актуальные проблемы правосубъектности в современном международном праве. Диссертация на соискание ученой степени доктора права по специальности 12.00.10 – Международное публичное право.

Ключевые слова: субъект международного права, основные субъекты международного права, признание *de jure* и *de facto*, вторичные субъекты международного права, международное юридическое лицо, универсальная правоспособность, специальная правоспособность, ограниченная правоспособность, территория, население, суверенитет, унитарное государство, сложное государство, народы, борющиеся за национальную независимость, государственноподобные образования, международные межправительственные организации, международные неправительственные организации, транснациональные корпорации, нетипичные (производные) субъекты современного международного права, республики бывшего СССР – субъекты международного права, правовой статус индивидуума в международном праве.

Диссертация посвящена исследованию актуальных проблемы правосубъектности в современном международном праве. Впервые в отечественной правовой литературе субъекты международного права исследуются комплексно, через призму требований и критериев, предусмотренных основными принципами и нормами современного международного права, не только по отношению к государствам как к субъектам первичным, с универсальной правоспособностью, но и по отношению к нетипичным (производным) субъектам с ограниченной правоспособностью. Впервые проведён анализ процесса становления Республики Молдова субъектом международного права и реализации своей правосубъектности на современном этапе.

В процессе работы были исследованы новые элементы: правоспособность физических лиц, международных неправительственных организаций, международных транснациональных корпораций. Эти элементы в отечественной правовой литературе исследовались лишь частично. Новшество работы проявляется и в том, что автор предпринял попытку классифицировать субъекты международного права. Не отрицая роли вторичных субъектов международного права, доказывается, что основным субъектом современного международного права является суверенное государство.

Следует отметить, что существование международного права, его эффективность связано с точным определением круга субъектов международного права, которым адресованы нормы права. Важно, определить к кому, в каком объеме применимы нормы и принципы международного права, в противном случае система норм международного права и санкции ими предусмотренные, были бы лишены эффективности и завершенности, и само

существование международного права стало бы проблематичным. В процессе работы были поставлены следующие задачи: определить понятие субъекта международного права, уделив особое внимание характерным чертам и отличиям между субъектами международного права и внутригосударственного права; определить критерии и условия которым должны соответствовать определенная сообщество для признания его в качестве субъекта международного права; определить понятие субъекта международного правоотношения, в которых проявляется и реализуется качества, их права и обязанности; дать классификацию субъектов международного права, соотносясь с развитием международных отношений в процессе их демократизации.

Важным моментом в работе является анализ не только основных прав, но и обязанностей государства, которые являются основными для определения правомерности или неправомерности в международном праве.

Стержневым в работе является анализ процесса становления Республики Молдова суверенным государством и полноправным субъектом международного права, а также реализация Республикой Молдова своей правосубъектности на международной арене.

Результаты исследования, выводы и предложения автора могут быть использованы в процессе изучения и преподавания международного права, студентами, аспирантами, преподавателями, специализирующихся в праве, международных отношениях, политологии и государственном управлении. Настоящая работа может служить хорошим пособием для повышения уровня правовых знаний и правосознания всех тех, кто интересуется современным международным правом и международными отношениями, и местом, и роли в них государства, места и роли в них Республики Молдова.

ABREVIERI

AIEA – Agenția Internațională pentru Energie Atomică
APC – Acordul de Parteneriat și Cooperare
ATP – Preferințe Comerciale Autonome
art. – articol și derivatele
BIRD – Banca Internațională de Reconstrucție și Dezvoltare
BM – Banca Mondială
CAER – Consiliul pentru Ajutor Economic Reciproc
CDI – Comisia de Drept Internațional.
CoE – Consiliul Europei
CEE – Comunitatea Economică Europeană
CEEA – Comunitatea Europeană pentru Energia Atomică
CECA – Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului
CD – Comisia Dunării
OCEMN – Organizației Cooperării Economice în bazinul Mării Negre
CIJ – Curtea Internațională de Justiție
CICR – Comitetul Internațional al Crucii Roșii
CJCE – Curtea de Justiție a Comunităților Europene
CPJI – Curtea Permanentă de Justiție Internațională
CSCE – Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa
CSI – Comunitatea Statelor Independente
ECOSOC – Consiliul Economic și Social
FAO – Organizația pentru Alimentație și Agricultură
FMI – Fondul Monetar Internațional
GSP+ – Sistemul Generalizat de Preferințe Plus
ICPDR – Comisia Internațională pentru Protecția Dunării
INTERPOL – Organizația Internațională a Poliției Criminale
IPAP – Plan Individual de Acțiuni de Parteneriat
MAE – Ministerul Afacerilor Externe
MAE IE – Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene
NATO – Organizația Tratatului Atlanticului de Nord.
OCDE – Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică

OCEMN – Organizația Cooperării Economice în bazinul Mării Negre
OEP – Organizația pentru Eliberarea Palestinei
OIM – Organizația Internațională a Muncii
OIAC – Organizația Internațională a Aviației Civile
OMS – Organizația Mondială a Sănătății
OMPI – Organizația Mondială a Proprietății Intelectuale
op. – opinie și derivatele
OUA – Organizația Unității Africane
OSCE – Organizația pentru Securitate și Cooperare din Europa
OSA – Organizația Statelor Americane
ONG – Organizația internațională nonguvernamentală
ONU – Organizația Națiunilor Unite
p. – pagina
par. – paragraf
prin. – principiu
PA UE-RM – Planul de Acțiuni Uniunea Europeană-Republica Moldova
PNUD – Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare
PSS – Prezidiul Sovietului Suprem
RSFSR – Republica Sovietică Federativă Socialistă Rusă
RSSB – Republica Sovietică Socialistă Belarus
RSSU – Republica Sovietică Socialistă Ucraineană
RASSM – Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească
RSSM – Republica Sovietică Socialistă Moldovenească
RFSST – Republica Federativă Sovietică Socialistă Transcaucazia
RGDIP – *Révue Général de Droit International Public*
STN – Societate transnațională
sec. – secția
SWAPO – *South West African Peoples Organization*
S.U.A. – Statele Unite ale Americii
UE – Uniunea Europeană
URSS – Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste
USS – Uniunea Statelor Suverane
UNESCO – Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură
UPU – Uniunii Poștale Universală

UIT – Uniunea Internațională a Telecomunicațiilor
РЕМП – Российский Ежегодник Международного Права.
М.Ж.М.П. – Московский Журнал Международного Права.
М.П.Ч.П. – Международное Публичное и Частное Право.
с. – страница.
С.Е.М.П. – Советский Ежегодник Международного Права.
С.Ж.М.П. – Советский Журнал Международного Права.
СНК – Совет Народных Комиссаров.
ЦИК – Центральный Исполнительный Комитет.
СТО СССР – Совет Труда и Оборона Союза Советских Социалистических Республик